

KRISTEN
I RUMENSK FENGSEL

RICHARD WURMBRAND

KRISTEN
I RUMENSK FENGSEL

Tilrettelagt og bearbejdet av
CHARLES FOLEY

NOMI FORLAG

Originalens tittel:

IN GOD'S UNDERGRUND

Oversatt av

Alfred K. Dahl

Copyright by

Nomi Forlag

Trykt og bundet hos

Dreyer Aksjeselskap

Stavanger 1967

Omslagstegning av

Børge Børve

INNHOOLD

Forord	7
Første del	13
Annen del	86
Tredje del	112
Fjerde del	136
Femte del	184
Sjette del	230
Syvende del	244
Åttende del	275
Niende del	318

FORORD

Jeg er luthersk prest. Mer enn 14 år har jeg tilbrakt i forskjellige fengsler på grunn av min kristne tro; men dette er i og for seg ikke grunnen til at denne boken er blitt skrevet. Egentlig har jeg alltid mislikt at en som er blitt urettferdig fengslet, tar seg fore å skrive eller tale om sine lidelser. Tomasso Campanella (1568–1639), forfatteren av boken *Civitas solis* (Solstaten), ble holdt fengslet i 27 år. Men at han ble torturert, og en gang måtte ligge på en spiker-seng i 40 timer, vet vi fra en av hans biografer og ikke fra ham selv.

Mine fengselsår kjentes egentlig ikke så uutholdelig lange for meg, for i min ensomme celle gjorde jeg den vidunderlige oppdagelse at hvor det er tro og kjærlighet, der er det også en fryd i Gud. Det finnes en forunderlig lykkens ekstase som ikke kan lignes med noe i denne verden. Da jeg ble løslatt fra fengslet, følte jeg meg som en som kommer ned fra en fjelltopp, hvorfra han har sett mil etter mil av fred og skjønnhet og er kommet ned til lavlandet.

La meg så fortelle hvordan det gikk til at jeg kom til Vesten for mer enn et år siden. Da jeg i 1964 ble løslatt sammen med flere tusen andre fanger, politiske og religiøse, var det på grunn av at folkerepublikken Romania hadde inntatt en mer «vennlig» politisk holdning overfor de vestlige land.

Jeg skulle få være prest i mitt lands minste sokn, og min menighet hadde 35 medlemmer. Det ble foreholdt meg at dersom så

mange som 36 personer var til stede i kirken, ville det føre til nye viderverdigheter. Men jeg hadde meget på hjerte, og det var mange som ville høre. I all hemmelighet besøkte jeg mindre byer og steder for å preke, men måtte hver gang sørge for å forsvinne før det stedlige politi fikk vite at det befant seg en fremmed predikant i distriktet. Men slik kunne det jo ikke fortsette. En pastor som hjalp meg, ble avsatt av staten, og jeg ble årsak til nye arrestasjoner som fulgtes av «tilståelser», framtvinget under tortur. Jeg ble en byrde og en fare for dem jeg ønsket å tjene.

Venner bad meg innstendig om å forsøke å reise fra landet, slik at jeg kunne tale for folk i vest om vårt lands «undergrunnskirke». Utsagn fra vestlige kirkers ledere viste at noen av dem ikke visste – og andre ikke ønsket å få vite – sannheten om religiøs forfølgelse under det kommunistiske regime. Prelater fra Europa og Amerika kom på vennsapsvisitter og deltok i banketter sammen med våre torturister og forfølgere. Vi spurte dem hvorfor de gjorde dette. De svarte at som kristne måtte de jo være vennligsinnet overfor alle, også kommunistene. Men hvorfor var de da ikke vennlige mot de som hadde lidd vondt? Hvorfor nevnte de ikke med ett ord prester og pastorer som hadde måttet late livet i fengsel eller under tortur? Eller hvorfor støttet de ikke de etterlatte med pengehjelp?

Erkebiskopen av Canterbury besøkte Romania i 1965, og han fikk anledning til å holde en preken. Hva han ikke visste, var at forsamlingen bestod av offentlige tjenestemenn og agenter fra det hemmelige politi med fruer – samme tilhørerskare som ved alle lignende høve.

Disse forsamlinger har lyttet til rabbinere og muftier, biskoper og baptister. Vi har senere kunnet lese rapporter som de hadde skrevet etter at de var kommet tilbake til sine respektive hjemsteder. Rapportene inneholder deres rosende kommentarer til friheten i Romania. En britisk teolog, dr. Stanley Jones, har skrevet en bok.

I denne erklærer han at Kristus ville ha beundret det kommunistiske fengselsvesen.

Min tillatelse til å preke ble inndradd. Jeg kom på svartelisten og ble stadig skygget og passet på. Noen ganger talte jeg i private hjem, hos venner som ikke værte faren. Jeg ble derfor ikke særlig forbauset da en fremmed bad meg hjem til seg en tid etter at forhandlinger om min avreise til Vesten hadde begynt. Jeg fikk adressen hans, men han nevnte ikke navnet sitt. Da jeg oppsøkte ham, var han alene.

«Jeg ønsker å gjøre Dem en tjeneste,» sa han. Jeg skjønnte at han var en av det hemmelige politis agenter. «En venn av meg har latt meg vite at løsepengene for Dem er mottatt. Kanskje De ønsker å forlate landet straks? Min venn er bekymret. De taler nemlig rett fra leveren, og De er nylig løslatt fra fengslet, og myndighetene mener at det kanskje var bedre å beholde Dem her ennå en tid – eller at et medlem av Deres familie blir her som en garanti for Deres oppførsel. Naturligvis skal Deres løslatelse være betingelsesløs . . .»

Jeg lovet ham ikke noe. Dollarene var mottatt, og det burde være nok. Kristne organisasjoner hadde betalt £ 2500 i løsepenger for meg. «Salg» av borgere skaffer folkerepublikkens statskasse valuta som kommer godt med. I Romania verserer det en vits om at – «vi kan gjerne selge statsministeren, dersom bare noen vil kjøpe ham». Jøder selges til Israel for £ 1000 pr. person, folk fra den tyske minoritet til Vest-Tyskland, armeniere til Amerika. Vitenskapsmenn, leger og professorer innbringer om lag £ 5000 hver.

Det eneste som skjedde, var at jeg åpenlyst ble innkalt til politiets hovedkvarter. En offiser fortalte meg at passet mitt var ferdig. Han sa videre: «De kan reise når De vil, hvor De vil og preke så meget De vil. Men tal ikke imot oss! I så fall vil De bli brakt til taushet for godt! Vi kan leie en gangster som for \$ 1000 vil besørge det, eller vi kan også ødelegge Deres rykte i Vesten ved å dikte opp

penge- eller sex-skandaler om Dem.» Deretter sa han at jeg kunne gå. Dette var min «betingelsesløse frigivelse».

Jeg kom til Vesten. Flere leger undersøkte meg. En av dem sa: «De er så full av huller som et såld.» Han kunne ikke begripe at mine ben var grodd sammen som de skulle, eller at tuberkulosen var blitt helbredet uten medikamentell behandling. «Spør ikke meg om hvordan dette er skjedd. Spør Ham som De sier har holdt Dem i live, men som jeg ikke tror på.»

Mitt nye pastorat for undergrunnskirken begynte. I Skandinavia møtte jeg venner av vår misjon, blant annet i Norge, og en gang jeg preket der, la jeg merke til at en kvinne på fremste rad begynte å gråte. Etter møtet fortalte hun meg at hun for flere år siden hadde hørt om min fengsling, og at hun hele tiden siden da hadde bedt for meg. «I dag kom jeg til kirken uten å vite hvem som skulle tale. Da jeg så forstod hvem predikanten var, kunne jeg ikke holde tårene tilbake.» Jeg fikk vite at tusenvis av venner hadde vært trofaste forbedere for meg, og at de fremdeles og daglig ber for dem som sitter i kommunistfengslene.

I kirker og universiteter over hele Europa og Amerika fant jeg at folk ble dypt grepet over det jeg hadde å fortelle. Men – de trodde ikke at en fare truet også dem. «Kommunisme her hos oss ville være helt annerledes,» sa de. «Våre kommunister er få og harmløse.» Det samme trodde vi i Romania også i sin tid, da partiet var lite. Verden er full av små kommunistpartier – som venter! Mens en tiger er liten kan du leke med den, men når den blir voksen, vil den sluke deg.

Kirkeledere i vestlige land rådet meg til å preke evangeliet og unngå å angripe kommunismen. Det samme råd hadde jeg jo også fått av det hemmelige politi i Bucuresti. Men det vonde må nevnes ved sitt rette navn. Jesus fortalte fariseerne midt opp i ansiktet at de var «ormyngel». Derfor, og ikke på grunn av bergprekenen, ble han korsfestet.

Jeg fordømmer kommunismen fordi jeg elsker kommunistene. Vi kan hate synd og samtidig elske syndere. Kristne har plikt til å prøve å vinne kommunistenes sjeler. Hvis *vi* svikter her, vil *de* overvelde Vesten og utrydde kristendommen i våre land. De røde herskere er ulykkelige og ynkelige mennesker. Men de kan frelles, og for at det skal kunne skje, oppreiser Gud en mann. Gud kom ikke selv for å føre israelittene ut av Egypten, han sendte Moses. Vi må overvinne kommunistene på alle områder, i kunst, vitenskap og politikk. Ved å vinne dem som preger sinn og tanker hos mennesket bak jernteppet, vinnes også de folk som førerne leder og har innflytelse over.

Svetlana Stalin er eneste datter av kristendomshaternes verste massemorder. Hun ble oppdradd i den strengeste kommunistiske disiplin; men etter sin omvendelse har hun bevist at det finnes et bedre våpen mot kommunismen enn atombomben, nemlig Kristi kjærlighet.

Første del

1

Den første halvdel av mitt hittidige liv sluttet den 29. februar 1948. Jeg spaserte alene i en av Bucurestis gater da plutselig en svart Ford bremsset kraftig opp ved siden av meg. To menn sprang ut av bilen, tok tak om armene mine og kastet meg inn i bilens baksete, mens en tredjemann, fra setet ved siden av sjåføren, holdt meg dekket med en pistol. Bilen fór av sted i de trafikkstille gatene denne søndagskvelden. I Calea Rahova-gaten svingte vi inn gjennom en stålport. Jeg hørte den slamre i lås bak oss.

Mine kidnappere tilhørte det kommunistiske hemmelige politi. Dette var deres hovedkvarter. Jeg ble straks fratatt mine papirer, personlige eiendeler, slips og skolisser. Til slutt tok de også fra meg navnet mitt. Vakthavende offiser sa til meg: «Fra nå av er De Vasile Georgescu.»

Det er et vanlig navn, lett å glemme. Myndighetene ville ikke at noen, ikke en gang vaktene, skulle ha noen anelse om hvem det var de skulle passe på. Hemmeligheten kunne jo bli avslørt, og i utlandet hvor jeg var vel kjent, kunne det bli reist spørsmål. Jeg skulle forsvinne slik det var skjedd med mange andre, uten det aller minste spor.

Calea Rahova var et nytt fengsel, og jeg ble den første fangen der. Men fengsel var ikke noen ny erfaring for meg. Jeg hadde vært arrestert under Hitlers fascistregime og deretter igjen da kommunistene overtok makten. Høyt oppe på veggen var det et lite

vindu, ellers var det to brisker – og så den vanlige bøtten i en krok. Jeg ventet på dem som skulle forhøre meg. En anelse hadde jeg jo om hva de ville spørre meg om, og jeg overveide hvilke svar jeg skulle gi.

Hva frykt er, kjenner jeg godt til. Men i dette øyeblikk kjente jeg ingen. Denne arrestasjonen og det som ville følge, var faktisk svaret på en bønn jeg hadde bedt, og jeg håpet at det hele ville gi mitt liv en ny mening. Jeg visste ikke hvilke merkelige og forunderlige oppdagelser jeg skulle komme til å gjøre.

2

I mitt barndomshjem hadde vi en bok som inneholdt veiledning for unge mennesker om valg av yrke – som jurist, lege, offiser osv. Da jeg var i femårs-alderen, fant far denne boken fram en dag og spurte brødrene mine hva de hadde tenkt å bli. Som yngste sønn ble jeg spurt til slutt: «Hva skal så du bli Richard?» Jeg kunne lese tittelen på boken. Den var *General Guide to the Professions* (Generell yrkesveileder). Etter å ha tenkt meg om en stund, svarte jeg: «Jeg vil gjerne bli veileder!»

Siden den gang er 50 år gått, 15 av dem tilbrakt i fengsel, og jeg har ofte tenkt på disse ord. Det sies at vi treffer våre valg tidlig i livet. Jeg vet ikke til denne dag noen bedre karakteristikk av mitt nåværende yrke enn denne: Generell veileder.

Imidlertid var enhver forestilling om at jeg skulle bli en kristen forkynner meget fjernt fra mine – så vel som fra mine jødiske foreldres – tanker. Min far døde da jeg var ni år. Vår familie hadde alltid smått om penger – og mat. En mann tilbød en gang å gi meg en dress, og i en ekviperingsforretning la ekspeditøren fram en god og fin dress. «Den er altfor fin til en slik guttunge,» sa mannen. Jeg husker ennå stemmen hans. Det var dårlig bevendt med skolegang for meg, men vi hadde ganske mange bøker hjemme. Før jeg hadde fylt 10 år, hadde jeg lest dem alle, og var blitt like

overbevist skeptiker som den Voltaire som jeg beundret. Men religion var jeg likevel interessert i. Jeg iakttok ritualene i ortodokse og romersk-katolske kirker, og under et besøk i en synagoge la jeg merke til at en mann jeg kjente, bad for sin syke datter. Hun døde dagen etter. Da spurte jeg rabbineren: «Hva slags Gud er det som kan avslå å svare på en slik inderlig bønn?» Rabbineren hadde ikke noe svar til meg. Jeg kunne ikke tro på et allmektig vesen som ikke brydde seg om at så mange mennesker led og døde, og enda mindre forstod jeg at han sendte til jorden en mann så fylt av godhet og visdom som Jesus Kristus.

Jeg vokste opp og kom etter hvert inn i Bucurestis forretningsverden. Det lyktes bra for meg, og før jeg var 25 år, hadde jeg flust med penger. Men disse brukte jeg flittig til dyre fornøyer, barer, kabareter og piker i «Lille Paris», som hovedstaden vår ble kalt. Jeg brydde meg ikke det minste om hva alt dette førte til, helsemessig og ellers, bare jeg fikk tilfredsstillende min livsappetitt. Det var mange som misunte meg den måten jeg levde på, men selv kjente jeg en stadig voksende uro i mitt sinn. Jeg begynte å ane at mitt liv var falskneri, og at jeg kastet bort som verdiløst avfall de muligheter i meg som kunne anvendes til noe nyttig. Selv om jeg var sikker på at det ikke fantes noen Gud, ønsket jeg innerst inne at jeg tok feil, og at det måtte finnes en mening med tilværelsen.

En dag gikk jeg inn i en kirke. Der ble jeg stående foran en statue av jomfru Maria. Sammen med de andre, som bad, prøvde også jeg å delta i «Ave Maria, full av nåde . . . ». Men jeg kjente meg helt tom innvendig, og jeg sa til statuen: «Sannelig, du er som en stein. Så mange bønnfaller deg, men du har intet å gi dem.» Men bønnen var blitt hørt.

Selv etter at jeg var blitt gift, fortsatte jeg å være sammen med andre piker. Jeg var stadig på jakt etter nye forlystelser, jeg løy og bedrog, døyvet min uro – såret andre. Men da jeg var blitt 27

år, viste det seg at min livsførsel, sammen med tidligere års savn, hadde resultert i at jeg var blitt angrepet av tuberkulose. Den gang var jo det en meget farlig sykdom, og en tid så det ut til at det kanskje ble døden for meg. Da ble jeg redd. I et sanatorium ute på landet hvilte jeg for første gang etter at jeg var blitt voksen. Fra sengen kunne jeg se ut på trærne, og tankene på mitt tidligere liv plaget meg. De strømmet innover meg som scener fra et skrekkinnjagende skuespill. – Min mor gråt for meg, min kone gråt, mange godtroende pikebarn hadde grått. Jeg hadde forført og bak-talt, holdt for narr og bløffet – og alt hadde vært et eneste skamløst komediespill. Og nå lå jeg da her. Men så kom tårene.

På sanatoriet bad jeg for første gang i mitt liv. Det ble en ateists bønn. Jeg sa omtrent dette: «Gud, jeg vet at du ikke eksisterer. Men hvis du likevel er til, hvilket jeg betviler, og selv om jeg snakker til deg ut fra desperasjon, og ettersom jeg ikke har noen annen jeg kan utøse mine tanker for – ja, så blir det din sak å åpenbare deg for meg; det er ikke min sak å søke deg!»

Inntil da hadde hele min filosofi vært materialistisk. Men jeg hadde egentlig aldri vært tilfreds med denne filosofien. Jeg hadde trodd på den teori at mennesket bare består av materie, og at når det dør, oppløses det til salter og mineraler. Men jeg hadde jo mistet min far, og jeg hadde vært til stede ved mange begravelser, og aldri hadde jeg fått meg selv til å tenke på de døde som annet enn mennesker. Hvem kan tenke på sitt avdøde barn eller sin døde hustru som en håndfull mineraler? Det er alltid den kjære hensovedes *person* som lever i ens minne. Kan vårt sinn virkelig ta så feil?

Mitt hjerte fyltes av selvmotsigelser. Jeg hadde tilbrakt mange timer i støyende forlystelsesetablissemeter, blant halvnakne jenter, bedøvet av bråkende underholdning og eggende musikk. Men jeg hadde også likt å gå ensomme turer på kirkegårder – somme ganger på vinters tid mens gravstedene lå dekket av dype snølag. Jeg sa til meg selv: «En dag skal også du dø, snø skal dekke graven

din – mens de andre fremdeles vil more seg, favne og nyte livet. Da kan ikke du mer delta i deres gleder, ikke mer kjenne noe til dem. Du skal simpelthen ikke eksistere mer. Og etter en kort tid vil det ikke lenger være noen som erindrer deg. Hva er så egentlig det hele?»

Når jeg tenkte over de sosiale og politiske problemer, håpet jeg at mennesket en gang ville finne fram til et system som kunne skape frihet, sikkerhet og velstand for alle. Men om nå dette mål kunne bli nådd, ville jo fremdeles ingen ønske å dø, og da ville tanken på at de en gang *måtte* forlate dette lykkelige liv, få dem til å kjenne seg ulykkeligere enn noensinne!

Jeg husket å ha lest at Krupp, som var blitt millionær av å lage krigsvåpen, var skrekkslagen ved tanken på døden. Ingen ble tillatt å nevne ordet død i hans påhør. Han lot seg skille fra sin hustru fordi hun hadde fortalt ham at en nevø av henne var avgått ved døden. Han hadde alt han kunne ønske seg, men han var ulykkelig fordi han visste at lykken ikke kunne vare, og at han en dag måtte forlate alt sitt og siden råtne i en grav.

Bibelen hadde jeg lest på grunn av dens litterære verdi, men stadig var det som om mitt sinn stanset opp ved dette punkt: Jesu motstandere utfordrer ham og roper at nå kan han bevise at han er Guds sønn ved å stige ned av korset. Han gjør ikke det. Han dør! Dette syntes først å bevise for meg at hans fiender hadde rett. Men uavlatelig oppdaget jeg at mine tanker var på vandring til Kristus. Jeg sa til meg selv: «Jeg skulle ønske at jeg kunne få møte ham og tale med ham.» Hver dag sluttet med disse tankene.

På sanatoriet var det en kvinnelig pasient som var for syk til å kunne forlate rommet sitt. På en eller annen måte hadde hun fått høre om meg. Hun sendte meg en bok om Ratisbonne-Brødrene. De hadde dannet en orden som hadde til oppgave å omvende jøder. Andre hadde vært i bønn for meg, en jøde, men jeg kastet bort mitt liv.

Etter noen måneder på sanatoriet ble jeg smått om senn litt bedre, og omsider kunne jeg reise til et rekreasjonsopphold i en fjellandsby. Her ble jeg kjent med en gammel snekker. En dag gav han meg en bibel. Senere fikk jeg vite at det var noe spesielt ved den gaven: Snekkeren og konen hans hadde hver eneste dag i lang tid bedt for meg, bøyd over denne bibelen.

Under mitt rekreasjonsopphold leste jeg flittig i Det nye testamente, og etter som dagene gikk, fikk jeg en kjensle av at Kristus var like virkelig som kvinnen som brakte meg dagens måltider. Men å fornemme en slik kjensle er jo ikke det samme som å være en kristen. Satan tror, men han er ikke frelst. Jeg sa til Jesus: «Jeg kan aldri bli din disippel. Jeg vil ha penger, reiser, fornøyer. Nå har jeg hatt nok av plager. Din vei er korsets vei, og selv om jeg vet at den også er sannhetens vei, vil jeg ikke gå den.» Hans svar trengte inn i mitt sinn som en innstendig oppfordring: «Følg meg! Frykt ikke for korset! Du skal finne at korset er det største av all glede.»

Jeg fortsatte å lese, og igjen fyltes mine øyne av tårer. Uvilkårlig sammenliknet jeg Jesu liv med mitt eget. Hans hensikter var så rene, mine så besmittet; hans natur var uselvvisk, min så begjærlig; hans hjerte var så fylt av kjærlighet, mitt strømmet over av hat. Min gamle skråsikkerhet tok til å smuldre da den ble stilt ansikt til ansikt med hans visdom og sannferdighet. Kristus hadde alltid appellert til noe dypere i mitt hjerte – til dette noe som min samvittighet ikke hadde adgang til. – I en gammel kinesisk legende fortelles det om en mann som trasket av sted under den brennende solen, og som da han fikk se en gammel eik, tok seg en hvil i treet skygge. «For et heldig treff at jeg fant deg,» sa mannen. Men treet svarte: «Det er ikke noe treff. Jeg har ventet på deg i fire hundre år!» Jeg liknet mannen i denne legenden. Kristus hadde ventet på meg hele mitt liv. Nå møttes vi.

Min omvendelse fant sted seks måneder etter at jeg ble gift med

Sabina, en pike som aldri hadde ofret de åndelige ting en tanke. Derfor ble min omvendelse det rene sjokk for henne. Hun var så ung og vakker, og hun hadde måttet savne så meget under sin oppvekst. Hun hadde håpet at nå skulle et liv med fest og fornøyer begynde sammen med en mann hun elsket. Og så skulle det gå slik at denne mannen ble en overbevist troende kristen, og at han til og med snakket om å bli prest! Senere betrodde hun meg at hun faktisk hadde tenkt på selvmord.

En søndag, da jeg foreslo at vi skulle gå til en aftengudstjeneste, brast hun i gråt. Hun ville heller se en film, sa hun.

«Vel, vel,» sa jeg, «vi går på kino – fordi jeg elsker deg.» Vi gikk fra sted til sted inntil vi valgte den filmen vi syntes så mest «lovende» ut. Etterpå bød jeg på kaffe og kaker i en liten kafé. Så sa jeg: «Nå kan du gå hjem og sove. Jeg vil se meg om etter en jente som jeg kan ta med meg til et hotell.»

«Hva er det du sier?» ropte hun.

«Det er da greit nok. Du går hjem. Jeg finner en jente som jeg tar med til et hotell.»

«Men hvordan kan du si noe slikt, Richard?»

«Tja, du fikk meg til å gå på kino, og du så selv hva helten i filmen gjorde. Hvorfor skulle ikke jeg kunne gjøre det samme? Hvis vi så går og ser en annen film i morgen, og enda en annen dagen deretter, og videre slik . . . Ja, du skjønner hva jeg mener: Enhver mann blir som det han ser på. Men hvis du ønsker at jeg skal bli en god ektemann, burde du bli med meg i kirke en gang iblant.»

Hun overveide dette, og omsider begynte hun – stillferdig og litt sky – å komme oftere og oftere til møter. Men fremdeles lengtet hun etter forlystelser, og når hun ønsket å gå ut i et eller annet lag, gikk jeg med henne. En kveld deltok vi i et selskap. Der var mange. Luften var stinn av røyk. Det vanket rikelig med drinker. Mange danset, andre fortalte tvilsomme vitser med de unge damer

som ivrige tilhørere. Plutselig kjente Sabina bare vemmelse ved det hele og sa: «La oss gå hjem! Nå med en gang!»

«Hvorfor skal vi allerede gå? Vi er jo nettopp kommet,» innvendte jeg, og så ble vi til midnatt. Da ville hun igjen at vi skulle gå, men jeg nektet. Dette gjentok seg kl. 1, og så igjen kl. 2. Da så jeg hvor inderlig lei og kvalm hun var av hele kalaset, så jeg sa meg enig i at vi skulle gå.

Da vi kom ut i frisk luft, sa Sabina: «Richard! Nå går jeg direkte til pastorens hjem og får ham til å døpe meg! Det vil bli som å ta et godt bad etter all denne skitten.»

Jeg måtte le. Så sa jeg: «Du har ventet så lenge. Kunne du ikke vente til det blir morgen? La nå den stakkars pastoren få sove.»

Hele livet ble annerledes for oss. Tidligere hadde vi trettet over bagateller. Jeg kunne ha kommet til å la meg skille fra Sabina dersom hun hadde gjort innsigelser mot min måte å leve på. Men så ble vår sønn født. Mihai var en Guds gave. Før ville vi ha hindret hans ankomst av frykt for at et barn ville spolere våre fornøyer. Nå hadde vi fått et nytt livsmål, og min kone ble like ivrig som jeg etter å vinne mennesker for Kristus.

Vi ble svært glade da pastor Georg Stevens, lederen for *The Church of England Mission* i Bucuresti, bad meg om å bli hans sekretær. Jeg gjorde mitt beste for å overføre min forretningsteft til den nye stillingen. Men det oppstod problemer da jeg prøvde å bestikke en forsikringsagent, slik at han skulle sørge for at et krav selskapet hadde overfor misjonen, kunne bortfalle. Til min overraskelse syntes ikke pastor Stevens å forstå det jeg hadde foreslått for agenten. «Hvem har rett, selskapet eller vi?» spurte pastoren. Jeg måtte medgi at faktisk var retten på selskapets side. «Da skal vi betale,» sa han, og dermed sattes et for meg meget opplysende punktum for en «tuskhandel»-affære.

I 1940 ble forholdet mellom Romania og England meget spent, og alle engelske prester måtte forlate landet vårt.

De fleste av våre tidligere venner hadde Sabina og jeg ikke lenger kontakt med, og mange av våre nye venner var slike vi selv hadde fått lede til troen. Disse var blitt medlemmer i forsamlingen til den misjon jeg arbeidet for. Nå var det jo ikke lenger noen til å lede den engelske kirkes misjon i Bucuresti, så jeg måtte overta ansvaret for arbeidet.

Jeg studerte så godt det lot seg gjøre – forsøkte også å tilegne meg evnen til å preke og ble ordinert som luthersk prest. De forskjellige andre kirker og mitt forhold til dem hadde jeg overveiet. Den ortodokse kirke, som telte ca. 80 % av befolkningen, forekom meg overbegeistret for utvendig show. På samme måte følte jeg overfor den romersk-katolske kirke og dens ritualer. En påskesøndag overvar jeg størstedelen av en gudstjeneste og lyttet meg igjennom det latinske ritual pluss en politisk tale av biskopen. Jeg forlot kirken uten i det hele tatt å ha fått høre på mitt eget språk at Jesus var oppstanden fra de døde. Den enklere protestantiske gudstjenesteformen tiltalte meg langt mer, for der var prekenen – som både gav undervisning i troen og mat for sjelen – det sentrale. Dessuten kjente jeg, uten noen sammenlikning for øvrig, et visst slektskap med Martin Luther. Han var en kolerisk og noe kranglevoren mann, men han elsket Jesus så inderlig at han kom til klarhet i denne store og viktige sannhet: mennesket blir ikke frelst ved sine gode gjerninger, men ved sin tro. Så jeg ble altså lutheraner. I Romania medførte et slikt standpunkt at en ble undergitt statens kontroll, noe som igjen medførte diverse restriksjoner. Til tider resulterte det også i forfølgelser, slik som for andre religiøse minoriteter.

Jeg hadde alltid betraktet prester og predikanter med en viss fiendtlighet, især slike som spurte om jeg var «frelst». Skjønt jeg aldri bar min kristenstand og min gjerning til skue, f. eks. i ytre drakt, kjente jeg en stadig større uimotståelig trang til å gjøre «hele verden til mitt soknekall». Jeg var aldri fornøyd med mine resul-

tater som sjelevinner. Alltid hadde jeg med meg en liste over dem jeg hadde vunnet for Gud. Om jeg reiste med buss eller oppholdt meg i et venterom, måtte jeg stadig ta listen fram, lese navnene på dem og tenkte på hvordan hver og en av dem hadde det for øyeblikket. Dersom en av dem kom på avveier, var jeg utrøstelig i timevis. Det kjentes som en fysisk smerte, som om en kniv ble stukket i kroppen min, og jeg måtte be til Gud om at denne byrden måtte tas fra meg. Det var umulig for meg å orke å bære den.

5

Stalins betingelser for hjelp til Hitler under krigen førte med seg en ny oppdeling av Øst-Europa. En tredjedel av Romanias territorium ble delt mellom Russland, Bulgaria og Ungarn. Nazistisk innflytelse understøttet veksten av «Jerngarden» – en bevegelse hvis medlemmer prøvde å ruste opp den ortodokse kirke for politisk terrorisme. Kvelden før snikmordet på statsminister Calinescu – som var Jerngardens sterkeste motstander – tilbrakte ni fanatikere flere timer liggende utstrakt på golvet i en kirke. De lå slik at deres legemer dannet et kors. Da Calinescu var ryddet av veien, hjalp Jerngarden Hitlers protesje, general Ion Antonescu, til å ta makten. Kong Carol ble tvunget til å abdisere til fordel for sin unge sønn Michael, og i hans navn hersket Antonescu som diktator.

Dermed hadde Jerngarden frie hender til å «ta seg av» jøder, kommunister og protestanter. Mord på åpen gate hørte til dagens orden. Vår misjon ble beskyldt for forræderi. Jeg ble daglig truet. En søndag så jeg fra prekestolen en gruppe menn, iført Jerngardens grønne skjorter, liste seg stille og i rekke inn bakerst i kirken. Forsamlingen, som så framover mot alteret, var ikke oppmerksom på det som hendte. Men jeg så revolverne i de fremmedes hender. Gjennom mitt sinn fór denne tanken: «Om dette skal bli min siste preken, så skal det være en god sådan.»

Min tekst var om Jesu hender. Jeg talte om hvordan de hadde tørret tårer, omfavnet barna, mettet de sultne. De hadde helbredet syke, var blitt naglet til korset, de var blitt løftet til signing over disiplene før han fór opp til Himmelen.

Plutselig hevet jeg stemmen: «Men *dere!* Hva har dere gjort med deres hender?»

Menigheten så på meg i stor forundring.

Jeg tordnet videre: «Dere slår og torturerer og myrder uskyldige mennesker! Og dere kaller dere kristne! Rens hendene, I syndere!»

Jerngarde-mennene ble rasende, men de valgte å ikke avbryte gudstjenesten. De stod med revolverne parat mens jeg bad en bønn og lyste velsignelsen. Forsamlingen begynte å strømme ut av kirken. Da nesten alle var trygt ute, gikk jeg ned fra prekestolen og bak et forheng. Jeg hørte lyden av løpende føtter, og noen ropte: «Hvor er Wurmbrand?» «Etter ham!!!» Akkurat da smatt jeg ut gjennom en hemmelig dør som var blitt laget mange år tidligere. Jeg låste døren, og gjennom diverse korridorer fant jeg veien ut til en liten sidegate. På den måten unnslopp jeg mine forfølgere.

Etter som krigen utviklet seg, ble mange fra de kristne minoriteter, adventister, baptister og pinsevenner massakrert eller stuet sammen i konsentrasjonsleirer sammen med jødene. Alle av min kones familie ble ført bort – hun fikk aldri se dem igjen. I tre tilfelle ble jeg arrestert av fascistene. Jeg ble tiltalt, forhørt, mishandlet og fengslet. Så jeg var godt forberedt på hva som skulle skje med meg da kommunistene hadde fått makten.

6

Gjennom cellevinduet i Calea Rahova kunne jeg se et hjørne av fengselsgården. En dag så jeg en prest bli sloppet inn gjennom porten. Han gikk med raske skritt over asfalten og inn en dør. – Det var nok en informator som skulle avgi rapport om sin menighet.

Jeg visste at jeg stod ansikt til ansikt med utspørring, hard behandling, kanskje år i fengsel og død, og jeg undret om min tro var sterk nok. Da kom jeg til å tenke på at i Bibelen står det 366 ganger «frykt ikke». Ikke 365 ganger. Det er også et frykt ikke for skuddårsdagen. Dette var den 29. februar – en «tilfeldighet» som bar bud til meg om å være ved godt mot.

De som skulle forhøre meg, viste intet hastverk med å framstille meg. Kommunistenes fengsler er som arkiver som det kan hentes opplysninger fra hver gang slike trenges. I de 141½ år som fulgte, ble jeg utspurt om og om igjen. Jeg visste at i partiets øyne var mine forbindelser med vestlige kirker og Kirkenes Verdensråd forrædersk, men det var også meget annet av betydning som partifolkene ikke visste – og som de ikke måtte få vite av meg.

Jeg hadde forberedt meg på fengsel og tortur, slik en soldat i fredstid må forberede seg på krigens gjenvordigheter. Jeg hadde studert livet til kristne som hadde møtt liknende plager og deres fristelser til å overgi seg, og jeg tenkte på hvordan jeg kunne innrette meg etter deres erfaringer. Mange, som ikke hadde stålsatt seg, ble knust – eller de hadde latt seg lure til å si ting de skulle ha tidd med.

Prester ble alltid foreholdt av dem som ledet forhørene, at «som kristne må dere love å si oss hele sannheten om alt dere vet». Jeg var uten videre sikker på å bli funnet skyldig hva jeg enn sa, så jeg var forberedt på å kunne komme til å «tilstå» forhold som gjaldt meg selv, men det var mitt faste forsett at jeg ikke under noen omstendighet måtte angi venner som hadde hjulpet meg med å spre evangeliet. Altså planla jeg å la mine anklagere bli stående mer i villrede ved slutten av forhørene enn ved begynnelsen av dem. Jeg skulle vill-lede dem fullstendig.

Det aller første problem jeg måtte få løst, var på en eller annen måte å sende en advarsel til mine kolleger, og å la min kone få vite hvor jeg var. Det lyktes meg å bestikke en av vaktene til å være

mellomledd i de første få ukene. Min familie hadde en del penger den gang, så vakten fikk £ 500 for å overbringe diverse beskjeder. Men så ble alt vi eide konfiskert.

Vakten nevnte for meg at den svenske ambassadør hadde protestert da jeg forsvant. Ambassadøren hadde framholdt at jeg hadde mange venner i Skandinavia og Storbritannia. Utenriksministeren, fru Ana Pauker, svarte at man ikke kjente noe til hvor jeg var, da jeg i all hemmelighet hadde forlatt landet for noen tid siden.

7

Ambassadøren kunne som nøytral gesandt neppe gå videre med saken, og da slett ikke med fru Pauker, en dame som selv sterke menn hadde mistet motet overfor. Jeg hadde møtt henne, og jeg kjente hennes far. Han het Ravinovici og var prest. I dyp bedrøvelse fortalte han meg at Ana ikke hadde den minste gnist av sympatiske følelser overfor noe som helst som var jødisk. Hun studerte en tid medisin, deretter underviste hun ved den engelske kirkes misjon. Så ble hun innfanget av kommunismens sak og giftet seg med en ingeniør, Marcel Pauker, som delte hennes politiske syn. I 1941 reiste hun til Moskva, og hennes mann fulgte med, selv om han ikke helt kunne dele hennes entusiasme. Under en av Stalins utrenskninger ble han fjernet. Det ble sagt at han ble skutt av sin kone, og bare få tviler på at det er sant. I det utvortes var Ana en «dame», men egentlig var hun, som lady Machbeth, fra isse til fot fylt av den skrekkeligste grusomhet. Etter å ha tilbrakt resten av krigstiden som sovjetborger i Moskva – med offisersgrad i den Røde Armé – vendte fru Pauker tilbake til Romania, og nå i rollen som utenriksminister, noe som gav henne en dominerende innflytelse i landet.

Hennes lojalitet overfor Russland ble en myte. Det ble fortalt at

da hun en solskinsdag spaserte i Bucuresti med paraplyen oppslått og ble spurt om meningen med dette, skal hun ha svart: «Har De ikke hørt værrapporten? Det styrtregner i Moskva!»

I fru Paukers ministertid strømmet en million russiske soldater inn i Romania. Disse var våre nye «allierte».

Etter at en gruppe politiske ledere under den unge kong Michaels modige ledelse hadde avsatt general Antonescu og på den måten gjort ende på hans fellesskap med Tyskland, ble det sammenkalt til et møte i Moskva. Der skulle det drøftes hvorledes etterkrigstidens verden skulle formes. Churchill sa da til Stalin: «Hvordan ville det være om De fikk 90 % overherredømme i Romania mot at vi får 90 % avgjørende innflytelse i Hellas?» Disse ordene skrev han på et ark papir. Stalin var taus en stund. Så tok han en penn og laget et stort blått merke på dokumentet og leverte det tilbake.

«Russerne kommer!» – var ikke noen spøkefull vits for oss. De nye okkupanter hadde bare én tanke i livet: å drikke, røve og herje blant «de kapitalistiske utbyttere». Tusener av kvinner i alle aldre og omstendigheter ble voldtatt av soldater som brøt inn i deres hjem. På gatene ble mennesker berøvet slike «nyheter» som sykler og armbåndsurs. Da omsider orden ble gjenopprettet i russernes rekker – det skjedde ved skyting – og butikkene tok til å fjerne vinduslemmene, ble soldatene svært forundret over de utstilte varene. Og enda mer forundret ble de da de fikk vite at de fleste kunder var bønder og fabrikkarbeidere.

Kapitulasjonen som ble proklamert den 23. august 1944, blir fremdeles feiret som dagen for Romanias frigjøring. I virkeligheten ble «frigjøringen»s betingelser brukt til å snaue Romania for hele landets marine, det meste av handelsflåten, og halvparten av jernbanenes rullende materiell og samtlige biler. Landsbruksprodukter, hester, buskap og alle våre olje- og bensinlager ble sendt til Russland. Slik gikk det til at Romania, som var kjent som Europas kornkammer, ble et sultområde.

Den dagen jeg ble omvendt, hadde jeg bedt: «Gud, jeg var en ateist. Send meg til Russland som misjonær blant ateistene. Jeg skal aldri klage, om jeg så må tilbringe resten av mitt liv i fengsel.» Men Gud sendte meg ikke den lange veien til Russland. I stedet hadde nå russerne kommet til meg.

Under krigen hadde tilslutningen til vår misjons forsamling økt betraktelig, tross forfølgelser, og mange slike som hadde vært med på å plage både jøder og protestanter, tilbad nå Gud side om side med sine tidligere offer.

Etter krigen fortsatte mitt arbeid for Kirkenes Verdensråd og den engelske kirkes misjon. Jeg hadde et kontor, utstyr, sekretærer, kort sagt – et «ansikt» utad for vårt arbeid.

Jeg taler russisk godt. Det var lett for meg å komme i prat med russiske soldater på gatene, i butikker, på sporvogner og ellers. Da jeg ikke brukte prest-antrekk, ble jeg tatt for en vanlig borger. Jeg fant at især de yngre blant soldatene var i villrede overfor det som omgav dem i vårt land, og mange av dem led av hjemlengsel. De var takknemlige for å bli vist rundt i Bucuresti og bli invitert til et vennlig hjem. Mange av mine unge russisktalende kristne venner var til stor hjelp. Til de unge pikene sa jeg at de burde nytte sin sjarm til å prøve å bringe mennesker til Kristus. En pike så en dag en soldat som satt alene i en vinstue. Hun fant seg en plass i nærheten av ham og tok også imot hans invitasjon til et glass vin, men foreslo så at de skulle gå til et stillere sted hvor de kunne få en prat. «Hvor som helst – med deg,» svarte gutten, hvorpå piken tok ham med til sitt hjem. Soldaten ble omvendt, og senere fikk han flere med til vår kristne krets.

I all hemmelighet utgav vi bibeldeler på russisk. Mer enn 100 000 slike små bøker ble delt ut i kaféer, parker, på jernbanestasjoner og ellers overalt hvor vi traff russere. Dette varte i tre år. Fra hånd til

hånd gikk disse skriftene til de nesten falt fra hverandre av slitasjen. Mange av våre hjelpere ble arrestert, men ingen av dem angav meg.

Vi var forbauset over antallet av omvendte, og ikke mindre over at disse omvendelser foregikk så tilforlætelig, så naturlig. Russerne var fullstendig uvitende i religiøse spørsmål, men det virket som det dypt i deres hjerter hadde vært en søken etter sannheten. De fleste av dem var unge landarbeidere, og de var selvsagt meget fortrolige med sitt arbeid med å så og høste. Dypt i sitt sinn visste de at *noe* må det være som stiller med naturens gang og orden. Men de var oppdradd til å være gudsfornekttere, og det mente de selv at de var; slik som mange mennesker tror om seg selv at de er kristne uten i virkeligheten å være det.

På en jernbanereise møtte jeg en gang en maler fra ytre Sibir og fikk anledning til å tale med ham om Jesus.

«Nå skjønner jeg!» sa han. «Jeg kjente bare til det de lærte oss på skolene – at religion bare er et redskap for imperialismen – osv. Men i nærheten av mitt hjem pleide jeg å spasere på en gammel kirkegård, hvor jeg kunne være helt alene. Ofte besøkte jeg et forlatt gammelt hus som stod mellom gravene.» (Jeg skjønnte at det må ha vært kirkegårdens ortodokse kapell.)

«På veggen var det et maleri av en mann som var naglet til et kors. Jeg tenkte at den mannen måtte ha vært en fæl forbryter, etter som han hadde fått en så grusom straff. Men hvis han hadde vært en forbryter, hvordan kunne det da ha seg at hans bilde hadde fått en slik æresplass – som om han hadde vært en Lenin eller Marx? Jeg kom til den konklusjon at de først hadde trodd at han var en banditt, men senere hadde funnet at han var uskyldig, og så hadde de satt opp hans bilde – med sorg over det de hadde gjort imot ham.»

Jeg sa til maleren: «Det er halvveis sannheten.» Da vi flere timer senere kom til vårt bestemmelsessted, hadde han fått høre alt det

jeg hadde vært i stand til å fortelle ham om Frelseren. Da vi skiltes, sa han: «Jeg hadde planlagt å stjele noe i natt. Men nå – hvordan kan jeg det? Jeg tror jo på Kristus.»

Vi arbeidet blant rumenske kommunister også. Alle bøker som ble utgitt, skulle naturligvis sensureres. Vi la fram bøker med bilde av Karl Marx på forsiden, og de første få sider inneholdt noen av hans og Lenins argumenter mot religionen. Sensoren leste ikke mange sidene, og det var bra for oss. For resten av bøkene innhold var kristen forkynnelse. En boktittel som sensoren likte særlig godt, var denne: *Religion – et opium for folket*. Omgitt som han var av haugevis med bøker, gadd han ikke engang å kikke i den. Han ville ha funnet mengder av kristne argumenter. Det hendte også at en sensor lot hva som helst passere – for en flaske brennevin.

Tallet på rumenske kommunister hadde økt fra noen tusen til millioner. Medlemskort i partiet avgjorde valget mellom å få mat eller å sulte. Stalin hadde innsatt en «forent-front»-regjering, valgt av ham selv, og med lederen av «Plogmannsfronten», Groza, på toppen. Foruten gjennom Ana Pauker, som etter sigende hadde «oppfunnet» Groza, ble makten utøvet gjennom tre partiveteraner: Lucretiu Patrascanu, som var utnevnt til justisminister, Teohari Georgescu, som overtok politi- og sikkerhetstjenesten i egenskap av innenriksminister – og Gheorghe Gheorghiu-Dej, en tøff jernbanearbeider som ble partiets førstesekretær.

Etter at kommunistene hadde overtatt makten, overvar jeg en gang et møte for ortodokse prester. Møtets taler var Gheorghiu-Dej, en jovial, undersetsig mann. Han forsikret sine tilhørere at han var rede til å «tilgi og glemme». Tross deres kirkes mange forbindelser tidligere innen Jerngarden og andre høyreorienterte organisasjoner, ville staten fortsatt betale deres lønn. Hans avsluttende bemerkninger om likheten mellom kristne og kommunistiske idealer vakte stor begeistring.

Ved uformelle anledninger snakket Gheorghiu-Dej åpent om sin

ateisme og sin overbevisning om at kommunismen ville spre seg over hele verden. Men samtidig kunne han med mildhet omtale sin gamle mor som fylte hjemmet med ikoner og oppdrog sine døtre i den ortodokse tro. 11 år i fengsel under det tidligere regime hadde gitt Dej masser av tid til å studere Bibelen og å diskutere religiøse spørsmål med «sektarister» – som han forresten uttalte sympati for. Han unnslopp fra fengslet like før russerne kom, men han ville sikkert ha blitt fanget og henrettet av diktatoren, Antonescu, dersom ikke en vennlig prest hadde holdt ham i dekning. Men selv om religionen hadde berørt Gheorghiu-Dejs liv i hans trengsels dager, gav han ikke noe rom for den nå etter at han hadde nådd toppen. Hans kone, som hadde ventet så lenge på at han skulle bli frigitt, ble vraket av ham. Hennes plass ble inntatt av en blond skuespillerinne. Huset var fullt av tjenere og slike som søkte å innnynde seg. Dej var blitt rik og berømt, og han var ikke ufarlig å komme nær – dessuten var han ikke den som tok imot råd fra noen.

Dersom noen av de tilstedeværende ved hans møte med prestene prøvde å lede samtalen inn på åndelige spørsmål, svarte han alltid med standardiserte parti-argumenter. Han forsikret oss om at vi alle skulle nyte full samvittighetsfrihet i det nye Romania. Til gjengjeld lovet mine kolleger at de ikke skulle lage vanskeligheter for staten. Mange prester erklærte seg etter møtet som forkjempere for den kommunistiske livsstil. Men før eller senere begikk de feiltrinn overfor en eller annen partidoktrine og endte i fengsel.

Kampanjen for undergraving av religionen utviklet seg hurtig. Alle kirkens pengemidler og eiendommer ble nasjonalisert. Et kommunistisk kultus-departement hadde fullstendig kontroll over prestskapet, betalte dets lønninger og fastsatte utnevnelser. Den aldrende patriark Nicodim, som faktisk var en eremitt, fikk lov til å figurere som ortodoks gallionsfigur, men partiet fant at det trengte et smidigere og føyeligere redskap. Dej mente han alt hadde funnet akkurat den mannen en trengte, nemlig den presten som hadde holdt

ham skjult for fascistene året før. Dermed ble Fader Justinian Marina, da en ubemerket seminarielærer i Rimincul-Vilcea, utnevnt til biskop. Snart visste alle Romanias 14 millioner ortodokse kirkegjengere at Justinian var blitt deres patriark i alt – unntatt i navnet.

Det neste skritt gjaldt å få revet i stykker både den romersk- og den gresk-katolske kirken. Disse kirkene hadde to og en halv million medlemmer. De gresk-katolske holdt på pavens overhøyhet, selv om de bevarte mange av sine egne tradisjoner. Blant annet bestemmelser om at deres prester hadde lov til å gifte seg. Nå ble denne kirken med tvangsmidler forent med den ortodokse kirke, som var lojal mot staten. De fleste av prestene i den gresk-katolske kirken, og alle biskopene, som protesterte mot dette tvangsekteskap mellom kirkene, ble arrestert, deres bispedømmer nedlagt og deres eiendeler beslaglagt. De romersk-katolske fikk ordre om å bryte med Vatikanet. De nektet, og de måtte betale dyrt for sin motstand. Mens prestene fylte fengslene, og uhyggelige historier ble fortalt om behandlingen av dem, kunne de som hørte til religiøse minoriteter, intet annet gjøre enn å bøye sitt hode og vente på å få vite hva deres egen skjebne ville bli.

10

De skulle ikke komme til å vente lenge. I 1945 ble det kalt sammen til en kultus-kongress i Romanias parlamentsbygning. 4000 representanter for prestestanden inntok sine plasser. Biskoper, prester, pastorer, rabbinere og tyrkiske mullaer applauderte da det ble bekjentgjort at kamerat Stalin (et kjempestort bilde av ham prydet frontveggen) var kongressens beskytter. De foretrakk å «glemme» at han samtidig var president i Verdens Ateisters Organisasjon. Den skjelvende gamle patriark Nicodim velsignet forsamlingen, og statsminister Groza åpnet kongressen. Han fortalte at han var prestesønn selv. Hans rause løfter om støtte ble hilst med takknemlig begeistring.

En av de ledende ortodokse biskoper sa i sin svartale at i fortiden hadde mange små bekker flytt inn i den store flod – kirken. Noen av bekkene hadde vært grønne, noen blå og andre igjen trefarget. Nå så han med glede fram til at den røde også skulle forene seg med de andre. Den ene etter den andre reiste seg og holdt taler, calvinister, lutheranere, overrabbineren og flere andre. Alle gav uttrykk for sin villighet til å samarbeide med kommunistene. Min kone som satt ved siden av meg, orket til slutt ikke å høre mer. Hun sa: «Gå og vask denne skam av Kristi ansikt!»

«Gjør jeg det, vil du miste din mann,» svarte jeg.

«Jeg trenger ikke en kujon. Gå og gjør det!» sa Sabina.

Jeg bad om ordet, og ble med ledernes åpenbare tilfredshet bedt om å komme fram på plattformen. De som hadde organisert denne kongressen, regnet ganske sikkert med at her skulle det bli stoff for morgendagens førstesider i avisene: – «Pastor Wurmbbrand, representant for den Svenske Kirkes misjon og for Kirkenes Verdensråd, gratulerer kongressen!»

Jeg sa innledningsord om kommunismen, og framholdt så at det var vår første plikt som prester å ære Gud og Kristus, ikke forgjengelige verdslige makter, og å fremme Herrens evige kjærlighets rike i stedet for å gi plass for dagens forfengeligheter. Mens jeg fortsatte å tale, så jeg at prester, som hadde sittet i timer og lyttet til flatterende løgner fra partiets folk, nå syntes å våkne som av en drøm. Noen begynte å klappe. Spenningen utløstes, og plutselig braket applausen løs, bølge etter bølge. Mange delegater reiste seg og klapet. Kulturministeren, en tidligere ortodoks prest ved navn Burducea – som hadde vært en aktiv fascist i sin tid – skrek fra plattformen at min tillatelse til å preke var å anse som inndradd. Jeg svarte at jeg hadde min rett fra Gud, hvorpå jeg fortsatte å tale. Til slutt ble høytaleranlegget satt ut av funksjon, men da var salen i et slikt opprør at ingen kunne høre noe som helst av det som ble sagt.

Slik sluttet kongressens første dag. Jeg fikk vite at kulturministeriet hadde til hensikt å inndra min pastorlisens, og noen rådet meg til å søke hjelp hos den innflytelsesrike nyutnevnte patriark. Etter mange forsøk lyktes det meg omsider å treffe Justinian. Han hadde vært en tur i Moskva hvor det var blitt gjort stor stas på ham, og nå møtte jeg ham ved hans hjemkomst. Svartskjegget, smilende, breddfull av sin nye verdighet – men ingen dumrian – slik var den mann som nå skulle ha omsorgen for fire femtedeler av Romanias kirkegjengere. Plutselig gikk det opp for meg at jeg burde bruke denne anledningen til noe viktigere enn å snakke med ham om mine egne problemer. Så fortalte jeg ham at etter at han var blitt utnevnt, hadde han stadig vært i mine bønner.

«Å ha ansvar for 14 millioner sjeler er en overveldende byrde for en mann å bære,» sa jeg videre, og fortsatte: «De har grunn til å kjenne som Ireneus, som gråt da folket mot hans vilje gjorde ham til biskop, og sa: «Mine barn, hva har dere gjort? Hvordan skal jeg kunne bli til den mann som en slik byrde krever?» Bibelen sier at en tilsynsmann (biskop) skal være rettferdig.»

Mens jeg talte, sa han lite, men etter at jeg var gått, hadde han søkt opplysninger om meg blant venner. For en tid ble det ikke nevnt noe mer om at min lisens skulle inndras. Senere, da jeg ble holdt i arrest av politiet og utspurt i seks uker, var Justinian blant dem som medvirket til at jeg ble løslatt. Kort tid etter inviterte han meg til Iashi, setet for hans bispedømme, og vi ble venner. Hans uvitenhet når det gjaldt bibelkunnskap var utrolig – men ikke uten lignende forhold når det gjaldt ortodokse prester. Han lyttet meget oppmerksomt da jeg minte ham om fortellingen om den bortkomne sønn. Idet jeg tok hans hender i mine, sa jeg at Gud ønsket velkommen tilbake alle som hadde gått seg bort – også patriarker. Andre kristne – så vel som jeg selv – forsøkte på enhver mulig måte å bibringe Justinians åndelige inntrykk. Og han hadde også begynt å leve sitt liv i bønn og i kjærlighet til Gud.

- Men så iverksatte partiet, uten hensyn til hva Justinian følte, en altomfattende kampanje mot religion. Jeg mistet kontakten med ham i flere år.

Den antireligiøse propagandas jag mot sitt mål gikk hånd i hånd med det å få fjernet all opposisjon. Etter at Stalin hadde oppnådd alt det han ønsket av sine allierte under krigen, ble ethvert foregivende av det å være demokratisk sløffet. Romanias kjente leder for småbøndene, Juliu Maniu, ble stilt for retten sammen med 18 andre. På grunnlag av falske anklager ble han – i en alder av over 70 år – dømt til 10 års fengsel. Han døde i fengslet fire år senere. Under det terrorregime som fulgte, antas det at omkring 60 000 «fiender av staten» ble henrettet.

Ironisk nok – den justisminister som presiderte over denne en-gross-utrenskning, den 47 år gamle Lucretiu Patrascanu, hadde tatt god hjelp av Maniu da det gjaldt å forsvare de forfulgte kommunister før krigen. De to menn samarbeidet også med kong Michael om planene for den våpenstillstand som Patrascanu på Romanias vegne undertegnet i Moskva. Så snart Maniu var brakt til taushet, tvang Patrascanu og andre partiledere vår høyt elskede unge konge til å abdisere.

Så ble da Folkerepublikken proklamert. Men hvem skulle lede den? Absolutt ikke marionetten Groza. Ana Pauker var avskydd, til og med innen partiet! Andre var det strid og tvil om. Mange av Patrascanus beundrere så i ham en nasjonalistisk kommunist som kunne lede landet bort fra stalinistiske ytterligheter. Han var en slags «vestlig» kommunisttype som kom fra en familie av landeiere, og alle og enhver syntes det var godt å høre ham si om seg selv at han var Rumener fremfor Rød.

Det ble gjenstand for heftig debatt i partiets sentralkomite om hvem som skulle ha ledelsen.

Mitt liv som pastor hadde til denne tid gitt meg stor tilfredsstillelse. Jeg hadde alt det jeg og min familie trengte. Jeg nøt tillit

og hengivenhet fra mine soknebarn. Men likevel kjente jeg en viss uro. Hvorfor fikk *jeg* lov til å leve som vanlig, mens et grusomt diktatur var i ferd med å ødelegge alt som var meg dyrebart, og mens andre led for sin tro? Mangen kveld bad Sabina og jeg sammen til Gud om at han måtte betro også oss å bære et kors.

Min arrestasjon, som foregikk under de omfattende rassiaer, kunne jeg nok anse som et svar på mine bønner. Men aldri hadde jeg drømt om at den første mann som skulle dele celle med meg – var selveste kamerat Patrascanu.

11

Da døren til min celle i Calea Rahova gikk opp noen få dager etter at jeg var satt inn, og jeg fikk se at det var den slanke justisministeren som kom inn, gikk jeg ut fra at han var kommet for personlig å forhøre meg. Hva skyldte jeg den ære? Så ble døren låst bak ham, og enda merkeligere: skjorten hans var åpen i halsen, slipset var borte. Jeg så ned på hans blankpolerte sko – ingen skolisser! Fange nr. to i min splinter nye celle var den mann som hadde brakt kommunismen til makten i vårt land.

Han satte seg på den andre fjølsengen og svang føttene opp. Han var en usentimental intellektuell, og han aktet ikke å tillate at hans forvandling fra minister til fengselsfugl skulle få redusere hans verdighet. Vi tullet oss inn i ytterfrakkene våre, og så begynte vi å snakke sammen. Skjønt jeg visste at Patrascanus læresetninger hadde brutt ned rettferdsbegreper og forårsaket så store ødeleggelse, var det mulig for meg på sett og vis å like ham som en mann – og tro på hans oppriktighet. Dette at han var blitt arrestert, prøvde han å ignorere med en skuldertrekning. Dette var langt fra hans første tårn i fengsel, sa han. Han var blitt arrestert atskillige ganger av de tidligere herskere i Romania. Det lot til at hans voksende popularitet hadde fått de andre partiledere til å sammensverge seg

mot ham. På en kongress et par dager før arrestasjonen, var han av sin kollega, innenriksminister Teohari Georgescu, blitt fordømt som en borgerlig forræder i klassekampen. En annen anklage, nemlig at Patrascanu var blitt «kraftig hjulpet av imperialistiske stater» ble bevitnet av Vasile Luca, finansministeren. Denne hadde Patrascanu også hatt som fengselskamerat under det tidligere regime. Beskyldningene ble kraftig understreket av Ana Pauker, en annen av hans tidligere venner.

Komplottet mot ham hadde vært i virksomhet noen tid, sa Patrascanu, men en spesiell hendelse hadde kommet til å bety meget i hans disfavør som kommunist. Han hadde nemlig spurt en av Georgescus tjenestemenn om det var noe sant i ryktene om at arrestanter og fanger ble torturert. «Selvfølgelig blir de det,» hadde mannen fra ministeriet svart. De var jo kontrarevolusjonære og fortjente ikke den minste barmhjertighet, især dersom de tilbakeholdt opplysninger. Patrascanu var dypt bekymret. Han forlangte å få vite om det var for en slik tingenes tilstand de hadde ivret og arbeidet for å skaffe partiet makten? Hans protest ble rapportert til Georgescu, og så kom da fordømmelsen under kongressen.

«Idet jeg forlot kongresshallen,» sa han, «så jeg en ny sjåfør ved bilen. Sjåføren hilste og sa til meg at – «Deres sjåfør Ionescu er blitt syk, kamerat Patrascanu.» Jeg steg inn i bilen. Det gjorde to menn fra det hemmelige politi også – og her er jeg!»

Han var sikker på at han ganske snart ville bli gjeninnsatt i sitt embete. Og da tiden for aftensmat kom, begynte jeg å lure på om han ikke hadde rett. Han fikk nemlig kylling, ost, frukt og en flaske rinskvin. Patrascanu tok et glass vin. Så skjøv han brettet til side og erklærte at han ikke hadde lyst på mat.

Mens jeg prøvde å spise uten å vise meg altfor matgrisk, begynte han å fortelle vitser og historier. En var om en sveitsisk senator som absolutt ville være flåteminister. «Men vi har jo ingen flåte!» sa statsministeren. «Hvilken rolle spiller det? Hvis Romania kan ha en

justisminister – hvorfor skal så ikke vi kunne ha en flåteminister?» Patrascanu lo hjertelig av sin egen anekdote, selv om den latterliggjorde den «justis» han selv hadde skapt – og som han nå var falt som offer for.

Neste morgen ble Patrascanu eskortert fra cellen. Jeg gikk ut fra at det gjaldt forhør. Om kvelden kom han tilbake i temmelig dårlig humør. Han fortalte at han ikke var blitt stilt spørsmål, men han var blitt kjørt til universitetet hvor han måtte holde en forelesning. (Han underviste i jus der.) Partiet ønsket for øyeblikket å hemmeligholde hans arrestasjon, og han hadde gjennom 30 år lært saker og ting om kommunistisk disiplin, så han fant det best å føye seg etter lederens ønske. Han snakket til meg, for det var jo ingen andre – ikke utenfor fengslet heller – som han kunne tale med. Å røpe at han var «under forhør» kunne han ikke på noen måte tenke på å gjøre, ikke engang til sin kone – om det da hadde latt seg gjøre. Ikke kunne han be om råd fra noen heller. Det ville bli sett på som en meget fornærmende handling. Denne isolasjon gikk ham på nervene, og det var meningen at den skulle gjøre det! Bare overfor meg kunne han være seg selv. Han hadde nemlig all grunn til å anta at jeg aldri kom til å se verden utenfor fengslet mer igjen.

Mens jeg hørte Patrascanu fortelle et og annet fra sitt liv i yngre dager, slo det meg at han ikke var blitt kommunist på grunn av noen saklig vurdering, men i opprør mot tidligere vanskeligheter. Hans far hadde vært en velstående mann. Under første verdenskrig hadde han forsvart tyskernes sak med så stor begeistring at de allierte, etter å ha vunnet krigen, forviste hele familien. Men den unge Patrascanu fikk da reise til Tyskland for å få sin universitetsutdanning. Da han kom tilbake til hjemlandet, sluttet han seg til det eneste parti som ville ta imot ham. Hans første kone var kommunist. Hun døde under de stalinistiske utrenskninger. Hans annen kone var også medlem av kommunistpartiet. Hun var forresten en av min kones skolevenninner, viste det seg.

Jeg prøvde å gjøre Patrascanu oppmerksom på hva som var kilden til hans standpunkter. «De ligner Marx og Lenin,» sa jeg, for deres ideer og handlinger var også resultater av tidligere lidelser. Marx visste med seg selv at han var begavet, men som jøde i Tyskland da antisemittismen tok overhånd, fant han intet annet utløp for sine evner enn det å bli en revolusjonær. Lenins bror ble hengt på grunn av et attentatforsøk mot tsaren. Raseri og skuffelse fikk ham til å ønske at han kunne overvinne hele verden. I mangt og meget er det på samme måte med Dem.»

Patrascanu avviste denne tankegang. Hans nervøse spenning utløstes i lange tirader om alt det gale og dårlige i kirken – de fæle dagene under Borgia-pavene, den spanske inkvisisjon, korstogenes grusomhet, forfølgelsen av Galileo – alt ble trukket fram og utbrodert.

«Men likevel er det kirkens forbrytelser og feiltagelser som gjør at vi kan finne så meget beundringsverdig i den,» sa jeg.

Patrascanu fikk nesten et støkk. «Hva mener De?»

Jeg sa: «Et hospital kan stinke av puss og blod; men i det ligger dets skjønnhet, for det mottar de syke med deres skrekkelige sår og fryktelige sykdommer. Kirken er Kristi eget hospital. Millioner av pasienter er der blitt behandlet med kjærlig omhu. Kirken mottar syndere – de fortsetter å synde – og for deres forgåelser skal så kirken dadles. Sagt på en annen måte: Kirken ligner en mor som verger og hjelper sine barn selv om de har begått forbrytelser. Kirkens framgangsmåte og dens tjeneres fordommer er dessverre forreininger av det som virkelig kommer fra Gud – det vil si Bibelen og det den lærer, gudstilbedelsen og nådemidlene. Kirkens feil og mangler til tross – den eier meget som er stort og edelt.»

Patrascanu smilte. «Jeg kunne kreve den samme forståelse på vegne av kommunismen. Dens utøvere er ikke fullkomne – det er så menn kjeltringer blant dem også – men det betyr ikke at det er noe i veien med våre teorier.»

«Døm etter resultatene, slik Jesus sa,» svarte jeg. «Daddelverdige handlinger har satt pletter på kirkens historie, men kirken har da også ødslet med kjærlighet og omsorg for mennesker over hele verden. Den har fostret skarer av helgener, og den har Kristus – den helligste av alle – som sitt hode. Hvem og hva slags folk er Deres avguder? Menn som Marx, som av sin biografi Riazanov er beskrevet som en drukkenbolt. (Riazanov var direktør for Marx-instituttet i Moskva.) Eller Lenin. Hans kone forteller at han var en hensynsløs falskspiller – og hans skrifter flyter over at eiter og galle. «På deres frukter skal I kjenne dem.» Kommunismen har utslettet millioner av uskyldige mennesker, plyndret land etter land, fylt tilværelsen med løgner og redsel. Hvor er kommunismens gode side?»

Patrascanu forsvarte «partidoktrinens logikk» –.

Jeg sa at læresetninger som sådanne ikke betydde noe. «Man kan opptre høflig og dannet, men likevel begå avskyelige gjerninger. Hitler talte om «*livsrom*» – og utryddet hele befolkningers liv. Stalin sa at «vi må verne om mennesker som vi steller med blomster», men han drepte sin kone – og Deres.»

Jeg så at Patrascanu var ubehagelig berørt, men han påstod sitt: «Våre langsiktige planer er å gjøre hele verden kommunistisk. Det er ikke mange som våger å følge oss til veis ende, men vi finner alltid noen som er villig til – med sine egne grunner til det – å følge oss for en tid. Først hadde vi de rumenske herskende klasser og kongen, de støttet de allierte mot nazistene. Da de hadde tjent våre hensikter, ødela vi dem. Ved løfter overvant vi den ortodokse kirke. Deretter brukte vi de mindre religiøse samfunn for å underminere kirken. Vi brukte bøndene mot godseierne. Deretter brukte vi småbønder og husmenn mot bøndene. Og nå kommer de alle til å bli kollektivisert. Dette er Lenins taktiske ideer, og de virker!»

Jeg sa: «Alle og enhver vet at alle Deres medreisende er blitt fengslet, henrettet eller på annet vis ødelagt i tiden som er gått. Hvordan kan De gå ut fra at man kan forstette å bruke mennesker

på den måte De har skissert – og så siden forkaste eller fjerne dem?»

Patrascanu lo: «Fordi disse mennesker er dumme. Her er et eksempel: 10 år etter den første verdenskrigen opponerte Bukharin mot Trotskys planer om en verdensrevolusjon ved bruk av våpenmakt. Hans argumenter gikk ut på at det var bedre å vente til de kapitalistiske stater hadde røket uklar seg imellom. Deretter kunne Russland slutte seg til den seirende og sørge for å krafse til seg stordelen av kaken, dvs. de beseirede land. Det var en bemerkelsesverdige profeti – men ingen tok den alvorlig den gang. Hvis de vestlige stater hadde visst at halve Europa og to tredjedeler av Asia skulle komme til å bli kommunistisk – ville den annen verdenskrig aldri ha funnet sted. Heldigvis hører ikke våre fiender på argumentene våre, heller ikke leser de bøkene våre, så vi kan tale åpent.»

Jeg pekte på at det var en spesiell svikt i hans argument: «Ser De ikke, herr Patrascanu, at på samme måte som De utnyttet mennesker og deretter fjernet dem – slik har Deres kamerater utnyttet Dem og kastet vrak på Dem? Har De ikke stirret Dem blind på denne vondsinnete logikk i Lenins lære?»

For et øyeblikk brydde Patrascanu seg ikke om å skjule sin bitterhet. Han sa: «Da Danton ble halt av sted til giljotinen og fikk se Robespierre som tilskuer på en balkong, ropte han høyt: – Du kommer snart samme veien! Og jeg forsikrer Dem nå at de kommer til å følge meg – Ana Pauker, Georgescu og Luca.»

Det gjorde de også, tre år etter.

12

Vi snakket ikke mer den kvelden. Men kl. 10, da vi hadde lagt oss, gikk døren opp, og mitt navn ble ropt opp. Tre menn stod utenfor. Den ene, som jeg senere fikk vite var Appel, bad meg om å

kle på meg. Det gjorde jeg, og Patrascanu hvisket til meg at jeg burde ta på ytterfrakken også – den kunne komme til å dempe slagene, mente han. Tettsluttende mørke briller ble satt på meg så jeg ikke skulle se hvor vi gikk. Jeg ble ført gjennom en korridor til et rom der jeg ble plassert på en stol. Så ble brillene tatt vekk.

Jeg befant meg rett foran et grelt, avslørende lys som skinte rett i øynene mine. Til å begynne med så jeg bare en skygge av den som satt rett imot meg, men da jeg smått om senn vente meg til lyset, så jeg at det var en mann ved navn Moravetz, en tidligere politiinspektør som hadde vært i vanskeligheter på grunn av at han hadde røpet hemmeligheter til kommunistene. Nå var han blitt belønnet med jobben som forhørsleder.

«Jaså, her har vi jo Vasile Georgescu. De finner papir og penn på pulten her. Ta med Dem stolen Deres hit, og skriv om Deres liv og om hva De har drevet med.»

Jeg spurte om det var noe spesielt som interesserte ham.

Moravetz hevet sarkastisk øyenbrynene. «Som prest har De hørt mange skriftemål. De er blitt brakt hit for at De skal bekjenne for oss.»

Jeg skrev et utdrag av mitt liv fram til tiden for min omvendelse. Deretter forklarte jeg mer utførlig hvordan jeg, en tidligere ateist som de selv, hadde fått mine øyne åpnet for sannheten. Jeg gikk ut fra at dette dokument ville noen partiledere få i hende, og at det kanskje ville gjøre inntrykk på dem. Skrivningen varte en times tid. Så tok Moravetz arkene og sa: «Det er nok for i kveld.» Deretter ble jeg geleidet tilbake til cellen, hvor jeg fant Patrascanu sovende.

Så gikk det flere dager uten at jeg ble forstyrret. Kommunistenes metoder er akkurat det motsatte av vanlige, normale politimetoder. Politiet stoler på at den plutselige arrestasjon vil virke som et sjokk og få arrestanten til å tilstå. Kommunistene foretrekker å la fangen «modnes». Forhørslederen sier aldri hva han ønsker. Hans metode er å nærme seg sitt offer ved hjelp av antydninger om ditt og datt,

for på den måten å skape engstelse og skyldfølelse hos fangen. Mens denne ransaker sin hjerne for å finne ut hvorfor han er arrestert, blir nervespenningen hos ham økt ved hjelp av andre tricks, f. eks. at forhøret utsettes gang etter gang – eller han får plutselig høre lyden fra eksekusjonspelotongens geværer – skrik fra andre fanger. Så begynner fangen å miste bedømmelseevnen. De mange detaljer i prosessen griper inn i hverandre inntil fullstendig utmattelse tvinger ham til å tilstå sin skyld. Da blir forhørslederen medfølende. Han tilbyr håp og en slutt på lidelsene hvis fangen medgir at han fortjener straff og forteller alt.

Appel kom tilbake etter noen få dager, og det første av en talløs rekke forhør begynte. Denne gang ble jeg tatt med til et kjellerrom noen trinn ned fra cellekorridoren. Appel pekte på en stol og bød meg et stykke sukkertøy fra dokumentmappen sin. Han satte seg til rette i en sofa. En av hans kolleger gjorde notater. Appel – som tygget hele tiden – sjekket en del punkter i det jeg hadde skrevet, og kom med den kommentar at en manns tenkning ble bestemt av klasse, og ettersom jeg ikke var sønn av proletarer, måtte jeg nødvendigvis ha reaksjonære synspunkter. Jeg kjente meg sikker på at Appel var ikke proletar han heller, og jeg påpekte at ingen av partiets store tenkere hadde vært «arbeidere». Marx var sønn av en saksfører, og Lenin kom fra en adelig familie. Bare klasse kunne aldri diktere en manns overbevisning.

Appel avbrøt meg: «Hva var Deres forbindelse med herr Teodorescu?»

«Teodorescu?» sa jeg. «Det er et temmelig vanlig navn. Hvilken Teodorescu er det De mener?»

Det sa ikke Appel noe om. I stedet begynte han å diskutere med meg om Bibelen og om Esaia's profetier om Messias' komme. Rett som det var, og uten minste varsel, nevnte han navnene til flere som hadde hjulpet oss med utdeling av bøker blant sovjet-soldater, eller med å dele ut av hjelpen fra Kirkenes Verdensråd. Disse «stikk»-

spørsmålene kom tilsynelatende helt tilfeldig. Appel var alltid høflig og aldri påståelig. Han syntes mer interessert i hvordan jeg reagerte på spørsmålene enn de svar jeg gav. Etter en times tid ble jeg ført tilbake til cellen for å tenke over hva nå alt dette måtte bety.

Patrascanu likte å godte seg på min bekostning ved å snakke om partiets planer om å rykke opp med roten all kristendom i Romania. Ana Pauker, Georgescu og andre medlemmer av sentralkomiteen hadde allerede i all hemmelighet forhandlet med Justinian, og de hadde funnet ut at han ville tjene deres hensikter til partiets tilfredshet.

«Justinian har like meget med Gud å gjøre som jeg har med keiseren av Japan,» sa han. «Hva angår gamle patriark Nicodim – han går i barndommen. Hvilken respekt kan De ha for en mann som da krigen begynte, sendte ut en encyklikaer med oppfordring til alle om å være med på å kjempe mot det syvhodede bolsjevik-uhyre, og som etterpå – da vi brøt med Hitler – tilskyndet sine trofeller til å marsjere med den ærefulle røde armé i kamp mot nazi-uhyret? Dette er hva Nicodim gjorde, og det vet hele landet. Slik som Nicodim er kirkens høvding, og resten av dem er ikke mye bedre. De kan ikke hjelpe Dem stort!»

Jeg svarte at dersom han måtte sitte lenger i fengsel enn han selv trodde, kunne det nok hende at han ville møte mer eksemplariske kristne.

«Patriark Nicodim er en god mann, men han er gammel og helt utkjørt,» sa jeg. «Jeg kan heller ikke fordømme Justinian og de andre som er blitt lurt eller tvunget til å slå lag med dere. Dette minner meg om en som innynder seg hos en pike – og siden kaller henne en hore.»

Jeg tenkte at dette støt kanskje kunne få Patrascanu til å forstå mitt point. Han var jo flink til å uttale seg med forkjærlighet og på en rå måte om seksuelle ting. Jeg forsøkte også å tale til ham om hva kristen kjærlighet er. Han var for meget opptatt av sine egne

problemer til å lytte oppmerksomt fra først av. Men han var en stuelært mann og savnet nå at han ikke hadde noe å lese. Derfor argumenterte han nå for å avlede samtalen. Om religion sa han: «Jeg gjennomgikk alt det der på skolen. Jeg pleide også å be, men senere sluttet jeg med det.»

«Hvorfor det?» spurte jeg.

«Deres Jesus krever for meget, især mens en er ung.»

«Jeg har aldri selv tenkt eller syntes at Jesus krever noe som helst av mennesker,» sa jeg. «Da min sønn Mihai var liten, pleide jeg å gi ham penger til å kjøpe en fødselsdagsgave til meg. På samme måte gir Jesus de dyder og krefter han tilsynelatende krever av oss, og på den måten bedrer han våre karakteregenskaper. Men kanskje De ikke hadde gode religionslærere?»

«Det er mulig. Det er ikke så tett av slike.» Patrascanu satte seg opp og gjespet. «Dessuten er det så meget i kristendommen som jeg ikke kan godta.»

«For eksempel?»

«Ydmykhet. Og spesielt underkastelse under tyranni. Se nå for eksempel på Paulus' brev til romerne. Der står det at all øvrighet er fra Gud. Altså må vi betale våre skatter og oppføre oss etter statens ønsker, ikke slå igjen om vi blir slått – alt dette den gang da Nero var verdensherskeren!»

Jeg sa: «Les Bibelen igjen. De vil finne at den er full av revolusjonær ild. Den begynner med de jødiske slavers revolt mot Farao. Så kommer Samuel, Jehu, Jael og mange andre som gjorde opprør mot tyranni. Før vi går videre – spør Dem selv hvordan den myndighet som ble anerkjent av Gud, kom til makten. Det skjedde vanligvis ved en omveltning. Underkastelse under autoritet betyr altså lydighet mot slike som har fullført en gagnlig revolusjon. Washington skapte seg et navn ved å styrte engelskmennene.»

«Akkurat som Lenin styrte tsarene,» innskjøt Patrascanu.

«– Bare for å innføre et verre tyranni,» fortsatte jeg. «Den mann

vil komme som får slutt på det kommunistiske tyranni også og innfører frie regjeringer. Da vil den mannen være en autoritet fra Gud. Og da kan vi underkaste oss. Bibelens virkelige lære på dette område er ikke underkastelse under tyranner, men å unngå nytteløs blodsutgytelse i revolusjoner som ikke har noen sjanser.»

Patrascanu sa: «Gi keiseren hva keiserens er! Er det ikke så det heter? Med disse uimotsigelige ord er det klart at Jesus på det sterkeste anbefaler jødernes underkastelse under den romerske tyrann.»

«Den første Cæsar var en tronraner, det var erkjent også i Roma,» sa jeg. «Han var en general som hadde opphøyd seg selv til diktator. Hans etterfølgere på tronen hadde ikke mer herskerrett i Palestina – som med makt var gjort til en romersk koloni – enn russerne har her. Så det er klart at Jesus mente: Gi Cæsar det vi skylder ham – en real støvel i baken og hiv ham ut!»

Patrascanu brølte av latter. «Hvis alle prester fortolket Bibelen slik De gjør, ville vi snart komme til bedre forståelse,» sa han.

Jeg var ikke så sikker på det.

En kveld bad han meg fortelle i et nøtteskall hva den kristne tro egentlig går ut på. Jeg gjengav den nikenske trosbekjennelse og bad han så fortelle meg hva den kommunistiske trosbekjennelse går ut på.

Patrascanu tenkte seg om et øyeblikk. Så sa han: «Vi kommunister tror at vi skal beherske verden,» og dermed la han seg ned på sin skitne halmmadrass.

Neste morgen ble han hentet ut av cellen. Jeg så ham aldri mer. Vi var blitt ganske fortrolige den uken vi hadde vært i lag. Jeg følte at meget av det jeg hadde sagt til ham, hadde beveget ham. Men det passet nok ikke inn i hans planer å medgi det, ikke engang overfor seg selv. Det skulle gå år før jeg fikk vite hvor det var blitt av ham.

Den neste utspører jeg møtte, var en liten mann ved navn Vasilu som pleide snakke gjennom munnviken. Han leste opp spørsmål fra en maskinskrevet liste. Det første spørsmålet var også det vanskeligste: «Skriv ned navnene til alle De kjenner, hvor De møtte dem, og hva slags forbindelse De har hatt med dem.» Det var mange venner jeg ønsket å dekke, men det å utelate dem – og politiet visste at jeg gjorde det – ville gjøre at de manglende ble ytterligere mistenkeliggjort. Da jeg nølte, glefset Vasilu: «Ikke vrak og velg! Jeg sa *alle!*»

Til å begynne med skrev jeg ned navnene til mine kjente assistenter og soknebarn. Listen dekket et par ark. Så tilføyde jeg kommunistiske medlemmer av parlamentet og hver eneste medløper og angiver jeg var i stand til å huske.

«Spørsmål nr. 2,» sa Vasilu: «Fortell oss hva De har gjort mot staten.»

«Hva er jeg anklaget for?» spurte jeg.

Vasilu slo i bordet. «De vet selv hva De har gjort. Ut med det! Begynn med å fortelle oss om Deres forbindelser med Deres ortodokse kollega, Fader Grigoriu, og hva De mener om ham. Bare sett i gang, og fortsett med å skrive!»

Prester og predikanter ble alltid spurt ut om andre prester og predikanter – protestanter om ortodokse, katolikker om adventister – og så videre for å «fyre opp» under sekteriske rivaliseringer. Uansett hva en skrev, kunne det bli brukt for å felle en. En fange kunne få denne beskjed: «Undertegn det du har skrevet med et oppnavn – det er på den måten vi arbeider her.» Når han så hadde avgitt flere erklæringer under forskjellige navn, ville han bli bedt om å angi en venn – med den advarsel at dersom han nektet å gjøre det, skulle det bli fortalt vidt og bredt at han var en angiver som opptrådte under falske navn. Denne truselen var nok til at flere ble virkelige angivere.

Under den lange ventingen mellom forhørene ble nye spørsmål utarbeidet. Og du måtte av all din evne prøve å huske hva du hadde fortalt tidligere – og hva du hadde fortidd. Inkvisitorene kom vanligvis to og to, med sine maskinskrevne spørsmålslistene. Hvis en gikk ut, sa den andre ikke ett ord før den første kom tilbake. Det kunne jo være en skjult mikrofon i rommet. Mens kommunistregimet var ungt, fantes det blant dem som deltok i utspørringene, også bra menn. De skulle jo også ha et eller annet levebrød! En av disse viste meg – mens hans ledsager var ute av rommet – utsagn som var i min disfavør. Noen av dem var undertegnet av menn jeg hadde stolt på, men kunne jo forstå at presset som de hadde vært utsatt for, var blitt dem for sterkt.

Jeg var fremdeles i første stadium av en lang prosess. Fangenes antall var overveldende, kvalifiserte forhørsledere var få, men flere ble trent i sovjetmetoder hver eneste dag. Jeg fikk en stor oppmuntring da en barber, som kom for å barbere meg i cellen, hvisket til meg at Sabina var frisk, og at hun preket i mitt sted. Min lettelse lar seg ikke beskrive. Jeg hadde jo fryktet for at min kone også var blitt arrestert, og at min sønn Mihai var overlatt til å lide nød eller til å ty til barmhjertige naboer. Nå var jeg parat til å ramse opp så mange kapitler av min åndelige biografi som utspørrerne måtte ønske. Om andre ting fortalte jeg så lite som mulig. En så enkel ting som det at en venn en gang i tiden hadde avlagt besøk i et vestlig land, kunne resultere i at hans familie ble arrestert, og han selv ville sannsynligvis få gjennomgå alvorlig mishandling.

Forhørene fortsatte, måned etter måned. Du *skulle* bli funnet skyldig i kriminelle forbrytelser i fortiden før kommunistiske idealer kunne innpodes i deg, og slike kunne slå røtter først etter at du hadde bukket under i den «faste» tro at du fullstendig og for alltid var i partiets makt – og at du hadde oppgitt hver smitt og smule av din fortid.

Nå ble det sagt mann og mann imellom i Romania at livet består

av de fire 'auto'er: *autokritikken* (selvkritikken) som skulle avgis regelmessig på kontorer og i fabrikker; *automobilen* som hentet deg til det hemmelige politis hovedkvarter; *autobiografien* som de fikk deg til å skrive under forhørene, og endelig *autopsi* (likskue).

15

Da jeg visste at torturen snart ville begynne, bestemte jeg meg for å ta mitt eget liv – heller enn å svikte andre. Jeg kjente ingen moralske skruper. Det å dø betyr jo for en kristen at han går for å være med Kristus. Han ville sikkert forstå meg! Ettersom den hellege Ursula var blitt kanonisert for å ha begått selvmord heller enn å miste sin jomfruelighet til de barbarer som herjet hennes kloster – da måtte det også være min plikt å beskytte mine venner, og denne plikten stod høyere enn min rett til å leve.

Men hvordan skulle jeg skaffe meg midlene til å kunne begå selvmord før noen oppdaget hvilke hensikter jeg hadde? Fangene ble regelmessig undersøkt av vaktene som lette etter mulige selvmordsvåpen: glasskår, et stykke snøre, et barberblad og annet. En morgen da legen gikk sin runde, sa jeg til ham at det var aldeles umulig for meg å huske alle de detaljer forhørslederne trengte da jeg ikke hadde sovet på flere uker. Han forordnet en sovetablett hver aften. Vakten hadde i oppdrag å se meg i munnen for å forvise seg om at pillen var svelget. Men jeg greide å skjule tablett under tungen – og tok den ut så snart vakten var gått. Hvor skulle jeg gjemme byttet mitt? Ikke på min egen kropp. Med den kunne hva som helst hende. Ikke i madrassen min, for den ble ristet og foldet sammen hver eneste dag. Men så var det jo en halm Madrass til – den Patrascanu hadde brukt. Jeg lirket opp et par sting, og hver dag ble enda en tablett gjemt inn imellom halmstråene.

Ved slutten av måneden hadde jeg 30 piller. De var som en trøst og et vern mot frykten for at jeg skulle komme til å bryte hva jeg

hadde i sinne. Det var sommer. Jeg hørte velkjente lyder fra verden utenfor. En pike som sang. En spurvogn som jamret seg rundt et hjørne. En mor som ropte på guttene sine: Silvu, Emil, Matei! Fjærlette frø hvirvlet inn mellom sprinklene i cellevinduet og dalte omsider ned på sementgolvet. Jeg spurte Gud hva hans mening var. Hvorfor skulle jeg se meg tvunget til å gjøre ende på et liv som var blitt innviet til hans tjeneste? Som jeg så opp og ut gjennom det lille vinduet en kveld, så jeg den første stjerne vise seg på den mørknende himmel, og den tanken kom til meg at Gud hadde sendt denne lysstråle – som hadde begynt sin tilsynelatende unyttige reise for årmilliarder siden. Og nå skinte den inn mellom sprinklene i cellen min for å trøste meg.

Neste morgen kom vakten inn, og uten å si et ord tok han den ledige madrassen med mitt skjulte forråd av piller med seg! Den skulle vel brukes av en annen fange. Til å begynne med ble jeg oppskaket. Deretter lo jeg! Plutselig kjente jeg meg mer rolig og behersket enn på flere uker. Ettersom Gud ikke tillot at jeg begikk selvmord, ville han sikkert gi meg styrke til å bære de lidelser som lå foran.

16

Det ble sagt at det hemmelige politi hadde vært tålmodig, men nå måtte det bli virkelige resultater snart! Og oberst Dulgheru, storinkvisitoren deres, fikk alltid vite det han ønsket. Han satt ved pulten sin, taus og truende, med sine velpleide hender lagt på bordplaten. «De har holdt oss for narr,» sa han.

Før krigen hadde Dulgheru arbeidet ved sovjet-ambassaden. Under fascistregimet ble han internert og fraterniserte da med Gheorghiu-Dej og andre fengslede kommunister. De merket seg hans barske egenskaper, hans intelligens og hans skruppelløshet. Her satt han altså, betrodd makten over liv og død.

Straks begynte Dulgheru å spørre meg ut om en russisk soldat som var blitt grepet under forsøk på å smugle bibler inn i Russland. Forhørslederne syntes inntil nå å ha vært uvitende om mitt arbeid blant russerne, men selv om denne soldaten ikke hadde angitt meg, var det blitt oppdaget at vi hadde truffet hverandre. Nå gjaldt det mer enn før å veie sine ord, for jeg hadde faktisk døpt soldaten i Bucuresti, og han var blitt med i vårt arbeid.

Spørsmålene Dulgheru kom med var iherdige og hårdnakkete. Han mente han hadde fått teften av noe meget viktig. I de ukene som fulgte, ble jeg trettet ut ved hjelp av forskjellige midler. Senegene ble fjernet fra cellen, og jeg kunne så vidt få en times søvn mens jeg satt på en stol, og støttet meg mot veggen. Uavlatelig hørte jeg det lille kneppet fra kikkhullet i døren, og vekten så på meg. Ofte – hvis jeg hadde døset av – kom han inn og sparket meg våken. Til slutt mistet jeg all bevissthet om tid. En gang våknet jeg og fikk se at celledøren stod på gløtt. Svak musikk lød i korridoren eller var det bare innbilning? Så ble lyden fordreid, og jeg hørte at en kvinne hulket. Deretter begynte hun å skrike. Det var min kone!

«Nei, nei! Vær snill, ikke slå meg! Ikke slå meg mer. Dette orker jeg ikke lenger!!»

Jeg hørte lyden av en pisk som rammet naken hud. Skriket steg til en skremmende høyde. Hver muskel i kroppen min spentes. Jeg ble stående i en ubeskrivelig tilstand av skrekkslagenhet. Langsamt begynte kvinnens stemme å dø hen i ynke –. Men nå var det stemmen til en fremmed. Så forsvant lyden av stemmen helt, og det ble stille. Jeg kjente meg uttørret for all evne til å føle og skalv – gjennomvåt av svette. Senere fikk jeg vite at jeg hadde hørt et lyd-båndopptak. Men alle fanger som hørte slikt, trodde at offeret var hans kone eller kjæreste.

Dulgheru var en forfinet barbar, etter mønster av de sovjetdiplomater han hadde hatt omgang med. «Det er med bedrøvelse jeg gir

ordre om torturering,» fortalte han meg. Da han var allmektig i fengslene, kunne han ignorere notater og vitneutsagn. Ofte kom han alene til cellen min om natten for å fortsette forhøret. En spesiell forhørsrunde kunne bli forhøret i timer. Han spurte meg om et besøk jeg hadde avlagt i London for å kontakte den engelske kirkes misjon. Hva hadde jeg gjort i London? Jeg sa at jeg hadde besøkt Westminster Abbey. Han ble mer og mer irritert og oppflammet.

«Vet De,» sa han med eiter i stemmen, «at jeg kan beordre Dem skutt nå, i natt, som en antirevolusjonær?»

Jeg svarte: «Oberst, her har De en anledning til å gjøre et eksperiment. De sier at De kan få meg skutt. Jeg vet at De kan. Legg nå Deres hånd her, på mitt hjerte. Dersom det slår hurtig og på den måten viser at jeg er redd, da kan De fastslå at det ikke finnes noen Gud og intet evig liv. Men hvis det slår normalt, som om det vil si 'Jeg går til Ham jeg elsker', da må De tenke Dem om igjen. Det finnes en Gud – og et evig liv!»

Dulgheru gav meg et slag i ansiktet, men beklaget straks at han hadde mistet besinnelsen.

«De er en tosk, Georgescu!» sa han. «Forstår De da ikke at De helt og holdent er prisgitt meg, og at Deres Frelser – eller hva De nå kaller ham – ikke kommer til å åpne noen fengselsdører? De kommer aldri til å se Westminster Abbey igjen.»

«Hans navn er Jesus Kristus, og om det er hans vilje, kan han få meg løslatt, og da kan jeg igjen få se Westminster Abbey,» svarte jeg.

Dulgheru nistret på meg og snappet etter pusten. Deretter skrek han: «All right. I morgen skal De få møte kamerat Brinzaru.»

Jeg hadde ventet meg dette. Major Brinzaru, oberstens adjutant, hersket i et rom hvor klubber, køller og pisker ble oppbevart. Han hadde hårete armer som en gorilla. Andre forhørere brukte hans navn som skremsel. En av samtidens russiske diktere, Voznesensky,

Dagen Wurmbrand besøkte Westminster 51
Abbey fikk han nyheten at Dulgheru
var i fengsel!

skriver: «I disse dager, fylt som de er av ubeskrivelig lidelse, er det menneske sannelig lykkelig som ikke har noe hjerte.» Og hva det angår, hørte Brinzaru til de lykkelige. Han viste meg sitt utvalg av torturredskaper. «Er det noe spesielt De foretrekker? Vi vil jo gjerne være demokratiske her,» sa han.

Han viste meg sitt spesielle favoritt-redskap, en lang gummikølle. «Les inskripsjonen,» sa han. Jeg leste MADE IN USA, stod det.

«Vi besørger slången,» sa Brinzaru og flirte så han viste sine gule tenner, «men Deres amerikanske venner skaffer oss redskapene.» Deretter sendte han meg tilbake til cellen så jeg kunne få tenke over det jeg hadde hørt og sett.

Vakten fortalte meg at Brinzaru før krigen hadde arbeidet for en fremtredende politiker og var blitt behandlet som medlem av familien. Etter kommunistenes maktovertagelse, som medførte at Brinzaru ble forfremmet til en stilling i det hemmelige politi, ble en dag en ung fange brakt ham til forhør. Det var den nevnte politikerens sønn – han hadde forsøkt å stifte en patriotisk bevegelse. Brinzaru fortalte gutten at «– jeg pleide å holde deg på mine knær da du var liten». Deretter torturerte han den unge mannen og drepte ham til slutt med sine egne hender.

Merkelig nok fikk jeg ikke den julingen av Brinzaru som han hadde truet meg med. På en inspeksjonsrunde en kveld skjøv han dekslet over kikkhullet til side, så på meg en stund og sa: «Fremdeles der, Georgescu? Hva gjør Jesus i kveld?»

«Han ber for Dem,» svarte jeg. Han gikk sin vei uten å si mer.

Neste dag kom han tilbake igjen. Under hans overoppsyn ble jeg plassert slik at jeg stod med ansiktet mot muren og med hendene over meg, slik at fingertuppene så vidt berørte hodet. «Bare la ham stå slik,» sa Brinzaru til vakten, og deretter gikk han ut.

Til slutt begynte så torturen. Jeg ønsker helst ikke å gå for meget inn på dette. Men det må bli fortalt, for slike ting var alminnelige i alle det hemmelige politis fengsler. Først stod jeg som beskrevet

i timevis, lenge etter at mine armer og ben var følelsesløse, og bena mine begynte å dirre og deretter hovne opp. Da jeg falt sammen på golvet, fikk jeg en brødskorpe og en slurk vann. Så måtte jeg stå som før igjen. Den ene vekten avløste den andre. Noen av vaktene ville tvinge meg til å innta latterlige eller uanstendige stillinger, og dette pågikk med korte avbrytelser – dager og netter. Det var bare å stirre på muren.

Jeg tenkte på murer som omtales i Bibelen, og gjenkalte i erindringen et vers fra Esaias, hvor Gud sier (eng. overs.): Israels misgjerninger har satt en mur mellom meg og mitt folk. Dette ordet bedrøvet meg. Kristenhetens feiltrinn har banet vei for kommunistisk triumf, og det var derfor jeg hadde en mur foran meg nå. Men så husket jeg et annet bibelord: Ved min Gud springer jeg over murer. Også jeg kunne hoppe over en mur – ja, over denne muren og inn i den åndelige verden som består i samfunn med Gud. Jeg tenkte også på de israelittiske speidere som kom tilbake fra Kana'an og rapporterte at «deres byer er store og omgitt av murer». Men slik som Jerikos murer falt – kunne muren som var foran meg, falle, ifølge Guds vilje. Når smertene holdt på å overvelde meg, gjengav jeg i mitt sinn en strofe fra Salomos høysang: Min elskede ligner et rådyr eller en ung hjort. Se, der står han bak vår vegg (eng. overs.: mur). Jeg forestilte meg at Jesus stod bak min mur for å styrke meg. Jeg husket også ordet om at så lenge Moses holdt sine hender løftet, gikk Herrens folk seirende fram. Kanskje våre lidelser hjalp Guds folk i dag til å seire i sin kamp.

Fra tid til annen så major Brinzaru inn for å spørre om jeg var villig til å samarbeide. En gang – jeg lå da på golvet – sa han: «Opp med Dem! Vi har besluttet at De skal få se Westminster Abbey likevel. Nå kan De starte.»

«Gå!» kommanderte vekten. Jeg prøvde å få skoene på meg, men føttene var for opphovnet. «Skynd Dem nå! Sett i gang! Fortsett med å gå rundt og rundt! Jeg kommer til å se på utenfra.»

Cellen var tolv skritt – rundt, langs veggene. Fire skritt utgjorde en vegg, den neste to, så fire igjen, så to igjen. Jeg stolpret rundt i mine fillete sokker. Der kom klikket fra kikkhullet: «Hurtigere!» beljet vakten. Det begynte å gå rundt for meg. «Hurtigere! – Eller kanskje De heller vil bli pisket?» Der gikk jeg rett på veggen. Det gjorde svært vondt. Rundt og rundt i motsatt retning. «Hurtigere!» jeg snublet, men kom meg i gang igjen. «Fortsett! Gå! Gå!» Da jeg falt igjen, kom vakten styrtdende inn, og idet jeg strevde med å komme meg på bena – gav vakten meg et klubbeslag over albueene så jeg trodde de skulle knuses. Smerten var så redselsfull at jeg falt enda en gang. «Kom Dem opp! Sett i gang igjen, gå, GÅ!! Dette er menasjen!»

Nesten alle fanger ble nødt til å gå menasjen, eller treningsringen som den også ble kalt. Det gikk mange timer mellom hver gang jeg fikk litt vann eller noe å spise. Tørsten drev hungeren ut. Tørsten var mer uutholdelig enn følelsen av at gloende kniver ble kjørt gjennom bena. Det verste av alt var å skulle forsøke å gå igjen etter å ha fått noen få minutters hvile, eller et par timer om natten i halvt bedøvd tilstand på golvet. Stivnede ledd, muskler som kjentes som mørbanket, oppskrubbede føtter så såre og verkende at de ikke ville bære kroppsvekten. Du klynget det til en vegg mens vakten hylte sine ordrer. Og når du ikke lenger kunne gå på dine føtter, måtte du fortsette å gå – på alle fire.

Jeg vet ikke lenger hvor mange dager og netter jeg måtte være i trenings-ringen. Jeg begynte å be for vaktene mens jeg humpet rundt. Igjen måtte jeg tenke på Salomos høysang og på det som står der om bruden som danser for sin brudgom. Jeg sa til meg selv: «Nå vil jeg danse så vakkert jeg kan – som om dette var dans om guddommelig kjærlighet, og til ære for Jesus.» En stund forekom det meg som om jeg virkelig var i stand til å gjøre det.

Som jeg ravet rundt og rundt syntes det som om alt roterte omkring meg. Jeg kunne ikke lenger gjøre forskjell på den ene veggen

fra den andre, eller veggen fra en dør. Akkurat som en guddommelig kjærlighet ikke skiller mellom gode og vonde mennesker, men kan omfavne dem alle.

17

Jeg hadde bokstavelig talt vært uten søvn en hel måned da vakten en dag festet et par svarte, tettsittende briller omkring øynene mine og førte meg til et nytt kontor hvor jeg skulle forhøres. Det var et stort, ødslig rom. Bak et bord satt det tre eller fire personer som jeg bare så vidt skimtet – på grunn av det blendende lyset fra sterke reflektorer som var rettet mot ansiktet mitt. Med håndjern på – og barbent, iført en fillet og skitten skjorte, stod jeg foran dem som skulle forhøre meg. Velkjente spørsmål ble gjentatt. Jeg gav samme svar som før. Denne gang var det en kvinne blant inkvisitorene. Med skrikende stemme sa hun: «Hvis De ikke svarer skikkelig, kommer vi til å få Dem lagt på pinebenken.» Det apparat som sist var blitt brukt i England for 300 år siden for å framtvinge tilståelser, var nå altså kommet i tillegg til partiets overtalelsesmidler! Jeg sa: «I Paulus' brev til Efeserne er det skrevet at vi må strebe etter å nå fram til aldersmålet for Kristi fylde. Hvis dere strekker meg ut på pinebenken, vil dere hjelpe meg til å fullføre mitt forsett.» Kvinnen slo neven i bordet. Deretter ble det en diskusjon bak lyskasterne. Enkelte ganger kan et rede svar virke som en demper på virkningene av et slag. Jeg ble ikke lagt på pinebenken. I stedet vendte vi tilbake til inkvisisjonen, til *bastinadoen* (slag under fotsålene).

Jeg ble ført til en annen celle. En hette ble trukket over hodet mitt. Så ble jeg bedt om å sette meg på huk og slå armene om knærne. En metallstang ble kilt inn mellom albuer og knær, og så ble jeg løftet opp slik at tverrstangen hvilte på et stativ. Dermed ble jeg hengende med hodet ned, lårene sammenklemt og føttene i været. Noen holdt hodet mitt fast mens andre pisket fotsålene mine. Sla-

gene var som eksplosjoner. Noen rammet lårene og setet. Jeg besvimte, men ble brakt til bevissthet ved at det ble pøst kaldt vann over meg. Hver gang sa de at hvis jeg bare ville oppgi ett av de navn de forlangte å få vite, skulle torturen slutte. Da de tok meg ned av spiddet, måtte de bære meg tilbake til cellen.

På hver tur til og fra dette rommet fikk jeg de svarte brillene på, slik at jeg ikke kunne orientere meg om fengslets grunnplan. Noen ganger måtte jeg beholde brillene på mens jeg ble slått. Når en ser et slag komme, spenner en uvilkårlig musklene som for å minske virkningen av slaget. Men er du blindet og ikke vet når slaget vil komme – eller hvor det vil ramme – da blir det redselsfulle ved behandlingen fordoblet.

Jeg måtte også gjennom andre former for tortur. Brinzaru hadde en nylonpisk. Etter noen få slag av den mistet jeg bevisstheten. En gang ble en skarp kniv holdt like inn til strupen på meg, mens Brinzaru prøvde å få meg til å snakke – hvis jeg ville leve. To menn holdt meg nede. Jeg kjente hvordan grepene deres ble sterkere og at kniven gikk gjennom skinnet. Igjen besvimte jeg, og da jeg våknet, fant jeg at brystet var dekket av blod. Ved hjelp av en slange som ble presset gjennom strupen på meg, ble jeg pumpet full av vann, til jeg trodde maven skulle revne. Deretter ble jeg sparket og trampet på av vaktene. Så ble jeg etterlatt i en celle hvor det var to ulvehunder. De var dressert til å fly mot deg og knurre ved den minste bevegelse du gjorde, men de bet ikke. Noe brød ble plassert like ved deg, men du torde ikke røre det. I tide forstod jeg at hundene var dressert til ikke å bite, men ofte glefset tanngardene deres bare et par tommer fra strupen.

Jeg ble også svidd med glovarmt jern.

Til slutt undertegnet jeg alle de «bekjennelser» de forlangte. Jeg var en horkar og samtidig homoseksuell. Jeg hadde solgt kirkeklokkene og puttet pengene i egen lomme (vår kirke var et bedehus uten kirkeklokker). Under dekke av arbeid for Kirkenes Verdens-

råd hadde jeg vært spion i den hensikt å omstyrte regimet ved forræderi. Endelig hadde jeg og andre drevet med infiltrasjon i partiorganisasjonen under falske foregivender og deretter røpet parti-hemmeligheter.

Brinzaru leste disse tilståelsene og spurte så: «Hvor er navnene på dem De leverte hemmelighetene til?»

Han var meget fornøyd da jeg kunne gi ham en hel del navn og adresser. Dette ville sikkert innbringe ham en bonus og skaffe ham forfremmelse. Noen få dager senere måtte jeg gjennomgå en ny omgang pisking. Navnene jeg hadde oppgitt var blitt sjekket. Mennene på listen var alle slike som hadde flyktet til Vesten – eller også var de døde. Men i mellomtiden, altså før denne siste piskingen, hadde jeg gjenvunnet i alle fall litt styrke.

Kanskje det å vente var den verste tortur – å ligge der og høre skrik og gråt – og vite at om en time var det din tur igjen. Men Gud hjalp meg så jeg aldri sa ett ord som kunne gjøre andre skade. Jeg mistet ofte bevisstheten, men torturistene ønsket å beholde meg levende. Enhver fange kunne jo være en kilde til flere opplysninger – som det igjen kunne bli bruk for ved kommende omkalfatringer i partiet. Altså måtte fangen bli holdt i live, uansett hvor lenge man hadde bruk for ham. En lege var til stede ved tortureringen for å kontrollere pulsen og ellers forvise seg om at offeret ikke var i ferd med å unnsnippe inn i den neste verden, mens det hemmelige politiet fremdeles var interessert i at han levde. Dette var et bilde på helvete. Pinen er evig – og du kan ikke dø.

Spotten og ydmykelsene var også mer enn mange kunne holde ut. Jesus sa flere ganger at han kom til å bli mishandlet og hånet, og at han til slutt ville bli korsfestet. Jeg hadde vært i den tro at forhånelse sammenlignet med mishandling og korsfestelse ikke var verdt å nevne en gang. Men det var før jeg fikk vite at en mann kan bli tvunget til å åpne munnen på vidt gap, mens andre spytter og later vannet i den, mens plageåndene hånflirer.

Det er ikke lett å begripe – men er like fullt sant – at slik som lederne for den spanske inkquisisjon trodde det var deres hellige plikt å brenne kjettere, slik var mange av partilederne overbevist om at det de gjorde var helt ut berettiget. Oberst Dulgheru syntes å være en av disse. Han pleide å si: «Det er av vital betydning for samfunnet at fanger skal maltrakteres dersom de holder tilbake opplysninger som trenges for å beskytte samfunnet.» Noen tid senere, da han så meg redusert til et vrak av et menneske som gråt av utmattelse og ødelagte nerver, sa han – med noe som lignet medkjensle: «Hvorfor gir De ikke opp? Det er likevel fåfengt. De er da bare kjøtt og blod, og De kommer til å bryte fullstendig sammen til slutt.» Men jeg hadde bevis for det stikk motsatte: Hadde jeg vært bare kjøtt og blod, kunne jeg ikke ha motstått presset. Men kroppen er bare en midlertidig bolig for sjelen. Kommunistene, som bare stoler på selvoppholdesesinstinktet, gikk ut fra at en mann ville gjøre hva som helst for å unngå tilintetgjørelse. Men der tok de feil.

Kristne som trodde på det de sa i kirken, visste at det å dø er ikke livets avslutning, men dets fullendelse; ikke tilintetgjørelse, men forjettelsen for evigheten.

18

Jeg hadde tilbrakt atskillige måneder i Calea Rahova-fengslet. Det var blitt oktober, og vinteren stod for døren. Fangene led meget av kulde, sult og dårlig behandling, og vi grudde for månedene som lå foran oss. Jeg så at det falt sludd på fengselsgården og grøset av kulde, men jeg kjente meg likevel ikke nedslått. Det jeg kunne utrette for Gud ved tålmodig kjærlighet her i fengslet, ville være svært lite, tenkte jeg. Men det er jo alltid så at det gode i livet synes smått sammenlignet med mengden av det som vondt er. Det vonde er i Det nye testamente skildret som et uhyggelig dyr

med syv horn – mens det står skrevet at den Hellige Ånd kom ned som en due. Det er duen som kommer til å overvinne dyret!

En kveld ble det brakt inn en porsjon mat: en tallerken med duftende gulasj og hele fire skiver brød. Men før jeg fikk rørt maten, kom vekten tilbake og bad meg ta med meg tingene mine og følge ham. Jeg ble ført til et sted hvor en del andre fanger stod på linje. Mens jeg tenkte på min tapte gulasj, ble jeg fraktet i en godsvogn til innenriksministeriet. Den flotte bygningen er svært beundret av turister – som ikke vet at den er bygd over et fengsel av stort omfang og en labyrint av korridorer. Det huser hundrevis av hjelpeløse «beboere».

Min celle var langt nede i en underetasje. En enslig lyspære skinte på snauvegger, en jernseng med tre planker som bunn og en halmmadrass. Luften kom inn gjennom en ventil høyt oppe på veggen. Jeg så at den velkjente bøtten manglet, og jeg fikk ofte vente både vel og lenge før vekten tok meg med til latrinen. Dette forhold var for mange av fangene en av de verste ekstrapåkjenninger. Somme ganger lot vaktene oss vente i timevis, de bare lo av at vi innstendig bad dem om hjelp. Menn – og kvinner også – gikk uten mat og drikke for å redusere trangten til blære- og tarmtømming. Med meg har det hendt at jeg har måttet spise av det samme fat som jeg hadde sett meg nødt til å gjøre mitt fornødne i. Jeg fikk ikke en gang vaske det! Til det fikk jeg ikke noe vann.

Stillheten her var nesten helt fullstendig. Og det var tilsiktet. Våre vokteres sko var forsynt med filtsåler, og en kunne høre hendene deres berøre døren før nøkkelen fant låsen. Nå og da kunne en høre at en medfange hamret på celledøren eller skrek og ropte. Cellen tillot bare tre skritts spasertur i hver retning, så jeg la meg på sengen og stirret på lyspæren. Den brente hele natten. Jeg kunne ikke sove, derfor bad jeg. Verden utenfor hadde sluttet å eksistere. Alle de lyder jeg var vant til var borte – vind og regn i fengselsgården, klappingen av jernbeslåtte støvleheler i korridoren, summin-

gen av en flue, en menneskelig stemme – alt var borte. Det var som om hjertet mitt også slakket av, som om det også ville stoppe i denne livløse stillhet.

19

Jeg ble holdt i ensom innesperring i denne cellen de neste to år. Ikke hadde jeg noe å lese, jeg manglet også skrivemateriell. Mitt eneste selskap var mine egne tanker. Men jeg hadde aldri vært anlagt for meditasjon, jeg visste egentlig lite om hva absolutt ro og stillhet var. Jeg hadde Gud. Men hadde jeg virkelig levd for å tjene Gud – eller hadde det simpelthen bare vært mitt yrke?

Folk venter at pastorer skal være mønstergyldige i visdom, renhet, kjærlighet og sannferdighet. Ikke alltid lykkes det for pastorene å være så fullkomne, fordi de også er mennesker. Derfor hender det at de – i sterkere eller svakere grad – begynner å spille rollen. Og etter som tiden går, kan de til slutt ikke si hvor meget av deres opptreden som er skuespill.

Jeg husket den dyptgående kommentar som Savonarola skrev til den 51. Salme. Han var da i fengsel, og bena i lemmene hans så sønderslått at han bare greide å undertegne de selvfordømmende papirer med venstre hånd. Han skrev at det er to slags kristne: De som oppriktig tror på Gud, og de som – like oppriktig – tror at de tror. Du kan skjelve dem fra hverandre etter måten de handler på i avgjørende situasjoner. Hvis en tyv som planlegger å rane en rik mann, får se en fremmed som kanskje kan være en politimann, lar han ransforsøket være. Men hvis han likevel, etter å ha tenkt seg om, bryter seg inn, da beviser det at han ikke tror at mannen er en lovens håndhever. Vår påståtte tro bevises av hva vi gjør.

Trodde jeg på Gud? Virkelig! Nå skulle det stå sin prøve. Jeg var alene. Det var ingen gasje å tjene, ingen gylne muligheter å ta i betraktning. Gud tilbød meg bare lidelser. Ville jeg fortsette med å elske ham?

Jeg måtte minnes en av mine yndlingsbøker, en bok som omhandler de gudfryktige menn som i det fjerde århundre grunnla ørkenklostrer da kirken var forfulgt. Boken har 400 sider, men den første gangen jeg leste den, hverken spiste, drakk eller sov jeg før boken var utlest. Kristne bøker er som god vin – jo eldre de blir, dess bedre blir de. I boken finnes dette avsnittet:

En av klosterbrødrene spurte abbeden: «Hva er stillhet?» Svaret var: «Min sønn, stillhet er å sitte alene i din celle i visdom og gudsfrykt, idet du verger ditt hjerte fra tankenes brennende piler. En slik stillhet føder det gode. O stillhet uten omsorg – stigen til Himmelen! O stillhet, i den bryr en seg bare om det ene fornødne, og taler bare med Jesus Kristus! Den som forblir stille er den som synger: Mitt hjerte er rede til å prise deg, o Herre!»

Jeg undret på hvordan en kan prise Gud ved et liv i stillhet. Til å begynne med bad jeg meget om at jeg måtte bli løslatt. Jeg sa: «Du har sagt i ditt ord at det ikke er godt for mennesket å være alene. Hvorfor holder du meg innesperret, alene?» Men dagene gikk og min eneste gjest var vaktens som kom med noe brød og tynn suppe. Han sa aldri et eneste ord.

Vaktens entré minnet meg ofte om det gamle ordtak som sier at «gudene vandrer i myke sko»: med andre ord trodde grekerne at vi ikke kan sanse det når guddommen nærmer seg. Kanskje jeg i denne stillheten kom Gud nærmere. Kanskje den også ville gjøre meg til en bedre pastor. Jeg hadde forresten merket meg at de beste pastorer var menn som eide en indre stillhet, slik som Jesus. Dersom munnen er åpen for ofte og for lenge – selv om det er for å si noe godt – kan sjelen miste noe av sin ild, slik som et rom mister sin varme gjennom en åpen dør.

Langsomt lærte jeg at på stillhetens tre henger fredens frukt. Jeg begynte å forstå min virkelige personlighet og forvisset meg om at den tilhørte Kristus. Jeg fant at endog her vendte mine tanker og

følelser seg til Gud, og at jeg kunne tilbringe natt etter natt i bønn, åndelige øvelser og lovprisning. Nå visste jeg at jeg ikke spilte en rolle – jeg var ikke lenger en som bare trodde at han trodde.

20

Jeg fant fram til en rutine som jeg innrettet meg etter i de neste to år. Jeg holdt meg våken hele natten. Når klokken varslet at nå, kl. 10, var det tid til å legge seg og sove, begynte jeg på mitt program. Noen ganger var jeg vemodig, andre ganger glad, men nettene ble ikke lange nok til alt det jeg hadde å gjøre.

Jeg begynte med en stund i bønn, og da var det sjelden at tårene – ofte takknemlighetens – manglet. Bønner ligner radiosignaler, de høres klarere om natten. Det er *da* de åndelige kamper kjempes ut. Dernest holdt jeg en preken, som om jeg var i kirken, og innledet alltid med: Kjære brødre. «Prekenen» ble hvisket, ingen vakt kunne høre den, ei heller det avsluttende «amen». Talene mine ble framført i hensynsløs oppriktighet. Jeg behøvde ikke lenger å bry meg om hva biskopen ville synes, hva menigheten ville si, eller hva angivere ville rapportere. Jeg talte ikke til en tomhet. Enhver preken blir hørt av Gud, hans engler og alle de hellige. Jeg visste at blant de som omgav meg og som lyttet, var disse som hadde ført meg til troen, medlemmer av min hjord, både døde og levende – og min familie og mine venner. De var den «sky av vitner» som Bibelen taler om. Jeg opplevde «de helliges samfunn» som trosbekjennelsen omtaler.

Hver natt snakket jeg med min hustru og min sønn. Jeg tenkte på alt det fine og gode jeg visste var i dem. Noen ganger nådde mine tanker Sabina – over fengslets murer. Hun har gjort et notat i sin bibel fra denne tiden: «I dag så jeg Richard. Han lå i sengen sin og lente seg fram og talte til meg.» Jeg hadde konsentrert all min evne for å «kringkaste» en kjærlighetserklæring til henne. Vi

ble rikt belønnet for noen få minutters tankebesøk hos hverandre. Så mange ekteskap ble ødelagt på grunn av fengselsopphold – men vårt holdt og ble befestet.

Det å tenke på familien kunne også smerte. Jeg visste at det ville bli øvd sterkt press på Sabina for å få henne til å la seg skille fra meg. Hvis hun nektet å gjøre det, og dessuten fortsatte sitt arbeid i kirken, ville hun temmelig sikkert bli arrestert. Da ville Mihai, som var bare ni år, bli alene igjen hjemme. Jeg lå med ansiktet ned i madrassen og kjælte med den som om den var sønnen min. En gang sprang jeg opp og dundret med knyttnevene på ståldøren og ropte: «Gi meg sønnen min tilbake!» Vaktene kom styrtende inn og holdt meg fast, mens jeg ble gitt en sprøyte som gjorde meg ubevisst i flere timer. Da jeg våknet, tenkte jeg at jeg kanskje holdt på å gå fra forstanden. Jeg visste om mange det hadde gått slik med.

Tanken på Jesu mor, som stod ved foten av korset uten å klage, gav meg nytt mot. Jeg undret på om vi hadde rett i å tolke hennes taushet som ublandet sorg. Kanskje var hun på sin måte stolt også, stolt over at Han gav sitt liv for menneskene. Hadde hun ikke på hin kveld – det var jo påske – sunget *Lovsangen*, slik det jødiske ritual foreskrev? Også jeg må da takke Gud for de lidelser som min sønn kanskje måtte gjennomgå. Og igjen fattet jeg mot. Om nå Sabina ikke var hjemme mer, ville sikkert våre venner ta seg av Mihai.

En av mine stadige åndelige øvelser var å forestille meg, som om jeg så det på en film, at jeg overgav hele mitt liv til Kristus: min fortid, nåtid og framtid; min familie, min menighet, mine begjær, mine hemmelige tanker, hvert lem på min kropp. Jeg bekjente mine tidligere synder for Ham uten å holde noe tilbake. Og jeg syntes å se ham feie dem vekk med sin hånd! Ofte gråt jeg.

De første dagene brukte jeg mye tid til å granske min sjel. Det var et mistak. Kjærlighet, godhet og skjønnhet er våre «skapninger» som skjuler seg når de vet at de blir iakt tatt. Gutten min lærte meg

en lekse om dette da han var fem år. Jeg hadde irettesatt ham: «Jesus har en stor notisbok, og på et av bladene i den står navnet ditt. I morges måtte han notere at du var ulydig mot mor. Og i går sloss du med en annen gutt og gav ham skylden, så det ble også notert.»

Etter å ha tenkt en stund, sa Mihai: «Pappa, skriver Jesus bare de gale ting vi gjør? Skriver han ikke de gode ting også?»

Min sønn var så ofte i tankene mine. Jeg mintes med glede hvordan han hadde lært meg teologi. En gang leste jeg dette ordet fra Skriften: «Ransak eder selv om I er i troen.» Mihai spurte: «Hvordan kan jeg ransake meg selv?»

Jeg svarte: «Slå deg selv på brystet og spør: – Hjerter, elsker du Gud?» – og så gav jeg meg selv en dask samtidig.

«Det er ikke riktig,» sa gutten. «En gang så jeg på mannen på jernbanestasjonen, han som kakker på hjulene med en hammer, og jeg bad om å få lov. Det fikk jeg, men han sa: – Du skal bare gi dem et lite kakk, for ellers kan de brytes i stykker. Så jeg behøver ikke gi meg selv et kraftig slag heller for å se om jeg elsker Jesus.»

Nå visste jeg at mitt hjertes stille «ja» var nok når jeg ble stilt dette spørsmålet: Elsker du Jesus?

Hver natt tilbrakte jeg en time med å tenke meg i mine fienders sted – oberst Dulgherus, for eksempel. Ved å forestille meg at jeg var ham, fant jeg tusen unnskyldninger for ham. På denne måten kunne jeg elske ham og de andre torturistene. Deretter betraktet jeg mine egne feil, sett fra hans synsvinkel, og fant en ny oppfatning av meg selv. Det er lettere å trøste andre enn å vederkvege seg selv. Med en slags inaktiv sympati kan vi lese om giljotinens over, men vi er dypt rystet dersom en alvorlig omveltning truer oss selv. Slik fortsatte jeg med å la hendelsene bytte plass, også i tid. Jeg tenkte på dagens situasjon som om den tilhørte lengst forsvunne tider – og fortidens som om den forelå i dag. På denne måten kan en til og med håpe å få se for seg gamle tiders hellige.

Jeg prøvde å tenke meg hva jeg ville gjøre dersom jeg var en stor statsmann, en mangemillionær, keiser i China eller paven. Jeg dagdrømte om hvordan det ville være om jeg hadde vinger eller en usynlighetskappe, og fastslo at jeg hadde slumpet til å finne fram til en definisjon av menneskeånden som en usynlig, bevinget makt som kan forvandle verden . . . Alt dette var atspredende fantasier, men de fikk tiden til å gå. En travelt opptatt arkitekt spekulerer ikke på hva han ville gjøre dersom han kunne gjøre bruk av ikke-eksisterende materialer, f. eks. vektløs stein og elastisk glass. Meditasjon burde, som arkitektur, være konstruktiv. Men slike avvikelser hjalp å se hvordan «vesener» som står i motsetning til hverandre, kan forenes i åndens liv, og nå forstod jeg hvordan Kristus kan «inneholde» og være alle ting. Han er både Løven av Juda – og Guds Lam.

Jeg manglet heller ikke underholdning i den tomme cellen min. Jeg fortalte meg selv morsomme historier, og fant på nye slike. Jeg spilte sjakk mot meg selv og brukte små brødsmluler som brikker: svarte mot mindre svarte. Brettet ble tegnet med småstykker av murpuss. Jeg øvde meg i å være to motstandere, slik at «svart» ikke skulle ane hva «mindre svart»s neste trekk ville bli – og vice versa. Og ettersom jeg aldri tapte et eneste parti i løpet av to år, mente jeg å kunne gjøre krav på å være mester!

En kan venne seg til å oppnå gleder. Et stykke sammenbrettet papir «venner seg til» å folde seg sammen ganske naturlig. «Gled Eder» er Guds befaling til oss. John Wesley pleide å si at han aldri var mistrøstig mer enn 15 minutter av gangen. Jeg kan ikke si det samme om meg selv, men jeg lærte å finne gledesårsaker selv under de verste forhold.

Kommunistene tror at lykken består i materiell tilfredsstillelse; men alene i min celle, frysende, sulten og kledd i filler, danset jeg

av glede hver natt. Fra guttedagene mintes jeg å ha sett dansende dervisjer. Jeg var blitt mer grepet enn jeg selv forstod ved deres ekstase og over de høytidelige muslim-munkers skjønnhet og deres bevegelsers ynde, der de danset rundt og ropte deres navn på Gud: *Allah!* Senere fikk jeg vite at mange andre – jøder, pinsevenner, tidligere tiders kristne, mange av Bibelens personer – som David og Mirjam – korguttene i Sevilla-katedralen under påskefeiringen og andre, hadde danset for Guds åsyn. Ord alene har aldri kunnet gi uttrykk for hva et menneske føler i det guddommelige nærhet. Somme ganger var jeg så fylt av fryd at jeg trodde jeg skulle revne hvis jeg ikke fikk gitt uttrykk for den. I slike øyeblikk måtte jeg tenke på Jesu ord: «Salig er I, når menneskene hater eder og . . . kaster eders navn fra seg som noe vondt for Menneskesønnens skyld; gled eder på den dag og spring av fryd!» Jeg måtte si til meg selv: «Du har etterkommet bare halvparten av den befalingen.» Jeg hadde gledet meg, men ikke nok. Jesus sa tydelig at vi også skulle springe av fryd.

Da neste vaktmann kikket inn, så han at jeg danset rundt i cellen. Ordren til ham må ha gått ut på at han skulle sørge for å avbryte eller forstyrre dem som viste tegn til nervøst sammenbrudd, for han listet seg av sted og kom tilbake med en god porsjon mat fra vaktmannskapenes rom – brød, ost og sukker. Jeg husket at verset hos Lukas fortsatte: – Gled eder på den dagen, og spring av fryd, *for eders lønn er stor!* Jeg fikk en stor porsjon brød, mer enn en hel ukes rasjon.

Det var sjelden jeg lot en natt gå uten at jeg danset fra da av, selv om jeg aldri mer ble belønnet for det. Jeg diktet sanger og sang dem dempet – til melodier jeg selv laget. Vaktene ble vant til dette. Jeg forstyrret ikke stillheten, og vaktene hadde jo sett mange rare ting finne sted i disse kjellercellene. Venner som jeg senere fortalte om mine danseoppvisninger i fengslet, spurte meg: «Men hvorfor holdt du på slik? Hvilken nytte var det i slikt noe?» Det

var ikke noe «nyttig». Det var en manifestasjon, slik Davids dans hadde vært det, et hellig offer ved Herrens alter. Jeg brydde meg ikke det minste om at de som hadde fengslet meg, trodde jeg var blitt gal, for jeg hadde oppdaget en skjønnhet i Kristus som jeg tidligere ikke hadde kjent til.

Noen ganger hadde jeg visjoner. En gang mens jeg danset, syntes jeg jeg hørte mitt navn, ikke *Richard*, men et navn som jeg ikke nå kan avsløre. Jeg visste at jeg var blitt ropt på under mitt nye navn, og det fór som et lysglimt gjennom mitt sinn – jeg vet ikke hvorfor – at jeg måtte ha hørt erkeengelen Gabriel. Cellen fyltes av lys. Jeg hørte ikke noe mer, men jeg forstod at jeg var kalt til å virke sammen med Jesus for å bygge en bro mellom vondt og godt, en bro av tårer, bønner og selvoppofrelse, slik at syndere kunne passere broen og komme over til de salige. Jeg så at denne broen måtte bli nettopp den som endog de mest svake kunne bruke. Jesus lovet at på den store dommens dag skulle de som hadde mettet de hungrige og kledd de nakne, få stå ved hans høyre side, mens illgjerningsmenn ville bli kastet ut i mørket utenfor. Noen hver hadde vel en eller annen gang hjulpet andre, og noen ganger hadde de ikke gjort det. Legemet som sådant er ett, ånden er noe annet og mer. Bibelen taler om det «indre menneske» og om «det utvortes menneske», om det «gamle» og det «nye» menneske, om det «naturlige» og om det «åndelige» menneske. Det er det indre, åndelige menneske som kan oppnå lykken i det evige liv.

Jeg så at jeg måtte elske menneskene som de er, ikke som de burde være. En annen natt ble jeg oppmerksom på en stor skare engler som langsomt beveget seg gjennom mørket mot mitt leie. Mens de kom nærmere, sang de en sang om kjærlighet som Romeo kunne ha sunget for Julie. Jeg kunne ikke begripe at ikke vaktene hørte denne vidunderlige, henførende musikk som for meg var så virkelig.

Fanger som lenge er helt alene, kan ofte se syner. Slikt kan selv-

følgelig gis naturlige forklaringer, men det forringer ikke verdien av disse syner. Sjelen bruker legemet til spesielle formål. Disse visjoner hjalp meg til å oppholde livet, og det er nok til å bevise at de ikke blott og bart var hallusinasjoner.

22

En natt hørte jeg svak banking eller kakking i veggen ved siden av sengen min. En ny fange var blitt satt inn og strevde med å komme i kontakt med meg. Jeg besvarte kakkingen, og på den måten fikk jeg oppmuntret min nabo til å svare med en hel serie av signaler. Endelig forstod jeg at han gjorde bruk av en meget enkel kode: Ett kakk = A, to kakk = B, tre kakk = C – osv.

«H.v.e.m. – e.r. – D.e?» var hans første budskap.

«En prest,» svarte jeg.

Ut fra denne omstendelige start utviklet vi et nytt system som var noe enklere, men selv dette var utilfredsstillende. Min nabo kunne morsealfabetet, og snart hadde jeg lært det.

Han signaliserte sitt navn.

«Gud signe Dem,» fikk jeg møysommelig svart. «Er De en kristen?»

Det gikk et minutt. Så kom svaret: «Jeg kan nok ikke påstå det.»

Han var radiotekniker, viste det seg, og saken mot ham var meget alvorlig. Han var 52 og hadde dårlig helse. Han hadde glidd bort fra troen for noen år siden, da han giftet seg med en vantro, og han befant seg nå i dyp depresjon. Jeg kommuniserte med ham hver natt gjennom veggen og ble etter hvert ganske rask med morse-signalene.

Det gikk ikke lenge før han signaliserte: «Jeg vil gjerne bekjenne mine synder.»

Hans skrifte ble avbrutt av mange pauser. «Jeg var syv år . . . Jeg sparket en gutt . . . fordi han var jøde. Han forbannet meg . . .

«Gid din mor . . . ikke får se deg . . . når hun skal dø.» . . . «Mor var døende . . . da de arresterte meg.»

Da mannen hadde lettet sitt hjerte for alt som tynget ham, sa han at han kjente seg lykkeligere enn på mange år. Vi ble morse-venner, slik andre blir penne-venner. Jeg lærte ham skriftsteder. Vi utvekslet vitser, og vi signaliserte hverandres trekk i det sjakkparti vi hadde gående. Han lyttet til mine budskap om Kristus, preket i kode. Da vakten avslørte dette, ble jeg flyttet til en annen celle. Der begynte det samme igjen. I tidens løp var det mange av oss som lærte å benytte kode. Fanger ble ofte flyttet, og mer enn en gang ble jeg forrådt av en angiver. Derfor «kakket» jeg alltid senere bare vers fra Bibelen og noen ord om Jesus. Jeg var ikke rede til å lide mer på grunn av politiske argumenter.

Innesperring i ensomhet fikk ofte fanger til å granske sin samvittighet. Mye av gamle bedrag og uhederligheter gjenoppstod med ufrakommelig seiglivethet. Det var som om de kom inn i cellen din og så deg inn i øynene med dømmende blick: Mor, far, piker du svikter for lenge siden, venner du baktalte og bedrog. Alle de bekjennelser jeg hørte i morse begynte med: «Da jeg var liten gutt, – – da jeg gikk på skolen . . .!» Erindringen om gamle forsynelser stod der som glupske vakthunder foran den helligdom der Guds fred bor. Men et eldgammelt mysterieskrift forteller oss at om så alle dører til himmelen er lukket, så er det alltid en siste mulighet ved *bab badimot*, tårenes port! Og det var gjennom den vi fanger måtte gå.

23

En morgen signaliserte en nabo at det var langfredag. Den dagen fant jeg en spiker på latrinen. Ved hjelp av spikeren risset jeg ordet JESUS på celleveggen, i det håp at det måtte bli til noen trøst for dem som kom etter meg. Vakten ble rasende. «De skal i *carceret*,» sa han.

Jeg ble tatt med bortover korridoren til et skapliggende lite rom som var bygd inn i veggen. Skapet var akkurat høyt nok til å stå oppreist i og 20 tommer i firkant. Det hadde noen få små lufthuller og et litt større som mat kunne puttes gjennom. Vakten skjøv meg inn og lukket døren. Skarpe pigger stakk meg i ryggen. Uvilkårlig reagerte jeg med å bevege meg framover. Men det var like mange pigger der, så jeg ble stukket til blods også i bryst og mage. Jeg ble grepet av panikk, men tvang meg selv til å stå så stille som mulig. Så prøvde jeg, forsiktig, forsiktig å føle meg for ut mot sidene. Også sideveggene var tett besatt med kvasse pigger. Bare ved å stå oppreist og helt stille kunne jeg unngå å bli spiddet. Dette var *carceret*.

Leggene mine begynte å verke. Etter en time jog smertene gjennom legger og lår. Føttene, som var såre og ømme etter springmarsjen i *ménagen*, hovnet opp. Da jeg falt sammen, og ved det ble stygt flerret opp på grunn av alle piggene, ble jeg sloppet ut til en kort hvilepause. Deretter ble jeg puttet inn i torturskapet igjen. Jeg prøvde å holde fast ved tanken på Jesu lidelser, men mine egne syntes meg for store. Da husket jeg plutselig at min sønn Mihai en gang som ganske liten hadde sagt til meg: «Pappa, hva skal jeg gjøre? Jeg kjeder meg!» Jeg svarte ham: «Tenk på Gud, Mihai!» Men gutten svarte: «Hvorfor skulle jeg tenke på Gud? Jeg har bare et ganske lite hode, men han har et veldig stort et, så han burde heller tenke på meg.» Vel, sa jeg til meg selv der jeg stod: Ikke prøv å tenke på Gud. Ikke tenk i det hele tatt. I det kvelende mørke prøvde jeg å minne meg selv om at de indiske yogier frigjør seg fra tankene ved å gjenta om og om igjen en spesiell formel. En metode som minner meget om dette, brukes av munkene på Athosfjellet. De gjentar og gjentar uavlatelig sin «*hjerterets bønn*», og i den uttales ett ord ved hvert hjerteslag: Herre/Jesus/Kristus/Guds/Sønn/Miskunn/Deg/Over/Meg. Jeg visste allerede at Kristus var full av nåde, og akkurat som jeg hver eneste dag sa til min hustru at

jeg elsket henne, ville jeg gjøre det samme nå i mitt forhold til Jesus. Jeg begynte å gjenta: Jesus,/Min/Sjels/Dyrebare/Brudgom,/Jeg/Elsker/Deg. Etter en kort tid ble disse ordenes betydning uklar, og til slutt greide jeg ikke å fastholde meningen. Jeg hadde sluttet å tenke.

Senere grep jeg ofte til å gjøre bruk av denne metode under spesielt vonde tilstander. I Matteus-evangeliet sier Jesus: «For Mennekensønnen kommer i den time I ikke tenker.» Slik har jeg erfart ham. Ikke tenk – men Kristus vil komme, komme for å overraske deg. Men hans ansikts klarhet er ikke lett å holde ut. Somme ganger tillot jeg derfor at mitt «ikke tenk» ble byttet med «nå må du tenke» – altså flyktet jeg igjen inn i mine egne tanker.

24

I to dager ble jeg holdt innesperret i torturkammeret. Noen måtte stå der en uke eller mer, men legen advarte de ansvarlige med at min tilstand var blitt sterkt forverret. Jeg befant meg allerede i grenselandet mellom de levende og de døde. Som et resultat av den lange innesperring, og mangel på sol, mat og frisk luft hadde håret mitt sluttet å vokse. Det gikk flere dager mellom hver gang jeg måtte barberes. Neglene mine var blitt gråbleke og bløte, som en plante som er blitt holdt i mørke.

Jeg begynte å bli plaget av hallusinasjoner. I øyeblikk av dyp fortvilelse stirret jeg på vannkoppen av blick for å forvise meg om at jeg ikke var i helvete – hvor det ikke er noe vann. Deretter ble koppen forvandlet til en hjelm. Jeg så delikate retter satt fram på et bord som strakte seg langt av sted – utenfor cellen. Fra et sted langt borte så jeg min kone komme bortover mot meg. Hun bar et fat duftende pølser. Men jeg bare rynket på nesen til henne: «Er det det hele? Hvor små de er!» Rett som det var ble cellen min forandret til et bibliotek med reol på reol fylt av innbundne bøker – de rakk

høyt, høyt oppover i et mørke. Der var berømte romaner, lyrikk, biografier, religiøse og vitenskapelige verker. De tårnet seg oppover meg. Til andre tider så jeg tusenvis av ansikter ivrig vendt mot meg, store mengder av mennesker omringet meg og ventet på at jeg skulle tale. Spørsmål ble ropt, stemmer svarte. Det var bifall og pipekonserter. Et hav av ansikter strakte seg ut i uendeligheten.

En annen ting som plaget meg, var drømmer om at jeg begikk voldshandlinger mot dem som hadde kastet meg i fengsel, og jeg ble også plaget av erotiske fantasier. Dette er et helvete som det ikke er lett å forstå for dem som ikke har opplevd det. Da jeg ble fengslet, var jeg 39 år, helsesterk og aktiv. Nå førte det nye angrep av tuberkulose med seg økt seksuelt begjær. Jeg hadde drømmer om kjønnslig samkvem med flere kvinner og med piker av forskjellige raser, og drømmer om perversitet og eksesser.

Det lyktes meg å få rystet av meg slike hallusinasjoner. Jeg behandlet dem som fiendtlige inntrengere, akkurat som tuberkulosebasillene i kroppen min: så langt fra å dadle meg selv for deres angrep, krevde jeg heder fordi jeg hadde motstått dem. Så snart jeg kom fram til dette at jeg ikke skulle betrakte hallusinasjonene som synd, men som fiender – kunne jeg planlegge hvordan jeg skulle ødelegge dem. Uverdige tanker kan undertrykkes ved hjelp av fornuft dersom en i rolig overveielse kan bli virkelig klar over hva den slags tanker kan føre med seg. Jeg prøvde ikke å drive dem ut, for jeg visste at de bare ville lure seg inn igjen gjennom en sidedør. I stedet lot jeg dem bli, mens jeg alvorlig tenkte igjennom hva det ville bety i det virkelige liv om jeg gav etter for dem. Å la seg rive med av slike fristelser ville helt sikkert bringe elendighet over både andres og min egen familie. Min kone kunne da ikke gjøre annet enn å la seg skille fra meg. Min sønns framtid ville bli ødelagt. Soknebarna mine ville miste sin tro. Og til slutt måtte jeg, foraktet av alle, svare innfor Gud for all den skade og sorg jeg hadde forvoldt. På samme måte som leger bruker et virus til å bekjempe et

annet – kan vi bruke djevelens regel «splitt og hersk» til å overvinne ham med. Stolthetsdjevelen – frykten for å miste ansikt – kan brukes i angrepet på begjærsdjevelen. Gjerrighetsdjevelen hater laster som koster penger!

25

En dag da våre latriner ikke kunne brukes, ble jeg ledsaget til det toalett som vaktene brukte. Der var det et stykke av et spill festet til veggen, og for første gang på to år fikk jeg se mitt eget ansikt.

Jeg var ung og frisk da jeg havnet i fengsel, jeg ble faktisk nevnt som en pen, ung mann. Nå, denne dagen da jeg fikk se hvordan jeg så ut, måtte jeg le. Men det var en bedrøvelsens latter, en homerisk latter. Så mange hadde beundret meg og vært glad i meg. Kunne de se den skrekkinngytende olding som nå stirret på meg fra speilet, ville de ha kjent seg dåneferdige av forferdelse. Men det jeg så, ble for meg en lekse om at det som virkelig er edelt i oss, er usynlig for øyet. Jeg ville komme til å bli enda styggere – et skjelett og et kranium. Og ved å tenke på det, ble min tro og mitt ønske om å gi akt på mitt *åndelige* liv styrket.

En istykkerrevet avis lå på toalettet. Det var den første avis jeg hadde sett siden jeg ble arrestert. Den inneholdt nyheten om at statsminister Groza med fasthet hadde besluttet å kvitte landet for de rike. Dette syntes pussig for meg – en regjering som viste tilbøyelighet til å likvidere de velstående, mens resten av verden strevde med å få en slutt på fattigdommen. Jeg så etter Patrascanus navn. Kanskje han hadde fått sin stilling tilbake. Men hans navn var ikke nevnt blant medlemmene av ministeriet som Groza hadde holdt sin tale til.

På veien tilbake til cellen hørte jeg en kvinne i sterk og forrykt gråt. Hennes jammerlige skrik syntes å komme fra en celleetasje under oss. Skrikene økte til et voldsomt utbrudd, deretter stoppet de plutselig.

Noen få dager etter ble en nykommer satt inn i cellen ved siden av min. Jeg signaliserte et «hvem er De?», og fikk omgående svar. Det var Ion Mihalache. Han hadde vært medlem av flere regjeringer før krigen og en vel kjent kollega av den store politiske leder Iuliu Maniu. Da partiets terrorhandlinger begynte, prøvde Mihalache sammen med en gruppe andre å flykte utenlands. Han ble arrestert på flyplassen, og i oktober 1947 ble han dømt til livsvarig fengsel. Mihalache var over 70 år nå. I hele sitt liv hadde han arbeidet for å hjelpe sine landsmenn, og dette var belønningen, fortalte han meg. «Når du *vil* alt det som hender, da er det som hender, nettopp *det du vil*. Forsakelse er veien til fred,» morset jeg.

«Det finnes ingen fred uten frihet,» var hans svar.

Jeg sa: «I et land der tyranni hersker, er fengsel et ærens sted.»

Han sa at Gud var blitt borte for ham.

Så signaliserte jeg igjen: «Gud er aldri blitt borte for noe menneske . . . Det er vi som er blitt borte . . . Hvis vi finner oss selv, finner vi guddommen inne i oss . . . Fengslet kan hjelpe oss i denne søken.» Han sa at han ville prøve igjen.

Før Mihalache ble flyttet to dager senere, fortalte han meg at denne kvinnen jeg hadde hørt skrike, var konen til en tidligere statsminister, Ion Gigurtu. Måten hennes skrik plutselig sluttet på, viste at hun hadde fått sprøyter som skulle berøve henne bevisstheten. Da jeg kakket i min nabos vegg dagen etter, fikk jeg intet svar. Mihalache var borte.

26

Kort tid etter dette ble utspørringen av meg gjenopptatt. Den ble i alminnelighet ledet av løytnant Grecu, en barsk ung mann, intelligent og selvsikker. Han var blitt innprentet den oppfatning at han var med på å skape en bedre verden. Hans spørsmål brakte oss enda en gang tilbake til det hjelpearbeid jeg hadde ledet på vegne

av skandinaviske lands hjelpeaksjoner. Ville jeg fremdeles benekte at jeg hadde brukt pengemidlene til spionasje? spurte han.

«Jeg kan forstå at De mistenker britene og amerikanerne for å bruke penger på spionasje her,» sa jeg, «men hvilken interesse kunne Norge og Sverige ha av slike aktiviteter?»

«Begge er redskaper for imperialister,» svarte han.

«Men Norge er berømt for den demokratiske innstilling landet har, og Sverige har hatt sosialistregjering i 40 år.»

«Sludder,» svarte han, «de er like mye fascister som de øvrige.»

Ved vårt neste møte fortalte Grecu at han hadde kontrollert det jeg hadde sagt, og funnet at jeg «muligens hadde rett».

Dernest ville han vite beskjed om distribueringen av evangelieskrifter på russisk. Jeg antydte at en direktør i et bibelselskap, Emile Klein, kanskje hadde hatt noe med det å gjøre. Han spurte også hvorfor jeg flere ganger hadde besøkt byen Iasi (som var et av sentrene for dette arbeid). Jeg sa at jeg hadde stående invitasjon til å besøke patriarken.

Neste morgen ble det sendt bud på meg igjen. Grecu satt ved sin pult. Han hadde en gummikølle i hånden.

«Deres historier var løgner,» ropte han. «Emile Klein døde før De ble arrestert. Det var derfor De nevnte hans navn. Datoene for Deres besøk til Iasi er blitt sjekket. Patriark Justinian var neppe der noen gang.»

Han skjøv stolen sin tilbake. «Nå er det nok! Her er skrivesaker. Vi vet at De har kommunisert i kode med andre fanger, Mihalache medregnet. Nå vil vi vite hva hver enkelt av dem sa. Vi vil også vite hva De ellers har gjort i strid med fengselsreglementet. Og nå skal De ut med sannheten! Ellers . . . »

Han slo i pulten med køllen. «De får en halv time,» sa han idet han forlot rommet.

Jeg satte meg ned for å skrive. Det første ord skulle være *Erklæring*. Det var vanskelig å få begynt, for det var to år siden jeg

hadde holdt en penn. Jeg medgav at jeg hadde brutt visse regler. Jeg hadde «kakket» det evangeliske budskap i veggen. Jeg hadde gjemt unna piller som jeg skulle drepe meg selv med. Jeg hadde laget en liten kniv av et blikkstykke og sjakkbrikker av brødsmler og kalkbiter. Jeg hadde kommunisert med andre fanger, men jeg kjente ikke deres navn. (Jeg nevnte ikke at jeg hadde hørt på skriftemål, ei heller at jeg hadde ledet noen til troen.) Jeg skrev: «Jeg har aldri talt imot kommunistene. Jeg er en Kristi disippel, og han har lært oss å elske våre fiender. Jeg forstår dem og ber om deres omvendelse så vi kan bli brødre i troen. Jeg kan ikke gjengi hva andre kan ha signalisert til meg, for en Guds prest kan aldri opptre som vitne for påtalemyndigheter. Mitt kall er å forsvare, ikke å anklage.»

Greco kom tilbake til den tid han hadde antydnet. Han svingte sin kulle – han hadde vært opptatt med å slå fanger.

Han tok opp min «erklæring» og begynte å lese. Etter en stund la han kullen til side. Da han hadde lest hele erklæringen, så han på meg med urolige øyne. «Herr Wurmbbrand,» sa han (han hadde aldri tiltalt meg med «herr» tidligere), «hvorfor sier De at De elsker meg? Dette er nok et av Deres kristne bud. Men noe slikt kan intet menneske etterleve. Jeg kunne ikke elske en som sperret meg inne til års ensomhet, sultet meg ut og slo meg.»

«Det dreier seg ikke om å holde et bud,» sa jeg. «Da jeg ble en kristen, var det som om jeg var blitt født på ny og hadde fått et nytt sinn som var fylt av kjærlighet. Akkurat som vann bare kan flyte fra en kilde – slik kan kjærlighet bare komme fra et hjerte som elsker.»

I to timer samtalte vi om kristendommen og dens forhold til de marxistiske læresetninger som han var blitt oppdratt etter. Greco ble overrasket da jeg fortalte ham at Marx' første skrift var en kommentar til Johannes evangelium. Han visste heller ikke at Marx i forordet til *Kapitalen* skrev at kristendommen, især i sin protestantiske form, er «en ideell religion for fornyelsen av menneskeliv

som er blitt ødelagt av synd». Ettersom mitt eget liv en gang var blitt ødelagt av synden, sa jeg, hadde jeg simpelthen fulgt Marx' anvisning ved å bli en protestantisk kristen.

Etter dette samvær hentet Grecu meg til sitt kontor nesten hver dag, og vi samtalte en times tid eller to. Mine sitater hadde han funnet korrekte. Dette ble opptakten til lange diskusjoner om kristendommen. Jeg beflittet meg på å legge vekt på dens demokratiske og revolusjonære ånd, især i dens første tid.

Gjentatte ganger sa Grecu: «Jeg ble oppdratt som ateist, og jeg vil aldri bli noe annet.» Jeg fortalte ham at – «ateisme er egentlig et hellig ord for kristne. Våre fedre i troen som ble kastet til de ville dyr for sin tros skyld, ble kalt ateister av både Nero og Caligula. Så dersom noen kaller seg en ateist, respekterer jeg ham.»

Grecu smilte. Jeg fortsatte: «Herr løytnant. En av mine forfedre var en rabbi i det 17. århundre. Hans biografer forteller om hvordan han møtte en ateist og sa til denne: «Jeg misunner deg, kjære bror! Ditt åndelige liv må være meget sterkere enn mitt. Når jeg ser en mann som har det vanskelig, sier jeg ofte: 'Gud vil hjelpe ham – og går videre. Du tror ikke på Gud, så du må ta deg av hans byrder og hjelpe alle du møter.'»

«Kristne kritiserer ikke partiet for ateisme, men for at det frembringer en feil type ateister. Det er to slags ateister, de som sier «det finnes ingen gud, så jeg kan gjøre alt det vonde jeg vil» – og så den andre sorten som resonnerer slik: «Ettersom det ikke finnes noen gud, må jeg prøve å gjøre alt det gode som Gud ville gjøre hvis han eksisterte.» Den største ateist i denne henseende var Jesus Kristus selv. Da han så mennesker som hungret eller var syke og i nød, gikk han ikke videre og sa «Gud vil hjelpe dem». Han handlet som om han hadde hele ansvaret selv. Derfor begynte menneskene å spørre: «Er denne mannen Gud? Han gjør jo Guds gjerninger!» På den måten fant de ut at Jesus var Gud. Herr løytnant, dersom De kan bli denne slags ateist, med kjærlighet og tjenersinn overfor alle, da vil

mennesker snart finne ut at De er blitt en sønn av Gud, og De selv vil oppdage guddommen i Dem.»

Disse argumenter kan kanskje sjokkere somme mennesker. Men Paulus forteller oss at misjonærer skal være jøder for jøder og grekere for grekere. Jeg måtte være marxist for marxisten Grecu og snakke et språk han forstod. Og ordene gikk ham til hjertet. Han begynte å tenke – og å elske Jesus. To uker senere skriftet Grecu for meg, han iført sin kakiuniform med de blå stripene som viste at han var i sikkerhetspolitiet, jeg stod der iført mine skitne fengsels-filler. Vi ble brødre.

Fra nå av hjalp han fangene så tappert og godt han kunne, tross vanskeligheter og farlige situasjoner. Han prøvde fremdeles å være en partiets tjener, men det ble bare en utvortes tjeneste. En dag forsvant han, og ingen visste hvor det var blitt av ham. Jeg gjorde forsiktede forespørsler blant vaktene. De gikk ut fra at han var blitt arrestert. Det er ikke lett å skjule en sann omvendelse.

27

Blant det himmelige politis folk fant jeg også andre som var blitt troende i hemmelighet og som fremdeles hadde sine jobber. Kom nå ikke og si at en mann ikke kan torturere og be på samme tid! Jesus forteller oss om en skatteoppkrever (under den romerske okkupasjonstiden gikk en slik tollers arbeid hånd i hånd med utpressing og brutalitet) som bad om nåde som en synder og rettfærdiggjort gikk hjem til sitt hus. Evangeliet sier intet om at han straks frasa seg sin avskyelige beskjeftigelse. Gud ser til hjertet, og i en oppriktig bønn ser han et løfte om et nytt liv i framtiden.

En gang i løpet av mitt andre år som innesperret ble en av disse splittede sjeler anbrakt i cellen min. Hele tiden mens vi delte celle, var hendene lenket bak på ryggen hans, så jeg måtte gi ham maten og ellers stille ham på alle måter.

Dionisiu var en ung billedhogger. Han var fylt av nye ideer – i en verden som bare forlangte flatterende byster av Stalin. Da han ikke hadde noe å leve av, tok han en jobb hos det hemmelige politi. Jobben forpliktet ham til å være med på mishandling av fanger, men samtidig løp han stadig meget stor risiko ved å advare fangene mot angivere. Da han så oppdaget at han selv var mistenkt, prøvde han å flykte fra landet. Og så – da han var like ved friheten, kjente han en indre tvang som gjorde at han rett og slett vendte tilbake og meldte seg selv. Slike spaltede personligheter finner en overalt innen kommunistenes rekker. Dionisiu var blitt dratt i to retninger hele sitt liv.

I 10 netter, og det vil si nettene til ende, underviste jeg Dionisiu fra Bibelen. Hans kjensle av skyld ble tatt bort, og Kristus fikk komme inn i hans hjerte. Før han ble flyttet fra min celle, sa han: «Dersom en av de 15 prestene i min lille landsby noen gang hadde stanset for å tale med meg da jeg var yngre, ville jeg ha funnet Jesus for lenge siden.»

28

Forhørene sluttet ikke i og med at løytnant Grecu ble fjernet, men Gud skjenket meg den forunderlige evne at jeg virkelig glemte navnene på alle dem som jeg kunne ha kommet til å lage vanskeligheter for. Selv om jeg i fengsel diktet mer enn 300 poemer på til sammen 100 000 ord, og var i stand til å skrive alle disse diktene ned etter at jeg ble løslatt – kunne jeg på uforklarlig vis koble ut erindringsevnen! Under forhørene hadde jeg virkelig «teppe».

Men så ble en ny list forsøkt.

Under det påskudd at min tuberkulose var blitt meget verre – og det hadde den virkelig, for nå hostet jeg omtrent konstant – forordnet legene et bedøvende stoff, en gul kapsel hvis innhold gav meg langvarig søvn med deilige drømmer. Så snart jeg våknet, fikk

jeg en ny kapsel. Jeg ble på denne måten holdt bevisstløs noen dager, bare vekket til bevissthet ved at vaktene kom med mat til meg. Måltidene bestod plutselig av lett og sunn mat.

Min erindring om den gjenopptatte utspørring er noe tåket. Jeg vet at bedøvelsesmidlet ikke fikk meg til å forråde mine venner, for da jeg senere ble stilt for en domstol, ble jeg framstilt alene. Mot de menn som hadde stått bak Kirkenes Verdensråds «spion-nett», ble det aldri reist noen stordimensjonert sak. Bedøvelsesmidlet ble brukt på karfinal Mindzenty, trotskyister og mange andre. Midlet svekker viljekraften inntil offeret får et slags selvanklagelsesdelirium. Senere fikk jeg høre om menn som hadde fått det med å dundre på celledørene og forlange å få snakke med den politiske offiser, slik at de kunne få komme med nye anklager mot seg selv. Behandlingen kan også ha virkninger for lang tid. Menn som hadde tatt stoffet for lang tid siden, bekjente senere overfor meg synder som de ikke hadde hatt den minste anledning til å begå. Kanskje tuberkulosen i kroppen min motvirket giftstoffet. I alle fall: Ved Guds nåde ble jeg frelst fra forræderi.

29

Etter forgiftningen ble jeg stadig svakere og svakere, og en dag falt jeg fullstendig sammen. Men skjønt jeg bare med de største anstrengelser kunne komme meg opp av sengen, fortsatte mine tanker ennå noen tid å være våkne. Jeg var til og med redd på grunn av mitt sinns klarhet.

Det er ikke myter, det som fortelles om den hellige Antonius, Martin Luther og andre mer alminnelige menn – at de har sett djevelen. Jeg så ham en gang mens jeg var barn. Han flirte til meg. Dette er første gang jeg forteller om dette på et halvt hundre år. Som jeg nå var alene i cellen kunne jeg igjen føle at han var til stede. Det var mørkt og kaldt, og han spottet meg. Bibelen fortel-

ler noe om «der satyrer danser». (I eng. overs. brukes ordet satyr. Den norske overs. nytter uttrykket «raggete troll». O.a.). Dette var blitt et slikt sted. Jeg hørte den vondes stemme natt og dag: «Hvor er Jesus? Din Frelser kan ikke frelse deg! Du er blitt narret, og du har selv narret andre. Han er ikke Messias. Du har fulgt feil mann!»

Jeg ropte høyt: «Hvem er da den sanne Messias som skal komme?» Svaret jeg fikk, var klart nok, men det er for bespottelig til å bli gjengitt. Jeg hadde skrevet bøker og artikler som skulle bevise at Jesus er Messias, men nå var det meg umulig å finne et eneste argument. De djevlere som fikk den vel kjente norske predikant Hans Nielsen Hauge til å vakle i sin tro mens han satt i fengsel – og som til og med fikk sådd tvil i døperen Johannes' hjerte der han vansmektet i fangehullet – raste nå mot meg. Jeg var forsvarsløs. Min glede og sinnsro var borte. Jeg hadde jo før kjent Kristus så nær meg, han som dempet det bitre og skarpe lys i mørket. Men nå måtte jeg rope: «Min Gud, min Gud, hvorfor har Du forlatt meg!» Jeg kjente meg fullstendig forlatt.

I løpet av disse belgmørke, fryktelige dagene, diktet jeg – riktignok langsomt og med besvær – et langt dikt. Det vil nok vanskelig bli forstått av dem som ikke har visst om en lignende fysisk og åndelig tilstand som min. Men det ble min redning. Gjennom ord, rytme og maning ble jeg i stand til å slå satans angrep tilbake. Her er en gjengivelse av diktet, uten rim og rytme, men med bibehold av det nøyaktige innhold i den rumenske tekst:

Fra barndommen søkte jeg kirker og templer.
I dem ble Gud forherliget.
Forskjellige prester sang
og svingte ivrig sine røkelseskar.
De framholdt med styrke at
det er rett å elske Deg.

Men som jeg vokste, så jeg i denne Guds verden
en sorg så dyp at jeg sa til meg selv:
Han har et hjerte av sten. Ellers ville
Han fjerne veiens besværligheter for oss.
Syke barn kjemper mot feberen på hospitalet,
bedrøvede foreldre ber for dem.
Himmelen er døv.
De vi elsker, går til dødens dal,
selv om våre bønner er lange.
Uskyldige mennesker brennes i ovner.
Og himmelen er taus.
Den lar ting skje.
Kan Gud undres dersom endog de troende,
selv om det skjer med dempet røst,
begynner å nevne sine tvil?
Sultne, torturerte, forfulgte i sitt eget land –
de får intet svar på spørsmålene.
Den Allmechtige blir vanæret ved
de redsler som vederfares oss.
Hvorledes kan jeg elske skaperen av mikrober
og av tigrer som sønderriver mennesker?
Hvorledes kan jeg elske Ham
som tukter alle sine tjenere
fordi én åt av et tre?
Med meg er det verre enn med Job,
jeg har ikke hustru, barn eller trøstere,
og i dette fengsel er det hverken
sol eller luft,
og regimet er hardt å tåle.
Av min sengs planker vil de
lage min likkiste.
Strekker jeg meg på sengen

prøver jeg å finne ut hvorfor
mine tanker strekker seg mot Deg,
hvorfor det jeg skriver
higer etter Deg.

Hvorfor er denne uutslokkelige
kjærlighet tent i min sjel?
Hvorfor går min sang bare til Deg?
Jeg vet godt at jeg er forkastet,
snart skal jeg smuldre i en grav.

Bruden i Salomos høysang elsket ikke
virkelig da hun spurte om
Du er elsket i sannet.
Kjærligheten er sitt eget sannhetsbevis.
Kjærligheten er ikke for de vise.
Gjennom tusen ildprøver
vil Hun (kjærligheten) ikke opphøre med å elske,
selv om flammer brenner
og bølger drukner Henne.
Hun vil kysse den hånd som sårer.
Finner hun ikke svar på sine spørsmål,
er Hun likevel tilfreds, og venter.
En dag vil solen skinne over skjulte steder,
og alt vil bli klart.

Tilgivelse for mange synder økte bare
Magdalenas brennende kjærlighet.
Men hun utgjøt salve og mange tårer
før Du uttalte tilgivelsens ord.
Og om Du ikke hadde sagt ordet,
ville hun likevel ha sittet og grått
på grunn av at hun elsket Deg,

selv om hun var en synderinne.
Hun elsket Deg før Ditt blod var utgytt.
Hun elsket Deg før Du tilgav.

Ei heller jeg spør om det er rett
å gi Deg min kjærlighet.
Jeg elsker ikke i håp om frelse.
Jeg ville elske Deg, selv i
evigvarende ulykke.
Jeg ville elske Deg,
selv i fortærende ild.

Om Du hadde avslått å stige ned til menneskene,
ville Du ha forblitt min fjerne drøm.
Om Du hadde nektet å så Ditt ord,
ville jeg elske Deg uten å ha fått høre det.
Om Du hadde vegret deg og hadde flyktet
fra korsfestelsen, og jeg ikke ble frelst –
allikevel ville jeg ha elsket Deg.
Om jeg så grep Deg i synd,
ville jeg dekke Deg med min kjærlighet.

Nå sier jeg ord som fra en gal,
så alle skal få vite hvor meget jeg elsker.
Nå vil jeg røre hittil ubrukte strenger
og forherlige Deg med en ny musikk.
Hvis profetene hadde forutsagt en annen,
ville jeg vende meg fra dem, og ikke fra Deg.
La dem framlegge tusen beviser,
jeg holder likevel fast ved
min kjærlighet til Deg.
Hvis jeg avslørte at Du var en bedrager,
ville jeg be for Deg under gråt, og

selv om jeg ikke ville følge deg i falskhet,
ville det ikke minske min kjærlighet.
For Saul henlevde Samuel sitt
liv i gråt og streng faste.
Slik ville min kjærlighet holde ut,
selv om jeg visste at Du var tapt.
Hvis Du, og ikke satan, hadde stått
opp i revolt mot Himmelen
og hadde mistet vingenes skjønnhet
og hadde falt som en dømt engel fra det høye,
håpløs, da ville jeg håpe at Din Fader
en dag ville tilgi Deg, og at Du
en dag skulle få vandre sammen med Ham
på Himmelens gylne gater.

Dersom Du var en myte, ville jeg forlate
virkeligheten og leve med Deg i en drøm.
Om noen beviste at Du ikke eksisterte,
skulle Du få liv fra min kjærlighet.
Min kjærlighet er forrykt, uten motiv,
slik Din kjærlighet også er,
Herre Jesus, måtte Du finne noen lykke her!
For jeg kan ikke gi Deg mer.

Da jeg hadde fullført dette diktet, kjente jeg ikke lenger satans
nærhet. Han var borte. I stillheten som fulgte, følte jeg Jesu kys,ss,
og alle er stille under et kys,ss. Fred og glede var vendt tilbake.

Annen del

1

Etter å ha tilbrakt tre år i enecelle var jeg døden nær. Jeg spyttet ofte blod.

Oberst Bulgheru sa: «Vi er ikke mordere, slik som nazistene. Vi vil at du skal leve – og lide.» En spesialist ble tilkalt. Av frykt for å pådra seg smitte foretok han «undersøkelsen» og stilte diagnosen gjennom kikkehullet i celledøren. Så ble det gitt ordre om å overflytte meg til fengselspsykehuset.

De bar meg opp fra min underjordiske celle, og ute på innenriksdepartementets gårds plass fikk jeg igjen se stjernehimmel og måneskinn. Fra ambulansen kunne jeg skimte kjente strøk i Bucaresti. Jeg merket meg at de kjørte i retning av mitt hjem, og et øyeblikk trodde jeg virkelig at de skulle føre meg hjem for at jeg kunne dø der. Men da vi var like i nærheten av huset, dreide de av og kjørte videre oppover et høydedrag i utkanten av byen. Da forstod jeg at de skulle føre meg til Vacaresti, et av byens store klostre, som i de siste hundre år var blitt brukt som fengsel. Den vakre kirken med sitt anneks var nå benyttet som lagerhus. Mange av veggene mellom munkecellene var blitt revet ned, slik at de dannet større rom, der fangene ble stuet inn i snesevis. Noen få celler var ennå intakt, og disse ble brukt som eneceller.

Mine fangevoktere viklet et klede omkring hodet mitt før de løftet meg ut av ambulansen. Så tok de et tak under armene mine og halvveis bar meg over gårds plassen, opp noen trapper og langs en

balkong. Da kledet ble fjernet, befant jeg meg i en trang, naken celle. Jeg hørte en offiser snakke til vekten utenfor på balkongen:

«Ingen uten legen får lov å besøke denne fangen, og selv da skal du være til stede.» Det skulle altså fortsatt være en hemmelighet hvor jeg befant meg.

Fangevokteren, en gråhåret liten mann, ble naturligvis nysgjerrig på grunn av alle disse foranstaltningene. Da offiseren hadde fjernet seg, spurte han hva jeg hadde gjort. Jeg svarte bare at jeg var pastor og et Guds barn.

Da bøyde han seg over meg og hvisket: «Lovet være Gud! Jeg er en av Jesu soldater!» Han var et hemmelig medlem av «Herrens armé», en vekkesbevegelse som hadde skilt seg ut fra den ortodokse kirke. Tross alle forfølgelser, både fra kommunistenes og presteskapets side, hadde denne bevegelsen hatt stor framgang i landsbyene og telte hundretusener av tilhengere.

Mannen het Tachici. Vi siterte skriftsteder for hverandre, og han strakte seg så langt han torde for å være meg til hjelp. Slike fangevoktere er blitt dømt til 12 års fengsel for å ha gitt en fange et eple eller en sigarett. Jeg var altfor svak til å kunne komme meg ut av sengen ved egen hjelp og ble ofte liggende i min egen avføring. En kort stund om morgenen kunne jeg være nokså klar i tankene, men så kunne jeg igjen få et tilbakefall og kaste meg fram og tilbake i villelse på mitt leie. Det ble ikke mye virkelig søvn. Gjennom et ganske lite vindu kunne jeg skimte et gløtt av himmelen, og om morgenen ble jeg vekket av en underlig lyd – å, det var så lenge siden jeg hadde hørt fuglesang!

Jeg sa til Tachici: «Når Martin Luther gikk en tur i skogen, pleide han å ta hatten av for fuglene og si: – God morgen, teologer, dere våkner om morgenen og synger, mens en gammel narr som jeg er uvitende og dum og bærer på alle slags bekymringer i stedet for å stole på min himmelske Far!»

Fra det lille vinduet kunne jeg se en liten del av en gressplen og

en gårdsplass. Som regel var det ikke et menneske å se der, men nå og da hastet hvitkledde leger forbi, åpenbart redde for å kaste et blikk opp mot cellevinduet. De måtte utføre sitt arbeid i «klassekampens ånd».

Jeg kunne høre andre fangers samtale når de var ute i luftegården. Før hadde jeg lengtet etter å høre menneskestemmer, men nå irriterte det meg. Alt jeg hørte, var tomt og intetsigende snakk. Det lød så trivielt og falskt.

En morgen kalte en gammelmodig stemme på meg fra nabocellen: «Jeg heter Leonte Filipescu – hvem er *De*?»

Jeg kjente straks igjen navnet. Det var en av Romanias mest framtrepende sosialister, en begavet mann som partiet hadde gjort god bruk av og siden kastet fra seg. «Gjør hva *De* kan for å kjempe mot sykdommen,» sa han. «*De* må ikke gi opp. Om et par uker er vi fri.»

«Hvordan vet *De* det?» spurte jeg.

«Amerikanerne driver kommunistene på flukt i Korea. *De* kan være her i løpet av et par uker.»

«Men selv om *de* ikke skulle møte motstand, vil *de* ta *dem* mer enn to uker å nå Romania,» innvendte jeg.

«Langtifra,» sa han. «Avstanden betyr ingenting for *dem*. *De* har supersoniske fly.»

Jeg hadde ikke lyst til å motsi ham. Fangene holdt seg i live ved å drømme. Hvis grøten var litt tykkere enn vanlig, betydde det at amerikanernes ultimatum hadde skremt Russland til å behandle fangene bedre. Hvis en fange ble slått til jorden av en fangevokter, betydde det at kommunistene gjorde sine siste sprell og demonstrerte med sine siste krefter. Fangene kunne komme tilbake fra luftegården i løftet stemning: «Nå har kong Michael bekjentgjort i radio at han skal være tilbake på tronen i løpet av en måneds tid!»

Ingen kunne holde ut tanken på at *de* kanskje skulle tilbringe 10 eller 20 år i fengslet. Filipescu håpet fremdeles på en snarlig løs-

latelse da han en måned senere ble sendt til et annet fengselssykehus, hvor vi forresten skulle møtes igjen. Hans celle ble da opptatt av en av lederne i den fascistiske «Jerngarden». Han het Radu Mironovici og gjorde krav på å være en god kristen, men fnyste av hat til jødene.

Jeg bad Tachici hjelpe meg opp av sengen, ropte på Mironovici og spurte: «Når du tar del i nattverden i den ortodokse kirken, tror du at brødet og vinen virkelig blir forvandlet til Jesu Kristi legeme og blod?» Han svarte at det trodde han.

«Men Jesus var en jøde,» sa jeg. «Hvis vinen blir forvandlet til hans blod, så er det jo jødisk blod, ikke sant?»

Litt nølende svarte han at det sannsynligvis hadde seg slik.

Jeg fortsatte: «Jesus sa at den som eter hans legeme og drikker hans blod, får evig liv. Med andre ord: For at du skal få evig liv, må ditt ariske blod bli tilført noen dråper av jødisk blod. Hvordan kan du da hate jødefolket?»

Han kunne ikke svare på det. Jeg prøvde å få ham til å innse hvor meningsløst det var for en Jesu etterfølger å hate en jøde, når Jesus selv var jøde. Likeså meningsløst er det, sa jeg, at kommunistene er antisemittiske når de tror på en jøde ved navn Karl Marx. Mironovici ble litt senere overflyttet til en annen celle, men han hadde sagt til Tachici: «Den del av mitt liv som var bygd på falske forutsetninger, er falt sammen. Jeg har vært en kristen som har vært altfor stolt til å følge Jesus Kristus.»

2

En dag da jeg var meget syk og hadde høy temperatur, ble jeg hentet igjen. De la et dekke over hodet mitt og førte meg gjennom en korridor. Da kledet igjen ble fjernet, befant jeg meg i et stort, nakent rom med jernstenger for vinduene. Fire menn og en kvinne satt bak et bord og stirret på meg. Retten var satt, og de fem menneskene der inne var mine dommere.

«En sakfører har fått i oppdrag å være din forsvarer,» sa retts-presidenten. «Han har gått med på at du ikke skal få lov å innkalle vitner. Du kan sitte ned.»

Noen fengselsbetjenter holdt meg fast mens jeg fikk en sprøyte for å kunne komme til krefter. Da jeg omsider kom til klarhet, hadde anklageren reist seg. Han fortalte at jeg var tilhenger av den samme kriminelle ideologi i Romania som den Josef Broz Tito fulgte i Jugoslavia. Jeg trodde jeg drømte! Ved den tid da jeg ble arrestert, ble Marsjal Tito betraktet som en ekte kommunist. Jeg visste ikke at han siden ble beskyldt for å være en vranglærer og forræder. Anklageren fortsatte sin lange tale over mitt synderegister: Spionasje gjennom de skandinaviske kirkene og Kirkenes Verdensråd, spredning av imperialistisk ideologi under dekke av religion, infiltrering i partiet under de samme påskudd, men i den hensikt å ødelegge det, og så videre. Han holdt lenge på, og til slutt sank jeg sammen i stolen. Det ble en pause i «rettsforhandlingene» mens de gav meg en ny sprøyte.

Forsvareren gjorde hva han kunne, men det var ikke meget.

«Har du noe å bemerke?» spurte presidenten til slutt. For meg hørt det som en stemme langt borte i det fjerne, for det begynte å mørkne for meg igjen. Det var bare en eneste ting som stod klart i min ellers forvirrede hjerne:

«Jeg elsker Gud,» sa jeg.

Så ble dommen avsagt: 20 års hardt tvangsarbeid. Hele rettssaken hadde tatt 10 minutter. De la igjen et dekke over hodet mitt og førte meg ut.

3

To dager senere hvisket Tachici til meg: «Du skal av sted. Gud være med deg!» En annen vaktmann kom inn, og sammen bar de meg ned til hovedinngangen. Herfra hadde jeg utsikt over hele

Bucuresti, som lå rett under oss, og jeg skulle ikke få se byen igjen på seks år. Lenker på over 20 kilo ble smidd omkring anklene mine. Jeg ble løftet opp i en transportvogn, hvor det allerede befant seg et førtitalt menn og kvinner. Alle hadde lenker om bena, selv de som var syke. En pike i nærheten av meg satte i å gråte, og jeg forsøkte så godt jeg kunne å trøste henne.

«Husker De meg ikke?» spurte hun mellom hikstene.

Jeg så nøyere på henne, men var like klok.

«Jeg tilhørte forsamlingen Deres,» sa hun. Etter at jeg var blitt arrestert, hadde fattigdommen drevet henne til å stjele, fortalte hun, og nå var hun blitt dømt til tre måneders straffarbeid. «Jeg skammer meg!» hulket hun. «Jeg tilhørte Deres forsamling, og nå er De martyr, mens jeg er dømt for tyveri!»

«Jeg er heller ikke noe annet enn en synder som er frelst av nåde,» sa jeg. «Tro på Kristus, så skal alle dine synder bli tilgitt.»

Hun kysset hånden min og lovet at hun så snart hun ble fri, skulle underrette min familie om at hun hadde snakket med meg.

Ved et sidespor ble vi flyttet over i en spesiell vogn for fange-transport. Vinduene var små og ugjennomsiktige. Vi humpet langsomt av sted over slettelandet og innover mot Karpatene. Sannsynligvis hadde vi alle tæring, mente vi, og målet for reisen måtte være Tirgul-Ocna, der det fantes et slags sanatorium for tuberkuløse fanger. I 400 år hadde kriminelle fanger arbeidet i de lokale saltminene der, og for 30 år siden hadde den berømte doktor Romascanu bygd et sanatorium på stedet og overlatt det til myndighetene. Det hadde vært betraktet som et meget bra sted for de syke før kommunistene tok over.

Den 320 kilometer lange reisen tok et helt døgn, og endelig kom vi til stasjonen i Tirgul-Ocna, en by med 30 000 innbyggere. De syv av oss som ikke greide å gå ved egen hjelp, ble anbrakt på en stor kjerre, og de andre fangene trakk oss av sted under strengt vakthold. Omsider kom vi til en stor bygning i utkanten av byen.

Da jeg ble båret inn, så jeg et kjent ansikt. Det var doktor Aldea, en forhenværende fascist, som etter sin omvendelse var blitt en god venn av familien. Så snart jeg var blitt hjulpet i seng i karantenerommet, kom han og undersøkte meg.

«Jeg er også fange her,» sa han, «men de gir meg tillatelse til å se til de syke. Her har vi ingen sykepleiersker og bare en eneste lege, så vi må hjelpe hverandre så godt vi kan.»

Han tok temperaturen og foretok de vanlige undersøkelser.

«Jeg får si som det er,» sa han. «Det er ingenting vi kan gjøre for deg. Du har sannsynligvis bare et par uker å leve. Forsøk å spise hva de gir deg, selv om maten er langt fra god. Ellers –» Han gav meg en vennskapelig klapp på skulderen og gikk videre.

I løpet av noen få dager døde to av de menn som var blitt trukket av sted på kjerren. Jeg hørte en av de andre snakke bønnfallelende til legen: «Jeg er mye bedre, doktor, det er virkelig sant! Ingen feber – ikke noe å snakke om i hvert fall. I dag spyttet jeg blod bare en eneste gang. La dem ikke legge meg inn på nummer fire!»

Jeg spurte mannen som brakte meg den tynne, vannholdige grøten, hva det var som foregikk på rom nummer fire. Han satte tallerkenen forsiktig fra seg og sa: «Det er dit de sender deg når det ikke er noe mer håp for deg.»

Jeg forsøkte å spise litt, men fikk det ikke til. En av de andre fangene prøvde å mate meg, men jeg greide ikke å beholde grøten. Doktor Aldea sa: «Jeg er lei for dette, men de har sine ordensregler her, og du må nok bli flyttet inn på nummer fire.»

Så var jeg da igjen sammen med de andre fra kjerren.

4

Jeg kunne gjerne ha vært død allerede. Fanger som gikk forbi sengen min, korset seg. Det meste av tiden framover lå jeg i koma.

Når det kom et stønn fra meg, snudde mine medfanger meg over på siden eller gav meg litt vann å drikke.

Doktor Aldea stod helt maktesløs. «Om vi bare hadde hatt moderne medisiner,» kunne han si. Det ble sagt om en ny amerikansk oppfinnelse, streptomycin, at den kunne utrette mirakler for tuberkuløse pasienter. Men ifølge partiet var dette ikke annet enn kapitalistisk propaganda.

I løpet av de neste 14 dagene døde fire av de fanger som var kommet inn på nummer fire samtidig med meg. Somme tider var jeg ikke selv klar over om jeg levde eller var død. Om natten blundet jeg korte stunder om gangen og våknet hver gang ved at det gikk en iling av smerte gjennom meg. Mine medfanger fortsatte å snu meg over på siden for å lindre smertene, og det kunne skje gjennomsnittlig 40 ganger i løpet av natten. Det rant verk fra et dusin sår. Brystet mitt var helt opphovnet av disse sårene, likeså ryggen. Jeg spyttet blod ustanselig.

Det var noen ytterst svake bånd som bandt legeme og sjel sammen. Jeg beveget meg på kanten av den fysiske verden. Jeg husker at jeg engang spurte min skytsengel: «Hva slags skytsengel er du som ikke kan befri meg fra disse lidelsene og som ikke engang kan fri meg fra ukristelige tanker?» I et blendende lysglimt, som syntes å vare et tusendedels sekund, så jeg en skapning som hadde likså mange armer som Krishna. Jeg syntes også jeg hørte stemmen hans: «Jeg kan ikke gjøre alt det jeg burde for deg. Jeg er også en frelst synder.»

Mystikere snakker om mørkets engler som igjen er kommet inn i Guds arbeid. Selv vet jeg at en omvendelse, hvor gjennomgripende den enn er, aldri kan utslette fortiden helt og holdent. Det eneste jeg kan si, er at dette synet hjalp meg meget. Det gav en slags forklaring på de ting jeg hadde gjennomgått.

Jeg kom over den første krisen. I doktor Aldans medlidende blick kunne jeg også se en snev av undring over hvor seiglivet jeg

var. Jeg fikk ingen medisiner, men en times tid om morgenen kunne temperaturen være litt lavere, og jeg ble litt klarere i hodet. Jeg begynte å se meg omkring og legge merke til mine omgivelser.

5

I det rommet hvor jeg lå, var det 12 senger og noen små bord. Sengene var plassert nesten like inntil hverandre. Vinduene var åpne, og jeg kunne se noen menn som arbeidet i en kjøkkenhage utenfor. Lenger borte så jeg en høy mur som var forsynt med piggtråd. Det var stille og rolig inne hos oss, ingen lyd av alarmklokker, ingen bråkende fangevoktere. Det fantes ikke fangevoktere der i det hele tatt. De var alle redde for å bli smittet og holdt seg så langt unna pasientene som mulig. Tirgul-Ocna ble med andre ord administrert på avstand, og på grunn av forsømmelser og likegyldighet ble stedet, som fengsel betraktet, ikke så strengt bevoktet som andre fengsler. Men så fikk vi heller ikke det samme stell. Vi lå og gikk i de klær vi hadde på oss da vi ble arrestert, og gjennom flere år lappet vi dem sammen så godt vi kunne ved hjelp av de filler vi kunne komme over.

Kriminelle fanger satte matrasjonen vår utenfor inngangen til den politiske avdeling. Derfra ble den brakt videre til cellene. De av oss som kunne gå ved egen hjelp, hentet selv sin matrasjon og brakte også med seg maten til de andre. Maten bestod av tynn kålsuppe, noen få bønner, eller tynn vannvelling kokt på bygg eller mais.

Noen få av fangene var frisk nok til å kunne arbeide i hagen utenfor. De andre lå i sine tresenger og pratet time etter time. I rom nummer fire var stemningen en helt annen enn på de andre avdelingene. Ettersom ingen kom ut av det rommet i live, ble det kalt dødsværelset.

Jeg lå selv på nummer fire i 30 måneder, og i løpet av den tiden

døde snesevis av menn der og overlot sine senger til nye pasienter. Men jeg merket meg en ting: Ikke en eneste en av dem døde som gudsfornekter. Her var all slags mennesker stuet sammen – fascistiser og kommunister, tyver og prester, godseiere og fattige bønder – men ingen av dem døde uten å ha gjort opp med Gud og sin neste.

Mange var overbeviste gudsfornekttere da de ble båret inn der, men uten unntakelse så jeg deres byggverk falle sammen da de stod ansikt til ansikt med døden. Et ordspråk sier: «Om en bro er sterk nok til å greie vekten av en katt, beviser det ikke at den også kan bære et lokomotiv.» En mann kan braute av sin ateisme når han sitter i et trygt og godt hjem og koser seg sammen med hustru og familie, men det er ikke noe bevis på at den vil holde når det røyner på. En virkelig overbevisning kan stå urokket under de utroligste lidelser. Ateismen greier det ikke.

6

Gamle Filipescu pleide å sitere Shakespeare, som han var meget begeistret for, og for å få tiden til å gå, fortalte han ofte om sine opplevelser. Han hadde vært en revolusjonær i 50 år. Den første av hans mange arrestasjoner for politisk virksomhet fant sted i 1907, men det hemmelige politi slo ned på ham i 1908. «Jeg har lidd for sosialismen siden før den ble født,» sa han til dem. De svarte at han da burde ha blitt kommunist og høstet seierens frukter.

«Vet dere hva jeg sa til de ungdommene?» fortsatte han. «Jeg sa at sosialismen er en levende organisme med to armer – demokrati og revolusjonær kommunisme. Fjern den ene armen, og sosialismen blir en krøpling. Da lo de.»

Han ble dømt til 20 års fengsel. «En av fengselsbetjentene sa til meg at jeg aldri ville komme ut av fengslet i live. Da svarte jeg: Jeg er ikke blitt dømt til døden, så hvorfor vil dere ta livet av meg?»

Han fortalte at han hadde begynt som skomaker, men hadde lest en hel del og lært å verdsette det som var vakkert i livet. Han godtok det marxistiske syn på religionen – at kirken stod på undertrykkerens side og at prestene ble betalt av de rike for å overbevise de fattige om at de skulle få sin lønn i himmelen.

Men ingen kjenner dybdene i sitt eget hjerte. Mange tror de er religiøse uten å være det, og likså mange tror de er overbeviste ateister, uten å være det i virkeligheten. Av bekjennelse var Filipescu gudsfornekter, men det han fornektet, var bare sin primitive oppfatning av ordet, ikke kjærlighetens, rettferdighetens og evighetens realiteter.

Dette sa jeg til ham.

Han sa: «Jeg tror på Jesus Kristus og betrakter ham som det fineste og edleste menneske som har levd, men han er ikke Gud.»

Hans tilstand ble stadig verre. Snaue 14 dager senere, etter en rekke blødninger, kom slutten. Da hvasket han: «Jeg elsker Jesus.» Det hadde vært flere dødsfall den uken, og han ble kastet naken ned i en fellesgrav som de andre fangene hadde gravd.

General Tobescu, en forhenværende politisjef, sa da han hørte dette: «Dette er den skjebne som Vestens sosialister har i vente når de allierer seg med kommunistene.»

Da korset Tismana-abbeden Iscu seg og sa stille: «Vi skal i hvert fall være takknemlig for at han fant sin Gud til slutt.»

Sersjant-major Bucur protesterte fra den andre enden av rommet: «Det gjorde han slett ikke! Han sa at han ikke betraktet Jesus Kristus som Gud.»

Jeg sa: «Filipescu har sikkert funnet fram til sannheten nå som han befinner seg i en annen verden, for han elsket den Jesus som aldri forkaster dem som kommer til ham. Røveren på Golgata, han som fikk løfte om Paradis, kalte ham også bare et menneske. Jeg tror selv på Jesu guddom, men jeg tror også at han elsket dem som ikke kan se det slik.»

Bucur elsket ingen, men han tilbød sin egen oppfatning av staten, med ham selv som visekonge i den landsbyen hvor han hadde utøvd sin egen form for rettferdighet. Han likte å fortelle at han som politisersjant hadde banket tyver og tiggere og også sine egne folk, hvis de våget å si imot ham. Men mest av alt skrøt han av at han hadde pint og plaget jøder. «Jeg etterlot ingen merker naturligvis,» brautet han. «En dekker bare ryggen deres med en sekk løs sand først. Det smaker ikke mindre vondt av den grunn, men de kan ikke sende inn noen klage, for ingen merker beviser at de snakker sant.»

Han kunne ikke begripe hvorfor han var blitt avsatt under det nye styre. Han hadde betraktet forfølgelse mot kommunismens fiender som en behagelig plikt og ville kunne piske dem med likså stor fornøyelse som de andre.

Enda han var meget syk, ville han aldri innrømme det. En kveld da doktor Aldea undersøkte ham, ropte han: «Hvorfor skal jeg absolutt bli liggende på denne avdelingen? Jeg er ikke så syk som dere tror. Jeg er bedre enn noen av de andre her.»

Aldea så på termometeret og ristet på hodet. «Det er tvert imot verre med deg enn med noen av de andre her,» sa han. «Du burde slutte å argumentere nå og heller tenke på din sjel.»

Bucur var rasende. «Hvem innbiller du deg at du er?» ropte han etter legen, som gikk videre. «Han må være av jødisk avstamning,» la han til, og noe verre visste han ikke å si om et menneske.

Han trettet ofte med Moiescu, en liten middelaldrende jøde som lå like i nærheten av ham.

«Jerngarden visste hvordan de skulle behandle deg,» sa han.

«Vet du,» svarte Moiescu blidt, «at det var som et medlem av Jerngarden jeg ble arrestert?» Da lo de andre som lå og hørte på dem. «Det er sant,» fortsatte han. «Da Jerngarden ble knust, ble det betraktet som en stor forbrytelse å eie en grønn skjorte, fordi den var blitt betraktet som deres uniform. Nå hadde vi jøder mistet

så mye under herjinger med oss, og jeg tenkte: Her har jeg anledning til å få tilbake noe av det de tok fra meg. Hvorfor ikke kjøpe opp alle de grønne skjortene som fremdeles finnes og farge og selge dem? Jeg gikk i gang, og huset mitt i Bucuresti var fullt av grønne skjorter da politiet kom for å gjøre sine undersøkelser. De ville ikke høre på mine forklaringer, så jeg ble altså tatt for et medlem av Jerngarden. Så kom kommunistene og oppdaget hvem jeg var, og en jøde ble kastet i fengsel, anklaget for å sympatisere med fascistene!»

Bucur forkynte riktignok høylytt at han var en kristen, men hele hans liv hadde vært en eneste trette med Gud. Han hadde gått i kirke, men fant ingen hjelp der. Prestene i hans landsby var ikke religionens tjenere, men seremoniens overformyndere, sa han, og han kunne ikke begripe hvorfor han skulle ligge her og lide og dø og hadde heller ikke noen formening om hva virkelig tro var for noe.

Jeg sa: «Du tror kanskje at det ikke finnes noe mer håp for deg, men det er alltid mørkest før daggry. De kristne tror på en soloppgang. Troen kan uttrykkes i to ord: «Selv om» og «likevel». I Jobs bok leser vi: «Selv om Herren tukter meg, vil jeg likevel sette min lit til ham.» Disse to ordene uttales ofte sammen i Bibelen, for at vi skal kunne bevare troen når det ser mørkest ut.»

Bucur var smigret over at det var noen som var interessert i ham, men han viste ikke tegn til anger over de grusomheter han hadde begått. Men så kom den dagen da han forstod at doktor Aldea hadde hatt rett. Livet begynte å ebbe ut. «Jeg dør for mitt land,» sa han, men stemmen røpet at han var redd.

I flere timer lå han uten bevissthet. Da han endelig kom til seg selv, sa han: «Jeg vil bekjenne for dere alle sammen! Jeg har vært en stor synder, og jeg er redd.» Han snakket rolig og fattet nå. Han fortalte at han hadde drept snesevis av jøder, ikke fordi han hadde fått ordre til å gjøre det, men fordi han visste at han ikke

ville bli straffet for det. Han hadde også drept kvinner, og engang hadde han drept en 12 år gammel gutt. Han hadde tørstet etter blod, som en tiger, sa han.

Han sluttet med å si: «Nå kommer nok Wurmbrand til å hate meg!»

Jeg svarte: «Nei, men du selv hater den personen som drepte mennesker på denne måten. Du har selv uttrykt din forakt for ham. Du er ingen morder lenger. Et menneske kan bli født på nytt.»

Neste morgen var det fremdeles litt liv i ham. «Jeg fortalte ikke alt i går,» sa han, «jeg var redd.»

Han hadde skutt barn som lå i sin mors armer, fortalte han. Når han ikke hadde mer ammunisjon igjen, slo han dem i hjel med en stokk. Det syntes ikke å være en ende på det han hadde å fortelle, men endelig lot det til at alt var sagt, og han falt i søvn igjen. Åndedrettet var urent og uregelmessig. Brystet hans hevet og senket seg som om han ikke fikk nok luft. Vi stod tause omkring sengen hans. Hendene hans rev i det skitne sengetøyet. Så grep han seg om halsen. Vi hørte en anstrengt, rallende lyd, og så utåndet han.

En av de andre syke ropte på en fange ute i korridoren, og to menn kom inn for å bære ut Bucurs avsjelede legeme. Morgensolen strømmet inn gjennom de åpne vinduene og lyste på ansiktet hans. Men nå var øynene lukket, og de harde linjene omkring munnen hans var glattet ut. I døden åpenbarte ansiktet hans en fred som han aldri hadde kjent i levende live.

7

Fanger fra andre avdelinger kom ofte til nummer fire for å tilbringe kvelden sammen med oss, hjelpe de døende og si noen trøstens ord til oss andre.

Ved påsketider kom en av dem og hadde med seg en ganske liten pakke. Han gav den til Veleriu Gafencu, som hadde vært med-

lem av Jerngarden. De to var fra samme by. «Det er blitt smuglet inn,» fortalte vennen. «Skal du ikke åpne den?»

Gafencu åpnet den lille pakken, og to glitrende hvite sukkerbiter kom til syne. Ingen hadde sett en sukkerbit på flere år, og våre avkreftede legemer formelig skrek etter en slik smakebit. Alle stod og stirret sultent på Gafencu som var blitt stående der med de ettertraktede varene i hånden. Så pakket han dem inn igjen.

«Jeg greier ikke å spise dem,» sa han endelig. «Det kan være andre som trenger dem bedre enn jeg. Men takk skal du ha likevel.» Han la gaven forsiktig fra seg ved siden av sengen sin, og der ble den liggende.

Noen dager senere steg temperaturen min igjen, og jeg kjente meg meget dårlig. Sukkerbitene var nå blitt sendt fra seng til seng og havnet til slutt hos meg.

«Ta dem,» sa Gafencu, «du skal få dem.» Jeg takket ham, men lot sukkerbitene ligge urørt for det tilfelle at noen annen skulle trenge dem bedre enn jeg. Snart var jeg igjen kommet over krisen, og jeg gav dem til Soteris, den eldste av to greske kommunister. Han var meget dårlig.

I to år ble sukkerbitene sendt fra mann til mann på nummer fire, og to ganger var de tilbake hos meg. Hver gang hadde den syke greid å motstå fristelsen.

Soteris og Glafkos hadde tilhørt kommunistiske geriljatropper. De hadde rømt til Romania ved slutten av den greske borgerkrigen. Så var de blitt arrestert, som så mange andre, fordi de var helt udukelige i kamp. Nå holdt de aldri opp å skryte av sine bedrifter før krigslykken vendte seg. De hadde plyndret de berømte klostrene på Athosfjellet, dradd av sted med alt de kunne bære, og ødelagt det de ikke kunne få med seg. Athos var et forbudt område for kvinner, og mange av de 2000 munkene hadde ikke sett en kvinne på mange år. «Vi hadde med oss en flokk partisanpiker,» fortalte Soteris, «og spør om de gamle guttene satte til bens!»

Soteris var stolt av å kalle seg ateist, så lenge han hadde en gnist av håp om å kunne bli frisk, og var i stand til å spøke og le. Men da døden nærmet seg, ropte han til Gud om hjelp. Bare prestens mumlende løfte om Guds nåde greide å berolige ham. Da fikk også han moralsk mot til å sende sukkerbitene videre.

Mannen som ordnet med begravelsen var fra en annen avdeling. Han kom ofte og hjalp oss. Popp het han, og vi kalte ham gjerne «professoren», og det med stor respekt. Denne lærde, litt lutende skikkelsen ble ofte sett sammen med andre fanger. Han underviste dem i historie, fransk og andre fag.

Engang spurte jeg ham hvordan han kunne greie det uten skrive-materiale, og han svarte: «Vi stryker litt såpe på bordet og skriver ordene med en spiker.» Da jeg ytret min beundring over hans utrettelige iver, lyste de uskyldige blå øynene hans. «Jeg pleide å betrakte undervisningen som et levebrød,» sa han, «men i fengslet er det gått opp for meg at jeg i grunnen underviser fordi jeg er glad i elevene mine.»

«Du betrakter det altså som et kall, som prestene sier?»

«Her hvor vi nå er, får vi se hva vi er verd,» svarte han bare.

Da jeg spurte ham om han var en kristen, så han litt bekymret på meg. «Pastor,» sa han, «jeg har hatt så altfor mange skuffelser. I det fengslet hvor jeg satt før jeg kom hit – det var Ochnele-Mari – ble kirken brukt til lagerhus, og da de spurte om noen av oss ville rive ned korset på tårnet, var det ingen som hadde lyst til å gjøre det. Til slutt påtok en prest seg å rive det ned.»

Jeg mente at ikke alle prester var prester i sjel og sinn og at heller ikke alle som kaller seg kristne, var Kristi disipler i ordets virkelige forstand. «En som går til barberen for å bli barbert eller til skredderen for å kjøpe en ny dress, er ikke dermed medeier i forretningen, men bare en kunde,» sa jeg. «Og den som kommer til Frelseren bare for å bli frelst, er Frelserens kunde, men ikke nødvendigvis hans disippel. En Kristi disippel er en som sier:

«Herre, hvor jeg lengter etter å være som du og gå fra sted til sted og jage frykten på dør og bringe menneskene glede, sannhet, trøst og evig liv!»»

Han smilte. «Men hva med dem som blir disipler i siste øyeblikk?» spurte han. «Det har undret meg å se at mange overbeviste ateister blir troende til slutt.»

«Vi følger ikke alltid de samme tankebaner,» svarte jeg. «Et geni kan somme tider tøyse eller trette med sin kone, men ingen bedømmer ham etter den slags. Et menneske må bedømmes etter det beste som er i ham, for eksempel når han streber etter å finne en løsning i kritiske stunder. Døden er en slik krise, og når en står overfor den, faller gjerne den ytre fasade sammen, i dette tilfelle ateismen.»

«Og hvorfor tror du at en mann som sersjant Bucur ønsket å bekjenne sine forbrytelser for alle og enhver?» spurte han.

Jeg sa: «En tid bodde jeg i nærheten av en jernbanelinje, og om dagen festet jeg meg aldri ved larmen fra togene på grunn av støyen fra byen. Men om natten hørte jeg den tydelig. På samme måte kan livets jag gjøre oss døve overfor samvittighetens stemme. Men når døden nærmer seg i fengslets stillhet, da høres den.»

Her falt abbeden inn: «I fengslet i Aiud, hvor jeg var før jeg kom hit, satt en morder i enecelle. Hele natten travet han fram og tilbake og ropte: «Hvem er det som sitter i cellen ved siden av? Og hvorfor banker han ustanselig i veggen?»»

«Ja vel, og hva så?» spurte Popp.

«Det var ingen i cellen ved siden av.»

«Jeg har en som er bedre,» sa Maisescu. «I et fengsel hvor jeg selv var fange, var det et medlem av Jerngarden som hadde drept en rabbi. Han var overbevist om at rabbiens satt på skuldrene hans og presset sporene inn i kroppen hans.»

Jeg var helt ute av stand til å vaske meg selv, og det var Popp som tok seg av den saken. Jeg spurte om de hadde dusj i hans avdeling av fengslet.

«Jo da,» svarte han. «Her i Folkerepublikken Romania har vi det mest moderne utstyr. Det er bare det at det virker ikke. Dusjen har vært tørr i flere år.» Han rettet på ryggen og fortsatte: «Har du hørt om kommunisten og kapitalisten som døde og møttes utenfor helvete? De oppdaget at det var to porter. På den ene stod det «Kapitalisthelvete» og på den andre «Kommunisthelvete». Enda de var svorne fiender stakk de hodene sammen og rådslo med hverandre om hvilken port de skulle velge. Kommunisten sa: «Kamerat, la oss gå inn i kommunistavdelingen. Der har det seg sikkert slik at om de har kull, så har de ikke fyrstikker, og om de har fyrstikker, så har de ikke kull. Og selv om de skulle ha både kull og fyrstikker, så er ovnene sikkert helt ubrukelige.»

Han fortsatte å vaske meg, mens de andre fangene lo av vitsen. Bonden Aristar sa: «Adam og Eva var de første kommunister.»

«Hvorav slutter du det?» spurte Popp.

«De hadde hverken klær eller hus og måtte til og med spise av samme eple – og likevel trodde de at de var i Paradis.»

Vitser og historier betydde mye for oss. Der lå fangene og hadde bare sin ulykke å tenke på, og enhver som kunne få dem til å glemme, utførte en barmhjertighetshandling. Jeg kunne holde på å prate i timevis, enda jeg var syk og helt svimmel av sult. En historie kan være som et stykke brød, den holder liv i folk. Da Popp rådet meg til å spare på kreftene, sa jeg at jeg hadde akkurat nok krefter igjen til enda en historie:

«Talmud forteller om en rabbi som var ute og spaserte da han hørte Elias' stemme: – Selv om du faster og ber, har du aldri for-tjent den høye stilling i himmelen som venter de to på den andre siden av gaten.

Da rabbiën så de to fremmede, løp han bort til dem og spurte:
– Gir dere mye til de fattige?

De lo og svarte: – Nei, vi er selv tiggere.

– Men så ber dere kanskje ustanselig?

– Nei, svarte de, vi er uvitende menn og vet ikke hvordan vi skal be.

– Men hva gjør dere da?

– Vi forteller gode historier, sa de. Vi får bedrøvede mennesker til å le.»

Popp så forbauset opp. «Vil du fortelle oss at de som får folk til å le, får større lønn i himmelen enn de som faster?» spurte han.

«Det er det Talmud lærer, og Talmud er den jødiske visdomsbok. Men vi leser også i Bibelen at selv Gud ler somme tider. Det står i den annen Salme.»

Popp var nå ferdig med å vaske meg og la meg tilbake på leiet mitt. «Gud ville ikke få mye å le av her hos oss,» sa han. «Hvor er Gud, pastor, og hvorfor hjelper han oss ikke?»

Jeg sa: «En pastor ble kalt til en manns dødsleie. Der fant han en mor som forsøkte å trøste sin ulykkelige datter. Piken sa: «Hvor er Guds beskyttende arm som De preker om pastor?» Han svarte: «Den ligger omkring skuldrene dine, i form av en mors arm.»

Kristus er på mange måter med oss her i fengslet,» fortsatte jeg. «Vi ser ham i våre kristne leger som selv blir slått og hundset, men gjør hva de kan for å hjelpe oss. Noen leger i Vacareshti har også smuglet inn medisin til fangene og er blitt dømt til 10 års fengsel av den grunn.

Dernest er han hos oss i skikkelse av prester som arbeider for å lette byrden for andre. Han er her i skikkelse av enhver kristen som gir oss mat og klær og som hjelper dem som er verre stilt enn dem selv. Han er hos oss i skikkelse av slike som forteller oss om Gud, og også i skikkelse av en god historieforteller. Og du ser ham ikke bare i dem som hjelper deg, men også i dem du hjelper.

Jesus sa at han ved den endelige dom skal skille de gode fra de vonde og stille dem på hver sin side av seg. Til dem som står på hans høyre side skal han si: – Kom og gå inn i det rike som er beredt for dere fra verdens skapelse av, for jeg var sulten, og dere gav meg mat, jeg var fremmed, og dere tok imot meg, jeg var naken, og dere gav meg klær, jeg var i fengsel, og dere besøkte meg. Og disse gode menneskene skal spørre: – Når gjorde vi alt dette? Og Kristus skal svare: – Alt hva dere har gjort mot en av mine minste brødre, har dere gjort mot meg.

9

Gafencu hadde tilbrakt det meste av sitt liv i fengsel, i hvert fall siden han ble voksen, men de fleste jerngardister som hadde tatt imot Kristus, kunne heller ikke han få gjort nok for å bøte på gamle synder. Hver dag viste han et godt eksempel ved å dele sin lille matrasjon med slike som var svakere enn han. Den gamle hatefulle innstilling overfor jødene hørte fortiden til. Da noen av hans gamle fascistvenner besøkte ham på nummer fire, kom han med en bemerkning som sjokkerte dem. Han sa: «Jeg skulle ønske at landets styre lå helt og holdent i jødenes hender.»

Kameratene stirret forferdet på ham.

«Jo,» sa han rolig, «statsminister, lovgivere, offentlige tjenestemenn – alle sammen. Jeg ville stille bare en eneste betingelse: De måtte være av samme kaliber som de gamle jødiske folkeførere, som Josef, Moses, Daniel, Peter, Paulus og Jesus selv, for skulle vi få flere slike jøder som Ana Pauker til å råde over oss, vil Romania være ferdig.»

Han ble kastet i fengsel da han var 19 år og hadde ved den tid aldri hatt forbindelse med noen pike. Når de andre snakket om sex, kunne han spørre: «Hvordan er i grunnen dette som dere snakker om?»

«Min far ble deportert fra Bessarabia,» fortalte han meg en dag.

«Av russerne. Vi fikk aldri nok å spise. På skolen fikk jeg juling, og da jeg rømte og sluttet meg til Jerngarden, ble jeg kastet i fengsel. Jeg hadde aldri møtt et eneste virkelig godt, edelt og elskverdig menneske. Jeg sa til meg selv: – Dette med Kristus er bare en myte. Det finnes ikke et eneste menneske på jord i dag som er slik og har aldri vært det heller. Men jeg hadde bare vært i fengslet noen måneder da jeg måtte innrømme at jeg hadde tatt feil. Jeg møtte syke mennesker som gav bort sin siste brødskorpe. Jeg delte celle med en biskop, og han var så elskverdig og god at en skulle tro en kunne bli helbredet bare ved å røre ved klærne hans.»

Gafencu hadde vært på nummer fire et helt år, og under hele den tiden hadde han ikke kunnet ligge på ryggen på grunn av smertene. Han måtte stadig bli støttet opp. Han var så svak at han ikke alltid var herre over kroppens funksjoner, men gjorde sitt for nødne der han lå. Så måtte han ligge i sin avføring – ofte i flere timer når det hendte om natten – inntil noen kom og vasket ham.

Pasienter fra andre avdelinger kom inn til oss og hjalp dem som ikke kunne hjelpe seg selv. De vasket oss, vasket skjorter, undertøy, putevar og somme tider opp til 20 lakener på en dag, selv når de måtte hogge seg gjennom isen omkring vannposten ute på gårds-plassen. Mine egne ting var alltid stive av verk og blod, men da en av mine medfanger engang kom for å vaske dem og jeg protesterte, ble han sint.

Gafencu klaget aldri. Han satt stille og rolig i sengen, beveget hodet langsomt i forskjellige retninger og nikket når han uttrykte enighet eller takket for en tjeneste. Da det ble kjent at han ikke hadde lang tid igjen, samlet gamle og nye venner seg omkring sengen hans og gråt. Hans siste ord var: «Guds Ånd vil helst ha oss for seg selv.»

Da han utåndet, knelte de andre og bad. Jeg sa: «Jesus sa at hvis ikke såkornet faller i jorden og dør, kan det ikke bære frukt. Et gjenfødt såkorn derimot blir til en vakker blomst. Slik er det også

når et menneske dør og hans dødelige legeme blir gjenfødt til et åndelig legeme. Det menneske som har forsøkt å følge kristne idealer, vil sikkert bære frukt.»

En prest bad en bønn, og Gafencus avsjelede legeme ble pakket inn i lakenet hans og brakt til likhuset. Samme natt ble han lagt i en fellesgrav, og det var, som alltid, kriminelle fanger som utførte arbeidet.

10

En stadig tilførsel av nye fanger ved Tîrgul-Ocna holdt oss underrettet om begivenhetene utenfor. Etter hva vi hørte, kunne vi ikke ha det stort verre i fengslet enn de «frie» arbeidere og bønder der ute. Aldri hadde lønningene vært så lave. Det ble riktignok slått stort opp om åtte-timersdagen, men en måtte ofte arbeide i 12 timer for å bli ferdig med «normen» for dagen. Til dette kom «frivillig» arbeid og obligatorisk frammøte ved forelesningene i marxisme, så det kunne aldri bli tid til noe privatliv. Det ville det vel ikke blitt anledning til likevel, for det bodde to og tre familier i hver leilighet.

Streik var erklært ulovlig. En av de nye fangene var en eldre, gretten fagforeningsmann ved navn Boris Matein. Han fortalte: «For 40 år siden ble jeg kastet i fengsel fordi jeg agiterte for åtte timers arbeidsdag, og nå som vi har kommunistisk styre, må jeg arbeide 14 timer i fengslet.» Hans forbrytelse bestod i at han hadde sendt et anonymt brev til kamerat Gheorghiu-Dej, partilederen, og protestert på egne og kameraters vegne mot arbeidspresset. I hvilket som helst kommunistisk land ville de med full rett ha kunnet legge ned arbeidet, skrev han. Det hemmelige politi kom til hans arbeidsplass og samlet håndskrifter fra 10 000 arbeidere. Etter flere ukers undersøkelser ble Boris anklaget for å ha prøvd å øve dårlig innflytelse på de øvrige arbeiderne og oppmuntre dem til streik. Han ble dømt til 15 års fengsel for sabotasje.

Men han forble tro mot sin marxistiske trosbekjennelse. Han hadde ikke noe til overs for de dissenterende grupper som var blitt kastet i fengsel sammen med ham: Frimurere, rotarianere, teosofere, spiritister. Heller ikke likte han de diktere og forfattere som var blitt satt fast på grunn av sitt avvikende syn. De var blitt kalt inn til hovedkvarteret for å få sine ordre der og burde vite bedre enn å hefte seg ved små avvikelser fra den objektive sannhet.

Lenin, sa han, understrekte betydningen av å komme til et eneste og bestemt livssyn og holde seg til det.

«Og dette livssynet skulle naturligvis være partiets retningslinjer?» spurte jeg. «Men den læren snur jo opp ned på alle filosofiske forutsetninger. Fra sengen min her hvor jeg ligger kan jeg bare se vinduet. Fra der hvor du sitter kan du se døren. Når du stirrer på døren, ser du ikke taket. Hvert eneste bestemt synspunkt gjør en i virkeligheten blind for alt annet og hindrer en i å forstå andres oppfatning av livet. Det er bare ved å se bort fra ens egne bestemte «synspunkter» og tenke objektivt at en finner sannheten. Paulus sier at «kjærligheten tror alt –», ikke bare en eller annen gruppes synspunkter og lære.»

Men Boris ville ikke høre snakk om religion. «Det finnes ingen Gud,» sa han, «bare materie, og jeg utfordrer deg til å bevise noe annet.»

Jeg sa at han åpenbart hadde bygd sine argumenter på den kommunistiske lærebok, der jeg hadde sett følgende definisjon av et kyss: «Et kyss er to par lepper som møter hinannen og utveksler mikrober og kullsyre.» «Kjærligheten, eller lengselen, eller falskheten i et kyss har ingen plass i din filosofi,» sa jeg. «Denne forringelse av åndelige verdier har en uheldig virkning på livets materielle verdier, som dere betrakter som det eneste saliggjørende. Den tar motet og initiativet fra arbeiderne, og resultatet er at den dårlige kvalitet i varer som produseres i kommunistiske land, er blitt et ordtak.»

Han sa: «Jeg kjenner det ordspråket som sier at sabbaten ble til for menneskenes skyld og ikke menneskene for sabbatens skyld, men vi er alle til for statens skyld. Tapet av individuell frihet og privat eiendom er et skritt på veien til selve fullkommenheten.»

Nå vil jo selv en hund slåss mot enhver som vil ta fra den benet, men når ikke engang 15 års tvangsarbeid hadde greid å åpne Boris' øyne, var det lite trolig at en diskusjon ville greie det. For alt det jeg visste, kunne han dessuten være en spion og angiver.

Spionasje og angiveri hadde grepet om seg som en sykdom. En kunne bli angitt for å ha snakket om Gud eller bedt høyt. Å lære et fremmed språk eller undervise en annen i et sådant kunne være nok til å bringe en i vanskeligheter. Den anklagende finger kunne tilhøre en venn, innenfor eller utenfor fengslets murer, en sønn, en far, en ektefelle. Alle og enhver ble simpelthen truet til å opptre som spion og angiver. Men dette angiveriet var sikkert en større trussel mot de såkalte «frie» menneskene utenfor, enn for dem som allerede satt bak fengslets murer. I rom nummer fire snakket vi mer fritt enn noe annet sted i Romania, for vi var jo alle klar over at vi likevel ikke kom til å leve.

11

Det var årsdagen for «de ti dagene som rystet verden» – den russiske revolusjon november 1917 – og professor Popp feiret dagen med å fortelle en anekdote:

Det var på den første årsdagen for bolsjevismens seier. De nye herskerne arrangerte et jaktparti i skogen utenfor Moskva i anledningen. Etter jakten satt de omkring leirilden og pratet, og Lenin sa: «Nå, kamerater, hva betrakter dere som det største gode i livet?»

«Krigen,» sa Trotsky.

«Kvinner,» sa Zinoviev.

«Talekunsten – evnen til å holde en stor forsamling trollbundet,» sa Kamenev.

Stalin var taus som vanlig, men Lenin insisterte på at han skulle ytre sin mening, og endelig sa han:

«Dere vet ikke hva det vil si å være virkelig lykkelig. Jeg skal fortelle dere hva lykke er for noe. Det er å hate noen og i lang tid late som du er hans beste venn, inntil han omsider hviler sitt hode tillitsfullt mot skulderen din. Da stikker du kniven i ryggen på ham. Det finnes ingenting i verden som kan gi deg dypere lykkefølelse enn dette.»

Vi satt lenge tause. Vi kjente allerede litt til Stalins hardhet og ubarmhjertighet. Mer skulle vi få vite gjennom hans egne folk etter hans død, ting som fullt ut rettferdiggjorde en slik anekdote.

For å få stemningen opp noen grader fortalte jeg en annen historie om Stalin, og den førte oss inn på mer hjemlig grunn:

Noen ivrige kvinner i vårt Banat-distrikt snakket begeistret sammen om kommunismens seier i Romania. En av dem sa: «Kamerat Stalin har fornyet oss.» En annen sa: «Han har befri oss for slitet med å røkte våre egne dyr, i og med at han tok dem fra oss og overlot dem til kollektivbruket.» En tredje sa: «Det er meget lettere å være utro mot en mann som sitter i fengsel enn mot en som er hjemme.» De besluttet å sende Stalin en gave på 70-årsdagen hans. De vevde to yard klede av det dyreste materiale, det som bare blir brukt til rumenske nasjonaldrakter, og sendte det til Kreml. Stalin ble ellevill av glede.

«Ser du hvor høyt disse menneskene setter meg?» sa han til Molotov. «De må få sin belønning for dette. Den 10. mai, som er deres store festdag, skal jeg la meg fotografere i rumensk nasjonaldrakt og få bildet publisert. Jeg har vunnet deres land – nå skal jeg også vinne deres hjerte.»

Men da skredderen hans så tøyet, ristet han på hodet.

«Kamerat Stalin,» sa han, «du er altfor stor til å kunne få en nasjonaldrakt av så lite tøy. En slik drakt består av mange folder og bretter. Jeg trenger minst to yard til bare for buksene.»

«Hva?» brølte Stalin. «Våger du å diskutere med meg? Kom deg ut og få arbeidet unnagjort!»

Men da skredderen sto maktesløs, ble han skutt. Andre skreddere ble budsendt, alle som fantes i Moskva, men alle erklærte at to yard ikke ville strekke til for en så stor mann som han. Etter at 100 skreddere var blitt skutt, våget Molotov seg til å si ordet: «Kamerat Stalin, våre marxistiske teorier inneholder all verdens visdom, men jeg har hørt om visse jødiske rabbier som eier en visdom som ikke hører denne verden til. La oss spørre en av dem.»

En rabbi ble tilkalt, og han sa straks at han kjente en skredder som kunne hjelpe ham. «Han heter Isac Cohen og bor i New York,» sa han.

«Send bud på ham,» sa Stalin.

«Du får ham aldri til å komme hit,» sa rabbien, «han er for klok til det.»

«Vel,» tenkte Stalin, «det gjelder å vinne det rumenske folks hengivenhet, så jeg reiser liksom godt over til New York.» Utenfor 356 Broadway så han Cohens neonskilt og gikk inn og fortalte hva han hadde på hjertet.

«Jeg betaler hva du forlanger,» sa han. «Det blir jo likevel rumenerne som kommer til å punge ut.»

Isaac tok målene og sa: «Hør her, mister, jeg skal lage en komplett nasjonaldrakt til deg av dette tøyet. Her er også nok til et par ekstra bukser, og enda skal det bli en halv yard til overs.»

«Dette kunne ikke Stalin forstå. «Hvordan kan det la seg gjøre?» spurte han. «Alle mine skreddere fortalte meg at jeg er altfor stor til å kunne få en drakt av så lite tøy. De sier at det ikke engang blir nok til jakken!»

Isaac Cohen svarte: «Det kan nok være at du er en stor mann i Russland, men her hos oss er du så liten at to yard vil bli mer enn nok.»

Tredje del

1

Vi hadde hørt rykter om at det skulle bli innført et «omskole-ringssystem», slik som det ble praktisert i fengslene i Suceava og Piteshi, og mange var nervøse. I dette systemet ble det ikke benyttet bøker, men pisk og liknende overtalelsesmidler. «Lærerne» var som regel «omvendte» forhenværende medlemmer av Jerngarden. De hadde dannet en slags organisasjon av «fanger med kommunistisk overbevisning». Blant lederne av denne gruppen hørte navn som Turcanu, Levitkü og Formagiu. De oppførte seg som villmenn.

Nå var vi livende redd for at systemet også skulle bli innført hos oss, men Boris lo av vår frykt. Han kunne aldri tro at hans forhenværende, venstreorienterte forbindelser ville tillate at slike grusomheter ble tatt i bruk.

«De vet at terror aldri kan rykke folks gamle forestillinger opp med rot,» sa han. «Det var dette den sosialdemokratiske tenker Karl Kautsky skrev ved begynnelsen av den russiske revolusjon.»

Jeg sa: «Jeg husker det, og jeg husker også hva Trotsky – som var krigsminister – svarte: – Herr Kautsky, De vet ikke noe om hva slags terror vi kommer til å bruke. Ironisk nok så er Trotskys egne ideer blitt like så fullstendig revet opp med rot ved terroren i Russland som kapitalismen og religionen er blitt det.»

«Du innrømmer altså at religionen er blitt rykket opp med rot?» spurte han.

«Som en kristen må jeg innrømme at kommunistisk terror har

hatt sin virkning,» svarte jeg. «Det finnes jo ikke en kirke innenfor tusener av kvadratkilometer russisk jord, og ungdommen i halve Europa vokser opp uten kunnskap om Gud.»

Abbeden sa: «Jeg er redd for at tortur og terror, anvendt lenge og ubarmhjertig, omsider kan bryte ned motstanden hos hvem som helst – med mindre Gud gjør et mirakel.»

«Jeg tror ikke på mirakler,» sa Boris. «Jeg kan også greie meg godt uten. Ingenting har kunnet rokke ved min overbevisning.»

En av lederne for denne «omskoleringen», Formagiu fra Piteshi, avla et kort besøk i fengslet vårt for å innføre systemet, og stemningen ble atskillig mørkere hos oss etter den dagen. Vi hadde selvsagt vært plaget før også, men vi hadde hatt den trøst at fangevokterne før eller senere måtte trekke seg tilbake for å spise eller sove. Nå ble «fanger med kommunistisk overbevisning» sendt løs på oss. De hadde tillatelse til å bruke gummikøllene sine så meget de lystet. Lederne hadde med omhu plukket ut de verste og mest brutale fanger til denne tjenesten, og vi hadde ingen mulighet for å slippe fri for deres grusomheter. For hver gruppe på 50 fanger var det 10 og 20 PCC-menn, altså fanger med kommunistisk overbevisning, og tallet økte stadig. De som erklærte seg villig til å bli kommunister, måtte bevise ektheten av sin «omvendelse» ved å «omvende» andre på samme måte.

Råhet og brutalitet gikk skiftevis med mer forfinet grusomhet, under legers oppsyn, for å hindre fanger i å dø under legebehandling. Disse legene var ofte selv PCC. En doktor Turcu kunne undersøke en av de syke fangene, foreslå en liten pause i torturen mens han gav den syke en sprøyte for å stive ham opp igjen. Så kunne han gi plageånden beskjed om at de kunne ta fatt på nytt. Det var doktor Turcu som avgjorde om fangen hadde nådd grensen for hva han kunne tåle før han ble kastet inn i cellen sin til neste dag.

En bølge av galskap skyllet over hele fengslet. Tuberkuløse pasi-

enter ble kledd nakne, lagt på golvet og overøst med iskaldt vann. Alminnelig grisemat ble kastet på golvet foran fanger som var blitt sultet i flere dager. Med bakbundne hender måtte de legge seg ned og slikke det opp. Alle former for ydmykelse ble praktisert, likegyldig hvor opprørende de var. I mange fengsler ble fangene tvunget av denne umenneskelige rampen til å ete ekskrementer og drikke urin. Noen av de ulykkelige gråt og bønnfaldt om å få spise sitt eget og ikke andres. Andre mistet forstanden og begynte å rope at de ville ha mer. Forbrytere ble pålagt å utføre seksuelle perversiteter for åpen scene. Jeg hadde aldri trodd at slike forhånelser av legeme og sjel kunne være mulig.

Det gikk verst ut over de som holdt fast ved sin tro. Noen av dem kunne i dagevis henge fastbundet til et kors. Hver dag ble korset lagt ned på golvet, der de andre fangene ble tvunget til å gjøre sitt fornødne på kroppen og i ansiktet til de ulykkelige. Når dette var gjort, ble korset reist igjen.

En katolsk prest som var blitt brakt inn på nummer fire, fortalte oss hva som hadde hendt en søndag i Piteshis fengsel. De hadde kastet ham ned i dobingen og befalt ham å lese messe over ekskrementene og siden gi mennene nattverd.

«Gjorde du det?» spurte abbed Iscu stille.

Mannen gjemte ansiktet i hendene og gråt. «Jeg har lidd mer enn Kristus!» hvisket han.

Alt dette ble gjort med fengselsmyndighetenes velsignelse og etter ordre fra Bucuresti. Turcanu, Formagiu og andre spesialister ble sendt fra fengsel til fengsel for å verve nye PCC og se til at det ikke ble sluppet av på «systemet». Partiledere, selv menn fra Sentralkomiteen – som Constantin Doncea og annensekretær i Innenriksdepartementet, Marin Jianu, – kom for å se på leken. Boris, som hadde vært Jianus medarbeider, brøt seg vei mellom vokterne for å protestere, men Jianu lot som han ikke kjente sin gamle kollega. «Hva raker det oss om det ene svin går løs på det andre?» ropte

han. Med andre ord, de identifiserte seg ikke med bødlene, men tillot bødlene å utføre sitt skitne arbeid. «Ta dere av den mannen,» sa han om Boris, og Boris ble slått til han skrek om nåde.

Den gamle fagforeningsmannen brøt helt sammen. Etter å ha blitt ydmyket og torturert dag og natt, var det som om noe sloknet i ham. Han krøp på alle fire og kysset den hånden som hadde slått ham.

«Takk, kamerat!» sa han. «Du har brakt meg lys!» Og så gav han seg til å plapre om kommunismens mange velsignelser og beklaget at han inntil nå hadde vært så uvitende. Etter et slikt sammenbrudd måtte han for å bevare sin selvrespekt ta skrittet helt ut, ellers ville han ha gjort seg latterlig i sine egne øyne. Han sluttet seg til PCC-gjengen og en av de første han brukte gummikøllen på, var doktor Aldea.

Dette omskoleringsystem – innført fra Russland – brakte helt utrolige resultater. Ofrene plapret ut med hemmeligheter som de hadde holdt på under månedlange forhør. De angav venner, hus-truer, foreldre, og nye tusener ble arrestert.

2

Ved denne tid ble noen syke menn fra blyminene satt inn i en spesiell celle i Tirgul-Ocna. Litt senere ble noen andre fanger brakt inn til dem, for en hadde funnet ut at de sist ankomne var prester. De skriftet for prestene og vant derved deres fortrolighet. De nye fangene snakket fritt om sin hemmelige religiøse og politiske virksomhet. Så ble de ført til en større celle for å bli omskolert og fikk vite at de hadde betrodde seg til angivere.

En av de forrådte prestene ble siden båret blodig og forslått inn på nummer fire. Han fortalte at den som stod for omskoleringen, var en velbygd ung mann med et stivnet smil som hadde spøkt og vitset hele tiden. «Gjorde det vondt?» kunne han spørre, og så: «Å, omforlatelse – la oss prøve noe annet da. Likte du *det* bedre?»

«Hvis jeg får anledning til å legge hendene på den mannen, kommer jeg til å flå ham levende!» sa det stakkars offeret.

«Riktig!» kaklet den gamle farmeren Badaras. «Og siden strør du pepper og salt i sårene! Slik skal det være!»

Badaras bad en merkelig bønn hver dag: «Gud – i Faderens, Sønnens og den Hellige Ånds navn, ødelegg kommunistene! La dem få lide, de svinene!»

«Hvorfor skal du si noe slikt?» spurte jeg. «Det sømmer seg ikke for en kristen.»

Men han løftet begge hender opp mot taket og ropte: «Jeg sier det fordi Gud vil ikke slippe noen inn i Paradis som ikke forbanner de bastardene!»

Det var mange som i likhet med Badaras bare levde for den dagen da de kunne få plage sine plagere. De klynget seg til troen på et helvete for å kunne håpe at kommunistene havnet der.

«Vi må ikke gi etter for hat,» sa jeg. «Disse menneskene har selv brutt sammen under pinslene, akkurat som Boris.»

Men Boris var et ømtålelig emne på nummer fire nå. Hans iherdige forsøk på å bevise sin «omvendelse» ved å slå doktor Aldea – som hadde vist åpen forakt for Turcu og andre PCC-leger – hadde gjort ham til den mest forhatte mann i fengslet. Aldea hadde smertefulle byller på ryggen og skuldrene på grunn av underernæring, og Boris hadde latt det gå mest ut over dem da han slo ham. Det var fanger som kunne ha gitt sitt liv for Aldea fordi han hadde gjort så mye for dem. Etter å ha blitt slått halvt fordervet ble Aldea båret inn på nummer fire. Han hadde ikke ligget der lenge før en mann kom bort til ham og sa at en meget syk fange gjerne ville snakke med ham.

«Men han er altfor syk til å kunne stå opp igjen nå,» mente abbeden.

«Hvem er den mannen som vil se meg?» spurte Aldea.

«Det er Boris,» svarte mannen.

Aldea kom seg opp med stort besvær, og ingen ytret et ord da han gikk mot døren og ut.

3

Abbed Iscu fortalte iblant om sine opplevelser i slaveleiren ved Donau-Svartehavkanalen, der tusener av mennesker døde av mishandling og sult. Det var for en stor del etter russisk påskyndelse at arbeidet var begynt der – det skulle gjøre det lettere for dem å ribbe Romania for sine produkter – men det var også en prestisjesak for regjeringen. Dette kolossale prosjektet skulle være et symbol på kommunistisk arbeidsevne, og da noen ingeniører uttalte at det ikke ville bli nok vann både for kanalen og dens store irrigasjonsnett, ble de skutt som «økonomiske sabotører». Alle Romanias krefter ble kastet inn i planen for å få arbeidet gjort. I tiden mellom 1949 og 1953 arbeidet 200 000 politiske og andre fanger på kanalprosjektet.

Abbeden befant seg i Poarta Alba, en av straffekoloniene langs ruten. 12 000 mann som levde i falleferdige rønner bak piggrådgjerder, måtte hver fjerne åtte kubikkmeter jord pr. dag med bare hendene. De skjøv fylte trillebærer opp bratte skråninger, mens fangevokterne svingte piskene over dem. Om vinteren sank temperaturen til 25 kuldegrader, og vannet, som ble brakt i store tønner, frøs til en solid blokk. Det var mye sykdom i leiren, og mange fanger brøt seg ut i det forbudte område i håp om å bli skutt.

De mest brutale forbrytere ble satt til å holde øye med avdelingene, en for hver avdeling på 100 fanger eller så, og fikk betaling i form av mat og sigaretter. De kristne ble samlet i såkalte «prestebrigader», og en som gjorde korsets tegn – noe som nesten kan kalles en refleksbevegelse hos de ortodokse – ble straffet med pryl. Noe slikt som hviledager fantes ikke, heller ikke påske- eller julehelg.

Likevel, fortalte abbeden, kunne en i Poarta Alba se eksempler

på den fineste kristelige innstilling. En ung katolikk, fader Cristea, hadde pådradd seg hat hos en ortodoks prest som var blitt angiver. «Hvorfor lukker du øynene så ofte?» ville den ortodokse presten vite. «Ber du? Jeg vil vite sannheten! Tror du fremdeles på Gud?»

Pisk ville ha vært den minste straff han kunne vente seg om han svarte «ja».

Fader Cristea nølte litt, så sa han: «Jeg vet hvorfor du spør, Andreescu. Du leter etter noe du kan anmelde meg for, akkurat som fariseerne fristet Jesus med sine spørsmål. Men Jesus gikk ingen omvei, han sa sannheten, og det vil også jeg gjøre: Ja, jeg tror på Gud.»

«Jaså, og du tror på paven også kanskje?» spurte Andreescu.

«Ja, jeg tror på paven også,» svarte Cristea.

Andreescu skyndte seg tilbake til sin overordnede som snart innfant seg og kommanderte den unge katolikken til å stille seg fram. Cristea var mager og utslitt, han stod og skalv i de tynne fillene sine. Offiseren var tykk og velnært. Han var iført en varm og solid frakk og hadde en russisk skinnlue på hodet. «Jeg hører at du tror på Gud?» sa han.

Fader Cristea åpnet munne for å svare, og i det øyeblikket kunne en forstå hvorfor det heter i begynnelsen av bergprekenen at «Jesus opplot sin munn og talte . . .» Det skulle vel synes unødvendig å presisere at han åpnet munnen, for ingen kan snakke med munnen lukket. Nå hadde altså Cristea åpnet munnen, men alle som stod der, følte at en stor perle ville komme fra de leppene i dette avgjørende øyeblikket. De kristne var slått av undring.

Cristea sa: «Da jeg ble ordinert som prest, visste jeg at tusener av prester gjennom århundrene hadde måttet besegle sin tro med sitt blod. Og hver gang jeg stod ved alteret, sa jeg til Gud: – Nå tjener jeg deg i vakre klær, men selv om jeg skulle bli kastet i fengsel, vil jeg tjene deg. Fengsel er altså ikke noe argument mot religionen, herr løytnant. Jeg tror på Gud.»

Stillheten som fulgte, ble bare brutt av vindkastene. En stund syntes det som om løytnanten var i tvil om hva han skulle gjøre, men så spurte han: «Og du tror på paven også?»

«Siden Peters dager har det alltid vært en pave,» svarte Cristea, «og en pave vil det alltid være inntil Jesus kommer. Vår nåværende pave har ikke inngått noen pakt med kommunismen, og ingen av hans etterkommere vil heller gjøre det. Ja, jeg tror på paven.»

Da abbed Iscu hadde endt sin historie, la han til: «Jeg fant det vanskelig å tilgi min ortodokse bror som hadde anmeldt Cristea. Jeg er ingen tilhenger av romerkirken, men i det øyeblikk følte jeg virkelig at jeg kunne ha ropt: – Viva il Papa.

«Og hvordan gikk det med Cristea?» spurte en av tilhørerne.

Han ble stengt inne en hel uke i et lite kott hvor det var umulig å ligge ned og umulig å sove. Han ble slått. Men da han fremdeles nekte å avsverge sin tro, ble han ført bort, og vi så ham aldri mer.»

4

Omskoleringen krevde nye ofre hver dag, og alle var klar over at hvis det ikke snart ble gjort noe ved dette, ville det ende med at alle sammen enten ble «omvendt» eller drept. Et rykte fant vei inn til nummer fire. Det brygget opp til en slags protest blant de kommunistiske fangene. Disse var atskillig mer dristige enn oss andre, og vaktmennene var også mer forsiktige med behandlingen av dem. De som var i fengsel i dag, hadde nemlig hatt makten i går og kunne kanskje få den igjen i morgen.

De kristne snakket seg imellom om hva de burde gjøre hvis det brøt ut opprør. Skulle de gå med opprørerne, eller var dette tiden da de skulle «snu det andre kinnet til»? Mange av fangene var stemt for det siste.

Jeg sa: «Jesus blir gjerne avbildet som «mild og ydmyk», men

han var også en kriger. Han drev handelsmennene ut av templet med en pisk, og til sine første disipler gav han Det gamle testamente med all dets ild og hardhet.»

Så besluttet vi oss til å gå sammen med rebellene. Nå var det lite vi kunne gjøre uten å bli røpet, for det var mange angivere i fengslet. Dessuten hersket det en inngrodd mistro mellom jøder og jødefiender, landarbeidere og eiendomsbesittere, ortodokse og romersk-katolske.

Den eneste atspredelse for Türgul-Ocnas befolkning var en ukentlig fotballkamp på et stadion i nærheten av fengslet. Samme dag som en fotballkamp skulle finne sted på stadion, opplevde vi et nytt brutalt slag av omskoleringen. Nå ville hele byen være samlet på stadion, og vi så vår anledning til å demonstrere. Signalet skulle bli gitt ved å knuse et av vinduene.

Kampen var bare så vidt begynt, da det hørtes en svak lyd av splintret glass, og straks etter var hele fengslet som et galehus. Vindusruter ble knust, tallerkener og mugger ble kylt ut av vinduene, og stoler ble slått til pinneved. Noen av fangene tok til å rope: «Hjelp! Hjelp!» Fra høyereliggende vinduer, hvorfra en hadde utsikt over stadion, var det andre som ropte: «Vi blir torturert! Deres fedre og brødre og sønner blir myrdet her inne!»

Fotballkampen tok øyeblikkelig slutt. Tilskuerne reiste seg og forlot plassene sine, og snart var det samlet hundrevis av mennesker på gaten utenfor fengselsmuren. Imens hadde en av fangene skåret seg i håndleddet, og fangevokterne var allerede i full gang med gummikøllene sine. Ute på gaten ble folkemengden drevet tilbake av soldater, som brukte geværkolbene uten hensyn. Så var det å få orden på sakene igjen inne i fengslet og telle de sårede. Blant dem var Boris. Han var blitt slått ned og stygt skadet da han forsøkte å redde en av fangene fra å bli trampet ned av fangevokternes støvler. Det var igjen doktor Aldea som så til ham. Vi sendte en hilsen til den sårede, men fikk ikke noe svar.

«Jeg tror han er ferdig,» sa doktor Aldea. «Dette kom for snart etter hans siste blødninger.»

Nyheten om oppstanden spredte seg hurtig utover landet. Det kom ikke til noen særlige repressalier, men regimet ble mer strikt. De som var mistenkt for å ha satt urolighetene i gang, ble sendt til andre fengsler, og mange av dem døde der fordi de ikke fikk den medisinske hjelp som de hadde hatt på Tirgul-Ocna.

5

Abbed Iscus hosteanfall ble lengre og voldsommere for hver dag. Han var jo allerede i forveien blitt meget avkreftet etter flere års lidelser ved kanalen, og disse forferdelige anfallene tok hardt på ham. Vi lå og stirret mot sengen hans og så på den døende mannen. Det var ikke alltid han kjente igjen venner som forsøkte å hjelpe ham, men når han var ved bevissthet, kunne han ligge i timevis og mumle sine bønner, og han hadde alltid et trøstens ord til de andre.

Det kom også andre overlevende fra kanalarbeidet til Tirgul-Ocna, og deres redselshistorier kunne minne om jødernes lidelser i Egypt. Deres bitterhet ble ikke mindre når de undertrykte ble tvunget til å synge undertrykkerens pris. En berømt komponist blant fangene fikk ordre om å skrive sanger til Stalins pris, og det var til takten av disse sangene de ulykkelige måtte marsjere av sted til sitt arbeid.

En gang falt en av fangene sammen, og en lege erklærte ham for død. Men oberst Albon, den forhatte kommandanten ved Poarta Alba, gav liket et spark og ropte: «Tøv! Send mannen til arbeidet!»

Min seng stod mellom abbedens og den unge Vasilescu, som var et kanaloffer av et annet slag. Vasilescu var en kriminell fange som hadde hatt overoppsyn med «prestenes brigade». Han hadde drevet dem til de segnet. Så hadde oberst Albon lagt ham for hat av en

eller annen grunn, og mannen var selv blitt så brutalt behandlet at han var nå døende. Han hadde langt framskreden tuberkulose.

Vasilescu var i grunnen ikke så vond av natur. Ansiktet hans hadde grove trekk, og det mørke, krøllete håret hans vokste langt ned i pannen og fikk ham til å minne om en nervøs okse. Han var av den barske typen, uvitende og altfor glad i det han kalte livets goder til at han greide å binde seg til noe fast arbeid. Han hadde levd et stormfullt liv og var som den leide morderen i *Macbeth* – «en som livets motgang har gjort så arg at jeg er likeglad med hva jeg gjør i tross mot verden».

«Når en engang er kommet inn i en slik fangeleir, vil en gjøre hva som helst for å kunne komme seg ut igjen,» sa han. «Hva som helst. Albon sa til meg at hvis jeg gjorde hva han bad meg om, skulle han gi meg større frihet.» Vasilescu ville gjerne ha bedre klær, og han lengtet etter å få ta en pike med til dans, og partiet benyttet seg av dette. Dessuten gav de ham valget mellom å torturere eller selv bli torturert.

«De førte noen av oss til en spesiell leir hvor de trente opp hemmelig politi,» fortalte han. «En av de ting vi måtte gjøre, var å skyte katter og hunder, og dem vi ikke greide å skyte, skulle vi slå i hjel med jernstenger. Da sa jeg: – Jeg kan ikke gjøre noe slikt. Men da sa mannen: – Vel, så skal *vi* gjøre det med *deg*.»

Nå angret han på det han hadde gjort. Igjen og igjen fortalte han meg om de forferdelige ting han hadde gjort ved kanalen, og han hadde ikke spart abbeden, sa han. Nå var han åpenbart en døende mann, og jeg forsøkte å trøste ham, men han kunne ikke få fred. En natt reiste han seg i sengen og gispet etter luft. «Pastor, jeg dør!» sa han. «Be for meg!» Han sovnet igjen, men snart etter var han igjen våken og ropte: «Jeg tror på Gud!» Så satte han i å gråte.

Ved daggry kalte abbeden på to av fangene, og da de kom bort til ham, sa han: «Løft meg opp!»

«Du er altfor svak til å stå opp,» sa de. Snart var hele rommet et eneste røre. «Hva er det du vil?» spurte en av dem. «Er det noe *vi* kan gjøre for deg?»

«Dette kan ingen av dere gjøre,» svarte han. «Løft meg opp!»

De løftet ham opp. «Bær meg bort til Vasilescus seng,» sa han.

Så satt han omsider ved siden av den mannen som hadde torturert ham. Han la hånden varsomt på armen hans. «Ta det rolig,» sa han stille. «Du er så ung. Du visste ikke hva du gjorde.» Han tok opp en skitten fille og tørket svetten av den unge mannens panne. «Jeg tilgir det av hele mitt hjerte,» fortsatte han, «og det ville også andre kristne gjøre. Og når vi kan tilgi, så kan Kristus gjøre det i enda større grad. Også for det er det rom i himmelen.» Han hørte på Vasilescus bekjennelse og tilsa ham syndenes forlattelse. Så lot han seg bære tilbake til sin seng.

Den natten døde både han og Vasilescu, og jeg tror at de gikk hånd i hånd til himmelen.

6

Doktor Aldea mente at jeg burde ta en pneumothorax. Dette var en forholdsvis enkel sak og tok bare noen få minutter. Han stakk en hul nål inn i brystet mitt for å føre inn luft og få lungene til å synke sammen.

Det gjorde ikke særlig vondt, og jeg falt snart etter i søvn. Da jeg våknet igjen, satt professor Popp på sengekanten min, noe som gledet meg meget. Jeg hadde ikke sett ham på flere måneder, for han hadde vært i Jilavafengslet, hvor også han hadde lidd meget under «omskoleringssystemet». Vi pratet sammen i flere timer.

Mange hadde begått selvmord i Jilava, fortalte han, og det samme gjaldt andre fengsler. I Gherla og Piteshi pleide de å kaste seg ut fra vinduene i øverste etasje, inntil det ble spent ut piggrådsperring mellom etasjene. Noen skar over pulsåren med glasskår, andre

hengte seg, og atter andre døde etter å ha drukket rensesprit. En stakkars gammel ortodoks prest hadde kastet seg ned fra den øverste køyen med hodet først, for å knuse hodet mot golvet. Det var først etter mange forsøk det lyktes ham å fullføre sitt forsett.

«Han var blitt torturert,» fortalte professoren. «Han var redd for at han ikke skulle greie en omgang til uten å fornekte sin tro. Selv var han en meget streng kristen, som satte store krav til seg selv og andre. En fange bekjente at han engang hadde arbeidet for kommunistene, og han forbød ham å nyte nattverden i 15 år!»

Noen av selvmorderne var fremstående menn som George Bratianu, en rumensk storpolitiker før krigen. Han fant ingen annen måte å ta sitt liv på enn å la seg sulte i hjel. De andre fangene ante ingenting, og lite interesserte var de også. Rosculeț, lederen av de liberale, hadde begått selvmord i Sighetfengslet. Han hadde vært av den tro – som så mange andre – at de «lokale» kommunister ikke hadde noen likhet med de russiske. Etter at partiet hadde brukt hans navn som minister for kirke og kultur, var han blitt arrestert som kontra-revolusjonær.

Brutaliteten ved «omskoleringen» skapte uro i mange fengsler, og ryktene om den spredte seg overalt. To begivenheter, som ellers ikke hadde noen forbindelse med hinannen, brakte sannheten for dagen.

Under en inspeksjon i Tirgul-Ocna hadde Sepeanu, en forhatt oberst i det hemmelige politi, oppdaget at det var satt opp et nytt gjerde på stedet. «Hvorfor har dere gjort dette?» spurte han kommandant Bruma. «Trematerialene ville ha gjort mer nytte om de ble brukt til å banke opp disse kontrarevolusjonære.» Han lo hjertelig av sin egen morsomhet.

En slik bemerkning gjorde ikke stemningen mindre amper blant fangene, for opposisjonslysten var fremdeles levende i Tirgul-Ocna. En forhenværende major ropte: «Det må bli gjort noe med dette!» Og han mente at han var mannen som skulle greie det. Så snart Sepeanu var reist videre, bad majoren om at det måtte bli budsendt

en inspektør fra Bucuresti. Han hadde en hemmelighet han gjerne ville bekjenne, sa han.

Inspektøren ankom, og majoren fortalte ham hva han hadde på hjertet. «De vet,» sa han, «at jeg er blitt dømt til 20 års fengsel som krigsforbryter fordi jeg angivelig skulle ha skutt noen russiske fanger. Jeg var major i brigaden og skjøt naturligvis ikke fangene selv, men jeg kan fortelle Dem hvem det var som skjøt dem. Det var en løytnant ved navn Sepeanu, som nå er oberst i det hemmelige politi.»

Resultatet ble at også Sepeanu ble dømt som krigsforbryter, og dommen lød på 20 års fengsel. Under forhøret fortalte han om det som fant sted i fengslene under «omskoleringssystemet».

Det andre tilfellet gjaldt også en offiser i det hemmelige politi, nemlig oberst Virgil Weiss, som hadde vært en venn av Ana Pauker og andre medlemmer av regjeringen. Han hadde falt i unåde, og i Piteshifengslet kom han ut for Turcanu, som var lederen for PPC – «fanger med kommunistisk overbevisning».

En mann som hadde hjulpet Turcanu med å torturere fanger, fortalte meg senere at oberst Weiss hadde besvimt tre ganger i løpet av en time mens de holdt på med ham. Hver gang hadde de brakt ham til bevissthet igjen ved å øse kaldt vann over ham. «Ja vel,» sa han til slutt, «jeg skal fortelle alt sammen, så får vi se om sjefene Deres liker det.» Nå trodde Turcanu at han var kommet over hemmeligheter som ville føre til hans egen frigjørelse, noe som de også hadde stilt ham i utsikt. «Hvis du lyver for meg nå, dreper jeg deg!» sa han, men Weiss svarte: «Det er viktige ting jeg vil snakke om, men ikke til deg. Det gjelder forrædere i meget høye stillinger.»

Han ble sendt til Bucuresti og tilbrakte flere uker på et sykehus der. Medlemmer av partiets sentralkomité, rivaler av Paukerklikken, kom til sykehuset og intervjuet ham. Han fortalte da at Pauker, Luca og Georgescu, de herskende ministrene, hadde fått Weiss' hjelp til å skaffe seg falske pass, som skulle sette dem i stand til å

rømme fra Romania hvis det ble nødvendig. De hadde også av samme grunn overført store pengesummer til en sveitsisk bank.

Denne opplysning ble brakt videre til partiets generalsekretær, Gheorghiu-Dej, som konspirerte mot Paukerklikken.

Oberst Weiss fortalte også om omskolingssystemet og viste Dejs venner arrene på sitt eget legeme. De ble forferdet. Nye omveltninger innen partiet var i emning, og det kunne snart bli deres tur til å komme under samme behandling. Noen av dem hadde ikke hørt om grusomhetene før, andre spilte uvitende. Men nå ble det satt i gang undersøkelser. Lederne for omskolingene ble tatt i forhør i det hemmelige politis hovedkvarter, og flere av dem, deriblant Turcanu, ble dømt til døden.

Nå ble omskolingssystemet brukt som våpen mot innenriksministeriet, som Theohari Georgescu stod i spissen for, og under den politiske utrenskningen i 1952 ble det triumviratet styrtet som hadde hersket over Romania siden kommunistene overtok. Vasile Luca og Ana Pauker ble gjort til syndebukker for den katastrofale inflasjon og de andre ulykkene som kollektiviseringen hadde ført med seg.

7

Mange av dem som besøkte oss på nummer fire for å hjelpe oss, var blitt fengslet fordi de hadde protestert mot kollektivisering av deres jord. Det vrimlet av slike fanger i Romanias fengsler. Tusener andre var blitt stilt opp foran eksekusjonspelotongene.

De hadde grusomme ting å fortelle. Deres eiendommer var blitt beslaglagt, og «jordloven» av 1949 hadde ikke levnet dem noen kompensasjon. Etter å ha blitt gjort til landstrykere i løpet av en eneste natt, hadde de ingenting å miste, så de kunne liksom godt slåss. Funksjonærer stod i fare for å bli skutt, slått fordervet eller endog brent levende etter at de var blitt oversprøytet med bensin. Men det førte ikke til noe. Bøndene manglet organisasjon. Opp-

tøyene fant sted til forskjellige tider og i forskjellige deler av landet, så regjeringen hadde ingen vanskelighet med å knuse dem.

En av disse bøndene var en brunbarket gammel saueoppdretter ved navn Ghica. Han sa: «Det hemmelige politi viste meg to rustne rifler. – Disse fant vi på låven din, sa de, men hvis du slutter deg til kollektivbruket, kan det hende at du slipper fra det. Vel, jeg gikk med på forslaget, men da de kom for å ta fra meg dyrene mine, tapte jeg besinnelsen og prøvde å gjøre motstand. De slo meg nesten helseløs, og nå er jeg her, dømt til 15 års fengsel. Jeg har mistet alt, jord, sauene mine, konen min og barna mine.» Dette var rekkefølgen alle bøndene brukte.

En annen fortalte også sin historie om hvordan han var blitt fratatt dyrene sine. Han hadde bedt om å få beholde bjellene som dyrene hadde hatt om halsen. Funksjonæren hadde ledd av ham, men latt ham få beholde dem. Bonden tok da bjellene, gikk opp på loftet og bandt dem til en snor. Der ble han sittende hele natten, mens han fra tid til annen trakk i snoren og ringte med bjellene. Da det ble morgen, sprang han gjennom landsbyen og opp til partiets kontorer, der han stakk en kniv i sekretæren og drepte ham.

En tredje bonde hadde to ploghester, som det var hans største glede å stelle med. Da de ble tatt fra ham, satte han fyr på kollektivbruket.

Det året ble det ikke fengslet så mange bønder som vanlig. Mens Gheorghiu-Dej satt ved roret og i 1952 satte seg selv opp som statsminister, forsøkte han å gjøre seg populær ved å bremse litt på kollektiviseringen. Luca, Pauker og Georgescu ble alle fratatt sine stillinger.

Vinteren gjorde sitt inntog med voldsomme snøstormer. Det hang tykke istapper ned fra takskjegget, og vindusrutene var dekket av isroser. Utenfor var det så kaldt at en gispet etter luft. I desember lå snøen seks fot dyp, og det ble sagt at de hadde ikke hatt en så kald vinter på 100 år. Det ble ikke fyrte inne hos oss, men inntil

nå hadde vi hatt to og tre tepper hver i stedet for ett, som reglementet bestemte. Saken var den at hver gang noen døde på nummer fire, forsynte vi oss med den dodes sengklær. Så ble det inspeksjon, og vi satt igjen med bare et enkelt teppe hver. Vi sov med klærne på hele vinteren. Ofte manglet vi brød, og suppen – som var kokt på gulrøtter som var altfor råtnete til å kunne selges – ble enda tynnere enn vanlig.

Julaften ble samtalen mer alvorspregnet. Få uoverensstemmelser gav seg utslag den kvelden. Ingen bante, og det var få tegn til munterhet. Alle tenkte på sine kjære, og en følte seg på en måte i pakt med hele menneskeheten, en følelse som ellers var temmelig fremmed for oss i fengslet.

Jeg talte om Kristus, men det var ikke så lett under slike omstendigheter. Hender og føtter var kalde som is, jeg hakket tenner, og en iskald følelse av hunger syntes å spre seg fra magen og utover hele kroppen, inntil bare hjertet syntes å være i live. Da jeg holdt opp, fortsatte en jevn bondegutt der hvor jeg slapp. Aristar het han, og han hadde aldri gått på skole. Likevel fortalte han på en naturlig og enkel måte om Jesu fødsel, ja, han gjorde det så livaktig at en skulle tro at den hadde funnet sted i hans egen stall for en uke siden. Alle lyttet med tårer i øynene.

En av fangene begynte å synge. Til å begynne med sang han ganske svakt og formådde ikke å rive meg ut av mine vemodige tanker om min kone og min sønn. Men etter hvert hevet han stemmen, og snart tonte sangen klart og tydelig i den kalde luften, og folkene ute i gangene stanset og lyttet.

Så holdt sangen opp, og det ble helt stille blant oss. I vaktstuen satt fangevokterne samlet omkring koksovnene, og der holdt de seg hele kvelden. Vi begynte å fortelle historier, og da også jeg ble bedt om å gi mitt bidrag, tenkte jeg på sangen jeg hadde hørt og fortalte en gammel jødisk legende:

Engang ble David, fårehyrden som drepte Goliat, kalt til kong

Sauls hoff. Nå var David meget glad i musikk, og han festet seg straks ved en særdeles vakker harpe som stod der. Kong Saul sa: «Ja, det instrumentet har jeg betalt mange penger for, men jeg ble ført bak lyset. Alle mine musikere har forsøkt å spille på den, men den gir bare stygge lyder fra seg.»

Da David senere ble konge, fortsatte han: «Før min tid forsøkte hver mann å spille sin egen sang på de strengene, men jeg sang harpens egen sang for den. Jeg mintes hvordan den engang hadde vært et ungt tre, der fuglene kvitret i grenene og hvor de grønne bladene glitret i solstrålene. Jeg minte den om den dagen da det kom noen menn som skulle hogge treet ned, og en kunne høre den gråte da fingrene mine lekte med strengene. Jeg fortalte den at dette ikke betydde slutten. Den måtte dø som tre, men meningen var at den skulle gjenfødtes til et nytt liv som harpe, og som sådan skulle den brukes til Guds forherligelse. Da jublet strengene ved min berøring.

Slik vil det også gå når Messias kommer. Mange vil forsøke å spille sine egne sanger på hans harpe, og tonene kommer til å bli harde og ubehagelige. Vi må synge hans egen sang på hans harpe – sangen om hans liv og hans følelser, hans gleder og lidelser, hans død og oppstandelse. Bare da blir det sann musikk.»

Det var en slik sang vi hadde lyttet til den julekvelden i Tirgul-Ocnas fengsel.

8

Aristar døde i februar. Vi måtte grave oss gjennom dyp snø og steinhard jord i fengselsgården, der han ble lagt side om side med abbed Iscu, Gafencu, Bucar og snesevis av andre som han hadde vært sammen med på nummer fire. Sengen hans ble overtatt av Avram Radonovici, som hadde vært musikkritiker i Bucuresti.

Avram kunne ligge og nynne Bachs, Beethovens og Mozarts komposisjoner i timevis, og for oss var det jevngodt med en sym-

fonikonsert. Men han hadde brakt med seg en enda kosteligere gave. Han led av tuberkulose som hadde angrepet ryggraden og var nesten helt innkapslet i gips da han ble båret inn til oss. Som vi lå og så interessert i hans retning, stakk han hånden inn under dette hylsteret og trakk fram en liten slitt bok. Ingen av oss hadde sett en bok på flere år, og mens han lå der og bladde rolig i boken, ble han plutselig oppmerksom på at vi alle glodde på ham.

«Det er den boken de ser på,» forklarte jeg. «Hva er det for en bok, og hvor har du fått tak i den?»

«Det er Johannes-evangeliet,» svarte han. «Jeg greide å stikke den inn under gipsbandasjen før politiet kom og hentet meg.» Han smilte. «Vil du låne den?» spurte han.

Jeg holdt den lille boken i hånden min som om den skulle ha vært en liten levende fugl. Ingen livgivende medisin kunne ha vært mer kjærkommen. Selv om jeg som lærer ved seminaret hadde lært mye av Bibelen utenat, hadde jeg merket at hukommelsen sviktet mer og mer der jeg lå. Jeg hadde forsøkt å trøste meg selv med at det også kunne være en fordel å måtte unnvære Bibelen, at vi ved stadig å lese om Guds budskap til de gamle kunne glemme å lytte til hva han kan ha å si oss i dag.

Den lille boken ble sendt fra den ene til den andre. Det var vanskelig å sende den fra seg. Jeg tror at fengselslivet er mer prøvende for folk med utdanning enn for de andre. Fabrikkarbeidere og landarbeidere fant i fengsel mer variert selskap enn før, mens en bokens mann kjente seg som en fisk som var blitt kastet på land.

Mange lærte hele Johannes-evangeliet utenat, og budskapet ble et yndet samtaleemne blant oss. Men vi måtte være ytterst forsiktige med hvem vi betrodde vår hemmelighet. Denne lille evangelieboken ble redskap til å føre mange av fangene til Kristus, blant dem også professor Popp. Ved sitt vennskap med abbed Iscu var han allerede blitt ført nærmere lyset, og Johannes-evangeliet skulle fullføre verket. Men det gjenstod et siste hinder.

«Jeg har igjen forsøkt å be,» sa han, «men utenom de ortodokse bønneformularene som jeg lærte å be som gutt, der vi anroper om den allmektiges hjelp, er det liksom jeg ikke har noe mer å si. Jeg føler som kongen i *Hamlet*, mine ord stiger opp, men tankene mine forblir her nede.»

Jeg fortalte ham om en pastor som ble kalt til en gammel manns sykeleie. Presten ville sette seg i en lenestol like ved sengen hans, men den gamle mannen sa: «Vær så snill ikke å sette deg i den stolen!» Så trakk presten fram en annen stol, satte seg, lot mannen skrifte og gav ham nattverden.

Etter en stunds forløp sa den gamle: «La meg fortelle deg den stolens historie. For 50 år siden, da jeg var ganske ung, spurte den gamle presten vår om jeg pleide å be bønnene mine. Jeg svarte: «Nei, jeg har ingen å be til. Ikke engang mannen i etasjen over ville kunne høre meg, selv om jeg bad temmelig høyt – hvordan skulle så Gud i himmelen kunne høre det?» Den gamle presten svarte mildt: «Så vil jeg råde deg til ikke å be. Sett deg heller rolig ned med en annen stol foran deg. Forestill deg at Jesus Kristus sitter i den stolen, akkurat som han så ofte satt i de mange hjem i Palestina. Hva ville du da si til ham?» Jeg svarte: «Hvis jeg skulle være ærlig, ville jeg si at jeg ikke trodde på ham.» «Godt,» sa presten, «det viser i hvert fall hva du tenker på. Men du kunne gå videre og gi ham en utfordring: Hvis han virkelig er til, så la ham bevise det! Og hvis du ikke liker den måten Gud styrer verden på, kan du si det til ham. Du ville ikke være den første som ytret sin misnøye. Både kong David og Job sa til Gud at de syntes han var urettferdig. Eller kanskje det er et eller annet du gjerne ville ha? Si det til ham, og hvis du får hva du ber om, så takk ham for det. Alt dette hører med i det vi kaller bønn. Sitt ikke og deklamer hellige fraser, men si hva du har på hjertet.»

Den gamle døende mannen fortsatte: «Jeg trodde ikke på Gud, men den gamle presten hadde min tillit, og jeg gjorde som han sa.

Jeg satte meg foran den lenestolen der og forsøkte å innbille meg at Kristus satt i den. Noen dager betraktet jeg dette bare som en slags lek, men plutselig *visste* jeg at han var hos meg. Jeg snakket med en virkelig Jesus og om virkelige ting. Jeg søkte hans veiledning og fikk den. Bønnen ble til en samtale. Unge mann, dette hendte for 50 år siden, og hver eneste dag siden dengang har jeg snakket med Jesus i den stolen.»

Professor Popp spurte: «Er det på den måten du ber?»

«Vel, jeg forestiller meg at Jesus står foran meg og hører på meg, og jeg kan snakke med ham akkurat som jeg snakker med deg. De folkene som møtte ham i Nasaret eller i Betlehem, gav seg ikke til å lese eller ramse opp bønner. De fortalte ganske enkelt hva de hadde på hjertet, og det er nettopp det også vi bør gjøre.»

Han spurte: «Hvordan kunne det ha seg at så få av dem som hørte ham for 2000 år siden i Palestina, ble hans disipler?»

«I århundrer hadde jødene bedt om at Messias skulle komme,» sa jeg, «og ingen hadde bedt mer høylydt enn medlemmene av det høye råd. Men da han virkelig kom, spottet de ham og drepte ham, for det siste de kunne ønske, var at noen skulle forstyrre deres behagelige livsrytme. Dette kan visst også sies om mange i våre dager.»

Professor Popp ble en kristen. «Med det samme jeg så deg første gang, hadde jeg på følelsen at du hadde noe å gi meg,» sa han. Slike anelser er ikke sjeldne i fengslet. Når en blir stengt ute fra verden for øvrig, skjerpes gjerne sansen til å se det usynlige.

Vi ble meget fortrolige venner. Vi kunne sitte og hygge oss sammen når de andre var gått til ro og det var helt stille omkring oss. Da kunne han ofte fortelle meg hva jeg satt og tenkte på. Det er ikke alltid slik mellom venner eller mellom mann og kone, men er det ikke slik det burde være?

Snøløsningen kom i mars. Istappene smeltet, og snøen lå i små flekker inne ved fengselsmuren. Det begynte å knoppes på de nakne trærne, og vi hørte fuglesang. Blodet begynte igjen å rulle i valne hender, fillekleddede føtter og stivfrosne ansikter.

Ved denne tid fikk vi høre sjokkerende nyheter. En av fangene var blitt sendt til sykehuset inne i byen. Der fikk han se en kvinne som lå og skrubbet golvet og gråt høyt, og han spurte: «Hva gråter du for?» Hun svarte: «Vet du ikke at vår far Stalin er død?» Nyheten kom også i avisen. Vel, vi felte ingen tårer da vi fikk høre dette, men alle var opptatt av spørsmålet om hva som nå ville skje.

Popp sa: «Hvis Stalin er død, så betyr det at også stalinismen er ferdig. Intet diktatorvelde overlever sin diktator.»

«Men kommunismen overlevde Lenin,» var det en som sa.

Noen få dager senere forkynte lokomotivtuting og klokkeringing at Stalins begravelse fant sted i Moskva. Fengslet gjenglød av latter og forbannelser. Fangevokterne gikk omkring og så sure ut, og offiserene var nervøse. Ingen kunne være sikker på hva som nå skulle skje.

Etter flere ukers uvisshet kom en høytstående embetsmann fra justisdepartementet på besøk, og vi forstod at han var sendt for å undersøke forholdene i fengslet. Han gikk fra celle til celle og bad fangene komme med sine klager. Men han ble møtt med taushet. Mange trodde at det var en felle. Da han kom til nummer fire, sa jeg: «Jeg har noe å snakke om, men jeg sier ingenting før De har lovt å høre på meg til jeg er helt ferdig.»

«Det er derfor jeg er kommet,» sa han høflig.

Jeg sa: «Herr advokat, historien forteller om en mann som hadde samme yrke som Dem og som het Pontius Pilatus. Han ble bedt om å dømme en mann som han visste var uskyldig. – Skulle jeg vel risikere min karriere bare for en jødes skyld? tenkte han.

Enda det er 2000 år siden dette hendte, er ikke denne urettferdigheten blitt glempt,» fortsatte jeg. «I hvilken som helst kirke De måtte besøke, kan De høre den trosbekjennelsen som forteller at Jesus ble korsfestet under Pontius Pilatus.»

De andre fangene på nummer fire så bekymret på meg, men jeg fortsatte:

«Spør nå Deres egen samvittighet, herr advokat, og den vil fortelle Dem at vi er blitt urettferdig dømt. Selv om vi er skyldige i partiets øyne, skulle vi kunne sone vår forbrytelse ved et fengselsopphold – men dette her er ikke annet enn en langsomt virkende døds måte. Før De skriver Deres rapport, vil jeg be Dem kaste et blick på maten vi får her. Se også på skitten og sykdommen. Merk Dem at vi er uten oppvarming her, og at vi blir nektet de enkleste medisiner. Still oss noen spørsmål om de grusomheter vi har vært utsatt for. Når dette er gjort, da sett Dem ned og skriv sannheten. Det er bare svake og hjelpeløse menn som vasker sine hender over urettferdigheten, slike som Pilatus.»

Han så lenge alvorlig på meg. Så snudde han seg og gikk uten å ha ytret et ord. Nyheten om at han hadde hørt på meg uten å avbryte meg, gikk som en løpeild gjennom fengslet, og mange fikk mot til å framføre sine klager. Da han hadde reist, hørte vi at han hadde hatt et kraftig oppgjør med kommandanten inne på dennes kontor. Senere samme dag kunne vi konstatere at fangevokterne plutselig var begynt å opptre ganske høflig mot fangene. En uke senere ble kommandanten avskjediget.

Med denne forandringen til det bedre begynte både motet og kreftene å vende tilbake. Jeg greide omsider å komme meg ut av sengen hver dag og gå noen skritt. Doktor Aldea sendte bud på fengslets lege og fikk ham til å undersøke meg.

«Vi kan ikke bli klok på deg,» sa Aldea. «Lungene dine er som et dørs slag, og ryggraden er angrepet. Jeg har ikke kunnet legge deg i gips, og noe kirurgisk inngrep av betydning er heller ikke

blitt gjort. Du er ikke bedre, men du ser ikke ut til å bli verre heller, så vi kommer til å flytte deg ut av nummer fire.»

Mine lidelsesfeller ble meget glad over å høre dette. Her hadde jeg ligget på nummer fire i to og et halvt år, og jeg var den første som kunne forlate rommet i live. Dette gav de andre nytt mot.

«Hvordan greide du det, pastor?» spurte en av dem og lo fornøyd. «Hva kommer det av at du ikke følger legens ordre og dør?»

Jeg sa: «Det er mulig at det finnes en eller annen medisinsk forklaring, men under krigen lærte jeg noe når det gjaldt å finne en forklaring. Jeg traff noen partimedlemmer som hadde vært i Russland og spurte dem hva grunnen kunne være til at Sovjetunionen var blitt mindre ivrig i kampen mot religionen akkurat da. – La oss høre hva du tror, sa en av dem. Jeg svarte at jeg trodde det var fordi England og Amerika hjalp dem i krigen. Mannen smilte. – Som kommunist vil også jeg gi det svaret, sa han, men hvis jeg hadde vært en kristen, ville jeg ha sagt at det var Guds svar på bønn.»

Jeg visste at det var mange som bad for meg – både blant mine venner i fengslet, så vel som i min menighet – men først lenge etter forstod jeg at mange tusen mennesker rundt omkring i verden hadde deltatt i denne forbønnen.

Fjerde del

1

Rom 104 hadde vært som et alter. Ved det var mennesker blitt forandret – forklaret, på grunn av sin tro.

Jeg var glad over å være i live fremdeles, men å skulle forlate dette rommet var som å stige ned. Fra en atmosfære av edelmodighet og selvoppofrelse kom jeg nå tilbake til en verden av tretter, forfengelighet og forestillelser. Det var vemodig og komisk å se hvordan mange av den tidligere overklasse klynget seg til sine illusjoner. Skitne «excellenser» hilste hverandre «god dag». Forsultne «generaler» spurte seg imellom etter hverandres helbredstilstand. Og det førtes en endeløs diskusjon om de ikke snart skulle få igjen sin tapte overflod.

En av disse, Vasile Donca, fikk av meg en hyssingstump til å holde buksene oppe med. Hyssing var dyrebare saker i fengslet. Men neste dag da jeg snakket til ham, ble jeg ignorert. Jeg hadde nemlig glemt å tiltale ham som «brigadér».

I likhet med mange andre ville Vasile Donca gjøre hva som helst for å få en sigarett. Vaktene var de eneste som hadde tobakk, og selv om det var forbudt for dem å gi noe til fangene, fikk de gjort det likevel. De røkte nemlig ganske meget om nettene, og halveller trekvartrøkte sigarettstumper lå det mange av i fengselsgården. Celle-tillitsmennene og angiverne var de første som slapp ut om morgenen, så de hadde monopol på å samle stumper. Men det hendte jo også at andre gjorde et funn, og det deltes «broderlig»

– ved å stikke en nål tvers gjennom stumpen kunne flere få en ørliten røyk.

En morgen tente en av vaktene en sigarett, mens han stod make-lig lent mot dørkarmen i nærheten av køyen min. Donca snek seg langs veggen i cellen og begynte å snakke til vekten med dempet stemme.

«Vakt! Hva vil De ha for en sigarett?»

Vakten smilte: «Hva kan De tilby, brigader?»

Donca hadde ingenting, men han prøvde å bløffe. «Jeg er ikke uten venner i høye stillinger. De skal bli belønnet for hvor hvilken som helst oppmerksomhet De viser meg!»

«Innflytelsesrike venner?» sa vekten, «så De er altså virkelig en lojal kommunist likevel?»

«Jeg er en lojal rumener, sersjant.»

«Nå vel. Hvis De var en lojal kommunist, brigader, kom jeg kanskje til å gi Dem denne sigaretten.»

Donca nølte litt og så seg stjålent rundt. Vakten lot som om han skulle til å gå sin vei.

«Vent! Naturligvis er jeg en lojal rumensk kommunist!»

Vakten vinket på kameratene sine. Han ville ha dem med på moroa.

«Da må De danse til en russisk sang, brigader. Vis oss en dans. Dans som en russisk bjørn!» Vakten holdt fram sigaretten.

Med sine armer utbredt og et forpint smil i ansiktet, begynte Donca å jumpe fra fot til fot. Vaktene lo så de var tvekrokete. Fangene vendte ansiktene bort, mens Donca grafset rundt bena på vokterne etter den kasserte sigaretten.

Da Donca ble flyttet til et annet sted, ble køya hans overtatt av at annet tidligere medlem av staben, general Stavrat. Epåletter skaper ikke en offiser mer enn vanen skaper en munk. Stavrat var alt det som Donca ikke var. Skjønt han var kort av vekst, utstrålte han en slik personlighetens styrke at andre kjente seg som dverger

ved siden av ham. Skarp, snar til å vise forakt for svakhet – men på samme tid full av vennlighet og sunn sans. Han likte å henvende seg til samtlige i cellen som «menn».

Juliu var en general uten støvler. Sine egne hadde han gitt bort. Han og jeg delte mitt par på den måten at vi skiftevis tok vår luftetur i fengselsgården hver annen dag. Kort tid etter at han var kommet, ble de første pakker til fangene tillatt levert – eller sendt. Stavrat fikk en pakke. Han åpnet den i påsyn av en oppspilt tilskuerflokk. Vi gispet ved det syn vi så: skinke, røkte pølser, frukt-kake, sjokolade. Hvilke offer hadde ikke hans kone brakt for å kunne kjøpe slike ting! Stavrat, som hadde levd på dårlig fangekost i åtte år, pakket alt sammen inn igjen, kom bort til meg med det og sa: «Pastor, De må være så vennlig å dele ut disse matvarer blant mennene.»

Stavrat var en kristen. Dernest var han soldat. Da vi fikk høre at russerne hadde detonnert sin første vannstoffbombe, sa han: «Nå må vi altså ikke lenger vente på en amerikansk militær intervensjon i full målestokk. Det er bedre at vi råtner i et fengsel enn at millioner av mennesker skal dø i en atomkrig.»

«De tror at en slik krig ville ødelegge menneskeheten?» spurte jeg ham.

«Ja, dens framtid så vel som dens fortid,» svarte han. «Ingen ville bli igjen som kunne fortelle om vårt strev og de resultater vi har nådd fram til gjennom tidene.» Stavrat hadde en dyp sans for historie. Med veltalenhet kunne han skildre Romanias fortid.

«Men dersom atomkrig ikke løser noe problem,» la han til, «og sivilisasjon og kommunisme ikke kan leve sammen, da vet ikke jeg hva svaret kan bli.»

«Det er kristendommen,» svarte jeg, «den *levende* kristendom. Den kan forvandle store og mindre store menns liv. Tenk på de mange barbariske herskere som Clovis av Frankrike, Stephan av Ungarn, Rurik av Russland – som alle ble omvendt og gjorde sine

land til kristne land. Det kan skje igjen. Da skal vi få se at jern-teppet smelter.»

«Skal vi begynne med Gheorghiu-Dej?» smilte Stavrat. «Der er det nok tynne sjanser!»

2

Gheorghiu-Dejs rivaler var nå alle trengt i bakgrunnen, og han var blitt vår diktator. Han medgav åpent at det var blitt gjort alvorlige mistak, og blant disse var prosjektet om å grave Donau-Svartehavs-tunnellen. Millioner av pund var blitt ødslet, og tusenvis av mennesker hadde satt livet til, men etter tre års arbeid var bare vel en tiendedel av prosjektet gjennomført. Ledende ingeniører og leirkommandanter var blitt anklaget for sabotasje. Tre var blitt dømt til døden og to henrettet i all hast. 30 andre hadde fått dommer fra 15 år til livstid. En ny vurdering hadde nå vist at Donau umulig kunne skaffe nok vann til kanalen. Det var akkurat det ingeniørene hadde sagt – og nettopp slike uttalelser hadde kostet dem livet. Kanalen var blitt oppgitt. Alt som var igjen av Romanias største investering av tid og penger under de første 10 år av kommunistisk ledelse, var arbeidsleirene. Disse kunne nå overta en del av den overflod av fanger som fengslene ikke rommet.

Mens vi samtalte om fiaskoen, bad professor Popp meg bli med avsides. Han sa: «Det er noe jeg har holdt skjult for Dem siden jeg kom tilbake til Tirgul-Ocna. Dr. Aldea mente det ville bli et for stort sjokk for Dem i Deres skrøpelige helsetilstand. Deres kone er nå i fengsel og – hun har vært ved kanalen.»

Popp hadde fått vite litt her og litt der av de andre fangene som hadde arbeidet ved kanalen. Sabina var blitt arrestert to år etter meg. Ingen spesiell tiltale var blitt reist mot henne. Hun ledet kvinnearbeidet i menigheten som diakonisse. Og hun fikk beskjed om hva hun skulle preke. Men dette siste lot hun seg ikke binde

av. Ved Poarta Alba, ved kanalen, ble Sabina satt i en arbeidsgjeng av kvinner. De skulle skufle jord opp i trillebærer og selv kjøre lassene et langt stykke vei. De som ikke greide den daglige arbeidskvote, fikk ikke sin brødrasjon. Der var det patrioter i skolepikealderen, prostituerte, sosietetsdamer og kvinner som led for sin tro. I en leir som het Camp Kilometre 4, ble kommandanten – Kormos – senere dømt til hardt straffarbeid fordi han hadde voldtatt 30 piker blant fangene. Anklagen var 'for skader av regimets prestisje'.

Min kone ble plassert i Poarta Alba-leiren, hvor den beryktede oberst Albon var sjef. Hun spiste gras som et dyr – og rotter, slanger og hunder – alt ble spist. Noen av dem som hadde spist hundekjøtt, sa senere at det var godt. Da jeg spurte dem om de ville spise hundekjøtt igjen, sa de «å langt ifra!». Sabina var svært liten og skrøpelig, så vokternes yndlingsunderholdning var å kaste henne ut i det iskalde elvevannet – og så fiske henne opp igjen. Men hun overlevde. Hennes liv ble reddet ved at kanalprosjektet måtte oppgis. Sammen med andre fanger ble hun sendt til en statsfarm for svineoppdrett. Også der måtte hun gjøre tungt arbeid.

Professoren fortalte meg at en fange fra Vacaresti hadde snakket med min kone på sykehuset der.

«Hun har vært meget syk, men hun kommer til å leve,» sa Popp. «Hun vet at De lever. Kvinnene som var sammen med henne, fortalte om en pastor som visstnok var døende. Han hadde preket gjennom celleveggene. De sa til Deres kone at ingen hadde hørt stemmen Deres etter 1950, og at De må ha avgått ved døden. Men hun hadde svart NEI! og at hun trodde at De fremdeles var i live, uansett hva de andre mente å kunne bevise.»

Disse nyhetene hadde nesten gjort ende på min selvkontroll. Jeg prøvde å be, men et svart tungsinn grep tak i meg. Det gikk flere dager uten at jeg snakket til noen. Da fikk jeg en morgen se at det stod en meget ærverdig gammel prest borte ved vaktrommet. Den kalde vinden lekte med det hvite skjegget hans. Han var nettopp

kommet, og vaktene lot ham stå der. Flere offiserer stod spredt omkring.

«Hva skal den gamle presten her?» spurte en.

«Han er kommet for å motta skrifte,» hånte en annen.

Men nettopp dette var det Fader Suroianu snart ble opptatt med. Det var en slik utstråling av hellighet om den mannen at noen hver fikk trang til å fortelle ham hele sannheten om seg selv. Jeg for min del, som ikke trodde på skriftemål i sakramentalistisk mening, la fram for ham min dype kjensle av fortvilelse. Jeg nevnte også synder som jeg aldri før hadde fortalt om til noen. Det vundes *rot* blir slett ikke alltid ført fram for dagen under en bekjennelse. Men jo mer jeg anklaget meg selv, dess mer intenst så Fader Suroianu på meg, ikke i avsky, men med kjærlighet.

Suroianu hadde flere årsaker til å sørge enn noen av oss andre. Hele hans familie var blitt rammet av tragedie. En av hans døtre som var invalid, var blitt berøvet sin mann. Han var i Tirgul-Ocna med oss. En annen datter og hennes mann hadde fått 20 års fengsel. En av hans sønner døde i fengsel. Den andre sønnen hans, som han hadde ventet seg så meget av – han hadde håpet at han skulle bli prest – hadde vendt seg mot sin far. Hans barnebarn var blitt bortvist fra skolen eller hadde mistet jobbene sine på grunn av sine foreldres «anti-parti-holdning». Tross all denne motgang brukte Fader Suroianu, som var en selvlært mann, sin dag til å oppmuntre andre.

Han hilste aldri noen med et «god morgen», men alltid med Bibelens ord «gled eder». Til meg sa han en gang: «Den dag du ikke kan smile, må du ikke åpne butikken din. Det kreves 17 muskler for å smile, men 43 for å gjøre en grimase!»

Jeg spurte ham: «De har jo hatt så meget motgang. Hvordan *kan* De alltid si – og praktisere – «gled eder»?»

«Å! Det er en stor synd å ikke glede seg,» sa han. «Det er alltid gode grunner til å være glad. Det er en Gud i himmelen – og i

hjertet. I morges fikk jeg et stykke brød. Det var deilig! Og se nå: solen skinner! Og det er så mange her som er glad i meg! Hver dag du ikke gleder deg, er en tapt dag, min sønn. Den dagen får du aldri tilbake.»

3

Nå kunne jeg også glede meg, i alle fall av den grunn at om-sider hadde jeg fått oppfylt et ønske jeg hadde båret på helt siden jeg ble ordinert. Jeg ville nemlig så gjerne bli fengselsprest!

I alminnelighet ringer kirkeklokkene før gudstjenestetid, og en venter på at folk skal komme til kirken, men her var jo «menig-heten» i kirke sammen med meg, ikke bare en formiddag i uken, men hele dagen og hver eneste dag. Og høre måtte de – selv om de ikke alltid var like villige til det.

En av mine medfanger, Lazar Stancu, var en fremragende språk-mann. Hans forbrytelse bestod i at han hadde arbeidet for et uten-landsk nyhetsbyrå. Han avbrøt den forannevnte samtale ved å si: «Ikke mer om kristendom nå, takk. Det finnes da andre interes-sante religioner.»

«Javel,» sa jeg. «Jeg vet litt om Confucius og buddhismen.» Hvorpå jeg fortalte en av de mindre kjente lignelser fra Det nye testamente!

«Fortryllende!» utbrøt Stancu. I høye toner roste han fortellingens skjønnhet og originale tanker.

«Jeg er glad for det De nettopp har sagt,» sa jeg – og fortalte ham at det han hadde fått høre, ganske enkelt var en del av Kristi undervisning og lære. «Hvorfor løper De etter andre religioner?» spurte jeg. Kanskje det her kunne høve med et gammelt rumensk ordtak: «Din nabos høne er alltid en kalkun?» Eller kanskje det var et nytt eksempel på den rastløse intellektuelles leting etter noe nytt?

Stancu sa: «Bernard Shaw antydte en gang at folk helt fra barndommen har fått små doser med kristendoms-injeksjoner, slik at de senere sjelden har kunnet fatte selve den kristne virkelighet.»

En kveld hoppet plutselig en ung fange opp fra køya og skrek: «Stans, stans! Hold opp!» Det ble helt stille i cellen. Gutten var en nyss ankommet fange. De andre så på ham i forundring. Han snudde seg, løp bort til sengen sin og kastet seg ned på den. Jeg gikk bort til ham. Han hadde et fint følsomt ansiktsuttrykk, men kjeven og halsen var dekket av en høyst «hjemmegjort» bandasje. Han nigliodde på meg, mens tårene rant. Så snudde han ryggen til. Jeg følte at jeg bare ville gjøre vondt verre dersom jeg snakket til ham da, så jeg lot ham være.

Dr. Aldea fortalte meg at den unge mannen het Josif. «En fin gutt,» sa han. «Men han kommer til å være arret for livstid på grunn av verksår i ansiktet. Dessuten lider han av ben-tuberkulose.» Han fortalte meg at for fire år siden hadde 14-åringen Josif prøvd å ta seg over til Tyskland, hvor han har en søster. Det hemmelige politi fakkete ham, og han ble passet på av spesialdresserte hunder. De løp mot ham hvis han rørte seg, og glefset etter strupen på ham. Sjokk og redsel hadde satt sitt preg på ham. I timevis kunne han fortelle om da han ble holdt fanget og var overlatt til det de glupske hundene kunne finne på. Deretter ble han mistenkt for å være en brikke i et politisk spill. Han ble ført til Bucuresti og torturert for at han skulle gi opplysninger som han i det hele tatt ikke kunne gi, av den grunn at han ikke kjente det minste til de tingene han var mistenkt for. Så ble han tvangssendt med en arbeidsgjeng til kanalen, hvor sult og annen elendighet påførte ham tuberkulose.

Jeg la merke til Josif mens han etter hvert fant seg til rette i lag med oss. Han hadde en medfødt ærlighet og åpenhet som livet ikke hadde fordrevet. Somme ganger, da han for en stund glemte sine besværligheter, kunne han kaste tilbake sitt svarte, bustete hår og brøle av latter over en eller annen gammel fengselsvits. Men ofte

løftet han hånden opp til sitt ødelagte ansikt. Han hadde alltid smerter i sårene, men verre for ham var nok tanken på at hans pene utseende var tapt for alltid.

4

Adgangen til å få pakker tilsendt hjemmefra varte noen måneder etter Stalins død. Det var alltid stor forventning når tiden for en ny pakke nærmet seg. Vi fikk utlevert postkort. På disse kunne vi skrive hjem og nevne hva vi spesielt ønsket. Jeg skrev en gang på et slikt kort – foruten det vanlige ønske om mat – at jeg ønsket sigaretter og *Doctor Filons gamle klær*.

Jeg misliker røyking, men ettersom mennene hadde det så vondt på grunn av tobakkshunger, bad jeg alltid om «full kvote» – som jeg kunne gi bort. Resultatet var at de som ikke fikk, ble fornærmet, og de som fikk, ofte mistenkte meg for å gi mer til andre.

At jeg bad om Dr. Filons gamle klær, skaffet min familie hodebry. Legen var liten av vekst. Jeg var meget høy. Jeg håpet at de ville gjette at det jeg bad om, egentlig var streptomycin. Aldea fortalte meg at sosialistiske medisinere nå innrømmet at stoffet, som var blitt oppdaget 10 år tidligere i Amerika, var verdifullt. Hvis jeg fikk noe streptomycin, kunne dr. Aldea behandle meg med det. Men vi hadde ikke lov til å be om å få det tilsendt i pakkene våre.

Foruten at jeg led av tuberkulose plagdes jeg også av et av de hyppige anfall av tannpine. Mange av oss hadde det. Tennene forfalt raskt på grunn av mangel på mat og behandling. Noen var blitt brukket i stykker under mishandling. Noen ganger hadde jeg 25 kilo lenker fast til anklene mine og kunne ikke gå om så bare noen skritt for å avlede oppmerksomheten fra tannpinens plage. Men aldri hadde den vært verre enn under dette anfallet i Tirlgul-Ocna. En tann i overmunnen voldte meg de rene kvaler hele dagen.

Om kvelden angrep smertene også underkjeven. Vi hadde ingen tannlege og intet håp om å bli befridd for tannpinen. Det sies at Pascal bekjempet tannpine ved hjelp av matematiske problemer. Jeg prøvde å forberede preken. Men smerte må visst være mer medgjørlig når det gjelder utregninger enn når det gjelder prekenforberedelse, for det ble svært dårlige preken. Jeg prøvde også å dikte poemer. De ble til dikt som handlet om å klynge seg til Gud.

Så prøvde jeg å glemme tannpinen ved å snakke med Josif. Jeg satte meg hos ham og spurte hvorfor han ble så hissig da jeg talte om Gud.

Han sa: «Jeg hater Gud! Hvis du fortsetter å snakke, roper jeg på vaktene! La meg være i fred!»

Men guttens godmodige natur brøt alltid igjennom, og en dag eller to senere fortalte han meg at han håpet å få møte sin søster i Tyskland. Sammen ville så de to komme seg til Amerika og slå seg sammen med slektninger der.

«Da må du begynne å lære engelsk,» sa jeg.

«Det vil jeg gjerne. Men hvem skal lære meg det her?»

Jeg sa at jeg kunne undervise ham hvis han ville.

«Vil du? Er det sant?» Han var overbegeistret. Og han viste seg å være en snarlært elev, selv om vi manglet både bøker, papir og blyant.

Jeg fortalte ham om bøker jeg hadde lest på engelsk, og jeg fikk ham til å gjenta etter meg skriftsteder som jeg kunne utenat.

5

Josif var ikke den eneste fangen som hadde truet med å rapportere meg. Men den virkelige fare i vår midte var en fordekt angiver. Slike karer brukte ofte patriotisme – især hos unge menn – for å oppnå sine hensikter.

Partisanere som hadde holdt ut i årevis inne mellom fjellene i Romania, inspirerte mange ungdommer til å danne sine egne anti-

kommunistiske grupper. Ofte ble slike unge gutter og jenter i 17–18-årsalderen fakkert og stuert sammen i fengsel. I Tirgul-Ocna hadde vi til og med en fjortenårig pike. De hørte med begjærlighet på beretninger som en tidligere etterretningsoffiser ved navn Armeanu pleide å fortelle om kongen vår. Stephen den store og andre helter blant patrioter som hadde kjempet mot fremmed herredømme.

General Stavrat, som kjente til Armeanu fra før, sa til meg: «Jeg stoler ikke på den mannen. Vi må holde øye med ham!»

Senere samme dag spaserte jeg langsomt omkring mens Armeanu var sammen med en ung partisan som het Tiberiu. «De fikk tak i meg,» sa Tiberiu, «men andre fortsetter kampen. . . » Like etter passerte jeg de to igjen, og da hørte jeg den unge gutten fortelle at hans kjæreste var blant dem som fremdeles kjempet. Armeanu så at jeg nærmet meg. Han klappet gutten på skulderen og gikk sin vei.

Jeg bad Josif om å høre godt etter. Armeanu ville sikkert ta mindre notis av ham. Og sannelig, noen få kvelder senere fikk han høre bruddstykker av en samtale.

«Det er klart at en pen, kjekk gutt som du har en kjæreste! Jeg er sikker på at det er en vakker pike også. Hva heter hun? . . . Maria – og hvor er hun fra? . . . Ja visst. Jeg er kjent der på stedet. Forresten hadde jeg en gang en gode venner der. Familien het Calinescu. De hadde en datter som også het Maria . . . Å jaja, din Maria er en frk. Cuza? og hennes far? Armekaptein, hva? Han skulle vel aldri være i 22. regiment? . . . Å ja, er han i 15. Javel ja.»

Etter denne rapporten skjønte jeg at Armeanu sannsynligvis var en agent, og at den stakkars piken ville bli arrestert om få dager. General Stavrat ville at vi skulle avsløre ham med en gang, men jeg mente vi ennå ikke kunne bevise noe mot mannen. Neste gang jeg fant Armeanu alene, innledet jeg en samtale med ham. Han spurte meg hvorfor jeg var i fengsel. Da så jeg en vågelig sjanse – og tok den.

«For spionasje,» sa jeg – og la til at jeg visste jeg kunne snakke åpent til ham. Han var jo nasjonalist! «Arrestasjonen av meg betyr ingenting. Jeg er bare et ørlite hjul i et stort maskineri.» Jeg lot falle et og annet vink og tillot ham å lirke ut av meg navn og adresser til mine «kontakter». Jeg så et listig triumfens smil i fjeset hans. Han tenkte at nå hadde han fått informasjoner som ville sikre hans løslatelse.

Så snart cellene ble åpnet dagen etter, så Stavrat at Armeanu hvisket noe til vokterne. Et lite øyeblikk etter ble obersten sendt bud etter. Han skulle inn til «medisinsk undersøkelse» – det var et hyppig påskudd for konsultasjoner av angivere. Så ble det sendt bud på meg fra den politiske offiser. Han hadde visst ventet seg en ekstra stjerne på uniformskragen allerede, for uten å vise det minste forsøk på å dekke Armeanu forlangte han straks hele historien om det store internasjonale spinnett jeg hadde nevnt.

«Løytnant,» svarte jeg, «hvis De videresender de opplysninger jeg gav Armeanu i går, kommer det til å lage et kolossalt rabalder i Bucuresti. Derfor må jeg få lov til å gi det råd at De ikke sender noen rapport. Den vil bare skade Dem selv.»

«Hva mener De?» spurte han.

Jeg sa: «Jeg diktet i hop alt sammen. Jeg ønsket å sjekke mine mistanker om Armeanu. Nå vet jeg beskjed.»

Offiseren stirret vantro på meg. Men så slo han opp en skralende latter.

Jeg gikk tilbake og fortalte det hele til Stavrat. Han tok for seg Armeanu. «Tapre menn har gitt sitt liv under Deres kommando,» sa han, «og nå har De slått inn på forræderi!»

Armeanu prøvde å bruse opp. Men fra den dag var han et utskudd. Flere år senere fikk jeg høre at han var død i fengsel. Alle hans bedragerier hadde bare brakt ham vanære.

Neste måneds pakke til meg inneholdt 100 gram streptomycin. Vinket var blitt forstått! Mine tanker gikk til de menn jeg hadde etterlatt meg på nr. 4, og jeg bad gen. Stavrat å tilby medisinen til mannen med det alvorligste tilfelle der.

«Det er Sultaniuc,» sa han med avsky. «Han er en gjennomdressert Jerngarde-fascist. Forresten er han ved dødens port, selv om han ikke vil innrømme det. Det er meget bedre at De bruker medisinen selv . . . Nå vel, ettersom De insisterer så . . .»

Stavrat kom snart tilbake. «Han ville vite hvor stoffet kom fra, og da jeg fortalte ham at det var fra Dem, sa han at han ikke ville ta imot noe som helst fra en som var motstander av Jerngarden. Ingenting mer kan gjøres for en slik fanatiker.»

Jeg tenkte at det måtte vel finnes en utvei. Da Stavrat var gått, bad jeg Josif – som ingen kunne mistenke for noen dobbelthet – om å være mellommann.

«Si til Sultanius at generalen hadde tatt feil. Fortell at det er en gave fra Graniceru. Han er også Jerngarde-mann, og jeg vet at han nylig fikk noen medisiner.»

Josifs besøk slo også feil. «Sultaniuc tror ikke at Graniceru ville gi ham noe. Han vil ikke se på pulveret en gang hvis De ikke kan avlegge ed på at det ikke kommer fra Dem.»

«Hvorfor ikke?» sa jeg. «Jeg har gitt ham medisinen, og jeg kan gi ham min ed sammen med den. I virkeligheten er ikke streptomycinet mitt, men Guds. Ham gav jeg det til i det øyeblikk pakken kom.»

Dr. Aldea, som hadde vært travelt opptatt andre steder da pulveret kom, ble helt målløs da han fikk høre hvor medisinen var havnet. Selv Stavrat undret seg over at jeg kunne «avlegge falsk ed». Han sa: «Jeg trodde dere prester alltid forlangte sannheten, hele sannheten og intet annet enn sannheten.»

Stavrat fikk snart stifte bekjentskap med hva «hele sannheten» kan komme til å koste når to fanger, som gjensidig har vitnet mot hverandre, blir satt i samme celle. Den første var en katolsk biskop som ønsket at Roma måtte få vite hvor bitterlig hans kirke ble forfulgt. Den andre var en sakfører som hadde levert biskopens klagebrev til den pavelige nuntius – mens det var en sådan i Bucuresti – for videre forsendelse til Vatikanet. Da sakføreren forlot den pavelige nuntus' palass, ble han arrestert. Han nektet å ha levert noe brev, hvorpå han ble konfrontert med biskopen, som sa: «Jeg kan ikke lyve. Ja, jeg gav ham brevet.»

Begge to ble torturert og havnet siden i Tirgul-Ocna, hvor de diskuterte om hvem som hadde handlet rett. Biskopen ventet støtte fra meg, men jeg kunne ikke gi ham noen støtte. Jeg sa: «Det er vel og bra at en mann nekter å si en løgn. Men da skulle han håndtere de farlige spørsmålene selv. Dersom hans svar innebærer en risiko når det gjelder en annens sikkerhet, da må han forsvare ham, uansett hva det skal koste ham selv.»

Biskopen protesterte. «Hele denne saken har brakt meg stor sorg, men hvordan skulle jeg kunne si noe som var usant?»

Jeg svarte at hvis vi gjør noe godt mot våre fiender – skulle vi selvfølgelig hjelpe våre venner. «Hvis min vertinne hadde strevd hele dagen med å forberede en middag – som ville vise seg å være helt mislykket – ville jeg fremdeles kjenne meg forpliktet til å rose henne. Det er ikke noen løgn, det er simpel høflighet. Når enkelte menn her spør «når kommer amerikanerne», svarer jeg «det kan ikke vare så lenge nå». Jeg er redd for at det nok ikke er sannheten, men det er ikke noen løgn heller. Det er et ord med håp i seg.»

Biskopen var ikke overbevist. Jeg fortsatte: «Dersom De gir etter for puristene(språkrenserne), blir all kunst en løgn. Faust undertegnet i virkeligheten aldri noen kontrakt med djevelen, som De vet; det er bare løgneren Goethe som er ute og går. Hamlet har

aldri eksistert, han er en av Shakespeares løgner. De enkleste vitser (jeg håper De kan le av vitser) er falsknerier.»

«Det kan så være,» svarte biskopen, «men her dreier det seg om et personlig spørsmål. Når *De* blir forhørt av kommunistene, herr Wurmbbrand, føler De da ikke at De må fortelle sannheten?»

«Selvfølgelig ikke. Jeg har ingen skrupler ved å fortelle det første som faller meg inn, så sant det kan tjene til å vilde dem som prøver å fange mine venner. Jeg er blitt en virtuos i det å skjule et faktum eller utbrodere en innbilning. Skal det pålegges meg å gi disse folkene opplysninger som de kan bruke som angrep mot kirken? Jeg er en Herrens tjener!

Verden bruker fine ord for å beskrive stygge ting. Svindel blir kalt skarpsindighet. Gjerrighet kalles økonomi. Begjær bærer kjærlighetens krone. Her blir det stygge ord «løgn» brukt om noe som instinktforteller oss er rett. Jeg respekterer sannhet, men jeg kunne «lyve» for å redde en venn.»

Da vi var blitt alene, spurte Josif: «Hva er det De kaller en løgn da?»

«Hvorfor skulle du vente en definisjon fra meg? Din egen bevissthet vil, dersom den Hellige Ånd får lede deg, i hvert enkelt tilfelle la deg vite hva du skal si og hva du skal la forbli usagt. Du mener vel ikke at den «ed» du brakte videre til Sultaniuc om streptomycinet var en løgn – eller gjør du det?»

«Å nei!» sa Josif. Han smilte så vakkert. «Det var en handling gjort i kjærlighet.»

7

Josifs bitterhet var ikke så hard lenger. En dag etter vår engelsktime spurte jeg ham: «Hvorfor sier du at du hater Gud?»

«Hvorfor?» gjentok han. «Forklar meg først hvorfor Gud skapte tuberkulose-basillen.» Dermed gikk han ut fra at samtalen var avsluttet.

«Jeg kan forklare det hvis du vil være stille og lytte,» sa jeg. Han svarte sørgmodig: «Jeg skal lytte hele natten hvis De kan forklare meg det.»

Jeg advarte ham og sa at jeg kom til å ta ham på ordet. Dette, sa jeg, er et spørsmål som går meget dypt når det gjelder menneskelig lidelsesproblem. Josif var ikke den eneste som spurte hvordan slike ting kunne skje midt for øynene på en barmhjertig Gud. Antakelig hadde alle vi i fengslet her stilt det samme spørsmål. Og det finnes ikke bare ett eneste svar, men mange.

«For det første: Vi har en tilbøyelighet til å forveksle det ubehagelige med det vonde. Hvorfor er ulven vond? Fordi den eter sauer, og det virker oppskakende på meg. Jeg vil heller spise sauen selv! Men ulven må ete sauen for å leve, det behøver ikke jeg, for jeg kan spise andre ting. Og enda verre: Ulven har ingen forpliktelser overfor sauen, mens derimot vi steller den hele dens liv, gir den mat og vann, og som den tillitsfullt stoler på oss – kutter vi plutselig strupen på den. Ingen mener av den grunn at vi er vonde.»

Josif satt og så på meg, med hendene under kinnene.

«Det er på samme måte med basillene. En basill lever – og får brøddeigen til å gjære; en annen basill lever – og ødelegger et barns lunger. Ingen av disse kimer vet hva den gjør. Men jeg godkjenner den ene og fordømmer den andre. Så tingene er ikke gode eller vonde i seg selv – vi gir dem etiketter etter som de er behagelige for oss eller ikke. Vi ønsker at hele universitetet skal tilpasse seg oss, skjønt vi er en bitte-bitte-knøttliten del av det.»

Cellen var mørk og uventet stille. «For det annet,» sa jeg, «det vil kaller «vondt», er ofte simpelthen et ufullført gode.»

«Det skal ikke bli lett å bevise, i alle fall ikke i mitt tilfelle,» bemerket Josif.

Jeg fortsatte: «Du hadde en navnebror for 4000 år siden. Han ble solgt til slaveri av sine brødre og måtte finne seg i mange andre

overgrep i Egypt. Men han ble til slutt statsminister og ble dermed i stand til å berge landet – og sine egne utakknemlige brødre – fra å omkomme i en hungersnød. Så før du – som Josef – når fram til slutten av historien, kan du aldri vite om det som har hendt deg hittil, vil vise seg å være godt eller vondt. Når en maler begynner på et maleri, kan du til å begynne med bare se en uklar tåke av farger. Det tar tid og det kan virke trettende – for den som sitter modell. Alle og enhver beundrer portrettet av Mona Lisa, men det tok Leonardi 40 år å fullføre det. Klatringen mot toppen er en stri tårn. Men du må ta den før du kan glede deg over utsikten.»

«Men de som dør her i fengslet, får aldri se den utsikten,» sa Josif.

«På den andre siden – en stund i fengsel kan bli dem til hjelp så de når toppen. Ville kamerat Gheorghiu-Dej ha kommet til makten i Romania hvis han ikke hadde vært i fengsel, som vi?»

«Og de som ikke får leve lenge nok til å få nyte friheten igjen?»

«Lasarus døde i fattigdom og sykdom,» sa jeg, «men Jesus forteller oss i en lignelse at englene tok imot ham og førte ham inn til den evige salighet. Etter døden kommer det til oss alle en erstatning. Bare når vi får se slutten på alle ting, kan vi håpe å kunne forstå.»

Josif lovet å tenke over hva han hadde hørt.

8

Gode nyheter er en god kur mot tannpine. Det brevet som kom til meg, fikk meg til å vandre på skyer! Det fortalte at min kone var løslatt. Hun måtte fremdeles oppholde seg i Bucuresti, men min sønn ville om kort tid få besøke meg! Og der sluttet brevet. Dette var all den opplysning det ble tillatt å gi.

Sist jeg så Mihai, var han ni år, nå var han 15. Jeg kunne ikke forestille meg min sønn så voksen. Alltid hadde vi vært meget sterkt

knyttet til hverandre. Jeg begynte å gruble natt og dag over hvordan møtet med ham ville komme til å arte seg. Og så kom dagen og stunden. Jeg ble ført inn i en stor sal. Der måtte jeg sitte inne i et slags avlukke med et vindu som var forsynt med tre jernsprinkler. Vinduet var så lite at den besøkende bare kunne se en del av ansiktet mitt. Vokteren ropte «Mihai Wurmbrand!» Og der kom han og satte seg ned foran meg. Han var så blek og tynn og hulkinnet, og han hadde fått antydning av en liten bart.

«Mor sier at selv om du dør i fengslet, må du ikke være bedrøvet, for vi skal alle møtes i Paradis.» Ordene kom i en forsert fart, som om han var redd for å bli avbrutt.

Trøstende ord! Jeg visste ikke enten jeg skulle le eller gråte. Men jeg tok meg sammen. «Hvordan står det til med mor? Har dere mat hjemme?»

«Hun er frisk igjen,» sa han. «Og vi har mat. Vår Far er meget rik.»

Vokterne som var der for å lytte, smilte. De trodde min kone hadde giftet seg med en annen.

Til hvert eneste spørsmål svarte Mihai med et vers fra Bibelen. I de få minuttene vi fikk snakke med hverandre, var det svært lite jeg fikk vite av familienyheter. Men Mihai fortalte meg at han hadde levert en pakke hos portvakten.

Jeg mottok pakken dagen etter. Den overskred det tillatte, for så vidt som den var adressert til *Richard Wurmbrand*. De andre var blitt sendt til mitt «fengsel-jeg», Vasile Georgescu. Kort tid etter ble alle tidligere restriksjoner igjen satt i funksjon: Intet besøk, ingen pakker, ingen brev.

Før de lettere tider ble avbrutt, kom en av vaktene en dag inn i cellen. Han leverte en stor kurv. Den inneholdt lakener og hånd-

klær, og det var mer enn nok av disse ubegripelige luksusting til oss alle.

«Noen har telt feil,» sa Emil, skredderen. «La oss dele opp de lakener som blir til overs. Jeg kan snurpe ihop noen varme skjorter av dette stoffet.»

Ion Madgearu, som var jurist, ble litt urolig. «Det ville være å stjele statseiendom.»

«Hvem kan vite det? Her er ingen inventarliste med sendingen!»

«Jeg er en politisk fange, ikke en kriminell.»

«Du er et kjøtt hue!»

Noen mente ett, andre noe annet, og diskusjonens bølger gikk høyt. Josif appellerte til meg.

Jeg sa: «All denne «statseiendom» tilhører oss. Vi er blitt redusert til en fillehaug, og vi er berettiget til å ta disse tingene. Vi skylder våre familier å gjøre alt det vi kan for å overleve vinteren. Det er akkurat det samme som når vaktene kommer inn om morgenen, halvt i søvne, og spør «hvor mange er dere i denne cellen i dag?» Vi prøver å overdrive når vi nevner vårt antall, for på den måten å få litt ekstra brød – og det gjør vi sannelig rett i!»

Madgearu sa: «Jeg foretrekker å holde meg til loven.»

«Men enhver lov er urettvis mot noen,» svarte jeg. «Loven sier til en millionær, som ikke mangler noen verdens ting, at han ikke må stjele, og den sier det samme til dere og til meg som ingen ting har. Jesus unnskylder David som gjorde utillatelige ting da han var meget sulten.»

Madgearu erklærte seg omsider enig med oss. Men senere fortalte han meg at han hadde en spesiell årsak til å vegre seg for å gå med på et kompromiss av dette slag.

«Jeg var statsadvokat i sin tid, og som anklager har jeg vært med på å få satt hundrevis av mennesker i fengsel. Og jeg resonnererte som så: «Nå vel, det gjør ingen forskjell hva jeg sier. Partiet sender dem i fengsel likevel.» Da jeg senere ble utpekt som sydebukk

for et eller annet mistak og fikk 15 års fengsel selv, ble jeg nesten som svimeslått. Jeg ble sendt til en blymine ved Valea Nistrului. Der fikk jeg en kristen venn. Han delte sin mat med meg og var min gode hyrde. Jeg hadde en kjensle av at vi hadde møtt hverandre før, så jeg spurte hvorfor han var i fengsel. «Å,» sa han, «jeg hjalp en kar som var i vanskeligheter, slik du er. Han kom til gården min og bad om mat og ly. Så ble han arrestert som partisan – og jeg fikk 20 år,» sa han. «Skammelig!» sa jeg – og han så på meg med et underlig blikk . . . Da gikk det opp for meg: Jeg hadde vært anklager da hans sak var oppe. Den mannen dadlet meg aldri, mens hans eksempel ved å gjengjelde vondt med godt gjorde at jeg ble en kristen.»

10

Josif sang mens han prøvde den skjorten som Emil hadde laget til ham av «overskuddslageret». Skjorten lignet en tunika med et hull til å stikke hodet igjennom, men han var hjertens glad over å ha noe nytt og rent innerst på kroppen. «Statseiendom! Alle sammen stjeler nå til dags,» sa han med begeistring.

Stavrat sa: «Han tar det for gitt. På 10 år er vi blitt en nasjon tyver, løgnere og småformat-spioner. Gårdbrukere stjeler fra jordder de en gang eide, gårdsarbeidere stjeler fra kollektivbruket, til og med barberen stjeler en barberhøvel fra sin egen sjappe – som nå er overtatt av «kooperativen». Og så må de dekke sine tyverier. Pastor, inngav De på vegne av menigheten absolutt nøyaktig selvangivelse?»

Jeg medgav at jeg ikke så noen grunn til å gi mine soknebarns penger til det ateistiske parti.

«I neste omgang vil det å stjele bli innført som skolefag,» sa Stavrat.

Så hadde Josif et lite innlegg i samtalen: «Jeg hørte ikke på noe

da jeg gikk på skolen. Lærerne sa at Bessarabia – som alle vet ble stjålet fra oss – alltid hadde tilhørt Russland.»

«Bravo, gutt!» sa generalen.

«Jeg håper du vil motstå deres antireligiøse undervisning også, Josif,» sa jeg, og så fortalte jeg om en professor jeg kjente. Han hadde plikt til å forelese regelmessig om ateisme. «Etter å ha korset seg mens han var alene i rommet sitt – og hadde bedt Gud om tilgivelse – gikk han ut i auditoriet og fortalte studentene at Gud ikke eksisterte.»

«Ja, naturligvis ville professoren bli utspionert,» sa Josif. Han kunne ikke forestille seg en verden hvor du ikke behøver å se deg om til alle kanter før du åpner munnen.

Samtalen begynte så å dreie seg om en ny angiver ved navn Jivoïn. Han hadde desertert fra den jugoslaviske hær og var blitt arrestert på grensen som spion. Og nå spilte han anti-titoist for å innynne seg hos fengselsmyndighetene. Han laget vanskeligheter for vaktene ved å rapportere dem hvis de slakket aldri så lite på reglementet.

«Noen av oss har besluttet å gi Jivoïn et sjokk,» sa Josif. «Hvis vi plutselig gyver på ham alle sammen, kan de ikke straffe oss så altfor strengt.»

«Vent en dag,» sa jeg. «Jeg har en idé som kanskje vil virke bedre.»

Jivoïn var vant med at alle i cellen snudde ham ryggen. Derfor følte han seg smigret da jeg oppsøkte ham og begynte å spørre om hans hjemland. Han var snart i full gang med å gjengi kroatisk vitser og serbiske ordtak, han fortalte om Montenegros skjønnhet og om landets sanger og danser. Hans begeistring steg og steg under mine tilskyndelser.

«Og hvordan er deres nye nasjonalhymne?» spurte jeg.

«Å, den er praktfull. Har De ikke hørt den?»

«Nei, men den ville jeg svært gjerne høre.»

Strålende av begeistring sprang Jivoin opp og hevet sin røst i sang. Vaktene utenfor drog ikke kjensel på den titoistiske hymnen før han kom til referenget. Da ble Jivoin grepet og håndfast dratt av sted for å stå til rette for en meget vred politioffiser.

«Vel, så er vi ferdig med ham,» sa Josif. Vi begynte å le.

Jeg hadde ingen skrupler ved å undertrykke disse angivere. Det er meget trist å tenke på all den skade og mistenkeligjørelse de forårsaket.

Ikke lenge etter at Jivoin var nøytralisert, ble en tidligere Jerngarde-mann, kaptein Stelea, flyttet til vår celle fra en annen lenger borte på galleriet. Der hadde han til sin beklagelse måttet forlate en gammel kamerat fra krigens dager.

«Hva het han?» spurte general Stavrat.

«Ion Coliu,» svarte Stelea. «Han ble satt inn i samme celle som jeg kvelden etter min ankomst til Tirgul-Ocna, og vi hadde en herlig samtale om gamle dager.»

Stavrat spurte om Stelea hadde fortalt Coliu noen hemmeligheter som han hadde tidd med under forhør og tortur.

«Ja da, alt sammen,» sa Stelea. «Han har vært min nærmeste venn i årevis. Jeg kunne satse mitt liv på ham.»

Da Stavrat fortalte Stelea at Ion Coliu var blitt den mest foraktede lokkefugl i Tirgul-Ocna, kunne Stelea ikke tro det. Jeg ble bedt om å bekrefte forholdet. I timevis satt Stelea rett opp og ned på køya. Han så ut som en soldat som er sjokkskadet av bombing. Så fór han opp, skrek hysterisk og gjøv løs på oss. Vaktene kom og bar ham bort.

I hvert fengsel er et rom reservert for slike som bryter sammen. Der overlates de til å rase og skrike, gjøre sitt fornødne på golvet og slåss innbyrdes – somme av dem mister livet i slike forferdelige, sinnsyke bataljer. Mat blir skjøvet inn til dem gjennom en liten luke. Ingen vokter risikerer livet hos slike fanger.

Tiden for Josifs fengselsstraff var snart utløpet. Han la planer for framtiden, fortalte han meg. «Min søster i Tyskland vil arbeide med å skaffe en tillatelse for oss så vi kan reise til Amerika. Jeg skal perfeksjonere meg i engelsk og lære et fag!»

Men han hatet fremdeles sitt vansirede ansikt. En kveld fortalte jeg ham hvordan Helen Keller, som var født blind, døv og stum, ble en av Amerikas mest berømte personligheter. Han ble helt revet med da jeg beskrev hvordan hun lærte seg selv å spille piano, bare ved hjelp av et stykke hardt tre (lydgjengivende tre) som hun holdt godt fast mellom tennene, mens den andre enden av trestykket var festet til pianoet. Jeg fortalte også om hvordan hennes arbeid brakte blindespråket til tusener av mennesker.

«I en av sine bøker skrev hun at selv om hun aldri hadde sett den stjernestrødde himmel – hadde hun selve himmelen i sitt hjerte. Det var derfor hun kunne bre ut for all verden et bilde av skjønnheten i Guds skaperverk til mennesker som har sanser, men ofte unnlater å bruke dem.»

Jeg fortalte ham at Helen Keller kom fra en velstående familie. Hvis hun hadde vært så «heldig» som andre piker, ved å ha alle sine sanser, så hadde hun kanskje kommet til å somle bort livet sitt i trivialiteter. I stedet brukte hun det som vi så lett kaller «vondt», som en stimulus for å nå høyder av storverk.

Josif spekulerte litt på dette. «Helen Keller må være det eneste tilfelle blant tusen,» sa han.

«Nei. Det er mange som henne. Den russiske forfatter Ostrovsky var blind og lam, og han var så fattig at han måtte skrive sin roman på innpakningspapir. Men boken hans er verdensberømt i dag. Store menn har ofte vært syke mennesker. Schiller, Chopin, Keats og andre hadde tuberkulose, slik som vi. Baudelaire, Heine – og vår egen poet Eminescu hadde arvet syfilis. Vitenskapsmen-

nene forteller oss at slike sykdommers mikrober påvirker våre nerveceller på en slik måte at vår intelligens og mottakelighet blir intensivert – selv om det jo også forekommer at de utløser sinns? sykdom eller medfører døden. Tuberkulose kan gjøre at vonde mennesker blir verre, men gode kan bli bedre; de ser og de godtar at livskreftene svekkes og ønsker å gjøre alt det gode de kan i den tiden de ennå har igjen.

Josif hjalp ofte dem som var på nr. fire. Jeg sa: «Har du ikke lagt merke til den sinnsro, mildhet og klarhet som preger slike som lider av tuberkulose?»

Øynene hans lyste opp: «Jo, det er sant. Hvor merkelig...!»

I tusenvis av år har mennesker betraktet fungus – den soppen som vokser på vegger – som noe «vondt». Men så hendte det for 25 år siden at sir Alexander Fleming fant det «gode» i denne soppen. Det var penicillinet som helbreder så mange sykdommer, han hadde oppdaget. Før den virkelige nytte av det var blitt oppdaget, var denne sopp «vond». Det kan så være at vi ennå har igjen å lære hvordan tuberkel-mikroben skal komme til å arbeide for oss. Når denne en gang uhelbredelige sykdommen vår er blitt fullstendig overvunnet, vil kanskje våre barn kunne bli vaksinert med små doser av TB-kimen slik at deres intelligens når en høyere utvikling,» sa jeg.

«Gud skapte himmel og jord, og ditt liv, og så meget av skjønnhet, Josif! Det *er* en mening med din lidelse – slik det var med Jesu lidelse, for det var ved hans død på korset menneskeheten kunne bli frelst.»

Josif hutret i sin nye skjorte som allerede var blitt loslitt.

Slektningene mine hadde sendt meg en jakke av ullstoff. Nå rev jeg fóret løst, og jakken gav jeg til Josif. Men jeg måtte overtale ham før han endelig tok imot den – og tok den på. Han slo armene om sin magre brystkasse for å vise hvor varm han kjente seg.

Josifs omvendelse begynte den dagen. Men det var enda noe som manglet før han nådde fram til troen.

Det hendte under utdelingen av brødrasjonene. Brødiskivene ble lagt i rekke på bordet hver morgen. Hver porsjon skulle være 3½ unse (100 gram), men ikke alle porsjoner var nøyaktig like. Det ble ofte uoverensstemmelser om hvem som hadde tur til å velge først, og krangel om hvem som ble den siste til å velge. Mennene bad om hverandres råd: Hvilken porsjon er størst av dem som er igjen på bordet. Etter å ha fulgt rådet fikk de en mistanke om at de var blitt lurt, og vennskap kom i faresonen på grunn av en munnfull svart brød. Da en gretten fange ved navn Trailescu prøvde å lure meg, var Josif synlig spent på utfallet.

Jeg sa til Trailescu: «Ta min porsjon også. Jeg vet hvor sulten du er.» Han trakk på skuldrene. Så puttet han brødbitene i munnen.

Om kvelden den dagen satt vi og arbeidet med å oversette vers fra Det nye testamente til engelsk. Så sa Josif: «Nå har vi lest nesten alt det Jesus sa, men jeg undrer meg fremdeles over hvordan han egentlig var som menneske.»

Jeg sa: «Det skal jeg fortelle deg. Da jeg var på nr. fire, var det en pastor der. Han ville gi bort alt han hadde – sin siste matbit, medisinen sin, frakken sin. Det har jo hendt at jeg også har gjort noe lignende, selv om jeg trengte tingene selv. Men ved andre høve, når jeg så de sultne og syke mennene, kunne jeg forholde meg helt stille; jeg brydde meg ikke om de andre. Denne andre pastoren lignet virkelig Jesus. Du kunne likefram føle hvordan en berøring av hans hånd kunne helbrede og berolige. En dag snakket han med en liten gruppe fanger, og en av disse stilte ham det samme spørsmål som du har stilt meg nå: «Hvordan er egentlig Jesus? Jeg har aldri møtt noen som er slik som den mannen du beskriver, så god og kjærlig og trofast.» Og pastoren svarte – det var i et øyeblikk av stor dristighet – men hans ord var så enkle og

så preget av ydmykhet: «Jesus ligner meg.» Og mannen som så ofte var blitt hjulpet av pastorens vennlighet, svarte med et smil: «Hvis Kristus ligner Dem, da vil jeg elske ham.» De øyeblikk da en våger å si noe slikt som det den pastoren sa, forekommer meget sjelden, Josif. Men for meg er *dette* det som viser at en er en kristen. Å tro på ham er ikke slik en veldig ting. Å bli lik ham – det er det virkelig store.»

«Pastor, hvis Jesus er som De – da elsker jeg ham, jeg også,» sa Josif. Øynene lyste av uskyld og fred.

Øyeblikket var forbi, og vi fortsatte med engelskleksen. Jeg fortalte ham hvordan Jesus svarte jødene som bad ham om et tegn så de kunne tro på ham. «Våre fedre fikk brød fra himmelen,» sa de. «Moses gav dem det.» Og Jesus svarte: «Jeg er livets brød. Den som kommer til meg, skal aldri hungre eller tørste. Eders fedre åt – og de er døde. Jeg taler om det brød som kommer fra himmelen. Det kan et menneske få spise – og aldri dø.»

Den neste dag arbeidet Josif igjen på nr. fire. Det gjorde han ofte nå. Da vi møtte hverandre om kvelden, sa han til meg: «Jeg ønsker mer enn noe annet å bli en kristen.» Da døpte jeg ham med litt vann fra en blikkmugge, idet jeg sa: «I Faderens, Sønnens og den Hellige Ånds navn.» Bitterheten forsvant fullstendig fra hans hjerte før han ble løslatt.

Den dagen han skulle reise, omfavnet han meg. Tårene stod ham i øynene, og han sa: «De har hjulpet meg som om De var min far. Nå kan jeg stå på egne ben, med Guds hjelp.»

Flere år etter møtte vi hverandre igjen. Han var en kristen. Men nå var han stolt over å bære de arr han engang hatet.

12

Våre fengselsadministratorer overvant snart den frykt de hadde nærret for ubehagelige resultater av Stalins død. Det hadde vært alvorlige opptøyer i slaveleirer i Sibir, og lederne var fast be-

stemt på å ikke vise noen svakhet. Gamle restriksjoner ble igjen forordnet, og nye ble funnet på. Vinduene våre ble lukket og malt over, tross legenes protester, og vi kunne bare åpne dem så det ble en tomme gløtt. Og det måtte skje så vaktene ikke så det. Om sommeren var heten og stanken ubeskrivelig.

Også utenfor fengslene økte vanskelighetene, især for kirken. Av nylig arresterte ortodokse prester fikk vi vite at patriark Justinian fullstendig var blitt et redskap for partiet.

En av hans verste handlinger var behandlingen av Moder Veronica, en nonne som var holdt høyt i ære over hele Romania. Hun var småbrukerdatter. Hun påstod at hun for flere år siden hadde hatt et syn. Jomfru Maria hadde vist seg for henne og sagt at det måtte bygges et konvent på stedet der hun hadde åpenbart seg. Etter at flere lignende ting var blitt rapportert, begynte pengebidrag å strømme inn. 200 unge piker tok nonnesløret, og i årene som fulgte, ble Den Hellige Jomfrus kapell et meget søkt sted. Pilegrimer strømmet dit, slik som til Lourdes i Frankrike. Etter at kommunistene overtok makten, fikk legenden om at Veronica skulle forløse Romania, en ny mening. En dag ankom Justinian i en blankpolert sort bil og begynte sitt inngrep ved å avsette konventkirkens prester. Deretter fortalte han, som kirkens overhode, til nonnene at de bare ødslet sin tid ved å forberede seg til livet etter dette; det måtte da være meget bedre å gå ut og nyte av denne verdens gleder; hvorfor skulle de gi avkall på sine seksuelle rettigheter på grunn av en illusjon om fremtidig salighet? Nonnene lukket ørene for ham. De nektet å forlate sitt tilfluktssted. Deretter ble Justinians besøk fulgt opp av en rassa av sikkerhetspolitiet. De søstre som ikke ville bryte sine klosterløfter, ble mishandlet på det skammeligste, og konventet ble lukket.

Disse nyheter sjokkerte Romania, og en stund var partiet bekymret. Moder Veronica ble underkastet et intenst press i et hemmelig fengsel og ble tvunget til å medgi at den åpenbaring hun hadde

sett, bare var villfarelse. Etter at hun ble løslatt, giftet hun seg og fikk barn. Det ble slutten på Romanias Lourdes.

Et annet hardt slag for de trofaste troende var Petrache Lupus' skjebne. Han var kjent som «Hyrde-helgenen» og var fra Oltenia. Flere år tidligere fikk han en dag mens han passet sin hjord, se skikkelsen av en gammel mann. Den gamle mannen presenterte seg som Gud og erklærte at flere kirker måtte bygges, og penger skulle gis til de fattige. Selv om Lupu som led av nedarvet syfilis, neppe kunne snakke begripelige ord, ble hans beretning trodd. Tusener kom for å besøke ham. Da krigen brøt ut, og han ble sendt med fly til fronten for å inspisere troppene, sloss nesten soldatene om å få kysse hånden hans. Han drog fra det ene frontavsnitt til det andre og fortalte soldatene at Gud ønsket at de skulle drepe flere russere. Da han var blitt arrestert av kommunistene, spurte Petrache Lupu sine medfanger når amerikanerne ville komme og befri dem. «Hvorfor vente på Yankee-ene? Den derre 'gamle mannen' din vil da sikkert befri deg ganske snart.» Lupu snøvlet: «Det ville'n sikkert, men han har'ke no gevær!»

De ortodokse prestene nevnte med bedrøvelse enda et eksempel. Det gjaldt en munk, Arsene Boca som var kjent for sine undergjæringer. Hans disipler sa at de ikke behøvde å bekjenne sine synder for ham, for han kjente til hver eneste en av deres synder bare ved et blikk. Boca tilbrakte en tid i fengsel. Så gav han opp sin virksomhet, giftet seg og levde som andre mennesker.

Mange av de slag partiet rettet mot religionen, kuttet simpelthen vekk grener som bare viste seg å være godtroenhet eller ren overtro; men virkelig og sann tro viste seg å bli sunnere og sterkere enn noensinne. Men den menneskelige natur er slik beskaffen at dersom religiøs overtro blir *for* drastisk klippet av, kan den bli erstattet av ateistisk overtro. I stedet for overdrevet ærefrykt for helgenbilder – får vi avgudsdyrkelsen av Stalin, masse-morderen. Og den siste djevel er verre enn den første.

En ny flokk fanger kom, og en av dem – som var fryktelig mishandlet – spurte etter meg. Sammen med professor Popp gikk jeg bortover gangen.

Det var Boris. Den gamle fagorganisasjonsmannen hadde vært i flere fengsler etter at omskoleringen var avsluttet. Han lå på golvet, der vaktene hadde kastet ham inn. De øvrige fra samme celle var ute og mosjonerte, og ingen hadde gitt ham noen slags hjelp før Popp kom forbi. Forsiktig fikk vi flyttet ham bort til en vanlig plankeseng. Den skitne skjorten hans var klistret fast til huden av koagulert blod. Langsomt – og smertefullt for pasienten – fikk vi skjortestene av ham, og da så vi at ryggen hans viste et uhyggelig mønster etter piskeslag, nye og gamle. Dette var hans belønning for å ha samarbeidet med omskoleringsfolkene – dette var også lønnen fra alle hans tidligere meningsfeller som nå mente å kunne vinne seg en fordel i partiet ved sine ferdigheter i å bruke en kølle.

Fangene begynte å marsjere inn etter øvelsene. Mange av dem kastet hatefulle og foraktelige blikk på Boris.

«Jeg innbød selv til dette,» sa den gamle gubben, mens Popp og jeg vasket sårene hans.

«Og du fikk det!» sa en av de andre.

Boris grep armen min. «Jeg møtte en du kjenner. Patrascanu sendte med en hilsen til deg.»

Boris fortalte at Lucretiu Patrascanu, den tidligere justisminister jeg hadde delt celle med i 1948, var død. Det året som fulgte etter Stalins død, hadde for partilederne vært preget av uvisshet og engstelse. De var like redde som våre voktere for at de kunne komme til å drukne i en kontra-revolusjon. I Patrascanu så de en mann som hadde vært populær, og som fremdeles hadde mange sympatisører på sin side. Han kunne komme til å bli leder for en

liberaliserende bevegelse, og så ta hevn over dem. Etter at han hadde sittet seks år i fengsel, ble han i all hast stilt for en rett og dømt til døden.

Boris hadde vært i lag med ham en kort tid. Han fortalte at Patrascanu, som hadde gjort så meget for å bringe kommunismen til makten, var blitt torturert før han døde. Han hadde klaget over at det var så kaldt i cellen, og så fikk han tykke klær og ble lagt i lenker. Fryser du fremdeles?» spurte torturistene, og så overopphetet de cellen til han gispet etter luft og var gjennomvåt av svette. Han bad om at varmen måtte bli stengt av. Det ble gjort, hvorpå de kledde av ham alt unntatt skjorten, og lot temperaturen synke til frysepunktet. Patrascanu ble vekselvis stekt og frosset, men da han fremdeles ikke døde, tok de ham ut og skjøt ham.

Borsi sa: «Han bad meg om at hvis jeg skulle treffe Dem igjen, måtte jeg si til Dem at De hadde rett.»

Dr. Aldea kom. «Vi må legge Dem inn på nr. fire,» sa han.

14

Jeg tilbrakte all den tiden jeg kunne hos Boris i «dødsrommet», og etter noen dager syntes han å være en smule bedre. Han var glad over å være omgitt av menneskelig vennlighet, selv om hans stolthet ikke ville tillate ham å vedgå det.

Han nikket i retning av sin nabo, en mann som tilhørte Jehovas Vitner. «Gamle Losonczi ber for meg. Han ber bønner nok for oss begge.» Så hevet han stemmen og sa: «Loconczzi, du forteller Gud alt mulig, ikke sant?»

Den gamle karen svarte: «Jeg ber om alt godt for oss alle.»

«Du har ikke fått noe svar ennå,» sa Boris. «Kanskje han sparker deg litt på leggen – for å prøve deg, slik som Job? –»

Han grep meg om håndleddet. «Dette er noe å forklare, er det ikke? År etter år ber mennesker om frihet, om nytt fra familien eller om et enste skikkelig måltid mat. Og hva får de? Ingenting!»

Boris fortsatte. «Jeg var i Jilava, det verste fengsel i Romania. Mine venner bad: Gud, dersom du elsker oss, så gi oss mat som det ikke er mark i.»

«Og ble maten bedre?» spurte Losonczi.

«Nei, den ble verre!»

Jeg sa: «Når en lege behandler deg, må han ikke da forårsake deg smerte? Tenk for et øyeblikk på dyr som dør som et ledd i vitenskapelige eksperimenter. Hvis vi kunne tenke oss en hund som visste at det den måtte gjennomgå, kunne redde livet til millioner av høyere vesener, ville den ikke da villig godta smerte og endog død? Jeg tror at det vi må lide, kan komme senere generasjoner til gode. Jesus bar sin smerte, og han visste at det ville bli til frelse for menneskeheten.»

Losonczi grep ordet. «Over hele verden, hver eneste dag sier folk «Fader vår», og erklærer at hans rike skal komme. Men så kommer det ikke. Men jeg tror jeg vet hvorfor. Det er fordi mennesker som ber, ikke virkelig *vil* at Hans rike skal komme! De sier «komme ditt rike», men det er ikke en bønn fra hjertet. Det de egentlig ønsker, er å få Jerngården tilbake, eller at amerikanerne må komme, eller at kongen må vende tilbake, eller at noen andre må komme og hjelpe dem.»

Boris lyttet alvorlig.

«Men vær dere sikker – det siste de har i tanken, er himlenes rike, selv om de helt sikkert kunne få det dersom de tenkte på det og arbeidet for det. I landsbyen hjemme hadde vi en gudstjeneste hvor vi skulle be for de fattige. Alle var der, så nær som en rik bonde. Hans plass var tom. Mens vi andre tenkte på hvor meget bedre vi var enn han, kom sønnen hans med fire sekker hvete. Han la dem ned ved kirkedøren og sa: – Min far har sendt sin bønn. Den mannen *gjorde noe* for å skape Guds rike.»

Jeg sa: «Du har fått svar, Boris! Bibelen lovet at jødene skulle komme fra alle jordens kanter, og at de skulle få sitt rike i Pale-

stina; men profetien hadde kanskje ikke blitt oppfylt på enda 1000 år, hvis ikke menn som Herzel og Weizmann hadde arbeidet og strevd for å oppfylle den.»

Andre i rommet, utmagrede, alvorlige menn i dette dødens værelse, stilte meg spørsmål om meningen med bønn og om hvordan den kunne hjelpe. Jeg uttalte mine tanker høyt. «Mange betrakter Gud som om han var en rik mann som de kunne henvende seg til for å få gunstbevisninger. Mange tar sin tilflukt til overtro. Men kristne i fengsel vet at vi må prøve å nå fram til en renere religionsform, selv om dette ikke er noe hver-manns-sak. Våre bøtter tar den stille betraknings form, eller godtakingens, eller kjærlighetens.

Millioner kaller daglig på Faderen. Men siden vi på jorden er barn av Gud, og ettersom barna deler sin fars ansvar – da vender jo våre bøtter seg til oss selv også. Den Fader som jeg ber til – er han ikke i mitt hjerte?

Altså: Når jeg sier «hellige vorde ditt navn», da må jeg hellige Guds navn. «Komme ditt rike» – vil si at jeg må bekjempe alle villdyrene som hersker over store deler av verden. «Skje din vilje» – og viljen til de *gode* menneskene, ikke de dårlige. «Forlat oss vår synd» – da må jeg også tilgi. «Led oss ikke inn i fristelse» – altså må jeg beskytte andre mot det å bli fristet. «Fri oss fra det vonde» – jeg må gjøre alt som står i min makt for å fri mennesker fra synden.»

Losonczi og jeg ble venner. Han var en interessant mann. Han var bonde, og hans enkle sunne sans skinte gjennom også de eienommelige synsmåter han framholdt som et Jehovas Vitne. Jeg fant at sekten hadde valgt ham og ikke omvendt. Desillusjonert over den ortodokse kirke, og på leting etter en religion på grunn av en personlig krise, hadde han åpnet seg for det første trossamfunn han møtte. I fengslet var det mange som hadde «flyktet» fra de store kirker. Hadde Losonczi kommet med i et anerkjent trossamfunn,

som baptister eller adventister, ville han sikkert ikke ha blitt dømt til 20 års fengsel som en av de fredløse Vitner.

En dag da jeg snakket med ham, spurte han meg: «Vet De egentlig hvorfor jeg er her??» Det var ikke bare fordi partiet hatet Vitnene for deres ubøyelige standpunkter, sa han. «For mange år siden begikk jeg en stor synd på det seksuelle område. Jeg angret, gjorde bot og bad Gud om å la meg få lide for å sone min synd. Jeg soner fremdeles.»

Losonczi var ikke i en slik tilstand at han kunne høre om en annen lære nå. Han var døende.

«Endog de hellige hadde vansker med å undertrykke sin kjødelige natur,» sa jeg. «Dette visste Jesus. Han har sonet for våre synder, derfor er det ikke meningen at du skal fortsette med å sone selv.»

Han svarte: «Jeg kan ikke glemme det som hendte.»

Noen få dager etterpå kom jeg inn i rommet og fant Losonczis seng tom. Han hadde sovnet inn i løpet av natten.

15

Den gamle mannen hadde sloknet mens han tenkte på en seksuell synd begått i sin ungdom, og her led han nok ikke alene. Det seksuelle var en vedvarende plage for alle som var i fengslet. Fanger kunne sitte og nistirre på ingenting, men hode og tanker var fylt av fantasier om menn og kvinner under utførelse av seksualakten og i alle tenkelige perversjoner av den. De prøvde å finne hjelp i endeløs prat om disse ting, og ofte la de ut agn for meg i form av provoserende spørsmål.

Giftede menn, som stadig tenkte på hva deres koner holdt på med, hadde det verst av alle. Konene til vel halvparten av de gifte fangene hadde allerede latt seg skille i mennenes fravær. De var ofte blitt presset til å la seg skille fra «kontrarevolusjonistene» som fangene

ble kalt, og koner som hadde forlatt sine fengslede menn og gått til andre menn, hadde ingen grunn å påberope seg at de gav etter for det press de var utsatt for.

En av lederne for den besettende sex-snakkingen hadde en gang eid en forretning, og ifølge hans egne beskrivelser hadde han forført mange pene kvinnelige assistenter. Han var en tykkfallen mann, middelaldrende, som var stolt over sitt oppnavn «Den store elsker», og han skrøt ofte av den unge skuespillerinnen som var hans kone og som beundret ham så veldig, etter det han sa.

Dan han ble kalt til kommandantens kontor, ventet han å få høre resultatet av sin appell over dommen. «Jeg er snart ute igjen nå,» sa han, «og da –!» Han kysset fingrene sine.

Han var snart tilbake, ildrød av raseri. «Min appell er blitt avslått, og hun har latt seg skille fra meg og er gift igjen!» eksplo-derte han. I flere minutter, uten pause, beskrev han den hevnen han skulle ta over denne kvinnen og hennes nye ektemann, som forresten var direktør for Statsteatret. Andre forkastede ektemenn fyrte opp under vredens flamme, de lo og skrek i bitterhet, mens de fant opp stadig mer fryktelige avstraffelsesmåter.

Jeg sa: «Men hvor mange av oss ville forbli trofaste mot våre koner dersom *vi* var frie og *de* satt i fengsel?»

«Begynn ikke noen skoletime!» ropte Frimu.

Jeg sa: «Det gjør meg vondt å høre om de dårlige nyheter De har fått. Men De snakker bestandig om alle de piker De har forført: Hvordan i all verden kan De vente at kvinnene skal være rene – med slike menn som Dem gående løse?»

Novac, en domprost som bestandig var noe reservert og sky, overrasket oss med å si: «Det er ikke alltid mannens skyld. Jeg forsøkte å gjøre min kone lykkelig, og jeg trodde det hadde lykkes for meg. Da jeg vendte hjem etter mitt første fengselsopphold, ble hoveddøren åpnet av en fremmed. Min kone kom ut og sa: – Jeg er gift med ham! Vær så snill å gå! – Jeg prøvde å tale til henne,

men hun ville ikke høre. Jeg har hatt nok av besværligheter, jeg vil ikke ha flere kontra-revolusjonister i mitt hjem, ropte hun. Så min første natt i frihet tilbrakte jeg i venterommet på en jernbanestasjon.»

«De er en tosk,» sa Frimu.

Petre, en flyger, spurte: «Hvordan gikk det så den neste natten?»

Prosten rødmet og vendte seg bort.

Emil, revisoren, skalv av sinne mens han fortalte om hvordan han hadde kommet hjem etter et tidligere fengselsopphold. «Hunden min fikk teften av meg mens jeg enda var halvveis nede i gaten. Den slet lenken løs fra gjerdet og stormløp nedover for å hilse meg velkommen, og da jeg bøyd meg ned, hoppet den opp og slikket meg i ansiktet. Så gikk jeg inn i huset – og fant min hustru i seng med en annen mann.

Han stirret rundt på oss. «Hvilken av de to var det som var bikkje, pastor?»

16

Det kommunistiske parti arbeidet åpenlyst for å undergrave moralen. Men, bortsett fra denne faktor, *var* kristen undervisning om de seksuelle ting blitt respektert? Det hørtes ikke slik ut, etter praten i fengslet å dømme. Og en håndfull kristne fanger prøvde å finne det ut ved å be om et oppriktig svar på et enkelt spørsmål: Har du alltid adlydt kirkens hoved-læresetning når det gjelder dette å «være ren i tanker, ord og gjerninger», før ekteskapet, og trofast i ekteskapet?

Av 300 fanger, alle nominelle kristne, var det to menn som svarte ja. Den ene var den helgenaktige Fader Suroianu, og den andre en gutt på 15 år.

Vi satt og sammenholdt våre notater. General Stavrat sa: «Kirken

er nødt til å gjennomtenke disse spørsmålene igjen. En hær kan ikke gå til et slag med ordrer som ingen adlyder.»

«Å preke noe som ingen praktiserer, forringer verdien av alt det en prest måtte ha å si,» bemerket Stancu, journalisten.

«Vi kan ikke gå imot Bibelen,» sa domprost Novac.

«Naturligvis ikke,» sa jeg. «Men selv om vi ikke kan gå på akkord med synd, må vi ha større forståelse for synderen. I bibelsk tid bar kvinnene slør og antrekk som minte om telt! Du måtte være en sann virtuous i ondskap om du skulle kunne føre en pike på avveier den gang. Nå til dags er klærne deres nettopp laget slik at de skal kunne friste alle av mannkjønn. Og mulighetene er talløse.

Vi kan huske hvordan Jesus behandlet kvinnen som var grepet i hor. Ingen der kunne kaste den første stein. De trakk seg bort. Og Jesus spurte: «Kvinne, har ingen fordømt deg? – Gå bort, og synd ikke mer.»

Domprosten var bekymret. «Unge mennesker har så stor frihet i dag. De trenger veiledning.»

Jeg var enig, men tilføyde: «Vi må også undervise om at kjønnslivet er en gave som Gud har gitt menneskeheten. Vi må fortelle hele sannheten om det seksuelle for å kunne befri det for alt som er smussig og uanstendig. Her er det noe guddommelig. Verdens eldste religiøse bok, *Maneva-Darma Sostra*, sier: «Kvinnen er et alter til hvilket mannen bringer et velbehagelig offer for Gud, sin sæd.»

«De fleste av oss betrakter kvinnen på en mer hverdagslig måte,» kom det beklagende fra Stancu. «Hun er noe som skal brukes, en gjenstand en har for fornøyselsens skyld, eller en velkledd dokke til å ta med seg ut og vise fram. Eller en slave som gjør rent og lager mat, eller en avgud som en mann kan synke hen i tilbedelse av. Ingen synes å anse henne som sin like, ikke engang når det gjelder seksuelt samkvem.»

«Hovedsaken er å velge en partner som kan gjøre deg lykkelig,» sa prosten.

«Eller vice-versa,» antydet jeg. «En av de lykkeligste menn jeg kjenner, valgte en ganske alminnelig pike i landsbyen, for han tenktest hun ikke ville finne noen annen å gifte seg med.»

«For en romantiker,» spottet Stancu. «Ekteskapet er bare en kontrakt. Da foreldrene mine fant en kjekk pike med passende størrelse – på medgiften! – var avtalen gjort. Vi har hatt det ganske bra, og vi har gått hver sine veier.»

«Så De er altså i det hele tatt ikke gift likevel,» sa jeg.

«Knuten ble knyttet i kirken!»

«Jeg anser et ekteskap som er inngått bare i materialistisk hensikt som verdiløst i Guds øyne, om det så ble velsignet av paven i Roma.»

Stancu lo. «Da må det vrimle av verdiløse ekteskap alle vegne. Gutter selger seg til rike piker, akkurat som piker selger seg til rike menn. Er det ikke mer ufornuftig å bli vurdert etter godt utseende som ikke varer, enn etter en solid bankkonto som varer?»

Jeg svarte med å fortelle Stancu om en ung pike. Foreldrene hennes fikk henne til å gifte seg med en velstående mann. Etter noen år ble hun forelsket i skredderen som laget klærne hennes, og hun reiste sin vei for å leve sammen med ham. Mange kirkegjengere ville ikke lenger ha noe med henne å gjøre. Naturligvis mener jeg oppriktig at det er synd å leve med en mann utenom ekteskap, men jeg prøvde å forstå hennes stilling. Hun var blitt bundet til sin ektemann mot sin vilje. Med strenge midler – de hadde til og med gitt henne juling – hadde foreldrene tvunget henne inn i dette ekteskapet. Hun elsket virkelig skredderen, og det beste ville være å ikke forakte eller dømme denne kvinnen, men å hjelpe henne med å få tingene brakt i legal orden. Jeg bad mine medlemmer om ikke å forhaste seg med å dømme henne.

Den unge kvinnen kom gråtende til meg for å takke. Jeg sa at kirkens ministerialprotokoll ikke var det samme som Vår Herres register i himmelen. «Hvis din kjærlighet er virkelig og sann, så

følg den uansett hva folk sier.» Hun slo armene rundt halsen min og kysset meg. Og akkurat da kom min kone inn.»

En rungende lattersalve fulgte. Stancu spurte: «Hvordan forklarte De situasjonen for Deres frue?»

«Det var ingenting å forklare,» sa jeg. «Kvinnen levde lykkelig med sin skredder, og da han døde flere år etter, fortalte jeg min kone hva som hadde hendt.»

17

Fengsler formodes ofte å oppmuntre til homoseksualitet. Men vi så ingen beviser for dette, muligens på grunn av sykdom, utmattelse og trangboddhet vi hadde å leve i. Professor Popp uttalte seg meget kraftig mot et eller to mistenkelige tilfelle.

Jeg sa at homoseksualitet uten tvil er en synd. Vi burde fordømme synden, men forsøke å forstå disse ofte svært ulykkelige menn og tilgi deres svikt, slik som vi gjør når det angår andre menneskelige feil, og så prøve å helbrede dem. Mange berømte menn hadde vært homoseksuelle: Alexander, Hadrian, Plato, Leonardo. Flere av disse hadde vist dype religiøse følelser i sine verker, fra Sokrates – som er blitt kalt «en kristen før Kristus» – til Michelangelo og, fra vår egen tid, Oscar Wilde og André Dunant, stifteren av det internasjonale Røde Kors.

«Joda, jeg kjenner hele den adelskalenderen,» sa Popp, «men så mange av dem brisker seg – på scenen og ellers – av sine problemer og gjør en privat sak til en offentlig sådan. Ettersom samfunnet fordømmer denne tendens, burde de i alle fall vise en smule omtanke.»

Jeg erklærte meg enig, idet jeg gjorde oppmerksom på et råd, gitt i Talmud, boken som er så full av praktisk visdom. Den sier at hvis en rabbiner ikke greier å overvinne en dårlig innskytelse, burde han i alle fall unngå skandale, dekke seg med et slør og dra til en annen by. Siden kunne han komme hjem for å undervise i loven.

Paul Cernei, en ung mann som tidligere hadde vært i Jerngarden, hadde ligget i en seng i nærheten. Nå svingte han bena ned på golvet og sa: «Jeg vil forelegge dere et problem som ruinerte mitt liv. For noen år siden møtte jeg en pike. La oss kalle henne Jenny. Vi ble forelsket i hverandre, men hun ville aldri ta meg med til sitt hjem. Til slutt bestemte jeg meg for at jeg likevel ville be om hennes fars godkjenning så vi kunne gifte oss. Da jeg fant fram til huset og oppga navnet mitt, kom hennes far ut og sa: «Min sønn, Jenny har fortalt meg alt om deg!» Jeg så på ham med forskrek-kelse. Han var rabbiner. Davidsstjernen bar han på brystet. Jeg var antisemitt og visste ikke hva jeg skulle gjøre. Jeg mumlet noe om at jeg ikke ante at Jenny kom fra en jødisk familie, og gikk min vei.»

Han gjorde et opphold. «Jeg så aldri den piken igjen. Men jeg giftet meg aldri, og jeg kunne ikke glemme henne. Jeg har hørt at hun også er ugift fremdeles.»

Cernei var beveget, mens han fortalte sin historie. Stavrat sa: «Det er kanskje ikke for sent når du kommer ut . . . »

«Men om vi nå kunne gifte oss,» spurte Cernei, «hvem skulle så forandre sin religion? Jeg er ortodoks, hun er jøde.»

Jeg sa: «Enten betyr din tro noe for deg, og da kan du ikke forandre den for noe i verden – eller den betyr ikke noe for deg, og da kan du like gjerne avskrive den. Men ettersom dere elsker hverandre, hvorfor kan dere ikke beholde den religion dere hver for seg har valgt?»

«Jeg ønsker meg barn. Vi måtte da oppdra dem i den ene eller den andre religion,» svarte han.

Jeg mente at mens barna vokste opp, kunne Cernei og hans hustru – under full respekt for hverandres tro – la barna selv velge sin religion, når de ble modne til det. «Du kunne bruke din kjær-lighet som middel til, med mildhet og ydmykhet, å lede henne til den kristne sannhet.»

«Foreldrene henne ville aldri gå med på det.»

«Hun burde jo adlyde dem naturligvis, men hun skulle ikke underkaste seg dersom hun visste at de handlet feil.»

Stavrat ristet på hodet. «Hedre din far og din mor,» siterte han.

«Men general,» sa Cernei, «min far forlot hjemmet da jeg ennå lå i vuggen. Min mor drog sin vei med andre. Jeg ble oppfostret i et barnehjem.»

Ingen kunne finne noe å svare til dette.

«Jeg ønsker at jeg hadde stoppet og tenkt meg om den dagen da jeg snudde og gikk min vei fra hjemmet hennes,» sa Cernei.

Hvor ofte har jeg ikke hørt fanger ytre ord som disse. Vi ligner biler som har frontlysene bak. Når vi ser tilbake, ser vi den ødeleggelse vi har forvoldt og de mennesker vi har såret. Vi skjønner for sent at om vi bare hadde stanset og tenkt over hva det ville komme til å koste våre familier, vår helbred eller rett og slett vår selvaktelse – ville vi ikke ha handlet som vi gjorde.

Da Cernei forlot oss, sa generalen: «Han er en fin ung mann. Folk skylder ofte på dårlig oppdragelse dersom en ungdom slår inn på dårlige veier nå til dags, men «dårlig blod» har også betydning. Vi viser omsorg når vi aler opp dyr; men degraderte, verdiløse forbrytere blir aldri advart mot å fortsette med å avle etterkommere av «egen rase».»

Kristenheten kan ikke ignorere dette fundamentale problem: arvelighet. Vi forsøker å reformere den voksne eller straffe forbryteren, men aldri ber vi foreldre-in-spe om å overveie om det hos deres fysiske arvelatere skulle være noe som kan komme til å skade de ennå ufødte. Kjønnslivet eksisterer ikke bare for at flere babyer skal bli født til verden; det har sin verdi også i det å gjøre livet edlere og lykkeligere.

De fleste fanger, som alltid får for lite mat, setter seksuell hunger på like fot med mat-hungeren. Ved den endelige dom vil menneskene bli bebredet fordi de ikke mettet de hungrige; og de vil

blir bebreidet – en en del av fangene – dersom de ikke også hadde tilfredsstillt denne tørst etter kjærlighet. Det burde de ha gjort så sant de kunne; det ville har foredlet deres partnere og gjort dem lykkeligere.

Det finnes seksuell urettferdighet selvfølgelig – akkurat som det finnes sosial og økonomisk urettferdighet. Det er en av de store årsaker til menneskelig lidelse. Men så har også enhver lov, selv guddommelig lov, uunngåelig et element av urettferdighet i seg. Den pålegger nemlig ulike mennesker som lever under ulike forhold, de samme oppgaver. Loven fastlegger de samme regler for rike og fattige, for underseksuelle og overseksuelle, for de ubegavede og de intellektuelle.

Ekteskapet må være et spørsmål om hederlighet. Det er en plikt du påtar deg – å være trofast. Kjærlighet er et skjønn, en oppfattelse, og alle skjønn undergår forandringer: ingen elsker – eller er sinte – for bestandig. Det er naturens lov at lidenskap svekkes i intensitet ettersom en blir eldre, så *den* kan heller ikke være en garanti for et lykkelig ekteskap. Det må være noe spesielt eller: Beslutningen om å være lojal, beslutningen om å gjøre den andre lykkelig.

Da det åpenbart er umulig å tilfredsstille enhvers seksuelle behov, diskuterte vi avholdenhet som et alternativ. Katolikkene uttalte seg i favør av sølibat for prestestanden.

Jeg sa: «Dersom sølibat er pålagt og ekteskap utelukket ved løfte, kan svikt i avholdenheten ødelegge en prests tro.»

«Sølibat kan også bli en stor skapende kraft,» sa professoren. «Det er usikkert om Spinoza, Kant, Descartes, Newton og Beethoven noensinne kjente en kvinne i bibelsk mening.»

Jeg mente at den viktigste hjelp som kan gis, er å lære menneskene å sublimere sin naturlige trang i handlinger som gagnar samfunnet og ærer Gud. Avholdenhet er for de få, mente jeg. Men vi må lære å forstå bedre og bedre at våre legemer ikke er våre,

slik at vi kan misbruke dem til selvisk behagelighet; de skal være templer for Gud og helliges til hans tjeneste.

Popp og jeg tok hver sin tårn med å ta oss av Boris som lå på nr. fire. Hosten hans var blitt mer kraftløs. Dr. Aldea sa: «Hvis han spiser, kan han kanskje leve i 10 dager ennå. Mine besøk hjelper ham egentlig ikke. Han er fylt av anger over den piskingen han gav meg. Det bedrøver ham å se meg.»

Jeg spurte om mannen kunne flyttes inn i min celle. Aldea fikk arrangert det. Så ble Boris båret inn i sengen ved siden av min, og jeg pleide ham de siste dager av hans liv.

Han liksom smuldret bort for øynene på oss. Hårmanen hans var forvandlet til noen fjoner, kinnene var innsunket. Han svettet i feber, og jeg tørket ansiktet hans med en svamp, dag etter dag.

«Alt er over snart,» mumlet han. «En prest fortalte meg engang at jeg kom til å råtne i helvete. La det skje!»

«Hva fikk ham til å snakke slikt?» spurte jeg.

«Jeg forbannet Gud på grunn av mine lidelser. Han sa at jeg kommer til å bli pint i all evighet.»

En pastor ved navnet Valentine innvendte: «Mennesker forbanner det kommunistiske parti, men omsider vil kanskje partiet løslate dem. Hvis helvete var evig, da ville Gud være verre enn vårt hemmelige politi.»

Boris åpnet øynene. «Mener De at De ikke tror på den evige ild?»

«Den bibelske lære om et evig, endeløst helvete er subjektivt sant. Det tviler jeg ikke på. Men hva er helvete? Dostojevski kaller det en samvittighetstilstand, og han var en ortodoks troende. I *Brødrene Karamazov* skrev han om helvete: «Jeg tror det er den lidelse som består i det at en ikke er i stand til å elske.»

«Jeg bryr meg ikke om den slags helvete,» sa Boris.

Jeg sa: «Kanskje du aldri har visst hva det vil si å leve et sted hvor det ikke finnes kjærlighet. Når de vonde bare har de vonde som selskap, tenk deg da hva det ville være! Det er blitt sagt at da Hitler kom til helvete, så han seg rundt til han fant Mussolini. «Hvordan er det egentlig her nede?» spurte han. Mussolini svarte: «Ikke så verst. Men det er en hel del tvangsarbeid.» Og så begynte han å snufse. «Kom, Duce,» sa Hitler, «la oss like godt hoppe i det.» «Nåvel da, men det er bare det at det er Stalin som er leder for arbeidsgjengen!»

Boris smilte. «Jeg ville naturligvis i høyeste grad mislike å treffe min gamle sjef Ana Pauker der nede.» Han lå og tenkte litt. «Den katolske presten som sa at jeg kommer til å brenne på grunn av bespottelse, var en god mann. Han gjorde aldri noe vondt imot noen, men han mente likevel at Gud simpelthen ville hevne seg på meg ved å torturere meg i all evighet. Den Gud han trodde på, var altså verre enn presten.»

Pastor Valentine sa: «Jeg tviler ikke på at de som er i helvete, føler det som en evig straff. I denne mening kaller Bibelen helvete uendelig, slik som fengselsoppholdet synes uendelig for oss. Men vi ser da at menn begynner å elske Gud og forstå at de har gjort det som vondt er. I Jesu lignelse om den fattige Lasarus ser vi at den rike mann viser tegn til en hjertets forvandling – i helvete! Han hadde vært en egoist, nå bekymrer han seg om sine brødre. I naturen er intet noe sted absolutt uforanderlig. Hvis det finnes noen slags utvikling i helvete – i retning av godhet – da åpner det en håpets dør!»

Boris snakket med svak stemme til fangene i nærheten: «Gode nyheter, gutter! Pastoren sier at vi kanskje ikke skal stekes i all evighet likevel!»

Noen lo. Frimu, Stavrat og andre kom bort til oss.

«Nåvel,» sa Frimu, «hva vil min straff bli?»

Frimu var en forsluken mann. Jeg sa: «De tidlige kristne pleide

å fortelle om en mann som kom til helvete og ble meget overrasket over å finne at der var dekket et bankettbord. Han drog kjensel på mange historiske skikkelser ved bordet. 'Har dere alltid slike fester her?' spurte han. 'Selvfølgelig. Vi kan bestille akkurat hva vi vil!' 'Hva er da deres straff?' 'Det er at vi aldri greier å bevege hånden som holder maten opp til munnen.' Den nyankomne mente å ha funnet en utvei: 'Men hvorfor kan så ikke du mate din sidemann og la ham mate deg?' 'Hva!!' skrek den andre, 'skulle jeg hjelpe ham? Nei, da vil jeg heller fortsette å sulte!'

General Stavrat sa: «Jeg lærte på skolen og i kirken at de som dør uten anger og tro, skal straffes av Gud i evighet. Det er et godtatt dogme.»

«Godtatt i Deres tanke, ja, men muligens ikke i Deres hjerte, general. Omkring oss ser vi menn som forbanner Gud og nekter at han er til, fordi de lider urettferdig. De kommer sikkert til å bli dømt etter sine gjerninger, tanker og ord. Og så? Anta at De ser en fremmed som befinner seg i fare for å bli drept. De ville sikkert være den første til å løpe bort og hjelpe ham. Dersom en kristen virkelig tror at hans neste kommer til å pines i all evighet i helvete, da skulle han dag og natt forsøke å bønnfalle ham til å omvende seg og tro. Men i stedet ser vi at jo mer kristen en mann er, dess stillere og mer innadventd blir han.»

19

Boris' gamle fordommer falt bort en etter en, men i stedet for å bli glad, ble han mer og mer deprimert. «Jeg skjønner at jeg har sløst bort mitt liv,» sa han. «Jeg trodde at jeg var så gløgg. Jeg har misledet temmelig mange mennesker gjennom de siste 50 år. Hvis Deres Gud virkelig eksisterer, vil han nok ikke ha en slik som meg i Himmelen. Så ned farer jeg for å møte den gamle purka Ana Pauker. – Nå er jeg virkelig engstelig!»

Ofte når han ikke fikk sove, bad han meg om å snakke til ham.

«Hvem skal be for meg når jeg er død?» spurte han. Han trodde at lutheranerne praktiserte forbønn for de døde. Jeg sa at Luther ganske enkelt ikke ønsket at folk skulle leve i den villfarelse at uansett hvor ille de hadde syndet, kunne de betale en prest som da kunne be dem ut av skjærsilden.

Pastor Valentine sa: «Vi ber for våre medfanger som ligger her dødssyke dag etter dag. Det ville ikke være en kjærlighetshandling om vi sluttet å be for dem så snart sjelen forlater legemet. At katolikker og lutheranere kranglet om offentlig bønn for 400 år siden, bør ikke diktere oss nå.»

«Men hjelper det de døde om vi ber for dem?»

«Ja,» sa han. «For Gud er alle levende – og det er de for meg også. Og hvis de er levende, er jeg sikker på at bønn kan hjelpe dem.»

«Hvis jeg var deg, ville jeg ikke ødsle bort noen bønn på en slik en som jeg er,» sa Boris. Han lo litt av dette og fikk et kraftig hosteanfall.

Valentine sa: «Jeg er sikker på at du har gjort mye godt. Det finnes sikkert mange verre menn. Men jeg ber for dem alle, selv de verste av dem – Stalin, Hitler, Himmler, Beria.»

«Hva ber du?» Boris' stemme var svak nå.

«Gud, tilgi de store syndere og forbrytere og – blant de verste av menneskene – meg også.»

Jeg satt hos Boris en lang stund. Det var så stille at vi kunne høre Frimus skrytende stemme fra nabocellen. Vi hørte latter og knising. Frimu skrøt av sine seksuelle storbedrifter.

I noen timer var Boris stille. Jeg trodde han sov. Men plutselig mumlet han: «Hvordan blir det tro?»

«Hva da?» spurte jeg.

«Guds dom. Sitter han på en høy trone og sier: Helvete – himmelen – helvete – himmelen, ettersom sjelene passerer forbi ham? Selv forstår jeg det ikke.»

Jeg fortalte ham hvordan jeg forestiller meg det.

«Gud sitter på en trone. Bak ham er det et stort forheng. Og en for en kommer vi fram for ham. Så gjør Gud et tegn med sin høyre hånd, og fram foran forhenget kommer det vesener, det ene skjønnere enn det andre. De er så strålende vakre at vi ikke kan tåle å se på dem. Hvert av disse vesener stiller seg foran dem som skal dømmes. Vi som er anklaget, spør: 'Hvem er dette vidunderlige vesen som er hos meg?' Og Gud svarer: 'Det er deg, slik du ville ha vært dersom du hadde vært lydig mot meg. Og så kommer, for de ulydige, den evige angers helvete.»

«Anger,» hvisket Boris.

I løpet av natten hadde han en blødning. Jeg hadde en stund som virkelig tok på meg. Så mistet han bevisstheten. Han lå stille, øynene hans stirret – liksom blinde – opp mot taket en times tid. Pulsens var svak, men jeg kunne fremdeles merke den under fingeren jeg holdt på håndleddet hans. Plutselig rev han hånden til seg og satte seg halvt opp. Han utstøtte et skrik som syntes å rive sjelen løs fra kroppen: «Herre Gud, Tilgi meg.»

Noen av fangene rundt oss våknet og murret ergerlig – og la seg til å sove igjen.

Da dagen grydde, begynte jeg å vaske Boris' legeme og gjøre det i stand til begravelsen. Mens jeg holdt på med det, var den ortodokse biskop i en celle lenger borte i gangen blitt varslet om at en mann var død. Han kom inn i vår celle og begynte sitt ritual. Jeg fortsatte med mitt arbeid. Nå og da avbrøt biskopen seg selv for å hysje på meg. «Reis Dem opp og stå stille! Vis respekt!» Men jeg så ikke opp. Da ritualet var forrettet, bebreidet biskopen meg igjen.

Jeg sa: «Hvor var De mens denne mannen lå og stred med døden hele siste uke? Holdt De en kopp opp til leppene hans da han bad om vann? Hvorfor kommer De ikke før nå, og da for å utføre en seremoni som ikke betydde noen ting for ham?»

Vi var sinte begge to. Biskopens ritual syntes meg så hult og intet-

sigende – ved siden av dette enkle ropet fra hjertets dyp: «Herre Gud. Tilgi meg!»

20

Våren 1955 viste tegn til politisk mildvær. En del fengselskommandanter var blitt arrestert for «økonomisk sabotasje». Til Tirgul-Ocna kom mange av slavearbeiderne som hadde vært ofre for «sabotørene». Det skulle skaffes senger til dem, og jeg var blant en gruppe som tidlig i juni ble bedt om å gjøre seg ferdig for overføring til et annet fengsel.

Dr. Aldea sa: «De er ikke sterk nok til å flyttes, men det er ikke noe vi kan gjøre. Ta vare på Dem selv. Og kommer De over noe streptomycin, så gi det ikke bort!»

Jeg sa farvel til mine venner. Det skjedde under tårer.

«Vi skal møtes igjen, det vet jeg!» sa professor Popp.

Navnet mitt ble ropt opp, og jeg sluttet meg til et geledd av menn ute i fengselsgården. Vi var en forunderlig flokk der vi stod: snauklipt på hodet, iført klær som var lappet med bot på bot, alle med en fillebylt godt holdt fast i neven – alt vi eide. Noen kunne bare så vidt gå. Ikke desto mindre ble de av oss som var idømt langvarige straffer, kommandert til å ta ett skritt fram og så legge oss ned på gårdsplassen. Anklene våre skulle forsynes med lenker.

Den politiske offiseren stod over smeden etter hvert som denne gikk fra mann til mann. Da turen kom til meg, smilte offiseren et ubehagelig glis. «Aha, Vasile Georgescu! De har da sikkert noe å si til å bli lagt i jern?»

Jeg lå på siden, så opp på ham og sa: «Ja, løytnant, jeg kan svare Dem med en sang.»

Han foldet hendene bak på ryggen og sa: «Å ja! Vær så snill. Vi vil alle svært gjerne høre på Dem.»

Jeg sang innledningsstrofene til republikkens hymne: «Brustne lenker ligger bak oss . . . » Smedens hammer fullførte arbeidet med

et par slag til, og i den engstelige stillhet som fulgte, tilføyde jeg: «Dere synger at 'brustne lenker ligger bak oss', men dette regimet har satt flere mennesker i lenker enn noe annet har gjort.»

Løytnanten hadde ikke funnet fram til noe svar før et rop fra vaktstuen varslet at transporten var kommet. Vi ble fraktet til stasjonen og stuet inn i vogner. Der lå vi i flere timer før toget begynte å knirke og klapre tvers gjennom landet. Gjennom huller i de små, overmalte vinduene, fikk vi glimt av skoger og fjell. Det var en varm og vakker sommerdag.

Femte del

1

Reisen tvers over sletten mot vest fra Bucuresti var ca. 320 km, men det var så mange opphold underveis at turen tok nesten to døgn. Vi hadde allerede gjettet hva som var vårt bestemmelsessted da de tykke, hundre år gamle murene omkring det beryktede Craiova-fengslet kom til syne.

Inne på den steinlagte gårdsplassen ble fotlenkene tatt av oss, og jaget med slag og puff gikk vi gjennom mørke ganger hvor skitten lå tykk. I små grupper ble vi skjøvet brutalt inn i celler langs et galleri. Høylydte protester møtte oss inne fra cellene: «Det finnes ikke mer plass her! Vi holder på å kveles allerede.» Vokterne presset oss nyankomne inn gjennom døren med makt. Det var som i rushtiden på en undergrunnsbane – bare det at betjeningen her svingte med køller!

En kraftig dult i ryggen sendte meg hodestups framover, og så ble døren låst med bulder og brak. Stanken i cellen fikk meg nesten til å kaste opp. Til å begynne med kunne jeg ikke se noen ting. Jeg prøvde å føle meg fram. Hånden min berørte en nesten naken, svett kropp. Langsomt vendte jeg meg til det svake lyset som kom fra en enslig pære oppe under taket. Jeg så trekøyer i «etasjer», flere rekker av dem, og de var alle fullpakket av menn som lå og gispet etter luft. Flere menn, de fleste av dem halv nakne, satt på golvet eller lente seg opp til veggene. Ingen kunne bevege seg uten å vekke naboen, som svor og bante så han vekket andre igjen.

Mitt opphold i denne cellen de neste to måneder ble bare avbrutt av «vandringer» til den stinkende sumpen utenfor – for å tømme dobøtten.

Jeg fortalte fangene at jeg var pastor, og jeg bad en kort bønn. Noen få svor mot meg, men mange lyttet stille. Da hørte jeg en eller annen rope navnet mitt fra en av de høyeste køylene som var skjult i mørket.

«Jeg kjenner stemmen Deres,» sa han. «Jeg hørte talen Deres ved Kultus-kongressen for mange år siden.»

Jeg spurte hvem han var. «Vi skal snakkes i morgen,» sa han.

Den lange natten sluttet kl. fem om morgenen da reveljen gikk. En vokter slo med en jernstang på et hengende stykke av en jernbaneskinne. Mannen fra overkøyen kløv ned for å hilse på meg. Han hadde et tøyestykke snodd om hodet. Vi håndhilste på hverandre.

«Det var like bra at jeg fikk høre stemmen Deres i mørket,» sa han og så på meg med blodskutte øyne. «Jeg kunne ikke ha kjent Dem igjen av utseende. Partiet har fått sin hevn over Deres protest, ser jeg. Hvor mager De er!»

Han var en muselmann og het Nassim. På kongressen i 1945 hadde han representert det lille muhammedanske samfunn.

Vårt vennskap begynte da jeg prøvde å spise mitt første måltid i Craiova. Den motbydelige, fettaktige lukten av suppen trengte inn i cellen før selve «gjørmen» ble satt inn til oss. Strimler av råttet kål og uvasket avfall svømte i et fludium som ikke lar seg beskrive. Men å spise var en plikt, og jeg tømte boksen min.

«Hvordan *kan* De greie det?» spurte Nassim.

Det er en kristen hemmelighet, sa jeg. «Jeg tenker på apostelen Paulus' ord: Gled eder med de glade. Så tenker jeg på venner i Amerika som nå spiser grillstekt kylling og takker Gud sammen med dem, idet jeg tar den første munnfull. Dernest gleder jeg meg med mine venner i England som kanskje spiser oksestek, og der-

med får jeg ned enda en munnfull «suppe». Og slik, ved hjelp av venner i mange land gleder jeg meg med de glade – og greier å tømme suppeboksen. Og holder liv i meg.»

Muselmannen og jeg måtte dele køya med hverandre de varme, kvelende nettene. Men jeg var likevel heldig som slapp å ligge på harde golvet.

«De ligger svært stille,» sa han, mens andre hostet og var urolige rundt oss. «Hva tenker De på? Hjelper Paulus Dem nå også?»

Jeg svarte: «Ja, for nå gleder jeg meg med dem i Vesten ved å tenke på hvor koselige hjem de har, bøkene de kan lese, ferier de kan planlegge, musikk de kan høre og den kjærlighet som hersker mellom mor og far og barna. Og så tenker jeg også på den andre delen av det samme verset i Romerbrevet – og gråt med de gråtende.» Jeg er sikker på at i Vesten er det mange tusen som tenker på oss og hjelper oss i sine bønner.

2

Alle menn i fengsel kjenner trang til å hevde seg. De liker å argumentere. De slår gnister for bare et ord. Og finner de en som ikke gjengjelder fornærmelse med fornærmelse, plager de ham enda mer. Forholdene i Craiova var slik at de vanskelighetene jeg ble stilt ansikt til ansikt med, var nesten uovervinnelige. Når jeg preket, måtte jeg snakke temmelig høyt på grunn av stønn, protestmumling og «på-lissom»-snorking. Fangene kjedet seg inntil fortvilelse. De hadde ikke noen indre ressurser, og de ønsket seg noe som kunne lede oppmerksomheten bort fra dagens trøsteløse forhold. Det ble klart for meg at prekener bare endte med diskusjoner, som igjen fortsatte i krancling. Men alle som kunne fortelle historier, og da spesielt historier med kriminalitet i, var sikret en oppmerksom tilhørerflokk. Så fortalte jeg thrillere av «eget fabrikat». Jeg sørget likevel for at det kristne budskap fikk en sentral plass – men på en så umerkelig måte som mulig.

Min mest populære helt var en banditt ved navn Pipa. Hans navn var kjent over hele Romania. Jeg beskrev hvordan min mor, da hun var småpике, en gang hadde sett ham i retten og siden aldri hadde kunnet glemme hans ville, jagede blikk.

Pipas foreldre var velstående. De døde da han ennå var en gutt. Han skulle tas hånd om av en formynder, men denne bedrog gutten for all hans eiendom. Pipa fikk seg jobb i et vertshus. Innehaveren der lovet å passe på sparepengene hans til han kom tilbake fra militærtjeneste, slik at han kunne starte sin egen forretning. Da Pipa kom hjem, nektet vertshusholderen at det hadde eksistert noen slags avtale dem imellom. Pipa fór løs på mannen i blindt raseri og myrdet ham med knivstikk.

Pipa ble en fredløs og lovløs mann. Fra sitt hi oppe mellom fjellene foretok han hele serier av plyndretokter – alle gjaldt vertshus. Gjennom årene myrdet han ikke mindre enn 36 verthusholdere. (Bifallsplystring fra publikum.) Han manglet ikke selskap. Sammen med to andre lovløse karer, begge i sine beste stjalne klær, drog han ned til en landsby hvor tre unge piker lot seg invitere på middag. Karen fikk lurt noe bedøvende i vinen, og senere bar de pikene med seg opp til hulen.

Så langt var historien sann; men på dette punkt i min versjon av den våknet pikene. Og de greide å holde de tre forbryterne fra livet ved å fortelle dem historier, noe i stil med *Tusen og en natt*. Disse romanser endte med at den peneste piken gjengav fortellinger fra evangeliet, de tre menn ble vunnet og kom på bedre tanker.

Godt mottatt ble også en episk beretning om Dillinger. Hans utvikling fra å være en utslått, utsultet stakkars til å bli Amerikas verste gangster, var blitt et forbilde for mange – også for noen av dem jeg delte celle med. En ødelagt barndom eller sosial urettferdighet er de vanligste utgangsposisjoner for en forbrytersk karriere, og Dillinger begynte med å røve noen få dollar fra billettselgeren ved en kino.

Når vi visste *hvorfor* Pipa og Dillinger var blitt til det de ble,

kunne vi ha medlidenhet med dem, sa jeg. Og fra medlidenhet kommer kjærlighet, og kjærlighet blant menneskene er kristendommens fremst mål. Vi fordømmer mennesker, men akk, hvor sjelden vi tilbyr dem den kjærlighet som kunne redde dem fra å bli forbrytere.

Etterspørselen etter flere fortellinger var så stor at jeg kunne ha fortalt 24 timer i døgnet uten å makte å imøtekomme alles ønske. Jeg beveget meg derfor henimot klassikere som hadde et kristent sikte: Dostojevskijs *Forbrytelse og straff*, Tolstois *Oppstandelse*.

«Pastor,» sa en forstmann som het Radion. «Jeg har hørt mange kriminalhistorier, men ingen som Deres, for samtlige slutter med at forbryteren, den overfalte og politimannen alle går i følge til kirke.»

Mennene lo – og fortsatte å lytte. Ofte fortalte de om sine egne opplevelser som kunne være farseaktige eller tragiske – eller begge deler. Radion, som var høy og slank, akkurat som de trær han stelte med, hadde levd et begivenhetsfattig liv. Men en dag da han sammen med to venner gikk gjennom en skog, og i utkanten av den så seg tilbake, oppdaget han til sin skrekk at det var brutt ut skogbrann. «Da vi kom til nærmeste landsby, ble vi arrestert og anklaget for å ha satt på varmen,» sa han. «Vi ble pisket til vi tilstod at det var vi som hadde tent på skogen som sabotasje mot det lokale kollektivbruket. Men da vi skulle føres for retten, kom den virkelige skyldige og tilstod. Og så ble vi frikjent.»

Men vi ble ikke løslatt. Vi ble ført tilbake til politistasjonen, og politifolkene sa: «Nå skal dere tilstå hva dere ellers har gjort!» Under torturen som fulgte, tilstod vi at vi hadde deltatt i et komplott som planla sabotasje, men dette var bare oppspinn fra vår side. Jeg kunne ha tilstått hva som helst for å få stoppet torturen! Vi fikk 15 års fengsel hver.»

I Craiova hørte vi mange lignende historier. Det var ikke gått lang tid før vi kjente hverandre ut og inn. En nervøs, oppladet at-

mosfære hersket. Ingen tålte motsigelser, og all sans for proporsjoner og logikk var gått tapt for lenge siden.

Da jeg gjenfortalte Knut Hamsuns roman *Sult*, lystet det av manges øyne. Idet vi brøt opp for å spise kveldsmaten, kom en fange som het Herghelegiu, bort til meg og sa at han var blitt dypt grepet. Jeg passet på å foreslå at han kanskje kunne gi bort litt av sitt brød til *hadja*'en (muhammedaneren), som var redd for at det kunne være svinefett i maten – noe som ifølge Koranen var forbudt å spise. Men om min fortelling hadde gått Herghelegiu til hjertet, så hadde den dessverre ikke gått ham til magen. For mitt forslag ble ignorert.

De intellektuelle blant fangene omgav seg med ord. Hvis noen nevnte amerikanske vitenskapelige oppdagelser, ble det hånlige avfeid som propaganda. Hvis noen snakket om en moderne russisk forfatter, ble denne avvist som en statssubsidiert lønsslave. Jødiske filosofers visdom ble uten videre forkastet av katolikkene, som ikke engang hadde hørt et ord av det disse filosofer hadde sagt og skrevet. Jødene visste ingenting om den kristne kirke og brydde seg enda mindre om å få vite noe om den.

En gang beskrev jeg en religiøs bok som jeg hadde «tenkt ut» om nettene. Dommen over den falt med en gang. «Den består av lutherske og tåkete talemåter,» skrek en ortodoks tilhører. «Det er lett å forstå at De er protestant,» sa en annen. Noen dager senere hadde jeg en samtale med de samme karene. Da siterte jeg nokså utførlig fra en bok av «en stor rumensk forfatter» ved navn Naie Ionescu. Sitatene ble mottatt med stor begeistring! Jeg fant ut at dersom jeg noensinne ønsket en fordomsfri reaksjon på mine synsmåter, burde de utgis anonymt. Begge «bøker» var nemlig identisk med hverandre!

Alexandru, studenten, framkalte overbærende smil da han resiterte noen av sine egne vers. Jeg fikk hvisket til ham at han burde lese et dikt til som *jeg* annonserte som en sonett av Shakespeare. «Fremragende!» istemte kritikerkoret. Uten å røpe Alexandrus hem-

melighet fortalte jeg dem at man ikke burde falle i støvet for berømte navn. Shakespeare, Byron, Shelley – for å nevne bare engelske poeter – opphøyet ofte uverdige mennesker og idéer.

En gammel kavallerioffiser erklærte seg uenig: «Jeg er ikke så svært bevandret i litteraturen,» sa han, «men jeg har alltid beundret Gunga Din. Kipling har skapt en soldatens helt der!»

Jeg sa: «Gunga Din var muligens en bedre mann enn jeg er, men han gav sitt liv i kamp for britene – mot sitt eget folk. Hva ville De si om en rumener som døde for russerne i kamp mot sine egne landsmenn?»

En engelsk stipendiat berømmet Shakespeare for hans noble tanker.

Jeg svarte at den gang Shakespeare skrev, ble til og med gatefeiere dratt inn i høytempererte diskusjoner om reformasjonens og puritanismens problemer; likevel ville en historiker, som bare hadde Shakespeares dramaer å lese – neppe ane at kristendommen var kommet til England!

«I alle hans skuespill finnes det ikke en eneste kristen person,» sa jeg, «kanskje med unntak av stakkars Cordelia. Claudius dreper sin rival. Dronningen gifter seg med sin manns morder. Hamlet drømmer om hevn, vil ikke handle og kan ikke tilgi. Polonius er en intrigemaker. Ophelias eneste måte å flykte på – er inn i vanviddet. Othello er en profesjonell drapsmann. Iago er et monstrum av kynisme og bedrageri . . . Shakespeare var en storartet poet og en født psykolog, men han hadde ingen forståelse av kristen karakter.»

Stipendiaten sa: «Kanskje det ikke finnes noen *kristen karakter* som kan beskrive?»

Jeg sa til ham at jeg visste han bare hadde vært noen få uker i fengsel; når han hadde vært der lenger, ville han vite bedre. Han ville få se noe av den godhet jeg hadde erfart: syndere som bekjente sin synd med sine siste åndedrag, og helgener som tilgav sine mor-

dere – slik vi alle håper å bli tilgitt til slutt. Og jeg siterte for ham noen linjer som viser hvilken stor kristen poet som gikk tapt i Shakespeare:

*De sier at døende menns tunger
tilvinger seg oppmerksomhet
slik dyp harmoni gjør det.
Deres ord er få, men de er sjelden
uttalt forgjeves,
for sannhet hvisker de
som hvisker sine ord med smerte.*

Hvor passende kunne han ikke ha anvendt dette vers om Jesu siste ord på korset.

3

Den lille muselmannen hadde meget å lære oss om underkastelse under Guds vilje. Han minte oss ofte om at hvert kapitel i Koranen – som er den mest utbredte bok i verden nest etter Bibelen – begynner med denne påkallelse: I Allah's, den barmhjertiges og medlidendes navn. Nassim prøvde også å gjøre denne forskrift til en del av sitt liv hver eneste dag. Fem ganger om dagen knelte han på det harde golvet og med ærbødighet bøyde han seg i retning av Mekka.

Noen av karene gjorde narr av ham. Jeg sa til dem: «Når en engelskmann ber om *bread* (brød), en tysker om *brot* og en italiener om *pane*, ber de alle om den samme ting. Georghe er katolikk. Han gjør korsets tegn på sin måte. Carol er ortodoks troende, han korsers seg på sin måte. Ion er baptist, han folder hendene sine. Hvorfor skulle så ikke Nassim si fram sine bønner mot øst? Vi nærmer oss Gud på forskjellig vis alle sammen, men han ser bak vår ytre atferd og inn i vårt hjerte. Det er dit vi også skulle se, mer enn vi gjør.»

Nassim og jeg hadde mange samtaler, sittende ved siden av

hverandre på en lav køye, omgitt av urenligheten og forvirringen i cellen. Muhammedanerne tror at deres lære ble åpenbart for profeten ved engelen Gabriel. Nassim talte om sin tro med en inderlighet som for en stund syntes å forandre vårt triste oppholdssted. Til min forundring snakket han med stor hengivelse om Jesus.

«Jesus er for meg en overmåte hellig og vis profet. Han taler Guds eget språk. Men etter vårt syn kan han ikke være Guds sønn. Jeg håper at jeg ikke har såret Dem!»

«På ingen måte! Jeg er egentlig enig med Dem.»

«Hvordan kan en kristen si noe slikt?»

«Jeg sier det fordi en sønn er et resultat av at en kvinne og en mann elsker hverandre. Ingen kristne heller tror at Jesus er 'sønn' i den betydning. Vi kaller ham Guds Sønn i en annen, enestående mening. Han er en utstråling fra Skaperen. Han er Sønnen fordi Han bærer Guds umiskjennelige preg – slik som en sønn ligner sin far. Han er Sønnen, det ser vi av at han strømmer over av kjærlighet og sannhet. Slik sett har vi ingen tvil om at Jesus er Guds Sønn.»

«På den måten kan jeg også akseptere Ham,» sa Nassim, med sitt alvorlige muhammedaner-smil.

Om nå en mann ikke vet navnet på Den Eneste som han elsker? – Jesus støter ikke noen bort som elsker Ham. Den botferdige røver talte til Jesus som om Frelseren var en mann, men Jesus lovet at han skulle få sitte til bords i Paradiset.

4

Fanger kom, og fanger reiste. Bare en ting forandret seg aldri: luften i cellen. Hver gang noen reiste, kom andre og fylte plassen. Og jeg begynte på mitt «sokne»-arbeid igjen.

Blant nykommerne var general Calescu, en gang leder for militærretten. Han elsket å kjempe sine kamper om igjen – i sine erindringer.

ger. De fleste «slag» han ledet, hadde forresten foregått i damenes kabinett, det medgav han gjerne, og hans beste dager hadde vært under krigen! «Og så mange nydelige spioner det var! Jeg gjorde alltid mitt beste for å la dem slippe unna – hvis de var 'vennlige' mot meg!»

Når Calescu ikke snakket om kvinner, snakket han om mat. En kveld bekjentgjorde han: «I dag er det min fødselsdag. Jeg inviterer dere alle til dinner!» og faktene og oppskriften kunne han – han hadde jo feiret så mange jubileer i Paris som ung mann. «Vi skal begi oss til Maxim. Være mine gjester – en time eller to.» Pengene spilte ingen rolle. Han skulle traktere oss med det beste huset formådde. «Hovmester!» ropte han. «Hva kan De anbefale? En *bouillabaisse*, laget av all slags fisk som skal svømme i fyldig safransaus? Kanskje litt for mektig til å begynne med. Hvordan ville det være med *foie gras* med trøfler, fra Perigord, med ristet brød og nykjernet smør fra Normandi. Dette er jo enkle saker! Så skal vi ha *canard à l'orange* – De liker and, herr pastor, gjør De ikke? Eller en *coq au vin*? Og til vår muselmann: *sbaslik* på et flammende sverd!»

Hver rett ble ledsaget av en imponerende vinliste: Burgunder og Hock, en kjempeflaske Champagne, en gyllen Château Yquem, likører og brennevin. Så skulle det velges sigarer: Henry Clay, Romeo y Julietta. Ingenting kunne stanse dette panorama av bordets gleder. Men så gikk døren opp, og inn kom den vanlige beholder med suppe av råtnende innvollsmat og kål.

I denne matprat, så vel som i dagdrømmer om sex, overtok innbilningen. Enklere sjeler enn Calescu komponerte fantasi-retter av kylling, fylt med bananer; poteter, druknende i jordbærsyltetøy – og mange andre retter som heldigvis ble glemt igjen.

Av alle de prøvelser jeg har møtt daglig i matveien i Romanias fengsler, var virkelig maten i Craiova den verste. – Helt til det hendte noe ganske spesielt en dag: Til vår absolutte og vantro for-

undring kom vokterne med et stort kar løksuppe, et annet med lapskaus av virkelig kjøtt, hvit potetmos, friske gulrøtter, brødskiver til hver mann og en stor kurv full av epler! Vi ventet nesten på en av Calescus sigarer også, som komplettering av måltidet.

Hva kunne dette bety? Den minste endring i fengselsrutinen blir tillagt stor betydning av alle som er fanger, og vi håpet at flere under skulle skje. Men i løpet av ettermiddagen ropte general Calescu med opphisset stemme fra vinduet: «Kvinner! For pokker – de drar sin vei!» Det dannet seg kø bak sprinklene. Alle stirret ned. Et halvt dusin velklede damer ble ledet bortover mot porten av kommandanten. En av vaktene fortalte oss at det var en delegasjon av «demokratiske kvinner» fra Vesten. Etter en times besøk i fengslet reiste de, idet de uttalte sin uforbeholdne ros *om maten!*

Den følgende uke ble maten enda verre enn den hadde vært før. Men Romanias mønstergyldige fengsler ble det skrevet rapporter om – av øyenvitnene som hadde besøkt oss! Rapportene sirkulerte i Storbritannia, Frankrike og USA.

5

Det forekom atskillige slike besøk (med leder) på den tiden. Når det russiske lederskap går over på andre hender, blir det som regel et kortvarig mildvær. Etter Stalins død hadde det i all hemmelighet pågått stridigheter blant hans mulige etterfølgere, og nå dukket marskalk Bulganin opp som formann i ministerrådet.

Calescu sa at denne tidligere krigsministers nye maktposisjon betydde at «nå må endelig en gang amerikanerne slåss». Fengselsrykter støttet denne formodning. Daværende president Eisenhowers egne, tydelige ord skulle ha vært at «nå har jeg bare å kneppe igjen den øverste knapp i uniformen – og fangene i Øst-Europa blir befridd»!

Calescus drøm var at så snart russerne hadde måttet dra sin kos, ville kongen komme tilbake til sin trone. Denne troen på monarkiet

ble delt av de fleste bønder og landarbeidere. Deres resonnement var enkelt: «Da kongen var her, hadde jeg mine jorder og min buskap. Nå da han er borte, har jeg ingenting.»

På Romanias tidlige nasjonaldag deltok mange i cellen i en gudstjeneste som også innbefattet en bønn for kong Michael og den kongelige familie. Angiverne var klar over at det var tryggest å se den andre veien. Men cellens republikaner, skolemesteren Constantinescu, uttalte seg mot monarkiet og dets «intetsigende seremoniell».

Radion, forstmannen, sa: «Det kan hende at pomp og prakt ikke betyr noe for deg, men for kongen er dette slikt som følger med. Han behøver ikke å streve for disse tingene. Han er ikke en politiker som må skape seg et navn ved kriger og revolusjoner – hvilket han i tilfelle gjøre på vår bekostning. Kongen lar oss være i fred. Det er derfor jeg er for kongen!»

Radion skåret poeng – også overfor general Calescu som bestandig skulle drive ap med noen om religionen.

«Hvis Jesus virkelig kunne forvandle vann til vin, hvorfor startet han da ikke en forretning og tjente seg en formue?»

Radion sa: «Ingen nålevende kan bevise at Frelseren utførte miraklet i Kana. Men jeg kan gi Dem et bevis for at Jesus kan forvandle vin til møbler!»

«Forbløffende!» kvidret Calescu.

«Ja, ikke sant?» sa Radion. «Før min omvendelse pleide jeg å sløse bort hver penny jeg hadde, til drikkevarer, og min kone hadde ikke engang en stol å sitte på. Etter at jeg sluttet med drikkingen, sparte vi penger og møblerte vårt hjem igjen.»

Denne våren kom det nyheter, denne gang offisielle, som satte punktum for general Calescus krigsspill. Russerne hadde lovet å dra sine tropper ut av Østerrike, og det første «toppmøte» mellom Øst og Vest i løpet av 10 års kald krig skulle holdes i Geneve.

«Fredelig sameksistens» var snart et slagord på alles lepper.

Constantinescu var meget begeistret for det. «Hvorfor skulle ikke Vesten leve harmonisk med det kommunistiske Østen?» – ville han vite.

Jeg sa: «Jeg er ingen politiker, men jeg vet at i alle fall kirken aldri kan slutte fred med ateismen, like lite som politiet kan slutte fred med gangstere – eller sykdom med helse.»

«De hater altså ateister da?» sa Constantinescu.

«Jeg hater ateismen som 'trosbekjennelse', men jeg elsker ateistene,» sa jeg, «akkurat som jeg hater blindhet, men elsker de blinde. Ettersom ateismen er en åndelig blindhet, må den bekjempes.»

Constantinescus lange ansikt røpet spottende forundring. «De snakker om å bekjempe, pastor? Jeg trodde at kristne skulle vende det andre kinn til. Reddet ikke den hellige Frans av Assisi en ulv fra noen som ville drepe den? Han sa jo: 'Drep ikke broder ulv! Han er en av Guds skapninger'.»

«Jeg nærer dyp beundring for Frans,» svarte jeg, «men hvis jeg ikke skyter broder ulv, vil han spise søster får. Min plikt til å drepe ulven – dersom det ikke kan unngås – er inspirert av kjærlighet. Jesus har lært oss å elske våre fiender, men han selv brukte makt dersom det ikke kunne unngås. Gud setter en stopper for tuseners liv hver dag: Det er Hans natur å ta liv så vel som å gi liv.»

En nylig ankommet fange, ingeniøren Glodeanu, sa at han hadde hørt sendinger fra BBC. I disse var det blitt framholdt at de vestlige makter ikke lenger skulle prøve å blande seg i de indre anliggender i kommunist-blokken.

Jeg kom med en innvending: «Men sett at jeg begynner å slå hull i en båt som flere av oss eier, og påstår: Ikke bland dere bort i dette. Det er min side av båten! Vil De da være enig med meg? Nei! Hull i «min» båtside vil drukne oss alle. Kommunistene,» fortsatte jeg, «har fått fotfeste i flere land og har prøvd å forgifte ungdommen med hat. Deres plan går ut på å snu opp ned på

ordnede forhold over hele verden. Dette er *ikke* et indre anliggende.»

«Det er internasjonalt bandittuvesen!» sa Calescu.

«Vesten kan ikke alltid ha rett, general,» skjemtet Constantinescu, «og Stalin var da ikke *bare* vond. Han kunne si: – Mennesker er vår mest verdifulle kapital.»

«Det er altså derfor vi holdes bak lås og slå,» fnyste Calescu. Men Constantinescu påstod at det hadde vært industriell – ja, endog kulturell – framgang under kommunismen. «Dere kan da ikke benekte det,» sa han.

Jeg svarte: «En besøkende i Egypt i gamle dager ville ha blitt imponert over Faraos monumenter, men Gud beundret dem ikke. De var blitt bygd av slaver, som Herren sendte Moses for å befri. I Russland og sattelittstatene sliter tvangsarbeidere i dag med å bygge de hus, fabrikker og skoler som De snakker om. Og hva er det som læres på skolene? Å hate alt som har med Vesten å gjøre.»

«Kommunistene sier at de planer for framtiden,» sa Constantinescu. «En generasjon eller to må nok ofres, men grunnlaget blir nå lagt til beste for hele menneskeheten.»

Jeg sa: «For at fremtidige generasjoner skal bli lykkelige, må menneskene være gode selv. Men de kommunistiske ledere framfører til stadighet anklager mot hverandre og beskylder sine medarbeidere for å være de verste forbrytere. De fleste betydelige menn i Sovjetunionen er blitt myrdet av sine konkurrenter. Hvilken kommunist kan være lykkelig når han vet at han kan komme til å falle som offer for den neste utrenskning innen partiet?»

«Det er noe godt i kommunistene,» protesterte Constantinescu. «Intet menneske er fullstendig vondt. Også kommunister er mennesker som har bevart noe av Guds bilde i seg.»

«Jeg er enig. Det fantes noe godt, selv i Hitler. Han forbedret de fleste tyskere. Han gjorde sitt land til det sterkeste i Europa. Hans død sammen med Eva Braun i en bunker, hans ekteskap med

henne i siste øyeblikk, kan sies å være rørende. Men hvem kan finne på å legge særlig vekt på dette når vi vet at han myrdet så mange millioner? Hitler vant verden for Tyskland – og ødela dets sjel. Kommunistiske framganger er også skjedd på bekostning av sjelen; ved å forderve menneskets mest vitale element, dets personlighet.»

«De kan ikke sette alle kommunister i en båt,» sa Constantinescu. «Tito, for eksempel, er ansett som en mild diktator.»

«Men alle kommunister har ett felles mål: å gjennomføre den kommunistiske revolusjon i hele verden og utrydde all religion. Den «milde» Tito har drept tusener av fiender og fengslet sine venner.»

«Jeg påstår fremdeles at det har vært framgang,» sa Constantinescu.

«Jeg for min del beundrer ingen framgang som er kjøpt med tårer og blod, hvor imponerende den enn tar seg ut sett fra utsiden. Aldri har noe folk valgt kommunismen i et fritt valg, eller blitt kvitt den i et annet.»

«Verden ønsker fred. Hva er Deres alternativ – atomkrig?»

«Atomkrig er ikke alternativet, ingen ønsker en slik krig. Verden står overfor et stort problem, nemlig bruk og misbruk av giftholdige medikamenter; men vi kan da ikke tenke oss å gjøre bruk av Hitlers «problemløsning» som bestod i å jage sine ofre inn i gasskamre! Og på lignende vis kan vi heller ikke tenke oss å etablere «fredelig sameksistens» med narkotikatrafikken. En løsning *må* vi finne, selv om det skal ta oss 50 års strev. Hvordan kan vi leve fredelig sammen med folk som ikke kan holde fred seg imellom, fordi alt deres ledere ønsker, er makt, og deretter mer makt? Kommunistene sløver våre mistanker mens de planlegger sitt neste røveri.»

Jeg greide ikke å gjøre inntrykk på Constantinescu. Han var fast i sin beslutning om å godta alle Sovjets gester som gode og gagn-

lige tiltak. Så bøyd jeg meg framover køykanten og snappet «puten» hans, den lille klumpete bylten som inneholdt hans få personlige eiendeler, og som han brukte til hodepute. Hodet hans fikk et lite dunk mot veggen. Han ble rasende.

«Men hvorfor kan du ikke sameksistere fredelig med meg?» spurte jeg. «Nå da jeg har tatt fra deg alt som er ditt, kan vi vel være venner!»

Han fikk jo hodeputen sin igjen, og samtalen gikk over til andre sider av saken.

Constantinescu var et offer for ønsketenkning når det gjaldt kommunismen. Menn som er opplært i Lenins og Stalins skole, betrakter godhet som en svakhet som bør utnyttes. Derfor må vi til beste for slike menn – arbeide for at de blir beseiret. Kommunistiske herskere er forbrytere i internasjonal målestokk, og bare når forbryterens påstander er blitt gjendrevet, vil han gå til tilståelse. Og først da kan han vinnes for Kristus.

Når som helst et problem forelå i det romerske senat, ville Cato uttale: «Ødelegg først vår fiende Kartago, deretter kan alt annet ordnes! *Delenda est Cartago!*» Jeg var overbevist om at Vestens skjebne var enten å ødelegge kommunismen, eller selv å bli ødelagt av den.

6

En del av de verste metoder for mishandling av fanger ble mildnet noe før toppmøtet i Geneve, ut fra et ønske om å presentere kommunismen i et bedre lys. I Salcia-fengslet var hele staben blitt arrestert. Der hadde fanger måttet henge etter hælene i timevis, og kvinner fikk serier av dukkerter i iskaldt vann – alt som ledd i avstraffelsen. Offentlige bevis fortalte at 58 fanger omkom under konkurranser mellom «brigadeførere» – som ville se hvem som kunne plage livet av flest slavearbeidere. Overlevende fra Salcia som kom til Craiova, sa at det hadde vært minst 800 dødsfall.

De juridiske myndigheter satte i verk en rettssak som for offentligheten så ut som de var svært oppbrakte, og staben i Salcia fikk lange fengselsstraffer. Denne utrenskningen gjorde sin virkning også i andre fengsler. Piskingen stoppet. Vokterne ble omhyggelig høflige. En gang da kommandanten i Jilava, oberst Gheorghiu, etterlyste klager, ble en porsjon av en grøtaktig rett kastet etter ham. Den skyldige fikk ikke verre straff enn én dag i enecelle.

Fengselsreformene fikk kort levetid. Snart ble pisking og annen tortur rutine igjen. Et års tid senere, da saken mot staben var glemst utenlands, ble masseorderne fra Salcia gjeninnsatt i sine stillinger – og forfremmet. Bare de vanlige lovforbrytere, som hadde vært ledernes hjelpere under torturering av andre, ble holdt fengslet.

Under dette oppstyret i fengslene ble jeg flyttet flere ganger. Disse mareritt-reisene er gått sammen til én i min erindring. Jeg kan lukke øynene og se for meg en frise av hulkinnete, snauklipte fanger som så vidt skubbes hit og dit med togets bevegelser. Under transportene måtte vi alltid slepe på 25 kilos lenker som gnisset oss gjennom klærne og skrubbet opp sår som det tok måneder å få til å gro, underernært som vi var.

På en av disse reisene ble det et opphold i løpet av natten. Plutselig ble stillheten brutt av et forferdelsens hyl: «Jeg er blitt røvet!»

Jeg satte meg opp og fikk se at det var vesle Dan, en liten kjelt-ring fra Bucuresti, som kravlet fra den ene til den andre og ristet alle mann våkne. Karene svor og langet ut etter Dan, men han fortsatte å hyle: «Jeg hadde 500 lei gjemt på meg – nå er de borte. Det var alt jeg hadde i verden!»

I håp om å berolige ham, sa jeg: «Min venn, jeg håper du ikke mistenker en pastor for å stjele, men om du gjør det, kan du gjerne ransake meg til skinn.»

For fredens skyld tillot også de andre Dan å ransake dem, men ingen ting ble funnet. Endelig ble toget satt i gang igjen, og

en etter en sovnet vi. Ved daggry våknet jeg på grunn av et nytt og verre oppstyr. Alle de andre 18 fangene var også blitt bestjålet.

«Jeg skjønnte at vi hadde en tyv iblant oss!» Dan gråt.

Flere dager senere, ved vårt neste stoppested, som var Poarta-Alba, fortalte jeg historien til en kar som sonet ett år for tyveri. Han holdt på å revne av latter, men fikk da sagt: «Jeg har kjent Dan i årevis. Han ville ganske enkelt finne ut hvor hver av dere gjemte ting det var verdt å stjele!»

Det var mange slike «Dan»-er i Poarta-Alba, hvor politiske fanger og vanlige forbrytere ikke ble holdt hver for seg. En gang døde jeg av mens noen karer var opptatt av terningspill. De hadde «hjemmelagde» terninger. Jeg våknet ved at noen fingret ved foten min. Da jeg satte meg opp og gned øynene, så jeg at en medfange holdt på å løse skolisseknoten på den ene skoen min. Den andre skoen var tatt av.

«Hva gjør du med skoene mine?» spurte jeg.

«Jeg har nettopp vunnet dem i terningspill,» flirte han. Og han ble meget fornærmet da jeg ikke ville la ham få dem!

Tyvenes verden er en verden for seg selv. Jeg fant ut at de liker å snakke om sine bedrifter – jo dristigere dess bedre. De liker spenningen, slik andre liker drikk, spill eller kvinner. Jeg forundret meg over den «hengivelse» de viste for sitt «håndverk».

En kveld mens de fleste fangene var ute, ble døren åpnet med et brak, og vaktene kastet inn en lommetyv, kjent under navnet «Finger'n». Han rullet på golvet, gispet etter luft og stønnet. Jeg hjalp ham bort til køya hans. Så begynte jeg å vaske blodet fra den oppsvulmete munnen. En fille dyppet i vann fikk gjøre tjenesten. Det lot til at han hadde prøvd seg med smånasking fra kjøkkenet.

«Du er'ke så aller verst du, pastor,» sa Finger'n. «Når jeg slepper ut og gjør mitt neste varp, da ska' jeg ikke glømme atte du ska' ha *din* andel!»

Jeg sa at jeg håpet han ville finne seg en bedre levevei. Han lo.

«Døm kaster bort tia med å banke meg,» sa han. «Jeg er gla' i arbe' mitt. Jeg kommer aldri til å slutte!»

Da la jeg armen om skulderen hans og sa: «Takk skal du ha! Du har lært meg en meget viktig lekse.»

«Men å *mener* dere nå'a, pastor?» spurte Finger'n.

«Når pisking ikke får deg til å oppgi din «gjerning», hvorfor skulle så *jeg* gi etter for dem som vil ha meg til å oppgi min? Der- nest: Jeg må bruke minst like meget omtanke i mitt arbeid for å vinne sjeler, som du gjør ved planleggingen av ditt neste kupp. Jo mer jeg hører på de historier du og dine venner forteller, dess mer lærer jeg.»

Han smilte en smule anstrengt. «Nå spøker Dere, pastor.»

«Nei,» sa jeg. «Jeg skal gi deg et eksempel: Du arbeider om natten, og om du ikke lykkes den første, prøver du igjen den neste. Jeg som er pastor, burde tilbringe natten i bønn. Og får jeg ikke det jeg ber om, bør jeg jo ikke gi opp. Du stjeler fra andre, men det finnes redelighet tyvene imellom; vi som er kristne, burde være minst like åpne mot hverandre. Dere risikerer helsen og livet for å få tak i penger, og så snart dere har fått tak i noen, sløses de bort til høyre og venstre; vi kristne burde heller ikke bry oss så meget om penger. Dere tyver lar ikke noen straff avskrekke dere; vi skulle heller ikke vike tilbake for lidelser. Slik dere setter alt på spill, skulle vi også gjøre, da vi vet at det er et paradisi å vinne.»

Fengslet ved Poarta-Alba bestod av restene av arbeidsleiren ved siden av kanalprosjektet. Der hadde min kone vært fange og hadde slitt i arbeidsgjengene. Jeg visste at hun nå levde og kom seg igjen- nom på et vis i Bucuresti. Ikke en time gikk uten at jeg tenkte på henne.

Vi bodde i lange, ødslige hytter som hver hadde plass til 50 mann. Rundt om oss så vi forlatte barakker og rester av jordflekker hvor det hadde vært dyrket grønnsaker. Sabina hadde sikkert kjent til disse. Denne melankolske trøsten ble tatt fra meg, da jeg etter

noen få uker ble fortalt at jeg måtte gjøre meg i stand til enda en forflytting.

Finger'n kom bort til meg for å si farvel. Sammen med ham var en annen tyv ved navn Calapod, en ustyrlig banditt som var fryktet overalt i landsbygden. Han gav meg en dult i ryggen og ropte: «Jasså, dette er Hans Hellige Ærverdighet som liker tyver og røvere!»

«Herr Calapod,» sa jeg. «Engang sammenlignet Jesus seg selv med en tyv, for han lovet at «jeg skal komme som en tyv om natten». De mennesker De har røvet, kunne aldri vite når De ville komme, slik vil Jesus en natt komme og spørre etter Deres sjel, og så er De ikke rede.»

7

Uker i den rå fuktigheten i Craiova og Poarta-Alba, og lange reiser sammen med «lenke-gjengene» hadde forverret min tuberkulose. Da jeg kom til mitt neste oppholdssted, fengslet i Gherla i de transsilvanske fjell, var jeg i en slik forfatning at jeg ble anbrakt i en av de celler som var kjent som «hospitalet». Vår lege var en ung dame som het Marina. Hun fortalte at dette var hennes første post. Andre pasienter fortalte meg at hun bleknet da hun første gang gikk fra celle til celle. Intet i hennes utdannelsestid hadde forberedt henne på skitten, sulten, mangel på de enkleste medisiner og utstyr – og den nådeløse grusomhet hun her ble vitne til. Flere ganger så det ut som hun ville besvime, men hun holdt seg tappert oppe.

Marina var en høy og tilsynelatende lite motstandsdyktig pike. Hennes lyse hår innrammet et ansikt som bar preg av at hun allerede var noe bortimot utkjørt. Etter å ha undersøkt meg, sa hun: «De trenger god mat og masser av frisk luft.»

Jeg kunne ikke la være å le: «Men vet De ikke hvor vi er, dr. Marina?»

Hun fikk tårer i øynene. «Det var hva vi lærte på det medisinske fakultet.»

Noen dager senere kom offiserer av høy rang på besøk. Dr. Marina stanset dem utenfor celledørene. «Kamerater, disse menn er ikke blitt dømt til døden. Staten betaler meg for å holde dem i live, slik den betaler dere for at fangene skal være i sikkerhet. Jeg ber bare om forhold som gjør det mulig for meg å utføre mitt arbeid.»

En manns-stemme sa: «Så De står altså på disse forbryternes side!»

«Mennene er kanskje forbrytere for Dem, kamerat inspektør, men for meg er de pasienter,» svarte hun.

Forholdene ble ikke bedre. Men i stedet fikk vi nyheter som betydde mer enn alle farmakologiens medikamenter for meg: Foran toppmøtet i Geneve skulle besøk av slektninger tillates oss for første gang.

Begeistringen nådde store høyder. Vi ble nervøse alle sammen.

Det ene øyeblikk kunne en mann være fylt av glede, i neste var han på gråten. Noen hadde på 10–12 år ikke hørt noe til sine familier. Jeg hadde ikke sett Sabina på åtte år.

Den store dagen kom, navnet mitt ble ropt opp, og jeg ble kommandert inn i et stort rom. Jeg ble bedt om å stå bak et bord. 15–20 meter borte så jeg min kone stå bak et annet bord. Kommandanten, flankert av offiserer og vakter, stod ved veggen, mellom oss to, som om de skulle dømme i en tennismatch.

Jeg stirret på Sabina. For meg så det ut som hun i disse år av lidelser hadde nådd fram til en godhet som jeg aldri hadde sett før. Der stod hun med foldete hender – hun smilte til meg. Mitt vemod kunne ikke uttrykkes i ord.

Jeg grep om bordkanten og spurte: «Står det bra til med dere hjemme?»

Min egen stemme lød fremmed, til og med for meg selv, i dette tomme rommet. Hun svarte: «Ja, vi har det bra, Gud være takk!»

Kommandanten avbrøt: «Det er ikke tillatt å nevne Gud her.»

«Er min mor fremdeles i live?»

«Gud være lovet! Hun lever.»

«JEG HAR SAGT DEM AT DET IKKE ER TILLATT Å NEVNE GUD.»

Så sa Sabina: «Hvordan er det med helsen din?»

«Jeg er på fengselshospitalet.»

Kommandanten: «Det er ikke tillatt å si hvor De er i fengslet.»

Jeg prøvde igjen. «Med hensyn til min sak – tror du appellen fører til noe?»

Kommandanten: «Det er ikke tillatt å diskutere rettssaker.»

Slik fortsatte det. Til slutt sa jeg til min kone: «Jeg tror du like godt kan gå hjem, kjæreste Sabina. De tillater oss ikke å snakke.»

Min kone hadde tatt med en kurv med mat og klær, men hun fikk ikke lov til å gi meg så meget som et eple. Idet jeg ble ført bort, kikket jeg tilbake over skulderen, og da så jeg at hun ble eskortert av bevæpnede vakter gjennom døren i den andre enden av rommet. Kommandanten tente en sigarett. Hans tanker lot til å være andre steder.

Den kvelden stanset dr. Marina ved fotenden av sengen min. «Men kjære Dem! Og jeg som mente at Deres hustrus besøk ville gjøre Dem så inderlig godt.»

Vi ble venner. Hun fortalte meg at hun ikke hadde lært noe som helst om religion, men gikk ut fra at hun selv var ateist. «Er ikke alle det nå til dags?» spurte hun.

En dag da jeg var alene sammen med dr. Marina og en annen kristen fange i en liten alkove som skulle forestille operasjons-salen, nevnte jeg at det var pinsedag.

«Hva er det?» spurte hun. En vakt som hadde ordonanstjeneste, kom innom for å finne et kort i kartoteket, så jeg ventet til han

fant kortet og gikk. Så svarte jeg: «Det er den dagen da Gud gav oss de ti bud for tusener av år siden.»

Jeg hørte vekten komme tilbake, så jeg fortsatte med kraftigere stemme: «Og det gjør vondt her når jeg hoster, doktor.»

Ordonansen kom inn med kartotek-kortet, og gikk igjen, hvor-etter jeg fortsatte: «Pinsen er også dagen da den Hellige Ånd kom til apostlene.» – Der var vekten igjen, så jeg fortsatte: «– Og om natten er smertene i ryggen forferdelige.»

Dr. Marina bet seg i leppene for ikke å le høyt. Jeg fortsatte med min avbrutte preken, mens hun banket meg på brystet med fingrene, bad meg hoste og så meg i halsen. Til slutt brast hun i latter. «Nå må De holde opp!» hikstet hun, og sørget i all hast å gjemme ansiktet i et lommeterkle da vaktens tungsindige fjes viste seg i døren. «Fortell meg alt dette senere.»

Jeg snakket med henne om evangeliets budskap i de neste ukene, og da jeg, sammen med andre fanger i Gherla, hadde fått lede henne til Kristus, ble hun enda dristigere i sin hjelp mot oss.

Noen år senere – jeg var da blitt flyttet til et annet fengsel – fikk jeg høre at hun var avgått ved døden på grunn av reumatisk feber som hadde angrepet hjertet. Hun hadde hele tiden overanstrengt seg.

8

Jeg ble flyttet tilbake til Vacaresti, fengselshospitalet hvor jeg hadde tilbrakt en måned etter oppholdet i ensom celle under innenriksdepartementet. Fengselshospitalet var mer overfylt enn noen-sinne. Tuberkuløse pasienter måtte dele rom og utveksle smitte med slike som led av andre sykdommer.

To offiserer fra det hemmelige politi kom for å forhøre meg. De ville erte meg, og spurte hva jeg *nå* syntes om kommunismen. «Hvordan skal jeg kunne si noe om det? Jeg kjenner den bare fra innersiden av dens fengsler,» svarte jeg.

De smilte, og en av dem sa: «Nå kan De få vite det av en VIP (Very Important Person = meget betydningsfull person). Vasile Luca, tidligere finansminister, er i Deres celle.»

Luca var blitt avskjediget i mars 1953 på grunn av valutaskandaler. Avskjedigelsen medvirket også til at klikken omkring Ana Pauker ble styrtet. Samtidig med Theohari Georgescu, innenriksministeren, var Luca blitt utstøtt av partiet. Nå satt alle tre, Luca, Pauker og Georgescu i hvert sitt fengsel, sammen med ofrene fra sitt femårs-regime. I sin makts dager ble Luca smisket for, men han var lite avholdt. Nå tok voktere og fanger hevn ved å vise sin forakt. Luca krøp sammen borte i krokene i cellen. Der satt han og bet knokene sine og smågryntet for seg selv, gammel og syk, ugjenkjennelig, sammenlignet med den mann hvis bilde så ofte hadde stått i avisene.

Luca hadde ingenting som kunne lette lidelsens byrde. En kristen kan gjennomgå mange prøvelser, men han vet at om han gjennomgår mye for sin tros skyld, går han den vei Jesus har vandret først. Men for Luca, som hele sitt liv hadde arbeidet for kommunismen, var det hverken håp eller fortrøstning tilbake. Dersom nasjonalistene igjen fikk makten, eller hvis amerikanerne kom, ville Luca og hans kamerater bli de første som kom til å bli hengt. Og i mellomtiden ble de pint og plaget av sine tidligere partifeller. Luca var på sammenbruddets rand da vi møttes.

Etter den skjensel som hadde rammet ham i politisk henseende, var han blitt tvunget under tortur til å vedstå meningsløse forhold. En militær domstol dømte ham til døden, men dommen ble omgjort til livsvarig fengsel.

«Lederne vet jo at jeg ikke kan leve lenge,» sa han – og hostet.

Han fikk rett som det var anfall av raseriutbrudd som var rettet mot hans fiender i partiet. En dag da det var umulig for ham å få ned maten som ble skjøvet inn i cellen, tilbød jeg ham min brødrasjon. Han åt den begjærlig.

«Hvorfor gjorde De dette?» gryntet han.

« I fengsel har jeg lært verdien av å faste.»

«Og hva slags verdi er det?»

Jeg sa: «For det første viser faste at ånden behersker kroppen. For det annet kan jeg ved å faste unngå den stadige kranglingen og all uenigheten om maten. For det tredje: Hvis en kristen ikke faster i fengslet, hvordan skal han da kunne hjelpe andre?»

Luca innrømmet at den eneste hjelp han hadde fått siden han ble arrestert, hadde han fått av kristne. Men så fikk bitterheten overtaket igjen!

«Men jeg kjenner langt flere prester som er slyngler av første rang! Som medlem av partiets sentralkomite holdt jeg min hånd over sekter og religioner. Mitt departement hadde arkivkort over hver eneste prest i landet – Dem medregnet. Jeg begynte å lure på om det i det hele tatt var noen prest igjen i hele landet som ikke ville komme snikende etter mørket frambrudd og banke på bakhjørnen hjemme. For en bande av brødre!»

Jeg sa at mennesker kan forsimpler religionen, men religionen foredler mennesker uendelig meget mer. Dette var blitt bevist ved herskarene av hellige, og at dette ikke bare gjaldt slike som hadde levd i gamle tider, men de mange edle kristne en kan møte også i dag.

Luca ble sint. Hans uforsonlighet mot all verden gjorde at han ikke kunne medgi at det finnes godhet i noen i det hele tatt. Han siterte velkjente ateistiske argumenter om kirkens forfølgelse av vitenskapens folk. Jeg minte ham om flere store vitenskapsmenn som hadde vært kristne, fra Newton og Kepler til Pavlov og Sir James Simpson, mannen hvis arbeid muliggjorde bruk av narkose ved operasjoner.

«De innrettet seg etter sin tids konvensjoner,» sa Luca.

Jeg sa: «De kjenner jo Louis Pasteur og hans oppdagelse av mikrober – og dermed bruken av vaksinasjon? Men kjenner De

til hans erklæring? «*Je crois comme un charbonnier le plus que je progress en science.*» Han trodde like enkelt som en kullbrenner, eller som en kullbrennerkvinne i det forrige århundre. Denne mannen som tilbrakte mesteparten av sitt liv som leder for en flokk vitenskapelige forskere – eide en tro som det enkleste menneskelige vesen.»

Luca ble indignert og sa: «Hva med alle de vitenskapsmenn som kirken har forfulgt?»

Jeg spurte om han ville nevne noen.

«Galileo, selvfølgelig, han som måtte vandre i fengsel. Giordano Bruno som ble brent . . . » Han stoppet.

«De kan altså bare finne to eksempler gjennom 2 000 år? Det er en triumf for kirken, likegyldig hvilken målestokk vi bruker. Sammenlign med hva partiet har gjort i løpet av de siste 10 år, bare her i Romania. Mange tusen uskyldige mennesker er blitt torturert, fengslet og skutt. Og De selv er dømt på grunnlag av falske beviser, som er skaffet til veie ved trusler og bestikkelser! Hvor mye svik overfor rettferdigheten tror De har funnet sted i alle de land som er behersket av kommunismen?»

En kveld talte jeg om Jesu innstiftelse av nattverden, og nevnte Jesu ord til Judas: «Hva du gjør, det gjør snart.»

Luca sa: «Ingenting skal få meg til å tro på Gud. Men dersom jeg trodde på ham, er dette den eneste bønningen jeg ville be: «Det du må gjøre, det må du gjøre snart.»

Hans tilstand ble forverret. Han spyttet blod, og mens feberen raste i kroppen, brøt kaldsvetten ut på pannen hans.

Ved denne tiden ble jeg flyttet til et annet fengsel. Før jeg reiste, lovet Luca at han skulle begynne å ofre litt tid til omtanke for sjelen. Hva som siden hendte med ham, har jeg aldri vært i stand til å bringe på det rene. Men jeg vet at når en mann skal prøve å ordne sin sjelesak ved å argumentere, er sjansene for å nå fram til sannheten små. Omvendelser skjer som regel resolutt

og med øyeblikkelig virkning. Budskapet rammer hjertet, og strømmen av noe nytt og helbredende begynner straks å virke.

Jeg møtte mange som hadde det på lignende måte som Luca. Ofte samtalte jeg med venner om hvordan man skulle ta seg av kommunistiske ledere når kommunismen ramlet sammen. De kristne avviste alle hevntanker, men for øvrig var de nokså uenig innbyrdes. Noen mente at tilgivelsen skulle være fullstendig og fullkommen; andre framholdt at da Jesus talte med Peter om tilgivelse og sa at den skulle gis «ikke syv ganger, men sytti ganger syv ganger» – da hadde Mesteren fastsatt en maksimumsgrense som kommunistene hadde overskredet for lenge siden.

Mitt syn på saken er dette: Etter å ha bedømt hver mann enkeltvis og vurdert hvilken dårlig påvirkning som har gjort at han ble slik, har vi bare rett til – uten å være hevngjerrig – å få plassert ham i et forhold som forhindrer at han kan skade mer. Kommunistene bruker allerede masser av tid med å straffe hverandre. Det påstås at Stalin forgiftet Lenin, og han sørget for at Trotsky ble myrdet. Krustsjov hatet sin «kamerat» så intenst at han gjorde alt han kunne for å ødelegge hans berømmelse, og han plyndret graven hans. Luca, Theohari Georgescu, Ana Pauker og mange andre ble offer for sitt eget grusomme system.

9

Min neste reise skjedde med lastebil. Det var en stor, lukket transportvogn, og dens «firmamerke» var *Statens Matvare-Trust*. Sikkerhetspolitiet brukte alltid slike skilt på transportbilene sine. Ingen måtte få vite hvor mange som ble flyttet. Kanskje man også fryktet for at noen ville prøve å befri fangene. To menn var sammen med meg. Den ene var en tidligere Jerngarde-mann som sonet 20 års straff. Den andre, en småtyv, skulle snart løslates etter å ha sonet seks måneder.

«Disse skal jeg ikke se mer,» sa ex-Jerngardisten med begeist-

ring, idet han ristet lenkene sine. Så snudde han ryggen til meg og fortalte tyven at nå skulle alle politiske fanger løslates før toppmøtet, og at han – Jerngardisten – var blant de aller første til å slippe ut. Tyven forklarte at alt det han ønsket, var å få seg noe hederlig arbeid, men ingen ville gi ham en jobb.

Jerngarde-mannen ble medfølende. Så grep han plutselig den unge mannen i jakkeermet og sa: «Jeg har en ide! Hvorfor kan ikke vi hjelpe hverandre? Nå da russerne har gitt etter, vil amerikanerne være her før det er gått en måned. Jeg har innflytelsesrike venner blant dem. Enn om vi to byttet identitet? Ved neste opphold svarer jeg med ditt navn og du med mitt. Så snart de lar meg gå i stedet for deg, tar jeg fatt på forberedelsen for amerikanernes overtakelse. Du, som altså da bærer mitt navn, vil bli løslatt som politisk fange samme dagen som de ankommer. Overlat resten til meg! Din framtid vil bli sikret.»

Tyven ble ellevill. Da bilen svingte inn på fengselsgården, svarte de to karene med den andres navn og ble ført til forskjellige avdelinger. 10 dager senere ble Jerngarde-mannen løslatt. Tyven ventet i uker og måneder, men det kom ingen nyheter om amerikanerne. Da han skjønnte sammenhengen, og at han kanskje kom til å måtte utholde den andre mannens dom på 20 år, fortalte han kommandanten hele sammenhengen. Jerngarde-mannen ble snart fanget igjen, og tyven ventet naturligvis å bli løslatt. Men det ble han ikke. Han ble anklaget for å ha hjulpet en fascistisk forbryter til å unnslippe, og fikk så sin egen 20-års dom. De to menn skulle altså fortsette å leve sammen – slik det er skjedd med så mange som har lurt og bedratt hverandre.

Det nye fengslet var Jilava. Det betyr «fuktig sted» på rumensk. Navnet var fullstendig riktig. For å komme inn måtte lastebilen kjøre nedover en steil skråning, og vi havnet så dypt nede i forhold til markene omkring at det var nesten mørkt der vi kom. Jilavas dypestliggende nivå var omtrent 10 meter under jordoverflaten.

Det var planlagt som en festning, og det var omgitt av skyttergraver. Ukjente kunne dra forbi på kort avstand uten å oppdage Jilavafortet. Sauer beitet oppe på jordvollen, men vi kjente oss som levende begravd under tonnevis av grus. Jilava skulle normalt ha plass til 500 soldater, men nå måtte det gi plass til 2000 fanger i rekker av dårlig opplyste celler og i tunneller som enkelte steder var utvidet til små gårdsplasser hvor mennene skulle mosjonere. Flere steder rant det vann nedover veggene som hadde store grønneaktige flekker på grunn av fuktigheten.

Mannen i køyen ved siden av min, fortalte meg at forholdene hadde vært meget verre da han kom. (Min nabo viste seg å være oberst Popescu, tidligere politimester i Odessa.) Hundre mann var blitt stuet sammen i en celle. Vinduene var igjenspiåret, og noen av mennene hadde simpelthen lidd kvelningsdøden.

Popescu fortalte meg at han hadde holdt seg skjult for russerne i 12 år, gjemt i en hule med steiner foran inngangen. Han sov på noe halm og spiste det venner fikk lurt inn til ham gjennom et trangt hull. Men til slutt fikk det hemmelige politi tak i ham. Han var blitt helt forkrøplet ved å ligge sammenkrøket i den trange hulen, så legger og ben var som lammet. Han kunne ikke gå på flere måneder.

Av Popescus grove prat framgikk det tydelig at religion hadde vært helt utenfor hans tankeverden i mange år. Jeg spurte hvordan han hadde fått tiden til å gå mens han lå i den trange hulen.

«Jeg diktet en roman,» sa han. «Dersom jeg skrev den ned skikkelig, ville den bli på 5000 sider! Men ingen ville våge å utgi den.»

Jeg spurte hvorfor. Popescu svarte med å gjenfortelle deler av romanen. Aldri i mitt liv har jeg vært i nærheten av et slikt styrtregn av uanstendighet!

Spisetid ble kunngjort ved et rop ute fra korridoren. Jeg tok med meg blikk-koppen med råtnende gulrotsuppe og gikk bort til en annen nabo. Vi satte oss ved siden av hverandre for å spise.

Deretter kom vi i snakk. Han var en ung radiotekniker som hadde sendt opplysninger til Vesten for en patriotgruppe, og han nevnte at han var blitt en kristen på grunn av han kunne morse-telegrafi.

«Det hendte for fem eller seks år siden. Jeg ble forhørt i fengslet under innenriksministeriet, og mens jeg var der, var det en pastor i nabocellen som signaliserte skriftsteder «gjennom» veggen til meg.»

Da han beskrev cellens beliggenhet, kunne jeg fortelle ham at jeg var den pastoren.

Med hans hjelp fikk jeg bygd opp en grunnstamme av kristne som spredte den kristne innflytelse gjennom fengslets avdelinger. Men det var én mann som ingen ville ha noe med å gjøre.

Gheorge Bajenaru var sønn av en ortodoks biskop. Han var kjent som «den verste prest i Romania». Han forfalsket sin fars underskrift på dokumenter for å skaffe seg fordeler. Han underslo pengemidler som tilhørte den skolen hvor hans kone var bestyrer. Da hun begikk selvmord for å dekke ham, viste han ikke tegn til samvittighetsnag. Sin egen far angav han – mot betaling. Så reiste han til Vesten. Der utgav han seg for flyktning. Han ble vigslt som biskop og skulle ha tilsynet med alle rumenske landflyktige. Han mottok pengegaver fra mange av dem – og fra Kirkenes Verdensråd. Imens ventet kommunistene.

Bajenaru hadde vært en verdensmann, en arrogant type. Det hadde vært noe kraftig, okseaktig over hans utseende. Nå var han tynn og sammensunket. Han fortalte meg hva som hadde hendt. I anledning et bryllup i en velstående rumensk familie hadde han reist til Wien, der han ble noen dager. Idet han gikk ut fra en restaurant en kveld – dette var i den franske sektor – hørte han skritt bak seg. En klubbe rammet ham i hodet. Bajenaru gjenvant straks balansen og snudde seg for å ta opp kampen. Fire menn grep ham og fikk holdt ham, slik at en eller annen kunne stikke en sprøyte i leggen på ham.

«Jeg våknet i Sovjet-sektoren. Det var et speil på veggen, men jeg kjente ikke den mannen som så på meg fra speilet. Mitt svarte skjegg var borte. De hadde stusset håret mitt og tonet det rødt. Huden min var blitt bleket for å stemme overens med utseendet for øvrig. Så ble jeg fløyet til Moskva. Forhørslederne i Lubljankafengslet tenkte at jeg kanskje var en nøkkelmann i den anglo-amerikanske spionverden. De ville vite hva Kirkenes Verdensråd planla å gjøre bak jernteppet – og om de landflyktige rumenernes intriger. Jeg kunne ikke fortelle dem noen ting, for jeg hadde bare nytt livet og moret meg. Russerne ville ikke tro meg. «Nå vel, Deres nåde,» sa de, «vi skal friske litt opp i hukommelsen Deres. Det vil skje på operasjonsavdelingen.»

Bajenaru holdt hendene sine opp for å vise meg at neglene manglet på alle fingrene.

«De trakk dem ut, en etter en,» sa han. «Legen var i hvitt, like så de to pleiersker. De hadde til disposisjon enhver vitenskapelig hjelp De kan tenke Dem, unntatt bedøvelsesmidler.»

Bajenaru ble torturert i ukevis. Han var vanviddet nær da russerne skjønte at han virkelig ikke visste noe som interesserte dem. Så sendte de ham til det hemmelige politi i Bucuresti. Og der ble han torturert igjen.

I Jilava fortsatte forhørene av ham fremdeles, og når han kom tilbake til cellen etter utspørringene, ble han anklaget av de andre fangene for angiveri. Men han ønsket virkelig å sone for det han hadde gjort. Lidelsene hadde lutret ham. Men de andre ville ikke tro det, selv om det var tydelig at Bajenaru viste en hjertets forvandling på mange måter. En gang da han forrettet en liturgisk bønn, bad han høyt for kongen og den kongelige familie, og en eller annen av hans medfanger fortalte dette til vakten. Han ble da sendt til «Det svarte rom» sammen med meg og noen andre prester som var blant angivernes ofre.

Vi ble jaget ned noen bratte trapper til et vinduløst underjor-

disk kammer, dypt nede i fortet. Rommet hadde muligens i sin tid vært brukt som ammunisjonslager. Intet kanonprosjektil kunne trenge igjennom dit. Vannet som stadig dryppet fra taket, oversvømmet golvet i rommet, og selv om sommeren var det svært kaldt der nede. «Vi må holde oss i bevegelse,» sa en stemme i det stummende mørke. Så begynte vi å gå i ring; ofte gled vi på det sleipe golvet, men vi holdt det gående i flere timer. Da vi omsider slapp ut, var mange aldeles utmattet og helt oppskrubbet.

Men det var andre som kunne fortelle at vi hadde vært heldige. Det hendte ikke så sjelden at fanger var blitt avkledd til skinnet før de ble låst inne i «Det svarte rommet». Historien om hvordan 18 mann hadde greid å overleve der nede i to dager, ble fremdeles fortalt. De var alle middelaldrende eller eldre medlemmer av det nasjonale småbrukerpartiet. Hver mann hadde holdt om mannen foran seg. Slik dannet de en «menneskeslange» og gikk i en sirkel, rundt og rundt og rundt, for ikke å fryse i hjel. De var oversprøytet med søle. Ofte kunne en falle av utmattelse, men de andre drog ham opp av det sølete vannet og tvang ham simpelthen til å fortsette å gå.

Bajenaru fortsatte å be for kongen. Han ble til slutt stilt for en domstol, og da han kom tilbake til cellen, sa han rolig at han var blitt dømt til døden. Han hadde oppnådd ydmykhet. Jeg har lagt merke til at ydmyke menn, som tidligere har syndet grovt, ofte viser seg å kunne motstå forfølgelse bedre enn prester med høy åndelighet. Johannes Chrysostomus, som levde i de dager det var alminnelig med romerske stridsvogn-løp, sa en gang: «Hvis en vogn forspent med hestene Rettferdighet og Stolthet skulle kappkjøre med en annen som ble dratt av hestene Synd og Ydmykhet – tror jeg at den siste vognen ville nå himmelen først.»

Da oberst Popescu antydte overfor Bajenaru at han skulle appellere og be om benådning, sa Bajenaru: «Jeg anerkjenner ikke disse dommere. Jeg adlyder Gud og kongen.»

Da Bajenaru ble overflyttet til de dødsdømtes celle, sa Popescu: «Kanskje vi likevel gjorde galt ved å prøve å være hans dommere.»

Vi hørte ikke noe mer om ham. Fire måneder gikk. Da kom han tilbake til cellen vår. Dommen var blitt omgjort til livsvarig fengsel. Selv om hele hans måte å være på var blitt fullstendig forandret, ville de fleste fangene ikke godta ham. «Det er vel bare et nytt knep, din satan!» sa de. Det var meget urettferdig. Bajenaru var blitt tilbudt løslatelse hvis han erklærte seg villig til å arbeide for det hemmelige politi. Han svarte: «Jeg forlater ikke fengslet før den siste av de prester jeg har bedratt, går fri.»

Hans benådning ble betraktet som mistenkelig fordi det var mer alminnelig at en dom ble endret til å bli strengere enn mildere. Der kommunismen har makten, kan staten når som helst bestemme at en mann som allerede har fått en endelig dom, kan bli ilagt strengere dom. En fange som hadde sittet 12 år av sin livstidsstraff, fikk en dag beskjed om at myndighetene hadde tatt opp straffeutmålingen til ny vurdering. Den neste dagen ble han skutt.

Bajenaru ble flyttet til en annen celle. Også der ble han sparket og slått av medfangene. To ganger prøvde han å begå selvmord. Så ble han sendt til et annet fengsel, og der døde han.

10

Den første henrettelse som fant sted mens jeg var i Jilava, gjaldt to brødre ved navn Arnautoiu. I årevis hadde de oppholdt seg i skogen som partisaner. En kvinne besøkte nå og da deres skjulested. Sporene hennes ble fulgt, og brødrene ble tatt.

Eksekusjoner ble ledet under iakttagelse av et dystert seremoniell. Ved daggry var vakter oppstilt på linje i korridorene. Fra cellene stirret hundrevis av øyne gjennom sprekker og kikkhull på hvordan kommandanten ledet en liten prosesjon ut i fengselsgården. To høye offiserer kom først, dernest brødrene, som hadde tunge

lenker. Fangene ble grepet av en vokter på hver side. Så kom en lege, og endelig vakter med maskingeværer. Vi hørte lyden av smedens hammer mot lenkene, idet disse ble fjernet. Så ble sekker trukket over hodene deres, og brødrene ble skjøvet inn i en bil som kjørte et kort stykke bort til et jorde. Der ble de skutt i bakhodet på kloss hold. Vi kunne høre smellene av de to skuddene.

Eksekutøren var en mann med sigøynerblod i årene. Han het Nita. Hans lønn var 500 lei for hver henrettelse. Av vokterne var han den mest menneskelige vi hadde! Han ble kalt «Den svarte engel» i Jilava.

«Jeg gir dem alltid en siste sigarett i cellen før deres time slår,» fortalte han oss. «Jeg forsøker å holde motet deres oppe, og det er ikke så vanskelig som dere kanskje tror. Det kommer nok av at hver eneste en av dem tror inntil det siste øyeblikk at han skal bli reddet.»

Et slikt tilfelle var en ungdom på 19 år. Han het Lugojanu. Hans far, som hadde vært minister i en tidligere regjering, var blitt torturert til døden i et fengsel. Hjulpet av noen venner ville gutten hevne farens død og fikk i stand en serie angrep på militia-menn. En av deltakerne ble fakkert. Han fortalte alt sammen, og Lugojanu og åtte medskyldige fikk dødsdom.

De to første ble ført ut i gården, deretter det neste par. Resten av flokken hørte at lenkene ble fjernet, og litt senere hørte de skuddene. De hørte også at vaktene kom for å hente de øvrige. En av dem fortalte meg senere: «Jeg kjente meg fullstendig rolig. Jeg så den hellige jomfru, og hun talte så mildt til meg. Jeg var forvisset om at jeg skulle bli benådet.» Døren til cellen ble åpnet. Det var kommandanten som kom. Han kunne meddele at det var kommet ordre fra Bucuresti om at dødsdommene over de dømte som ennå ikke var henrettet, var blitt omgjort. Mange ganger mens jeg var i fengsel, så jeg hvordan den fungerte, denne uforklarlige makten som holder menn oppe i deres siste stund.

«Den svarte engel»s høflighet skulle vel være en slags unnskyldning for hans avskyelige arbeid. «Jeg er ikke noe uhyre,» sa han med ettertrykk. De andre vokterne og deres tillitsmenn blant fangene kjente ikke noe behov for en slik unnskyldning. Den ånd som hersket i Jilava var særlig ille. Det var et gjennomgangsfengsel, og der møttes ofte gamle fiender. Mange fanger var tidligere politifolk. De veløvde blant politiets håndlangere, også de som hadde arbeidet mot kommunismen, hadde myndighetene beholdt i to år for at de skulle øve opp partiets kandidater til jobbene. Disse erfarne menn ble så beordret til å arrestere noen av sine egne kamerater. Og etterpå ble de selv, i sin tur, arrestert av de menn de hadde øvd opp. Etter domfellelse måtte massevis av slike menn dele celler, for til syvende og sist unngikk ingen offiserer fra det gamle regime utrenskningene.

En dag ble motbeskyldninger fangene imellom brakt til taushet – til fordel for et nytt brennpunkt for det hat som verket i sjelen på dem alle.

Han ble kastet inn i cellen til oss fra en annen celle – slått fordervet, fryktelig pjusket, haken hans hang som den var løs. Han stirret rundt i cellen i vill forferdelse. Da lød det et samstemmig hyl og brøl: «Albon!!»

Kommandanten fra Poarta-Alba, mannen som var ansvarlig for tuseners død, var blitt utpekt som syndebukk da kanalprosjektet viste seg å bli en sørgelig fiasko. Vi husket hvordan oberst Albon hadde hilst hver ny ankomst av fanger: «Professorer, leger, jurister, prester – alle mine skarpsindige venner! Her har vi ikke bruk for hjerner, bare for nerver, deres velpleide herrenever! For det arbeid dere skal utføre, vil dere bli lønnet med den luft dere innånder. Innbill dere ikke at dere blir befridd – unntatt av døden, eller når arbeidet på denne kanalen avsluttes og jeg blir stengt inne!»

Nå lå han på golvet og stirret på oss som en hypnotisert kanin. En fange grep ham i jakkekragen og drog ham opp slik at han

stod. En annen svingte ham rundt. En tredje spraket ham i lysken. Albon falt i golvet igjen under en skur av neveslag. Han skrek hysterisk.

Jeg prøvde å redde ham. Karene snudde seg mot meg: «Jaså? Tar du parti for denne morderen?»

Albon strevde seg opp på bena, smurt med blod og støv, omgitt av hånflir, latter og pipekonsert. På vei mot døren falt han igjen og slo seg mot en sengekarm. En ny batalje ble satt i gang, og skjorten ble flerret av ryggen på ham. Han holdt hendene for ansiktet for å beskytte det. Til slutt var han helt ferdig og ble liggende bevisstløs på golvet.

Slik ble Albon behandlet i celle etter celle til han omsider ble overflyttet til Ocnele-Mari-fengslet. Det hadde myndighetene reservert for offiserer og offentlige tjenestemenn som var falt i unåde.

Flere dager senere oppdaget jeg enda et kjent ansikt. Oberst Dulgheru, som hadde forhørt meg en uke i ensom celle, hadde havnet i fengsel. Jeg fortalte ham hva som hadde hendt med Albon, så han prøvde så godt han kunne å unngå vanskeligheter. Men det var uunngåelig at en eller annen snart ville peke ham ut.

Han fortalte meg at han var blitt anklaget for å ha vært politispion i tiden før kommunistene overtok makten. Det var en vanlig anklage når partiet ønsket å beskyldte en av sine egne menn. Han fortalte hvordan han var blitt arrestert. På en runde til en del celler hvor han skulle avhøre noen fanger, var han ledsaget av et følge som bestod av tre av hans underordnede. De åpnet en celledør høflig for å la ham gå foran, men plutselig lukket og stengte de døren bak ham. Dulgheru fant seg stengt inne i en tom celle. Han hamret på døren og forlangte å bli sloppet ut. Men de bare lo. Han hørte en av dem si: «Denne gangen er det De som kommer til å bli her!»

Da Dulgherus identitet ble oppdaget i Jilava, ble også han overfalt av de andre fangene. Han måtte overføres til Ocnele-Mari.

Partifengslet ble snart like overfylt som de øvrige.

Kort tid etter at han var reist, ble jeg sendt til Bucuresti. Jeg skulle forhøres igjen. Svarte briller fikk jeg på enda en gang, og så bar det av gårde pr. bil til hovedstaden. Ved det hemmelige politis hovedkvarter lot det til at en uniformert oberst, som stilte meg spørsmål, var mer interessert i min holdning overfor regimet enn i å få opplysninger. Han gav meg ingen forklaring på hva som var den virkelige hensikt med å hente meg til hovedkvarteret.

Stedet var overfylt, og «hemmelige» fanger skulle dele celler med hverandre. Jeg ble plassert sammen med en tykkfallen, gretten mann. Det var Vasile Turcanu, sjefen for «hjernevaskerne». Han var dømt til døden av det regime som en gang hadde gitt ham frihet til å myrde. Partiet hadde holdt ham i live i tre år. Hensikten var å beholde ham til det fikk bruk for en henrettelse for å bortlede oppmerksomheten fra en eller annen politisk «forstyrrelse» som måtte oppstå.

Turcanu fortalte meg hvordan de hadde arrestert Teohari Georgescu, innenriksministeren, under utrenskningene i 1952. Han satt i sitt kontor med en rad av telefonapparater på pulten foran seg da tre av hans egne sikkerhets-offiserer trampet inn med revolvere i hendene. De tvang Georgescu til å stille seg med ansiktet mot sitt eget portrett. Deretter måtte han la buksene falle – han skulle kroppsvisiteres.

Jeg prøvde å opplyse Turcanu om noen kristne sannheter de få timene jeg var sammen med ham. Men det er lite som kan gjøres for en mann som er så fryktelig sterkt fanget inn i voldsmentalitetens lære som han var.

De mest interessante nyheter jeg fikk rede på i cellene ved det hemmelige politis hovedkvarter, var at Stalin var blitt fordømt som en morder og tyrann av sin ettermann Krustsjov. Samtidig spredtes de første rapporter om hvordan Beria og hans seks øverste menn var blitt henrettet julaften 1953 – sammen med tusener av mindre

betydelige hemmelige sovjetagenter. Og bestrebelsene i retning av å bringe Stalins minne i vanry var begynt også i Romania. Gheorghiu-Dej likte å ha det godt selv, og i alle fall var hans permanent forbedring i forhold til det som preget Ana Pauker og kretsen omkring henne.

11

De nyheter jeg hadde med tilbake til Jilava, vakte stor jubel i cellen. Alle var svært tilfreds med at Stalin var blitt revet ned av sin pidestall. De håpet at det ville framskynde deres løslatelse.

Men Popescu sa: «Jeg kjenner partiet. Røveren blir fordømt, men røverens ofre får ingen erstatning.»

«I alle fall er det slutt for Stalin,» sa en annen fange.

«Gid han må brenne i helvete,» sa en tredje.

Under latter, bravorop og hån mot den falne, danset to fanger vals med hverandre, mens de remjet uanstendige vitser om «Onkel Joe». Bare vaktene var tause. Fordømmelsen av Stalin gjorde deres framtid uviss.

Popescu ropte til meg: «De ser ikke videre lykkelig ut, pastor!»

Jeg sa: «Jeg kan ikke like eksplosjoner av hat mot noen. Vi kjenner ikke Stalins evige skjebne. Kanskje han ble frelst, selv om det skjedde i hans siste stund, slik som røveren på korset.»

«Hva!?! Etter alle de forbrytelser Stalin har begått?» spurte noen.

«Kanskje det gikk med ham som med den rike mannen som bare i enkelte øyeblikk av sitt liv kjente anger – og likevel endte i himmelen,» sa jeg.

Jeg fortalte dem om en mann som hadde levd av å utnytte de fattige. Dessuten hadde han lagt landsbypresten for hat, rett og slett fordi presten var en meget god mann. Når de møttes på gaten, spyttet den rike mannen presten like i ansiktet. Og presten lot ham

gjøre det, for han tenkte som så at «dette er sikkert en fornøyelse for denne arme skapningen». Men en gang om året gikk den rike mannen – som het Bodnares – i kirken. Det var bestandig på langfredag, og mens han satt og lyttet til beretningen om Jesu korsfestelse, rant to tårer nedover hans fete kinn. Han tørket tårene bort med en brå bevegelse – og gikk før kollekten ble innsamlet.

En langfredag var en stor forsamling møtt fram. Man ventet at gudstjenesten skulle begynne. Men presten viste seg ikke, og ikke Bodnares heller. En time gikk. Til slutt var det en som gikk for å se etter presten og fant ham liggende utstrakt på golvet bak alteret. Øynene var lukket, men han pustet rolig og jevnt. Ansiktet lyste av en slik salighet at de som så ham, skjønte at han var i en henrykkelse, i hellig ekstase.

Samme morgen døde Bodnares, og gikk til sin dom. Og djevlene la alle hans vonde gjerninger i vektskålen, men hans skytsengel kunne ikke finne noe å legge i den andre, bortsett fra tårer, felt hver langfredag noen år. Likevel viste det seg at tårene veide nøyaktig like meget som alle mannens vonde gjerninger tilsammen.

Men dette betydde bare at saken ikke var avgjort. Og hva kunne gjøres? Bodnares begynte å svette og skjelve. Akkurat i det øyeblikket så Gud bort, og den rike mannen så sitt snitt til å nappe til seg noen av de vonde gjerningene i vektskålen. Dermed svingte vekten i hans favør.

Gud ser alle ting. Bedrøvet sa han til den rike: «Aldri har noen av mine skapninger prøvd å bedra meg på sin doms dag.» Og Herren så seg rundt i himmelen og spurte: «Hvem vil forsvare denne mannen?»

Englene var tause. «Nå da,» sa Gud, «dette er ikke folkerepublikken Romania. Vi kan ikke kjenne noen skyldig uten at det er en forsvarer.»

Til og med den rikes skytsengel unndrog seg fra oppdraget. «Men,» la han til, «det er en prest i Bodnares' landsby. Han har

et så helgenaktig sinnelag at han kanskje er villig til å forsvare ham.»

Så ble presten brakt til himmelen, mens hans legeme ble igjen på jorden. Bodnares var sikker på at hans siste sjanse var tapt da han fikk se den mannen han så ofte hadde ydmyket. Men presten påtok seg oppdraget som forsvarer med en gang.

«Himmelske Fader,» begynte han, «hvem av oss to er den mildeste, Du eller jeg? Hvis jeg er bedre enn Deg, stig da ned av Din trone og la meg ta Din plass; for hver eneste dag forærte jeg Bodnares den glede å få spytte på meg, og jeg kjente ingen bitterhet mot ham. Og kan jeg tilgi ham – da kan naturligvis også Du gjøre det.

Min neste forsvars-påstand er at Jesus døde på korset for menneskenes synder, og selv om vi nå i vårt ulykkelige land kan bli straffet flere ganger for samme forbrytelse, er det ikke riktig at Bodnares skulle lide igjen for sine synder, for de er blitt lidd for i Jesu legeme.

Og for det tredje, Herre: Et praktisk spørsmål. Hva taper Du om han slipper inn i himmelen? Hvis paradiset er for lite, kan Du utvide det. Hvis Du ikke ønsker å plassere de vonde blant de gode, skap da en himmel for tapte sjeler – la også disse få i alle fall litt lykke.»

Disse ord var så velbehagelige for Gud at Han straks ropte til Bodnares: «Nå kan du gå inn i himmelen!» Den rike mannen løp av sted. Så vendte Gud seg til presten, dypt beveget, og sa: «Bli her en stund og snakk med meg.»

«Takk, takk,» sa presten, «men jeg har ikke holdt gudstjeneste ennå, og alle i kirken venter på meg, og så skal de hjem til middag etterpå. Jeg må få gå tilbake og gjøre min plikt. Jeg må fortelle folk at de må vokte seg for synden. Men jeg skal også undervise dem om at Du oppfyller din plikt ved å tilgi oss, for Din kjærlighet øses ut over selv den verste synder. Dersom Du begynte å

dømme mennesker etter deres fortjeneste, da ville ingen av oss kunne unnfly.»

Alle i cellen hørte på denne historien i taushet.

«Og ville så De forsvare Stalin innfor Gud?» spurte Popescu.

«Hvem vet om ikke Stalin har grått over sine synder?» sa jeg. «Psykologene sier at jo verre en manns forbrytelser er, dess mindre er han ansvarlig for dem. En vanvittig mann som Hitler som brenner millioner av harmløse mennesker han aldri har møtt; en masse-morder som Stalin som dreper tusener av sine kamerater – slike mennesker er ikke normale. Vi kan ikke dømme dem ved hjelp av samme målestokk som vi anvender overfor andre.»

Oberst Popescu sa: «Jeg har hørt mange kristne læresetninger i denne cellen, men denne var den beste – og den vanskeligste å etterleve.»

12

Våren 1956 begynte et svalepar å bygge rede høyt oppe under taket, i nærheten av cellevinduet vårt. En dag annonserte et pip at eggene hadde sprukket. En fange stod på skulderen til en annen og fikk et glimt av redet. «Det er fem av dem!» ropte han. Fugleforeldrene var øyensynlig aldri i ro. Vi fikk et helt nytt samtalemønne i cellen vår nå. Før snakket de fleste mest om sine forhåpninger om å bli løslatt. Nå var alle mann opptatt med å telle hvor mange ganger svalemor og -far kom med mat til de små i løpet av en dag. 250 ganger! En gammel landsens mann sa: «Om 21 dager kommer de til å fly.» De andre lo. «Bare vent, så skal dere få se,» sa han. Den 20. dagen hadde ingenting hendt, men den 21. hørte vi kvitring og vingeflaksing, og de små svalene fløy. Så lykkelige vi ble. «Gud har laget deres tidstabell,» sa jeg. «Han kan gjøre det for oss også.»

Ukene gikk, og det lot virkelig til at fordømmelsen av Stalin

innvarslet et nytt «mildvær». Dette kunne vel ikke vare? Men det var vitterlig at mange fanger ble løslatt ved et amnesti. Ville jeg også komme til å bli løslatt? Tanken bedrøvet meg bare. Hvis jeg ble sluppet fri, hvilken nytte kunne jeg gjøre? Min sønn var blitt voksen og ville vel knapt kjenne sin far igjen. Sabina hadde nok vent seg til tingenes tilstand og innrettet seg etter forholdene som de var. Menigheten hadde fått andre pastorer som ikke laget så mye bryderi.

Tidlig en morgen ble disse tankene avbrutt av en stemme: «Forhør, øyeblikkelig! Kom nå!»

Tilbake til uforskammethetene, frykten, spørsmålene som jeg måtte finne uriktige svar på! Jeg begynte å samle tingene mine. Men vekten brølte: «Men så kom nå da! Bilen venter.» Jeg skyndte meg etter ham gjennom korridorene og over fengselsgården. Den ene etter den andre av stålportene ble åpnet, idet vi klatret opp trappene. Og plutselig var jeg ved den ytterste porten!

Noen bil fantes det ikke innen synsvidde, bare en betjent som gav meg et stykke papir. Det var en ordre fra retten som erklærte at i forbindelse med amnesti datert 12. juni 1956 osv., osv., var jeg løslatt.

Jeg stirret dumt på det. Alt jeg kunne si, var: «Men jeg har bare sittet inne åtte og et halvt år, og dommen lød på 20.»

«De må gå herfra med en gang. Dette kommer fra den høyeste myndighet.»

«Jeg skal jo sone enda nesten 12 år.»

«Ingen motsigelser! Kom Dem ut!»

«Men se på meg!» Den fillete skjorten min var grå av skitt. Buksene så ut som et landkart på grunn av alle de forskjellige fargete tøybitene jeg hadde tråklet sammen. Skoene kunne ha vært stjålet fra Charlie Chaplin. «Jeg blir arrestert av den første politimann som ser meg.»

Betjenten gikk tilbake, inn i fengslet. Porten slamret igjen, og

den digre bolten kom på plass. Utenfor fengselsmurene var det ikke en sjel å se. Jeg var alene, omgitt av en verden i sommerskrud. Det var så stille denne varme junidagen at jeg kunne høre summingen av travle insekter rundt meg. En lang, hvit landevei strakte seg bortover. Lenger borte ble den skjult av trær som hadde en forunderlig dypgrønn farge. I skyggen av en klynge kastanjetrær gikk noen kyr og gresset. Hvor stille allting var!

Jeg ropte høyt for at vaktene bak murene skulle høre meg: «Gud, hjelp meg til ikke å glede meg mer over å være fri enn over at Du var med meg i fengslet!»

Det er ikke mange kilometrene fra Jilava til Bucuresti. Jeg tok bylten min på nakken og gav meg av sted tvers over jordene. Bylten inneholdt bare en samling illeluktende filler, men de var blitt så verdifulle for meg i fengslet at det falt meg i det hele tatt ikke inn at jeg skulle la dem bli igjen. Jeg trasket i det høye graset, jeg stanset for å føle på barken på trærne. Rett som det var, måtte jeg bøye meg ned for å stirre på en blomst eller en knopp.

To skikkelser kom imot meg. Det var et eldre ektepar. De stanset meg og spurte nysgjerrig: «Kommer du *derfra*?» Mannen fant fram en leu, en mynt som er verdt snaut 10 øre, og gav meg den. Jeg så på mynten der den lå i hånden min, og jeg hadde mest lyst til å le. Aldri hadde noen gitt meg en leu tidligere.

«La meg få adressen din, så jeg kan betale den tilbake,» sa jeg.

«Å langt ifra! Du må ta den,» nødet han meg, idet han brukte et rumensk ord for *du* som blir nyttet overfor barn og tiggere.

Jeg tok bylten min og fortsatte. Så ble jeg stanset av en kvinne. «Du kommer *derfra*?» Hun håpet at jeg kunne fortelle henne noe om presten i Jilava-landsbyen. Han var blitt arrestert for flere måneder siden. Jeg hadde ikke møtt ham, men forklarte henne at jeg selv var en pastor. Vi satt en stund på steingjerdet ved veien. Det gjorde så godt å treffe en som ville tale om Kristus at jeg tenkte det hastet ikke så forskrekkelig med å komme seg hjem. Da jeg

omsider ville fortsette, fant hun også fram en leu. «Trikkepenger,» sa hun.

«Men jeg har allerede fått en leu.»

«Ta den likevel, for Vår Herres skyld.»

Så fortsatte jeg å gå til jeg kom fram til en bussholdeplass i utkanten av hovedstaden. Folk stimlet sammen om meg. De visste med en gang hvor jeg var kommet fra. De spurte etter brødre, fedre, søskenbarn – alle hadde noen i fengsel. Da jeg entret bussen, fikk jeg ikke lov å betale. Mange reiste seg for å tilby meg sin plass. Løslatte fanger i Romania er langt fra betraktet som utskudd. De er høyt respekterte mennesker. Med bylten min på faget satt jeg da der. Men akkurat idet bussen skulle til å starte, hørte jeg rop utenfor. «Stopp, stopp!» Det var nesten som hjertet mitt skulle stanse. Bussen bråstoppet, og en politimann på motorsykel svingte opp foran oss. Det er skjedd en misforståelse. Han kom vel for å ta meg med tilbake! Men nei, sjåføren snudde seg og ropte: «Han sier det er noen som står på stigbrettet.» Og slikt er jo forbudt.

Ved siden av meg satt en dame med en kurv full av friske jordbær. Jeg så vantro på bærene.

«Har De ikke fått jordbær i år?» sa hun.

«Ikke på åtte år,» svarte jeg.

Da sa hun: «Vær så god. Ta noen!» Og så fylte hun hendene mine med de deilige, modne bærene. Jeg spiste dem i sultent hastverk, akkurat som en unge.

Utenfor min egen gatedør nølte jeg et øyeblikk. Ingen hjemme ventet meg, jeg var sikkert litt av et syn, skitten og fillet som jeg var. Så åpnet jeg døren. I gangen var det en hel del unge mennesker, blant dem en litt klosset ung mann som stirret på meg. Men så brast det ut av ham: «FAR!»

Det var Mihai, gutten min. Han var ni år da jeg måtte forlate ham. Nå var han blitt 18.

Så kom min kone mot meg. Hennes vakre ansikt var tynnere, men håret var like sort som før. Jeg syntes hun var penere enn noen gang. Det la seg litt tåke for øynene mine. Da hun omfavnet meg, tok jeg meg sammen og sa: «Før vi kysser hverandre, er det noe jeg må si. Tro ikke at jeg ganske enkelt er kommet fra elendighet til lykke! Jeg er kommet fra gleden over å være med Kristus i fengsel – til gleden over å være med Ham hos min familie. Jeg er ikke kommet fra fremmede til mine egne, men fra mine egne i fengsel til mine egne hjemme.» Hun hulket, og jeg sa: «Nå kan du kysse meg, dersom du vil.» Senere sang jeg dempet en liten sang som jeg hadde diktet til henne i fengslet. Det hadde hele tiden vært min hensikt å synge den for henne hvis vi noensinne møttes igjen.

Mihai kom og fortalte at det var fullt av besøkende som ikke ville forlate huset uten å ha fått se meg. Medlemmer i menigheten hadde telefonert fra hele Bucuresti, dørklokken ringte uavlatelig. Gamle venner hadde nye med seg. Noen måtte etter hvert gå, slik at andre fikk slippe inn. Det var bare ståplasser! Hver gang jeg ble presentert for en dame, måtte jeg selvsagt bukke høflig, men det måtte ha vært litt av et skue. Tenk på mine oppsiktsvekkende bukser, som ble holdt på plass av en hyssing. Da alle var gått, var det blitt nesten midnatt, og Sabina ville absolutt at jeg skulle spise, men jeg kjente meg ikke sulten. Jeg sa: «I dag har vi hatt glede nok. La oss gjøre dagen i morgen til en dag i faste og takknemlighet. Så feirer vi den hellige nattverd sammen før vi spiser aftens.»

Jeg snudde meg mot Mihai. Tre av våre gjester – en av dem var professor i filosofi ved universitetet, og jeg hadde aldri møtt ham før – hadde samme kvelden fortalt meg at min sønn hadde ledet dem til troen på Kristus. Og jeg som hadde vært redd for at Mihai, alene og foreldreløs, kanskje kunne ha kommet på avveier! Jeg kunne ikke finne ord for min lykkekjensle.

Mihai sa: «Far, du har gjennomgått så meget. Jeg ville gjerne vite hva du har lært av alle dine lidelser.»

Jeg la armen om ham og sa: «Mihai, etter alle disse årene har jeg nesten glemt det som står i Bibelen. Men det er fire ting som alltid var i mine tanker. Først: Det er en Gud. For det annet: Kristus er vår frelser. For det tredje: Det er et evig liv. Og for det fjerde: Kjærlighet er den beste metode.»

Min sønn sa: «Det var alt jeg ønsket å vite.» Senere fortalte han meg om sin beslutning. Han ville bli pastor, han også.

Da jeg var kommet til ro i min rene, gode seng den natten, kunne jeg ikke sove. Jeg satte meg opp og åpnet Bibelen. Jeg hadde ønsket å lese i Daniels bok. Den hadde lenge vært min yndlingslesning. Men akkurat nå kunne jeg ikke huske hvor i Bibelen den var å finne. I stedet falt mine øyne på en linje i et av Johannes' brev: «Større glede har jeg ikke enn dette at jeg hører mine barn vandrer i sannheten». Denne glede hadde også jeg. Jeg gikk inn i min sønns værelse, som for å forvise meg om at han virkelig var der. I fengslet hadde jeg ofte drømt at jeg var sammen med ham hjemme, for så bare å våkne i den triste cellen.

Det varte to uker før jeg fikk sove normalt. Men jeg fikk behandling i den best plasserte seng på den mest solbelyste avdeling i det best tenkelige hospital. Som eks-fange ble jeg hjulpet av alle, på gatene, i butikkene, alle steder. Og strømmen av besøkende begynte igjen.

Sjette del

1

Nå da jeg var fri, ønsket jeg av hele mitt hjerte at jeg måtte få nyte stillhet og hvile. Men kommunismen arbeidet overalt for å ødelegge kirken fullstendig. Den freden jeg ønsket å få nyte, ville ha vært en flukt fra virkeligheten og en fare for min sjel.

Jeg vendte tilbake til et fattig hjem, men jeg var heldigere enn mange andre. Vi hadde en liten to-roms kvistleilighet, og den var svært mangelfullt møblert. Men jeg fikk sove i en treseng med god madrass som en nabo hadde lånt meg. Sengen måtte vi forlenge med en pute. Jeg var i lengste laget i forhold til sengen. Vann måtte hentes i kjelleren tre etasjer nede, og nærmeste toalett var i en annen bygning. Jeg ventet meg ikke noe bedre. I fengslet hadde alle fått vite hvordan bolig- og matsituasjonen var. Vi hørte også om kirkebygninger som var blitt stengt eller overtatt. Slik var det gått med kirken vår.

Vårt komfortable hjem var blitt beslaglagt da min kone ble arrestert. Og da hun etter sin hjemkomst nektet å la seg skille fra meg, fikk hun ikke lov å ta seg lønnet arbeid. Hun levde i største fattigdom; hun oppholdt livet ved å reparere damestrømper og av gode venners hjelp. Hun sa at det ville ha vært enda vanskeligere uten Mihai.

Da han var 13 år, fikk han tillatelse til å besøke moren som da var blitt tvangsendt til slavearbeid ved kanalanlegget. Berøvet begge sine foreldre og avhengig av milde gaver følte han seg bitter.

«Jeg lånte penger for å kunne reise til leiren,» sa han. «Mor og

jeg møttes et sted hvor det var to rader jerngitter mellom oss. Mor var i fangeuniform, og hun var skitten og tynn. Hun var gråtkvalt, men hun greide å rope så høyt at jeg hørte det hun sa: «Mihai, tro på Jesus og vær trofast!» Og jeg svarte: «Mor, hvis du på et sted som dette fremdeles kan tro, da må da jeg også kunne det.»

Da Sabina kom tilbake til Bucuresti, var Mihai blitt pianostemmer. Han hadde fått undervisning hos en stemmer som var ansatt ved operahuset. Mihais gehør var så godt at han kunne gjøre sitt arbeid alene fra han var 11 år. Snart tjente han nok til å kunne hjelpe sin mor og betale sin egen skolegang. Det var et liv i fattigdom, men de hadde da brød.

Mihais vanskeligheter med partiet begynte tidlig. Han var en flink elev og ble hedret med retten til å bære et rødt slips. Det nektet han å bære – fordi det var «undertrykkernes symbol». Så ble han offisielt utvist fra skolen. Men da oppstyret hadde lagt seg, fikk han i all stillhet adgang til skolen igjen. Lærerne hans var nemlig bare i det ytre regimets tjenere. Da han var blitt 14 år, ble han utvist igjen. Denne gang var årsaken at han hadde fortalt om seg selv at han hadde lest Bibelen, og at angrep mot religionen i skolebøkene var basert på usannheter. Siden prøvde han da å fortsette sine studier ved å delta i kveldsundervisning.

Mihai var en kristen. Han hadde intet til overs for kommunismen. Men en sangfugl som har rede i nærheten av en kråkefamilie, kan komme til å ta etter enstonige lyder. Og Mihai hadde nesten ikke hørt annet. Dagen etter at jeg kom hjem, måtte jeg fortelle ham at han hadde tatt meget feil dersom han trodde at arbeiderne i kapitalistiske land led sultedøden. Hans medstudenter tok dette for gitt. En ung pike fortalte meg at hun hadde grått på skolen over de sultende barna i Amerika.

Selv de beste unge mennesker lot til å være forvirret og desorientert. Ikke bare var de blitt berøvet muligheten til å lese berømte kristne forfattere; de kunne heller ikke få skaffet seg verker

av tenkere som Plato, Kant, Schopenhauer og Einstein. Mihais venner fortalte at foreldrene deres sa ett og professorene noe annet, og ofte bad de meg om veiledning.

En ung teologistudent ved universitetet i Cluj ville ha hjelp i forbindelse med en avhandling han skulle skrive.

«Hvilket emne gjelder det?» spurte jeg.

«Luthersk liturgisk kirkesangs historie.»

Jeg sa: «Du skulle begynne med å skrive at en ikke burde fylle unge menns hoder med historiske trivialiteter når de kanskje i morgen må stille seg ansikt til ansikt med å dø for sin tro.»

«Hva burde jeg studere da?» spurte han.

Jeg svarte: «Hvordan bli beredt til offer og martyrium.»

Så fortalte jeg ham om noe av det jeg hadde sett i fengslene. Like etter begynte han å ta med seg venner hjem til oss. Alle hadde de samme vanskeligheter med å stikke ut kursen for sitt liv. Jeg spurte dem litt om deres studier.

En av dem sa: «Vår teologilærer sier at Gud gav tre åpenbaringer. Den første var til Moses, den andre til Kristus og den tredje til Karl Marx.»

«Hva mener din pastor om dette?»

«Jo mer han snakker, dess mindre synes han å si.»

Utfallet av disse samtalene ble at jeg erklærte meg villig til å reise til Cluj for å preke i katedralen der. Studentene ville gjerne skaffe de bøkene jeg hadde skrevet, men alle mine skrifter var blitt forbudt.

Før jeg reiste, måtte jeg avlegge et besøk for å oppfylle et løfte jeg hadde gitt i fengslet. Det gjaldt medlemmer av *Herrens Armé*, en liten gruppe som lignet Frelsesarméen, og som ubønnhørlig ble plaget av det hemmelige politi. Det var nå gått flere år siden jeg hadde møtt patriark Justinian Marina, og jeg tenkte at han kanskje kunne bli til noen hjelp. Den skade han hadde forvoldt kirken, var stor; det stod også i hans makt å gjøre noe godt.

Jeg fant ham spaserende i parken bak palasset. Antagelig foretrakk han å møte meg i hagen fordi det der ikke fantes mikrofoner – ikke lyttende kontorister heller. Jeg sa: «De er patriark, og mennesker kommer til Dem og ber om stillinger eller pensjoner. De må preke og syngte mangfoldige steder. Nå tenkte jeg at jeg kunne syngte for Dem. Det er en sang som brukes av Herrens Armé, jeg lærte den mens jeg var i fengsel.» Så sang jeg for patriarken, og deretter bad jeg ham om å gjøre noe for disse enkle og gode mennesker: «De må ikke bli holdt fengslet rett og slett fordi de tilhører en viss sekt.» Han sa han ville prøve. Vi samtalte deretter en god stund.

Jeg prøvde å kalle ham tilbake til Gud. Blant annet sa jeg: «Selv i Getsemane-hagen kalte Jesus Judas 'venn' og holdt veien til frelse åpen.» Jeg ville så gjerne plante et frø som kunne resultere i en hjertets forvandling. Han lyttet taus, han virket til og med ydmyk. Men han sa at det var lite han kunne gjøre, for metropolitten av Iashi, Justin Moisecu, var blitt plassert ved hans side. Hvis han selv nå gikk for langt eller trakk seg tilbake, kom Moisecu til å overta hans stilling, og dermed ville tingene bli enda verre. Justinian hadde beholdt en slags respekt for meg. Men skjønt hans splittede sinn ikke syntes om de gjerninger han utførte, endte hans vankelmodighet alltid med at han gav etter for partiets krav.

Senere fikk jeg høre at han i Den Hellige Synode hadde tatt opp spørsmålet om Herrens Armé. I synoden fikk han sterk motbør av metropolitten, som (av alle i Romania!) var blitt godtatt som ortodoks representant for Kirkenes Verdensråd. Dernest ble Justinian kritisert av kultus-ministeriet for å ha mottatt meg. Naturligvis hadde hans sekretær rapportert mitt besøk – akkurat som Justinian alltid rapporterte om sin sekretær. Justinian hadde erklært seg villig til å møte representanter fra «arméén», men da de kom, bad han dem fjerne seg straks. «Jaså, Wurmbrand har bedt dere komme hit? Det er på tide at han blir sendt tilbake til fengslet igjen!»

Nyheten om at jeg hadde lovet å holde en serie forelesninger i Romanias gamle universitetsby, var selvfølgelig straks blitt rapportert til myndighetene – som ble advart med at min egentlige hensikt var å angripe marxismen og lage bråk blant studentene, under foregivende av at jeg skulle forelese om kristen filosofi. Den nidkjære informator i dette tilfelle var en baptistpastor. Han la ikke skjul på det, men fortalte meg det personlig.

Det han hadde gjort, overrasket meg ikke. Jeg hadde møtt mange «rapportør»-predikanter etter at jeg ble løslatt, prester, pastorer – ja, til og med biskoper. De avleverte sine opplysninger til kultusministeriet. Som regel gjaldt rapportene deres egne soknebarn, og vanligvis skammet presteskaper seg over det de gjorde. De sa at det var ikke så meget av hensyn til sin egen sikkerhet. Det var forsøk på å forhindre at kirkene deres skulle bli stengt. I hver eneste by og landsby var det hemmelige politifolk som representerte kultusministeriet. Regelmessig ble prestene utspurt om sin menighets «oppførsel». Utenompolitiske saker skulle det også redegjøres for: Hvilke medlemmer i soknet kom ofte til nattverd? Prøvde noen av dem å vinne andre for sin tro? Hvilke synder bekjente folk? De prester som nektet å svare på slike spørsmål, ble avsatt. Og dersom det ikke var noen for hånden som «passet» til embetet, ble kirken stengt. Så nå hadde Romania fire slags predikanter: De som satt i fengsel; de som var angivere under press, men som prøvde å holde opplysninger tilbake; de som trakk på skuldrene og gjorde det de ble bedt om; og de som hadde fått smak for angiveri, og som gjorde «verden» til sitt sokn. Forrædere kan lignede med fotgjengere: de trives ved å være frekke. Min baptistiske kollega var en slik en.

Hans advarsel ble øyeblikkelig tatt opp av en offisiell spion som het Rugojanu. Kultusministeriet hadde nemlig også sine kategorier

av «tjenestemenn». Noen av ministeriets ansatte var sløve, andre brukte sin makt til å skaffe seg «beskyttelsesbetaling» fra presteskapet, men Rugojanu var en fanatiker som utrettelig fór fra kirke til kirke for å snuse opp «kontrarevolusjonære». Han var selv til stede ved mine forelesninger.

Underveis til Cluj overveide jeg hvilken strategi jeg skulle benytte meg av. Jeg håpet å kunne beholde min preke-tillatelse. Om-sider ble jeg enig med meg selv om at jeg først ville trekke en del tilsynelatende velvillige sammenligninger mellom kristendom og kommunisme, og ordlegge meg slik at jeg la for dagen stor respekt for regimet. Studentene ville ikke kunne unngå å skjønne hva jeg virkelig mente. Angivere blant tilhørerne ville forhåpentlig være ute av stand til å bringe til veie en klar anklage mot meg.

Den første kvelden i Cluj møtte det en gruppe på om lag 50 studenter og noen få teologilærere. I teologiklassene var det vanlig at Darwin og hans utviklingsteorier stod i forgrunnen, så jeg prøvde å si litt om dem først. Jeg sa at det nye Romania, høyt utviklet og sosialistisk, avviste alle kapitalistiske idéer. Var det ikke da merkelig at én unntakelse ble gjort, og det for en engelsk *bursjoa*, Sir Charles Darwin? Men, naturligvis, antagelsen av hans teorier ble jo et spørsmål om personlig stillingtagen.

Rugojanu satt foroverbøyd og stirret på meg. Jeg så tilbake på ham, idet jeg fortsatte: «En legesønn ønsker å bli lege, en komponistsønn ønsker å bli musiker, en kunstmalers sønn vil bli kunstner og så videre. Dersom dere tror at dere ble skapt av Gud, ville dere forsøke å ligne ham; hvis dere foretrekker å tro at dere nedstammer fra apeslekten, da er dere i fare for å bli forandret til dyr.»

Forelesningene tok til en mandag. Tirsdag var tilhørerflokket fordoblet. Ved ukens slutt var det mer enn tusen par øyne som så opp mot meg. Det virket som alle ved universitetet fylte katedralen. Jeg visste at mange av dem var ivrige etter å få høre sannheten, men de fryktet for de konsekvenser det ville få hvis de godtok

den og satte den ut i livet. Jeg fortalte mine tilhørere om det rådet en prest gav meg en gang. Han døde for fascistenes hender på grunn av sin tro. Han sa: «Du gir ditt legeme som et offer for Gud når du gir det til alle som ønsker å slå og spotte deg. Da Jesus visste at hans korsfestelse var nær, sa han 'min time er for hånden'. Hans time var lidelsens time, og det var hans fryd å lide for at menneskeheten kunne bli frelst. Vi skulle også betrakte lidelsen som noe Gud har betrodd oss. Apostelen Paulus skrev i sitt brev til romerne (kap. 12, v. 1): «Jeg formaner eder altså, brødre, ved Guds miskunn at I fremstiller eders legemer som et levende, hellig, Gud velbehagelig offer.»

Jeg så utover den stille forsamlingen. For et øyeblikk kjentes det som å være tilbake i min kirke under krigen – den dagen da bøllene fra Jerngarden trampet inn med sine maskingeværer.

Trusler omgav oss – og det ikke bare nede hvor Rugojanu hadde det travelt med å notere.

Jeg fortsatte: «La ikke lidelsen komme overraskende på deg! Meditér over den ofte. Prøv å tilegne deg de egenskaper som Kristus og hans hellige hadde – dette får du hjelpe til ved å tenke på det. Den pastoren jeg nevnte, min lærer som døde for sin tro, gav meg en resept mot lidelse. Nå skal dere få den resepten.»

Læreren min hadde fortalt en historie om en lege som levde i tidligere tider. Han var blitt fengslet urettferdig av keiseren. Etter noen uker fikk hans familie lov til å besøke ham. Til å begynne med gråt de da de fikk se ham. Klærne hans var filler, og maten en skive brød og en kopp vann om dagen. Hans kone så på ham og sa: «Hvordan kan det ha seg at du ser ut til å ha det bra? Du minner om en som nettopp kommer fra et bryllup!» Legen svarte smilende at han hadde funnet et råd for alle besværligheter. Da så familien spurte ham hva det bestod i, svarte han: «Jeg har oppdaget en te som er god mot alle lidelser og sorger. Den består av syv urter, og jeg skal nevne dem i rekkefølge for dere.

Den første urt heter *tilfredshet*. Vær tilfreds med det du har. Vel kan jeg skjelve i mine filler mens jeg gnager på en skorpe; men hvor meget verre ville det ikke ha vært dersom keiseren hadde kastet meg naken ned i et fangehull uten noe å spise?

Urt nr. to heter *sunt vett!* Enten jeg jubler eller grubler – jeg er likevel i fengsel. Så hvorfor skulle jeg gremme meg?

Den tredje er *ibukommelse av dine synder*. Tell dine synder, gå så ut fra at hver synd fortjener en dags fengsel. Så fortsetter du med å regne ut hvor mange liv du måtte tilbringe bak gittret. Din straff er mild!

Den fjerde urt er *tanken på de lidelser som Jesus med glede bar for oss*. Han som var den eneste som selv kunne velge sin skjebne på jorden, valgte smerten. Hvor stor verdi må Han ikke ha tillagt den! Så kan vi fastslå at lidelsen utfrir dersom den blir båret med sinnsro og glede.

Den femte urt er det å vite at *lidelsen er gitt oss fra Gud som fra en far*, ikke for å skade oss, men for å renske og hellige oss og berede oss for himmelen.

Den sjette er dette å vite at *ingen lidelse kan skade et kristent liv*. Hvis kjødets lyst er alt, vil pine og fengsel bety slutten på hensikten med livet; men hvis tilværelsens livsnerve er sannhet, da er jo nettopp sannheten noe som intet fengsel kan endre. Fengsel kan ikke hindre meg i å elske, cellesprinklene kan ikke stenge min tro ute. Hvis disse idealer er det viktigste i livet, da kan jeg være rolig under enhver omstendighet.

Den siste urt i resepten er *håp*. Livets hjul kan nok sette keiserens lege i fengsel, men det fortsetter å dreie seg. Det kan kanskje komme til å sende meg tilbake til palasset, ja, til og med sette meg på tronen.»

Jeg tidde et øyeblikk. Den overfylte kirken var stille.

«Jeg har drukket tønnevis av denne teen siden den gang jeg hørte om den, og jeg kan anbefale den til dere alle.

Da jeg hadde avsluttet talen, reiste Rugojanu seg og brøytet seg vei ut av kirken uten å se seg tilbake. Jeg gikk ned fra prekestolen, og tilhørerne begynte å prate med hverandre. Utenfor ble jeg hilst med applaus og bifallsrop, og mange av studentene ville gjerne trykke min hånd. Jeg ringte til Sabina som var glad over hva jeg hadde gjort, selv om hun visste at det nå ville bli represalier.

Neste dag ble jeg innkalt av min biskop som fortalte at Rugojanu laget vanskeligheter. Mens biskopen fortalte meg innholdet i kulturministerens protest, kom Rugojanu selv inn i rommet. «Aha, så der er De!» skrek han. «Hvilke unnskyldninger vil De prøve å lage? Talen Deres var en ordstrøm av oppvigleri. Jeg hørte det selv!»

Jeg spurte mannen hva det spesielt var han hadde imot. Han hadde mislikt alt sammen, men særlig min medisin mot lidelse.

«Hva er det som er så galt med den stakkars teen min?» spurte jeg. «Hvilken urt er det De ikke liker?»

Han var meget heftig da han sa: «De fortalte dem at hjulet alltid dreier. Men i dette Deres kontra-revolusjonære utbrudd tar De feil! Hjulet kommer ikke til å dreie, min venn. Kommunismen er her for bestandig.» Ansiktet hans var fordreid av hat.

«Jeg nevnte ikke kommunismen,» svarte jeg. «Jeg sa ganske enkelt at livsens hjul fortsetter å dreie. For eksempel: Jeg var i fengsel, nå er jeg fri; jeg har vært syk, nå er jeg meget bedre, jeg mistet mitt soknekall, nå kan jeg virke igjen . . . »

«Nei, nei, nei! De mente at kommunismen skal bryte sammen, og alle visste hva De mente. Innbill Dem bare ikke at De har hørt det siste om dette!»

3

Rugojanu sammenkalte kirkeledere til et møte i biskopens palass i Cluj. Der ble jeg fordømt for forsøk på å forgifte ungdommen

ved hjelp av direkte angrep på regjeringen. «Dere kan være sikker på at han aldri kommer til å preke mer,» ropte Rugojanu, som hadde hisset seg opp i et uhyggelig raseri. Til slutt skrek han: «Wurmbrand er ferdig, Wurmbrand er ferdig, Wurmbrand er ferdig!» Så tok han hatt og frakk og gikk ut av bygningen.

70–80 meter borte i gaten kom det en bil. Den tok en svært brå sving for å unngå å kjøre på en hund. Bilen skar tvers over fortauet og rammet Rugojanu som ble slengt mot murveggen. Han døde på stedet.

Historien om Rugojanus siste ord og om det som hendte like etter spredte seg over landet. Gud gav ofte sitt varsel gjennom disse årene.

Opphevelsen av min tillatelse til å preke stanset meg ikke. Men nå måtte jeg arbeide så hemmelig som jeg gjorde blant russiske soldater etter krigen. En ny fare kom for dagen ved at jeg ble besøkt av tidligere fengselskamerater som bad meg om råd og hjelp. Noen av disse var gått over til å bli angivere, og de prøvde å provosere meg. Disse ulykkelige menn hadde ventet seg for meget av løslatelsen. Flere av dem fant sitt hjem fullstendig forandret, og mange av disse falt for fristelsen til å hengi seg til seksuell tilfredsstillelse – for å vinne sin tapte ungdom tilbake. Dette kostet nesten alltid mer enn de hadde råd til. Og så ble snarveien til en ny start å stå til tjeneste for regimet. Den letteste måten å skaffe seg fortjeneste på, var ved å bringe partiet informasjon. Deres løslatelse var mer tragisk enn deres fengsling hadde vært.

Vår beste beskyttelse mot angivere lå i de advarsler vi fikk fra venner innen det hemmelige politi. Mange av dem som var med oss, hadde partistillinger av en eller annen art. Et ungt ektepar som om dagen gjorde tjeneste i propagandadepartementet, delte kveldene med oss, i bønn til Gud. Mer enn en gang møttes vi i hjemmet til en bortreist politioffiser – hans tjenestepike var en av oss. Andre ganger møttes vi i kjellere, på loft, i leiligheter eller

sommerhytter ute på landet. Våre gudstjenester var så enkle og så vakre som de første kristnes hadde vært for 1900 år siden. Vi sang høyt. Ble det senere spørsmål, hadde det vært et fødselsdagsselskap! Kristne familier på tre eller fire medlemmer hadde opptil 35 fødselsdager på ett år! Noen ganger var vi samlet i friluft. Himmelen var vår katedral, fuglene sørget for musikken, blomstene sørget for røkelse, stjernene var alterlys, englene var medhjelpere som tente dem – og den simple dressen til en martyr som nettopp var løslatt fra fengslet, betydde mer for oss enn de mest dyrebare prestedrakter.

4

Selvfølgerlig visste jeg at jeg før eller senere kom til å bli arrestert igjen. Etter revolusjonen i Ungarn ble situasjonen mer og mer vanskelig for hver måned Krustsjov bekjentgjorde en syvårsplan som skulle «utrydde de siste spor av overtro». Kirker ble lukket eller tatt i bruk som kommunistiske klubber, museer eller kornlager. De som partiets aviser overfuste som «svindlere i svarte sutaner» ble innringet i tusenvis. (*Sutan* = daglig prestedrakt for den rom. kat. kirkes presteskap.)

Jeg bad «Gud, hvis det er menn i fengslet som jeg kan hjelpe, sjeler jeg kan redde, så send meg tilbake, og jeg skal villig bære det.» Sabina nøyte litt enkelte ganger, men så sa hun: «Amen». Denne tiden var det som hun bar på en indre glede. Den var skapt av forvisningen om at vi snart skulle få tjene Kristus mer helt. Da jeg så dette, undret jeg på om vårt bilde av Herrens mor der hun står nedbøyd av sorg ved korset, kanskje kunne være en misforståelse fra vår side. Var hun ikke også fylt av glede ved tanken på at hennes sønn skulle bli verdens frelser?

De kom og hentet meg kl. ett, natten til 15. januar 1959. Vår lille loftsleilighet ble grundig undersøkt i flere timer. Min sønn

fikk se et belte som tilhørte ham. Det ble funnet bak et skap som var trukket fram fra veggen. «Og så sier folk at det hemmelige politi ikke gjør nytte!» bemerket han. «Jeg har lett etter dette beltet over alt.» Neste kveld fikk han ikke adgang til kveldsskolen på grunn av sin nesevishet.

Da de hadde ført meg bort, tok Sabina opp bibelen min. På et stykke papir fant hun en setning fra Hebreerbrevet: «Ved tro . . . kvinner fikk sine døde igjen ved oppstandelse.» Nederst på papirstykket hadde jeg skrevet: «Min kone er en slik kvinne.»

5

Det var fremdeles mørkt, og gatene var dekket av snøslaps da vi kom fram til politiets hovedkvarter i Bucuresti. Jeg måtte igjennom de sedvanlige mottakelsesprosesser før vaktene førte meg til en celle. Her fant jeg en mann på omkring 30 år. Han het Draghici og var en av de forhatte lederne for «omskoleringen» som ble drevet i Piteshi. Hver gang celledøren ble åpnet, bråsnudde han seg. Han sa: «Jeg er lei over å være så lettskremt. Men jeg vet aldri om de kommer for å gi meg et bad eller for å skyte meg. Jeg har gått med dødsdom over meg i fire år.»

Draghici fortalte meg sin livshistorie. Som gutt hadde han vist stor ærbødighet for presten på stedet. En dag sa presten til ham: «Din far er urmaker. Be ham reparere kirkeklokken – billig.» Draghici fikk overtalt faren til å utføre arbeidet gratis. Men så bad presten om en kvittering på 500 leu. Pengene stakk han i sin egen lomme etter å ha tatt dem av menighetens kasse og utgiftsført beløpet. Draghici fnyste, idet han tilføyde: «Jeg hadde kanskje vokst opp som en kristen og gitt penger til kirken opp gjennom årene hadde det ikke vært for den skuffelsen.»

Faren hadde vært en drukkenbolt, og han forsvant med familiens sparepenger. Da gutten var 14, meldte han seg som frivillig i Jern-

garden. Det var jo så gjevt med den grønne skjorten, marsj-sangene og de beundrende jentene. Noen få måneder senere var Jerngardens dage talt. Draghici kom i fengsel, og etter at kommunistene hadde overtatt makten, ble han automatisk dømt til 11 års fengsel som aktiv fascist. Etter å ha sonet syv år i Piteshi, ble han lovet friheten hvis han ville slå de andre fangene.

«Da var jeg 21 år,» fortalte han meg. «Jeg ønsket jo ikke å bli i fengslet, så jeg gjorde det jeg ble bedt om. Jeg trodde på dem, og nå skal jeg dø for det.»

For meg så det ut som han allerede var døende på grunn av tuberkulose. «Det er ikke mer enn jeg fortjener,» sa han.

Jeg lå våken og lyttet til Draghicis hoste, og jeg tenkte: Hvis Gud kalte på meg nå og spurte meg: Hva synes du egentlig om menneskene etter å ha levd i 56 år? – da ville jeg svare: Ikke skyldig! Satan og hans falne engler arbeider iherdig for at vi skal bli like ulykkelige som de selv. Men menneskene må ikke bebreides for det.

I 10 dager og netter fortalte jeg Draghici om Jesus. «Det er ikke av eget fritt valg du er blitt en forbryter,» sa jeg, «men din skyldfølelse krever at det blir sonet. Jesus har tatt på seg selv den straff du føler at du fortjener.»

Den tiende kvelden brast Draghici i gråt. Vi bad sammen, og han ble kvitt sitt samvittighetsnag og frykt. Min bønn om å få bli til hjelp for en eller annen fange var altså blitt besvart allerede i løpet av mine første dager under det nye fengselsoppholdet.

6

I neste omgang ble jeg brakt til Uranusfengslet i Bucuresti til forhør. En major fra det hemmelige politi prøvde å få meg til å oppgi navn på kontrarevolusjonære jeg hadde møtt.

Jeg sa at jeg med glede skulle nevne kontrarevolusjonære, både russiske og hjemlige. Atskillige tusen av dem var blitt drept i

Sovjetunionen i løpet 30-årene av Yagoda, den gang innenriksminister. Senere ble det avslørt at det var Yagoda selv som var kontra-revolusjonæren. Under hans etterfølger, Beria, drev det sovjetiske hemmelige politi hundretusener i døden, inntil Beria også ble skutt. Jeg tilføyde at revolusjonens fremste fiende var masseorderen Josef Stalin, som siden var blitt fjernet fra sin grav på den Røde Plass. Jeg mente det ville være bedre å se seg om andre steder enn i min fattige menighet etter kontra-revolusjonære.

Offiseren gav ordre om at jeg skulle pryles og deretter settes i enecelle. Der ble jeg sittende til saken mot meg ble tatt opp. Saksbehandlingen var en 10 minutters gjentakelse av den foregående rettssak 10 år tidligere. Denne gang var min kone og min sønn til stede for å høre at jeg ble fordømt. Tribunalets formann sa at det amnesti, under hvilket jeg var blitt løslatt, var å anse som opphevet. Jeg skulle derfor sone min tidligere dom.

Jeg ventet i en celle på transporten til det neste fengsel. Mens jeg talte med de andre i cellen om Kristus, kom en offiser inn for å underrette meg om at retten hadde fattet en ny beslutning. Jeg takket og fortsatte der jeg slapp. Dommen var blitt endret fra 20 til 25 års fengsel.

Syvendedel

1

Flere nylig dømte prester var sammen med meg i en av det hemmelige politis lukkede lastebiler. Etter en kort transport ble bilen kjørt ned en steil skråning og stoppet. Hjertet sank i livet på meg, for jeg visste at jeg var tilbake i det underjordiske fengsel i Jilava. Stemmer ropte: «Få dem ut!», og bildørene ble revet opp.

Køllesvingende voktere jaget oss gjennom en passasje. De hadde drukket, og ved synet av prester hoiet de av begeistring. Grå og skitne fengselsuniformer ble slengt til oss. De som ikke var snare nok med å kle seg om, fikk sine egne klær revet av seg. Under latterbrøl ble skjegg klippet vekk. Barberingen av hodet foregikk i en fart og brutalt. Blødende og halvnakne ble vi jaget inn i en stor celle. Vi satt på steingolvet og prøvde å stue oss sammen. Det var kaldt i februar. Plutselig kom en vokter ravende inn og gullet: «Alle prester ut!» Det hørtes undertrykte fnis og fnysing utenfor celledøren. Vi gikk ut i rekke og rad, og under en ny omgang kølleslag, som vi prøvde å verge hodene våre mot, løp vi så godt vi kunne. De som falt, ble sparket med tunge støvler og spyttet på.

En halv time senere ble igjen alle prester kommandert ut. Ikke én rørte seg. Vokterne stormet inn i cellen og langet ut til høyre og venstre uten noen slags hensynsfullhet.

Jeg prøvde å trøste dem som var i nærheten av meg. En mann hadde fått noen tenner slått ut, og leppen hans var stygt kløyvd. Mens jeg vasket blodet av ansiktet hans, sa han: «Jeg er erkemandrit Christescu.»

En gang for flere år siden hadde vi møtt hverandre. Det var mens jeg ventet på å få tale med den ortodokse patriark. Miron Cristescu arbeidet på kontoret hans, så jeg hadde fortalt ham om våre vanskeligheter. Han hadde lagt hendene sine på skuldrene mine: «Broder, Kristus vil komme igjen. Vi håper på det,» hadde han sagt. Det er noe en Guds mann burde si ofte, men som han sjelden sier. Jeg hadde ikke glemt erkemandriten. Men nå var han skjegg- og hårløs, og ansiktet var grimet av smuss og blod. Han var ugjenkjennelig.

Timene gikk, og vi satt og skalv av kulde. Miron Cristescu fortalte om hvordan han og andre som omgav patriarken, hadde forsøkt å redde kirken fra å bli et redskap for staten. De tenkte de kanskje kunne appellere til patriarkens bedre jeg. Men Gheorghiu-Dej hadde gjort et godt valg. Justinian ble sendt på et besøk til Moskva. De han hadde kontakt med der, fordreide hodet på ham enda mer enn før. Han rettet slag etter slag mot katolikkene, unitatene og alle innen hans egen fold som ikke ville gå på akkord.

«Her er jeg, slik som alle de andre,» sa Christescu. «Jeg gjorde feil da jeg forsøkte. Jeg skulle ha gjort motstand fra første stund.»

«La ikke disse tankene bedrøve Dem for meget,» sa jeg.

Han løftet sine fine øyne, så meg i ansiktet og svarte: «Broder Wurmbrand, jeg kjenner bare en bedrøvelse, bedrøvelsen over ikke å være en helgen.»

Uttalt fra en prekestol ville disse ordene bare ha vært en vakker frase. I denne skrekkelige cellen, etter en forferdelig omgang kølleslag – viste disse ordene hans sanne storhet.

2

Miron var sammen med meg da jeg noen få dager senere ble tatt med i en konvoi som hadde kurs for fjellene. Etter mange timers reise fikk vi den transsilvanske byen Gherla og byens største bygning – fengslet – i sikte. Her hadde min kone fått besøke meg

under mitt to måneders opphold i 1956. Jeg bar også på andre minner fra tiden i Gherla. Fengslet var blitt bygd i keiserinne Maria Teresias regjeringstid i det 18. århundre. Fra de øverste vinduer i fengslet kunne en se de gamle galgene. De ble ikke brukt nå lenger, for kommunistenes henrettelsesmetode er skudd i bakhodet. På den andre siden av de høye murene så vi hvordan livet gikk sin gang i landsbyen. Fanger stirret ut og betraktet scenen der ute – og drømte. Men ved middagstid orket ingen å se mer. Ved den tid kom barna fra skolen, rop og latter hørtes mens de kappløp hjemover. Og hver fange tenkte på sin familie.

Omtrent 10 tusen fanger var stuet sammen i primitive kvarterer, som var beregnet på å ta to tusen. Reglementet var like strengt som i de verste dager av omskolerings-kampanjen. Den foregående sommer hadde det vært alvorlige opptøyer i Gherla. Fanger hadde barrikadert seg i en fløy i protest mot at det ble spikret lemmer for gluggene slik at lys og luft ble stengt ute. Dørene ble slått inn av vokterne. Det ble et forrykende slagsmål. Militsten ble tilkalt og åpnet ild. Mange fanger ble drept og mange såret. Som straff ble matrasjonene satt ned til hungersnivå, og hundrevis av fanger ble overført til andre fengsler.

Vi prester og pastorer overtok deres plasser sammen med tusener andre politiske fanger som ble grepet under en ny bølge av arrestasjoner. Det var godseiere, offiserer fra hæren, leger, forretningsfolk, håndverkere som motsatte seg å bli tvunget inn i kooperativene, gårdbrukere som ikke ville finne seg i den overtakelse av markene som partiet planla. Etter to sørgelig mislykte to-årsplaner hadde Dej kunngjort at en 16-årsplan skulle settes i verk. Den skulle vare til 1975 «– hvis det da er noen igjen til å sette den i verk,» sa en fange til meg.

Cellene var lange, mørke barakkerom. I hver av dem var det 80 til 100 mann, men det fantes bare 50–60 køyer. Mange delte «seng». Det var vanskelig å få sove. Foruten den vanlige nattvise vandring

til dobøttene, som fløt over, hadde vi et dusin fremragende snorkere. Hver av dem hadde sin spesielle melodi, og om en ble taus, var det alltid en annen som forente seg med de øvrige i koret. Gjenlyden i cellene var også sjenerende. En kunne heller ikke få hvile om dagen, for da ble disiplinen understreket av slag og spark av spikerbeslåtte støvler. Vaktene avla overraskende «sikkerhetsbesøk» til cellene. De slo på jernsprinklene tvers over vinduene for å forvisse seg om at det ikke var blitt brukt fil på dem. Samtidig måtte alle mann legge seg i rekker på golvet med ansiktet ned. Vi skulle telles, og vaktene trødde på hver eneste mann etter hvert som navnene ble ropt opp.

Det minste brudd på reglementet ble straffet med minimum 25 slag. Alltid stod det da en lege ved siden av, for noen hadde avgått ved døden under slike avstraffelser. Det var neppe en mann i fengslet som ikke hadde vært igjennom denne torturen, og flere av fangene hadde fått «de 25» flere ganger. Vi mente at jernstenger gjorde mer vondt enn stokker og køller. Slagene brente som ild. Det kjentes som ryggen var blitt griljert over en varme. Og sjokket som nervesystemet ble utsatt for, var stort. Bemerkelsesverdig var også den brutaliserende effekt disse straffemetodene hadde på vokterne, våre herrer. Blod og makt syntes å påvirke selv de beste blant dem, slik drikkevarer gjorde det. Og hver dag brakte slike menn med seg brutalitetens gift fra fengslet og ut i samfunnslivet.

Det var ett vannklosett for hver etasje. Til dette bar Miron og jeg dobøttene hver dag. Vi måtte stå i kø sammen med andre fanger som også ventet på tur til å tømme bøttenes innhold ned i avløpet. Erkemandriten var en kresen og kultivert mann, men han tvang seg selv til å utføre sine husstellplikter. En morgen gled han på det sleipe steingulv og kom i skade for å søle litt av det flytende på støvelen til en av vaktene.

«Idiot!» hylte mannen og gav Miron et voldsomt slag over skulderen, «du kommer til å ende i Rozsa Sandor!»

Da vi tørket opp etterpå, spurte han hva det betydde.

«Gravplassen,» svarte jeg. «Det sier de alltid. Bry Dem ikke om det.»

Rozsa Sandor var fengslets gravplass. Dens grå gravsteiner, som bare så vidt rakk opp over ugraset, kunne ses fra vinduene. Stedet hadde navn etter en morder som en gang i forrige århundre var blitt dømt til 20 års fengsel da han var 19 år. En dag da han fra cellevinduet så ned i en hage, la han merke til en kvinne som bar en baby i armene sine. Dag etter dag så han dem. Presten kom og døpte det lille pikebarnet. Tiden gikk – årene gikk, og piken ble konfirmert. Hun gikk på skole, hun vokste og ble en ung kvinne. Alt dette fulgte Rozsa Sandor med i. Den unge kvinnen ble hans liv. Han bestemte seg for å gifte seg med henne når han ble fri. Og endelig kom den dagen da han ble løslatt. Han skyndte seg over gaten, og der fant han at det var gjort i stand til bryllup. Tenke seg til! Tenk at hun ville ta imot ham på denne måten! Han løp fram til henne og sa: «Jeg har ikke ord for hvor glad jeg er over at du skal bli min kone i dag.» Piken stirret på den heslige, tannløse Rozsa Sandor og begynte å le. «Hva i all verden er det den dumme, gamle mannen mener?» spurte hun. Hun grep den unge mannen ved siden av seg i hånden og sa: «Dette er min brudgom.» Rozsa Sandor glodde på paret. I et anfall av raseri og vanvidd grep han en bordkniv og stakk dem begge ned. Han ble hengt for mordene og begravd på fengslets gravplass.

«Du kommer til å ende i Rozsa Sandor!»

Denne truselen var en daglig påminnelse om at vi ble eldre og eldre. Fanger fatter aldri hvordan tiden går. Overfor seg selv vedblir de å være i samme alder som da de ble satt i fengsel; de drømmer om de unge hustruer eller kjærester de måtte forlate, men aldri om de forgremmede kvinner de måtte vende tilbake til.

Til og med klokken over hovedporten i Gherla hadde stoppet. Den gikk aldri i løpet av de seks årene jeg skulle tilbringe der.

3.

Fengslets kommandant var en storvokst, rødsprengt liten Nero. Han fikk visst aldri nok å spise. Fanger som førtes inn til major Dorabantu, ble meget perpleks da han, midt i en ordfloam, plutselig kunne la en hånd dukke ned i en skuff og deretter komme opp igjen – med pølse og hvitløk eller et eple.

Mitt første møte med ham var typisk. Jeg stod i giv akt og hørte på en forvirret, rotet hatets hymne. Det lot til at det bare var to ting Dorabantu ikke hatet: mat – og lyden av sin egen stemme.

«Aha! Wurmbrand!» skrek han og sendte en skur av kakesmuler ut over bordet. «En munk, hva!»

Jeg sa jeg var pastor.

«Pastorer, prester, munk! Det går for det samme for meg. Plukke de fattiges høns for å skaffe fjær til deres egne puter. Jeg kjenner dere!» Han veivet med armene som en klovn mens han fortalte en usammenhengende historie fra sin barndom. Han hadde vært gjeter for sin fars sauer like i nærheten av et av de rikeste klostrene i Romania. Hvis noen sauer forvillet seg inn på klosterets grunn, fikk han drabelig juling av munkene.

«Har De noen gang sett en prest fyre av et dobbeltløpet haglgevær mot et sultent barn, Wurmbrand? Et særdeles hellig bilde!»

Dorabantu klaget også over at han var blitt utnyttet da han senere i livet hadde vært fabrikkarbeider. Og nå skulle han riktig bruke anledningen til å hevne seg på kapitalister og prester.

Det var noen svært tøffe typer blant fangene i cellen min. Mordere og tyver, som var blitt oppført som politiske fanger fordi de hadde drept en kommunist, eller på grunn av at det å stjele ble bedømt som økonomisk sabotasje. Andre var forbrytere som sonet livstidsstraff for masakrering av russere og jøder. De var sinte menn, mørk i hu. Prøvde jeg å gi dem religiøs trøst og hjelp, ropte de i kor at jeg skulle holde munn. Især de som hadde drept

jøder, var bitre mot meg. Jeg er jo selv av jødisk familie – noe jeg aldri la skjul på. Jeg ble ofte spurt om mitt forhold til min egen rase. Da svarte jeg at jeg hadde en naturlig kjærlighet til min nasjon. Alle mennesker skal ha rett til å velge sin tro, og jeg hadde valgt å ikke dele den religiøse tro som størstedelen av mitt folk hadde.

Begynte jeg å snakke i stillhet med en enkelt mann borte i en krok, dannet andre en truende sirkel rundt oss. «Har vi ikke sagt at du skal holde kjeft!» freste lederen. Jeg reiste meg, og i det samme var det en som skjøv meg, en annen spent ben foran meg, og dermed falt jeg så lang jeg var. Jeg fikk også et kraftig spark i siden. Hele koblet kastet seg over meg, men plutselig hørtes et advarselsrop.

En vokter hadde sett det hele gjennom kikkhullet og fikk hentet hjelp. Flokken omkring meg spredtes øyeblikkelig, så da celledøren gikk opp, var alle mann på plass i køylene sine.

«Wurmbrand!» Kommandanten, som hadde lusket rundt i korridorene, fikk høre om det som hadde hendt. Da jeg var den lengste i cellen, ble jeg lett gjenkjent av vekten, men i halvmørket kunne han ikke se hvem overfallsmennene var.

«Wurmbrand, hvem gjorde dette?»

Jeg holdt på å stille med et kutt jeg hadde fått ved munnen, og sa at jeg ikke kunne svare.

«Hvorfor ikke?»

«Som en kristen elsker og tilgir jeg mine fiender. Jeg anklager dem ikke.»

«Da er De en idiot!» bjeffet Dorabantu.

«Det har De rett i,» svarte jeg. «Enhver som ikke er kristen av hele sitt hjerte, er en idiot.»

«Kaller De meg en idiot?» tordnet kommandanten.

«Jeg sa ikke det – jeg mente at *jeg* ikke er så god kristen som jeg burde være.»

Dorabantu slo seg med håndflaten for pannen. «Før ham bort. 30 slag!»

Han vagget sin vei mens han gryntet: «Forrykte munker!»

Da jeg kom tilbake til cellen, holdt vekten fremdeles på med å spørre ut fangene. Men da det ikke kom fram noen tilståelse eller opplysning, ble ingen straffet. Etter dette var det få avbrytelser når jeg prøvde å preke.

4

Til sine tider kunne tretter i fengslet være komiske. Men det syntes aldri de som var innblandet. Jeg ble etter hvert plassert i forskjellige celler, og i hver av dem var vi minst 60 mann. Cellene hadde to smale sprekker med sprinkler på tvers og langs. Det var vinduene. Skulle de holdes åpne så vi lå og frøs i køyene våre? Eller skulle de holdes lukket så luften ble kvelende og illeluktende og slik at vi ville våkne om morgenen med hodepine? Emnet ble, bokstavelig talt, debattert i timevis, dag etter dag. Det var som om vi skulle være i et parlament. Det var to partier. «Langt-fra-vinduet-partiet» hadde et hovedargument: «Ingen tar skade av frisk luft.» Men «like-ved-vinduet-partiet» hevdet: «Tusener dør av lungebetennelse hvert år!»

«Hvis sterke materielle interesser foreskriver at to ganger to skulle bli noe annet enn fire – da ville de få rett,» var en av Lenins selvinnsynende grunnsetninger. Den riktighet ble bevist i fengslet. Vaktene kjedet seg når vi hadde vår mosjonstime. «Timen er slutt – alle mann inn!» ropte de. Vi protesterte. «Vi har ikke vært ute et kvarter ennå.» Begge parter var sikker på at de hadde rett. Egeninteressen dikterte våre begreper om tid.

De vanlige kriminelle forbrytere fant seg snart til rette, *nesten* like mye «hjemme» her som de ville ha vært utenfor fengslet. De hadde sin egen rutine, sin egen liste over prioriteter og sin egen sjargong. De var fantastisk flinke til å smugle matrester. De brukte

kjælenavn på vokterne og prøvde å «fiske» for å få en sigarett nå og da. De fikk seg tildelt de mest betrodde jobbene i cellen, mens de skitneste ble pålagt prester og andre som prøvde å praktisere sin kristendom.

På grunn av at det var så overfylt, ble jeg kilt inn i en køye mellom to karer som alltid kranglet. De lignet to røytende rovfugler som er sperret inne i samme bur. Den høye, avmagrede ex-sersjant Grigore hadde skutt hundrevis av jøder – i lydighet mot ordrer. Hans fiende, Vasile, en økonomisk sabotør, kastet skylden for alt det gale han selv hadde gjort, over på Grigore. Vasile, som var liten og skranglete, fant snart sin motstanders ømme punkt. Fjeset hans var forvridd i et triumferende flir, idet han spyttet ut: *morder!* Grigore krympet seg og kunne ikke svare.

Jeg sa til Vasile: «Hvorfor skal du si det? Han er gammel og syk, og vi vet ikke hvor han kommer til å tilbringe evigheten. Hvis det blir med Kristus, besudler du en fremtidig borger av himmelen; og blir det i helvete – hvorfor da legge forbannelser til hans lidelse?»

Tyven så meget overrasket ut. «Vet du ikke hvor mange russere og jøder den rotta har drept?»

«Det hendte i en forferdelig krig for 20 år siden,» svarte jeg, «og han har betalt for sine forbrytelser med 15 år i sult, tortur og fengsel. Vil du kalle meg en klovn fordi jeg lekte med trillehjul midt i værelset da jeg var tre år? Eller analfabet fordi jeg ikke kunne lese da jeg var fire? Dagene for 20 år siden er ikke mer!»

Vasile ble irritert. Neste dag begynte en gruppe like ved siden av meg å snakke om hvordan de ville behandle russerne hvis de fikk noen sjanse til å «ta seg av» dem.

«Henging er for godt for dem,» skrek Vasile. «De burde bli flådd levende . . . » Omsider orket jeg simpelthen ikke å høre mer og hevdet at hverken russere eller noen som helst ellers skulle behandles slik.

«Men i går forsvarte du en mann som drepte hundrevis av russere, mens du nå sier at det å drepe russere er galt!» protesterte Vasile.

Grigore var dypt ulykkelig ved minnene om sine forbrytelser, og han spurte meg: «Har jeg *sonet* ved å lide slik jeg gjør her – når lidelsen er *tvunget* på meg?»

«Ja. Bibelen sier at den som har lidd i kjødet (legemet), er ferdig med synden.» Jeg fortalte ham om den arme Lasarus som led – og som gikk til himmelen.

«Folk mener forskjellig om dette,» sa Vasile. «Tenk på Eichmann, han som de ønsker å henge i Israel.»

«Det finnes intet bevis for at han har lidd. Men bortsett fra det mener jeg at en mann ikke skal tiltales for forbrytelser som er begått for så lang tid siden,» sa jeg. «Og jeg er sikker på at mange jøder vil være enig med meg.» (Først flere år etterpå fikk jeg vite at den store jødiske tenker, Martin Buber, hadde gjort innvendinger mot dommen over Eichmann.)

Grigore sa: «Ettersom jeg har sonet for det jeg gjorde er jeg ikke den samme som før. Men andre kunne jo være villig til å gjøre det samme som jeg har gjort.»

«Ingen kan straffes for hva han muligens i framtiden kommer til å gjøre. Det vonde er bare en del av oss alle. Noen av de verste menn har også edle dyder. Og det tror jeg du har, Grigore.»

Ved denne tanken lysnet han liksom opp litt.

Det manglet ikke på latter i cellen. I Apostlenes gjerninger blir det å være glad nevnt som et vitnesbyrd om Guds eksistens; og eier en ikke troen på Gud, blir gleden i et fengsel aldeles uforklarlig. Det fantes de som kunne le av sine lidelser. Major Braileanu var en slik mann. Han var en kortvokst, kvikk tidligere offiser – med en guttaktig hårlugg. Han brakte et nytt rykte med seg inn i cellen. Det skulle holdes enda et toppmøte våren 1959 mellom den sovjetiske utenriksminister Gromyko og vestlige representanter.

Møtet skulle, etter det som var blitt sagt, holdes den 10. mai. Fangene begynte å hilse på hverandre på en ny måte. De holdt alle 10 fingrene i været for å antyde datoen for den løslatelsen de håpet på.

En dag under toppmøtet åpnet da også vaktene cellen og ropte ut fire menn, blant dem major Braileanu. Var det de som først skulle løslates? Vi betraktet dem med misunnelse i blikket. Men snart hørte vi angstskrik som kom fra den lille utvidelsen ytterst i korridoren. Det var der piskingen fant sted. Å lukke ørene for de forferdelige ropene og skrikene var helt umulig. Tre menn ble slått; men da turen kom til den fjerde, gav han ikke en lyd fra seg mens han fikk de vanlige 25 slag. Braileanu kom sammen med de andre tilbake til cellen, blek og ute av stand til å snakke. Men han strammet seg opp. «Mine herrer,» sa han, «her er vår nye hilsen.» Han holdt opp to fingrer på høyre og fem på venstre hånd. Signalet betyr «25».

Historier og gåter ble fortalt i timevis. Alle måtte medvirke. En spesiell type tøys fikk oss til å le mer enn av noe annet.

«Hva er det som har tre farger, henger på trær og synger 'tara-bom-ta-ta'?» spurte Florescu, tyven som var halvt sigøyner. Ingen kunne svare. «En sild!» «En sild har da ikke tre farger!» «Jo, hvis jeg maler den så.» «Men den henger ikke på trær.» «Jo, det gjør silda, hvis jeg binder den fast.» «Silda synger i alle fall ikke tara-bom-ta-ta.» «Det sa jeg bare for at dere skulle greie å gjette!»

Gaston, en tynnkjaket unitarprest med tykke brilleglass, kom med en annen gåte: «En mann som reiser med toget, har en kone som heter Eva, og de bor i et rødmalt hus: Hva er mannens navn?» Forvirringen stod å lese i alles ansikter. Om en mann reiste med tog og bodde i et rødt hus sammen med sin kone, Eva, hvordan i all verden skulle en på grunnlag av disse opplysninger finne ut hva mannen het? «Det er meget lett,» sa Gaston, «hans navn er Charles.» «Men hvordan kan du vite det så sikkert?» «Jeg har kjent ham i årevis! Han er min beste venn!»

Erkemandrit Miron fortalte en historie, og han gav sitt æresord på at den var sann. Den handlet om kommandanten. Han gikk langsomt langs en rekke oppstilte menn som alle var anklaget for et eller annet, og hver mann fikk samme spørsmål: «Hva er Deres forbrytelse?»

«Jeg har ikke gjort noe, sir. Jeg har fått 10 år.»

Dorabantu gikk til neste. «Og hva er Deres forbrytelse?»

«Ingenting, sir. Og jeg har fått 20 år.»

«Løgnaktige svin,» sa Dorabantu i fullt sinne. «Ingen i folke-republikken får mer enn 10 år for ingenting!»

Smånaskerne og lommetyvene var de beste historiefortellere. Men de var fæle til å overdrive. Florescu sa at han hadde røvet en juveler i Carol-gaten i Bucuresti. I den gaten er det tett med gullsmedbutikker. Han fortalte sin historie omtrent slik:

Herr Herscohvici, den mest belevne blant juvelere, fikk en dag besøk av et elegant ungt par i sin forretning: «God morgen,» sa den unge mannen (som naturligvis var Florescu selv). «Dette er min forlovede, den søtteste piken i Bucuresti!» Og de unges småprating røpet at hun var en av de rikeste også. «Vi er her for å ta ut ringen – en diamantring, naturligvis . . . Nei, nei, disse diamanter er for små.» Fra ringer gikk de over til et juvelprydet armbånds-ur til pikens mor, og et toalettskrin trukket med alligatorskinn – det skulle faren få. Så utbrøt plutselig piken: «Å gid, vi må ikke glemme biskopen. Han er min onkel, så han vil ikke motta noe slags honorar for vigselen. Og vår tradisjon har, som du vet, lært oss at en gudstjeneste som ikke koster oss noe, er ikke velbehagelig for himmelen.» «Så sant, så sant,» sa brudgommen, «men hva skal en gi en biskop?» Akkurat da ble begge de unge oppmerksom på en stor utstillingsmontre som inneholdt et fullstendig sett gullglitrende biskoppelige antrekk. «Det er akkurat tingen!» ropte Florescu. «Men, kjære, vi vet jo ikke om roben er onkels størrelse!» Florescu så granskende på juveleren. «De og onkel har akkurat samme

kroppbygning!» Og Herscovici, som håpet å få solgt dette kostbare utstyret, gikk med på at bispedrakten ble prøvd på ham. Da den gylne samarie var på plass, og beltet knyttet rundt livet på ham, ble en strålende mitra trykket ned på hodet hans. «En fullkommen drakt!» sa Florescu. «Vil De nå bare et øyeblikk holde dette scep-tret!»

Dermed sopte paret ringer, armbånds-sur og mye annet ned i alligatorskrinet og stakk av. Herscovici ble først lammet av sjokk, men så tok han opp jakten, mens han skrek: «Tyver! Stopp dem! Hjelp!» De jødiske forretningsmenn i samme gaten løp ut i dørene og fikk se Herschcovici i fullt galopp bortover en tom gate, iført en ortodoks metropolits fulle regalier. «Herschcovici er blitt sinnsforvirret!» ropte de. Tre av dem fikk lagt ham over ende og holdt ham fast, mens han skrek og protesterte: «Nei, Nei! Hva er det dere gjør? Tyvene slipper unna!» Og det gjorde de, og aldri ble de fakkert heller.

Da latteren hadde lagt seg, sa pastor Gaston: «Men de fakkert deg likevel til sist, Florescu.» Tyven ønsket ikke å diskutere den episoden.

«Vel, vel. Enn om De forteller oss hvorfor De er her, pastor?» sa Florescu.

«Det kan jeg gjerne,» sa Gaston. «Det er sannelig også en pussig historie. Jeg fikk syv år for en julepreken om den hellige families flukt til Egypt!»

Gaston var blitt angitt av en mann i sin egen menighet. Under rettssaken ble det sagt at i og med at Gaston hadde beklaget Herodes' forsøk på å drepe Jesus-barnet under massakrene mot de uskyldige små, hadde han i virkeligheten angrepet den kommunistiske kampanje mot religionen! Og ellers ble det han sa om Egypt tolket som at Gaston hadde antydnet Nassers tilslutning til den imperialistiske blokk!

Pastor Gaston hadde etterpå spurt en av forhørslederne: «Hva

har jeg egentlig gjort som kan skade partiet? Jeg har alltid vært på arbeidernes side. Jeg fikk i gang en skole, og jeg stiftet et kope-rativ. Og min forsamling ble fordoblet i medlemstall.»

Offiseren lo. «Den slags prest vi skal ha der De har vært, har vi alt funnet. Han er prest i Deres nabosokn og han er en utuktig, gammel drukkenbolt. Kirken hans er alltid tom.»

Gaston fortalte meg noen trekk fra sin fattige barndom. Alltid var han sulten, og en gang hadde han stjålet da han ikke eide noe å spise. «Jeg avla besøk i et hønsehus,» sa han. «Etterpå ble jeg tvunget til å paradere i landsbyens gater med en plakat om halsen. På plakaten stod det: TYV!» Da han vokste opp ønsket han å snu opp ned på hele verden!

Han studerte forskjellige politiske og filosofiske retninger, og gikk inn i den Unitariske kirke. Da politiet kom, fant de blant alle bøkene hans et eksemplar av Adlers: *Individuell psykologi*.

«Aha!» sa etterforskeren. «En individualist!» Boken tok han med seg. Den skulle nemlig benyttes som vitneprov mot Gaston.

5

Jeg ble sjokkert over å se professor Popp i en flokk nye fanger. Han så syk ut og gikk som en gammel mann. Vi hadde ikke møtt hverandre siden amnestiet i 1956, og mine brev til ham var aldri blitt besvart. Om kvelden den dagen han kom, fortalte han meg hvorfor.

Som så mange andre løslatte fanger hadde han kastet seg ut i en vill jakt etter fornøyer. «Jeg kjente meg halvdød,» sa han. «Jeg ble redd, for jeg syntes livet hadde gått fra meg. Nå gjaldt det å bevise at jeg kunne nyte livet igjen. Jeg ødslet med pengene mine og drakk for meget, min kone forlot jeg og gikk til en yngre kvinne.

Så begynte jeg å angre, og jeg hadde ikke glemt mine kristne for-setter. Så ønsket jeg å få besøke Dem, men De var langt hjemmefra.

Jeg fortalte alt sammen til en annen pastor, og jeg kritiserte kommunismen for å ødelegge landet. Pastoren hørte på meg – og så angav han meg.»

Popp hadde fått ny dom, denne gang på 12 år. Hans første fengselsopphold syntes å ha tømt ham fullstendig for styrke og godhet. Før hadde han lignet en sjøfugl, den gjør bruk av motvind for å stige til store høyder; men den daler når vinden stilner. Nå var Poppes vilje svak. Jeg prøvde å lede ham tilbake til Gud, men livet syntes fullstendig meningsløst for ham.

Han fortalte at kort tid etter domfellelsen var han blitt underrettet om sin «sivile begravelse». Dette var et nytt trekk ved livet i folkerepublikken. Når en kontra-revolusjonær ble fengslet, ble hans kolleger, venner og familie kalt sammen av en parti-representant som sa til dem: «Kamerater, denne mannen er død for alltid og for alle. Vi er samlet her for å begrave hans minne.» Hans «sørgende etterlatte» ble tvunget til å være med på å fordømme hans forbrytelser mot staten. Poppes datter, som var enke, måtte uttale seg som de øvrige. Hadde hun nektet, ville hun ha mistet sitt arbeid, og hun var mor til tre små barn.

Popp ble satt i arbeid sammen med meg den neste dagen. Vi fikk ordre om å vaske golvet i den store cellen; det skulle skures fra vegg til vegg. Vokterne hadde pekt ut en tillitsmann for cellen blant fangene. Da Popp og jeg var nesten ferdig med jobben, kom denne tillitsmannen – eller «rom-lederen» som han kaltes – bort til oss og sparket bøtten med sølevannet ut over golvet. «Nå vasker dere golvet om igjen!» sa han. Da kom vakten på inspeksjon. Han grep rom-lederen og bøyde ham så han stod med fjeset ned mot noe søle som han selv – lederen – hadde dratt med seg inn med støvlene. «Skittent!» beljet vakten. Og vi måtte skure i en time til, hjulpet av spark og fornærmelser fra rom-lederen. Det finnes ingen undertrykker som er verre enn en undertrykt.

Da jobben var gjort, skalv Popp av utmattelse. For å avlede Poppes

triste tanker presenterte jeg ham for pastor Gaston ved et måltid. Gaston ble tydelig sjokkert. Popp snudde seg ganske enkelt bort og lukket øynene.

Professoren trakk seg mer og mer inn i seg selv ettersom dagene gikk. Vi måtte overtale ham til å spise og hver morgen hjelpe ham med å gjøre seg i stand. Han lo ikke, han gråt ikke, han deltok ikke i det daglige liv i cellen. Men en morgen sa rom-lederen noe som stakk ham fra forstanden. To vakter slo ham ned. Han ble i bevisstløs tilstand båret til sykepostfløyen. Den neste dagen fikk vi høre at han var død.

6

Tragedien fylte cellen med sorg. Mens andre bad for Poppes sjel, lå Gaston taus, og da jeg snakket om evig liv, reiste han seg og gikk.

Den kvelden ble det snakket om liv etter døden. Gaston ble spurt om hva han mente om problemet. «Framskrittvennlige unitarer tror ikke på en overnaturlig livs-fortsettelse,» sa han.

«Men vi snakker ikke til framskrittvennlige unitarer,» svare jeg. «Vi snakker til deg. La oss ha mot til å være oss selv, og ikke komme med dette: vi katolikker, vi protestanter, vi rumenere . . . »

«Vel, vel, da. Personlig tror jeg ikke på det.»

«Hvis Deres uttalelse er personlig,» sa jeg, «så er dette det første skritt henimot troen, for personligheten er Guds største gave til et menneske. Personligheten er det eneste som blir igjen om legemet forandres. Surstoff- og vannstoffatomene i kroppen min er lik de samme atomer i Deres kropp. Min legemstemperatur kan måles på samme slags instrument som Deres kan. Alle legemets former for energi, kjemiske og elektriske for eksempel, er de samme fra mann til mann. Men mine tanker, mine følelser, min vilje – er min egen. Fysisk energi ligner jetongene i pokerspill: de er ikke merket, eller

preget. Åndelig energi ligner en mynt som en konges hode er preget på. Hvorfor skulle så det åndelige dele kroppens skjebne?»

Florescu, som hadde trukket stolen sin borttil, bante – og sa: «Jeg tror på det jeg kan se, smake og føle. Vi er alle bare materie, som det trevirke jeg sitter på, og når vi er død – vel, så er vi død.»

Jeg gikk bort og sparket stolen vekk under ham. Stolen fór tvers over rommet, og Florescu gikk i golvet så det sang. «Hva skal dette bety,» knurret han.

Jeg svarte mildt: «Du sa jo nettopp at du var materie, akkurat som stolen. Jeg kunne ikke høre at stolen klaget!»

Det ble endel latter, selv Gaston deltok i den.

Florescu furtet en stund. Så kom han med en bemerkning igjen:

«Jeg kunne kanskje tro hvis de døde kom tilbake og snakket med oss.»

«Jeg er sikker på at mennesker har vært i kontakt med døde,» svarte jeg. «Store vitenskapsmenn fra Newton til Sir Oliver Lodge har trodd på spiritismen. Bibelen beskriver hvordan den døde kong Saul ble kalt fram. Skriften forbyr slike ting, men sier at det er mulig.»

Spetaklet med stolen hadde fått andre til å høre etter, og jeg begynte å tale alvorlig om livet etter døden. For oss var ikke dette et akademisk spørsmål, men et emne av brennende og nærværende interesse. Menn døde hver eneste dag i Gherla.

«Hvis Gud skapte oss bare for dette liv,» sa jeg, «da ville han først ha gitt oss alder og visdom, deretter ungdom og styrke. Det ville være like meningsløst å samle kunnskap og forstand som bare skal bringes til graven – som det ville være for et foster å utvikle lemmer. Luther sammenligner tilværelsen på jorden med det ufødte barns: – han sier at hvis fosteret kunne resonnerer inne i morslivet, ville det undres over hvorfor det begynner å få hender og føtter, og det ville komme til den slutning at det må finnes en annen tilværelse etter denne – en verden å komme inn i hvor det kunne leke og løpe

og arbeide. Akkurat som fostret forberedes for en kommende tilstand, så også med oss.»

Jeg glemte vokterne og hevet stemmen for å preke til fangene. De lå i køyer som var plassert i rekker, fire køyer i høyden, til helt opp under taket. De fleste av karene så på meg gjennom det triste, svake lyset fra pæren i taket.

Jeg sa: «Sett at jeg påstår at en liten flaske melk kan romme tre liter. Dere vil si at jeg var blitt gal. Men jeg kan da huse i mitt hode tanker om en begivenhet som Syndfloden som kom for tusener av år siden, eller minnes min kone og min sønn slik de stod i rommet da jeg måtte forlate dem; jeg har rom for tanker om Gud og om djevelen. Hvordan kan det ha seg at innenfor mitt hodes snevre grenser er det plass til alt dette, de daglige tingene, det uendelige, det evige? Det ubegrensede må være omgitt av det ubegrensede: – det er ånden. Når din befrikkede ånd kan fare hvor som helst, i tid eller rom, tror du da virkelig at den skal dele skjebne med det skall som kalles kroppen?»

Mens jeg talte om disse ting, var det en stillhet i cellen som en sjelden eller aldri opplever i en kirke. Det var ingen som gjespet eller hufset seg i rastløshet, ingen tanker syntes å være spredt. Iført sine smussige klær, utmagrete, med øynene stående ut av hodet på grunn av sult – tok de imot tankene om en tilværelse etter døden slik den tørre jord mottar regn.

7

Neste morgen, før reveljen gikk, våknet jeg og fikk se at Gastons køy var tom. Så fikk jeg se konturene av den skrøpelige kroppen hans ved vinduet. Jeg kastet et ullteppe om skuldrene mine og gikk bort til ham, og vi så begge ned mellom sprinklene. Morgenlyset var askeaktig, grått. Morgendisken drev over fengselsgården, men vi kunne se en rad svarte likkister. De var plassert ved hovedporten.

Kistene inneholdt de jordiske levninger til de som hadde sloknet i løpet av de siste 24 timene. En av dem var Popp. Dette var en daglig scene i Gherla, og jeg undret meg over at Gaston hadde valgt akkurat denne morgen for å stå opp og se. Jeg prøvde å få ham med tilbake til køyen, men han rørte seg ikke.

Mens vi så på, kom en vokter tvers over plassen og tok lokkene av kistene, slik at de dødes legemer kom til syne. Bak vokteren kom en ulenkelig skikkelse som bar på en stålhake. Ved den første kisten løftet han staken og jog den så i den dødes kropp. Og slik fortsatte han ved kiste etter kiste.

«Gud gi dem fred,» sa jeg.

Vokterne skulle påse at det ikke fantes tegn til liv, og at ikke noen forsøkte å kamuflere en flukt ved å bytte plass med en død. Gaston skalv. Jeg la teppet om ham, men han fortsatte å stå og se mens kistene ble lesset opp på lastebilen som skulle kjøre dem til Rozsa Sandor, gravplassen.

Gaston bare gikk og grublet i flere dager etter dette. Hva det nå kunne være som trykket ham spesielt – til oss ville han ikke betro seg. Han avviste alle mine forsøk på å trenge inn i hans elendighet for å hjelpe. Om kveldene hørte han på de andre da de fortalte historier, men bare en gang bidro han selv med en fortelling.

Fangene utvekslet øyekast. Gaston hadde vært så sturen og taus lenge, så de andre visste ikke riktig hva de nå kunne vente seg.

Han sa: «Like før jeg ble arrestert, satt jeg i en restaurant. Jeg tenkte det kanskje ville kvikke opp om jeg fikk meg et godt måltid. Så hengte jeg fra meg frakken ved et hjørnebord og bestilte det jeg ville ha. En annen kunde i nærheten så så bekymret på meg, og så reiste han seg og kom bortover mot meg, men jeg vinket ham vekk. – De må unnskyld meg, sa jeg, alle har vi vel våre vanskeligheter, men akkurat nå vil jeg gjerne få nyte maten uforstyrret. Måltidet var førsteklasses. Jeg tente en sigar, mens jeg tenkte på at jeg burde be om unnskyldning for at jeg ikke hadde vært noe videre vennlig.

Jeg bad mannen om forlatelse og sa at han kanskje ønsket å betro meg sine problemer? – For sent, sa han, ovnen har brent hull i frakken Deres!»

Flere fikk seg en latter etter Gastons historie, men han selv gikk tilbake og la seg i halvmørket. Da jeg klatret opp i min egen køy, så jeg at han hadde lukket øynene. I en periode hadde Gaston brukt timer på å legge ut for oss om hvordan han beundret Jesus som den største lærer, men ikke tilbad ham som Gud, og om hva unitarene mente var sant i Bibelen og hva som ikke var det. Deres lære levnet ikke meget en kunne holde seg til. De brydde seg nesten ikke om spørsmålet om evig liv, sa han ofte. Men nå var han begynt å snakke om professor Popp igjen. Hvilke beviser fantes det for at noe ble igjen av restene etter den ufysiske scenen vi hadde vært vitner til den morgenen? Mannfolk, sa han, trengte fire ting for å overleve: mat, varme, søvn og en kvinnelig partner. «Og den siste kan sløyfes,» la han til. «Min kone har dratt sin vei med en annen mann, og våre to barn er i et av statens barnehjem.»

«Du tror ikke selv på de argumenter du har brukt,» sa jeg. «Her lever vi på det absolutte minimum av de ting du har nevnt, og likevel hører vi hver dag latter og menn som synger. Deres kropp har ingen ting å synge om. Det er noe annet, noe *i dem* som synger! Du tror på sjelen, gjør du ikke? Det som oldtidens egyptere kalte *kaa*, grekerne *psyke*, hebreerne *nesbama*? Hvorfor skulle du ellers bekymre deg for dine barns oppfostring? Hvis det hele er slutt for dem om noen få tiår, hva skal vi da med religion, moral og sømmelighet?»

«Det er for sent,» sa han. «Nå kan jeg ikke lenger forandres. Livet mitt har smuldret bort, akkurat som frakken min i restauranten. Og folk har prøvd å advare meg tidligere; men nå har jeg til slutt gått for langt. Jeg har intet å leve for, og det eneste som avholder meg fra å begå selvmord, er at jeg er redd for å dø. Jeg fant – og beholdt – et stykke glass etter golvskrubbingen forleden

dag. Hensikten var å få skåret over pulsårene mine. Men jeg har ikke mot til å gjøre det.»

Jeg sa: «Selvmord beviser intet som helst, bortsett fra dette at sjelen er sterk og uavhengig nok til å drepe legemet – ut fra sine egne grunner. Selv om du var fri og hadde alt du ønsket deg, kunne du føle det slik. Det med din kone og barn er forferdelig. Men jeg tror at det er noe ellers også som bekymrer deg, noe som du ikke har fortalt til noen.»

Gaston var taus.

Jeg fortsatte: «Jeg kjente en fange som med overlegg sultet for å kunne gi sin sønn, som var i samme fengsel, mer mat. Dette gjennomførte faren til han rett og slett døde av underernæring. Det beviser hvor sterk sjelen er. En mann som Kreuger, den svenske fysikk-millionæren som hadde alt hva hjertet begjærer, tok sitt eget liv. Han la igjen en notis som fortalte noe om 'melankolia'. Men du har indre ressurser, du har kristendommen som kan hjelpe deg. Tal med Jesus, Han vil gi deg trøst og styrke.»

Gaston sukket i mørket. «Du får det til å høres som om han var her hos oss nå, levende!»

«Naturligvis er Han levende,» sa jeg. «Tror du da heller ikke på oppstandelsen? I morgen skal jeg bevise dens sannhet for deg!»

«Hvor påståelig du er!» sa han. «Du er verre enn en kommunist!»

«Bedre enn en kommunist,» svarte jeg tilbake.

8

Mens fangene pratet sammen den kvelden, minte jeg dem om at påsken nærmet seg. For mitt vedkommende ville det bli min annen i Gherla.

«Hadde vi nå hatt egg, så kunne vi ha fulgt den ortodokse skikken: vi kunne ha hardkokt dem, dynket dem med rødfarge og

knekket dem sammen,» sa jeg. Jeg holdt fram en hånd for å tilby et påskeegg og sa: «Kristus er oppstanden!»

Gamle Vasilescu, en av de gamle bøndene, grep meg om neven og ropte: «Han er sannelig oppstanden!» Et kor av stemmer gjentok det tradisjonelle svar.

«Det er underlig at vi sier dette!» Jeg vendte meg til de andre og sa: Det er visst og sant at Kristus døde på korset, er det ikke?» Men hvilket bevis har vi for at han er oppstanden?»

Det ble stille en liten stund. Vasilescu tygde på sin store bart. «Jeg er en enkel bonde, men jeg tror det fordi far og mor og deres fedre og alle prestene og lærerne våre fortalte meg det. Jeg tror det fordi jeg ser hvordan naturen oppstår til nytt liv hvert år. Så lenge snøen dekker jorden, kan du ikke tro at markene vil gi noen grøde neste år. Men trærne får knopper, graset grønnes. Dersom verden kan komme til live igjen, da kan Kristus det også.»

«Et sunt svar,» sa Miron.

«Men i en verden hvor enhver kristen påstand møter utfordringer, er ikke dette nok,» sa Gaston.

«Jeg er enig i at vi behøver de sterkeste beviser,» sa jeg. «Og slike finnes. Mommsen, det romerske imperiums store historiker, kaller oppstandelsen historiens sterkeste beviste faktum. Tror dere at de klassiske historikerne i det store og hele talte og skrev sant?»

Ingen motsa det.

«De var som regel hoffmenn, de skamroste konger, de lovpriste for vinnings skyld eller for å behage mektige beskyttere. Hvor meget mer skulle vi ikke tro Paulus, Peter, Matteus, Andreas – apostler som døde som martyrer for å utbre sannheten!»

Jeg spurte major Braileanu: «Da De gjorde tjeneste ved krigsretts-saker, noterte De Dem da et vitnes karakteregenskaper så vel som hans ord?»

«Naturligvis. Det er meget viktig hvor bevis og motbevis kolliderer,» svarte han.

«Da må vi av samme grunn anerkjenne apostlene for de brukte sin tid til både å gjøre og tale det som godt er.»

«Det er mirakler som det å mette fem tusen mennesker med fem fisker som gjør det vanskelig for meg å tro,» sa majoren.

«Hva er et mirakel?» spurte jeg. «Misjonærer fra Afrika forteller at til å begynne med ble de mottatt som mirakelmenn. De primitive stammefolk var stumme av beundring over å se en fyrstikk bli tent. Pearl Buck fortalte kvinnene på et ensomt sted i China at i hennes eget land hadde de vogner som gikk uten hester. «For en løgner,» hvisket de. Et mirakel er noe som et høyerestående vesen kan gjøre. Jesus eide ualmannelige krefter og evner.»

Gaston innvendte: «Et primitivt menneske kunne godta noe slikt. Men dette er fremdeles vanskelig for en rasjonalist.»

«Det er rasjonelt å tro at Jesus oppstod fra de døde. Ellers må vi godta det umulige, nemlig dette at kirken, som har overlevd ytre angrep og indre svakheter gjennom to tusen år, er bygd på en løgn. Tenk nå bare på at Jesus i sin livstid ikke organiserte noen menighet, ikke skrev noen bøker. Han hadde en håndfull fattige disipler. En av dem forrådte ham for penger, mens de øvrige flyktet eller fornektet ham da prøven kom. Jesus døde på korset, og fra det hadde han ropt: «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg.» Hans grav ble lukket med en stor stein.»

«Den starten lovet ikke meget,» sa Braileanu.

«Hvordan kan det så forklares at dette ledet til en verdensreligion?»

«Disiplene samlet seg igjen,» sa Gaston, en smule tilbakeholdent.

«Men hva var det som gav dem kraft til å preke og dø for sin tro?»

«De overvant sin frykt i tide, antar jeg.»

«Ja, de forteller oss hvordan de mestret situasjonen: På den tredje dag åpenbarte Jesus seg levende for dem og gav dem mot. Peter, som var blitt vettskremt av en hushjelp, stod fram i Jerusalem og erklærte at han og hans brødre hadde talt med Kristus, og

at Han sannelig var oppstanden. Peter sa at før han ville fornekte en gang til, kunne de heller drepe ham. Og det gjorde romerne.»

Jeg spurte mine kamerater om de syntes det var rasjonelt å tro at Peter og disiplene gikk hen og lot seg korsfeste for en løgner? Peter holdt sin første preken om oppstandelsen noen få hundre meter fra den tomme graven. Han visste at kjensgjerningene ikke kunne motsies, og det var da heller ingen av Jesu fiender som prøvde å gjøre det.»

«Hvorfor ble Saulus fra Tarsus omvendt så lett ved det syn han fikk av Jesus, som bebredet ham. Saulus hadde jo vært den kristne menighets svøpe,» sa jeg.

«Det kan ha vært en hallusinasjon som engasjerte både hørsel og syn,» sa Braileanu.

«Saulus kjente til slike ting. Synet av en skikkelse er ikke noe argument for en ekspert som han. Han overgav seg så snart og så fullstendig fordi han – som medlem av det Høye Råd – visste om den store hemmeligheten at graven var tom!»

Erkemandrit Miron hadde sittet og sydd en lapp på buksene sine mens vi snakket. Han løftet de intense, lysende øynene sine mot Gaston og sa: «For flere år siden fikk jeg et prospektkort fra min bror i New York. Han hadde vært på toppen av Empire State Building. Han hadde ikke undersøkt grunnmurene først, pastor Gaston. Det faktum at bygningen har stått der i 40 år, er beviset for at grunnmurene er gode. Slik er det også med Guds menighet. Den har i 2000 år hatt sannhet som sin grunnvoll.»

Våre argumenter viste seg å virke sterkt på Gaston. Hans indre smerte ble dempet, og hans tro dypere. Ønsket om å ta seg selv av dage ble mindre og mindre intenst etter som ukene gikk. Men fremdeles var det klart at han bar på en byrde av skyldkjensle på grunn av en eller annen uoppgjort synd.

Sommeren kom. Mange nye fanger ble brakt inn. Vi ble flyttet om i cellene, og jeg tapte Gaston av syne.

Månedene gikk, og jeg preket og virket i flere celler i Gherla. Ofte ble jeg straffet, og det var på grunn av en slik omgang at jeg møtte Gaston igjen.

I cellen der jeg da var, spilte vi sjakk med brødsmuler som briker. Dorabantu pleide fremdeles å luske rundt i korridorene, og en dag braste han inn til oss under et sjakkparti. «Jeg vil ikke vite av noe hasardspill!» brølte han.

Jeg tillot meg å bemerke at sjakk var et spill hvor dyktigheten, ikke sjansen, var det avgjørende.

Kommandanten satte brystet ut. «Phø! Sludder! Dyktighet er også et spørsmål om sjanse!»

Han spankulerte ut, meget fornøyd med sitt svar. Da han var gått, brøt fangene ut i latter og begynte å etterape stemmen hans. Dermed fór døren opp igjen! Dorabantu hadde lyttet.

«Wurmbrand – kom Dem ut!» Også andre ble beordret ut sammen med meg.

«Jeg skal nok få tørket latteren av fjeset deres denne gangen,» brølte han.

Alle sammen fikk «de 25», og etterpå ble vi jagd inn i en isolasjonscelle. Der fant jeg Gaston. Han var alene og lå på en køy med ansiktet ned. Han var også blitt slått. Ryggen hans var en eneste masse av blodige sår. Vi prøvde å lindre smertene ved å bade ryggen hans forsiktig med en skjorte som var godt gjennomvåt av vann. Da det aller verste var over, undersøkte jeg de åpne sårene for å få fjernet tresplinter. Kroppen hans skalv som i feber. Til å begynne med var det ikke mange ordene han fikk fram. Men omsider fikk han stammet at han var blitt slått fordi han hadde preket. En fange hadde angitt ham.

Han sa: «Det er noe jeg må fortelle deg . . .»

«Du må ikke snakke.»

«Nå eller aldri. Det angår professor Popp – og den pastoren som forrådte ham . . .» Han tidde, leppene dirret.

«Du behøver ikke å fortelle meg mer,» begynte jeg.

«Jeg greide ikke å motstå presset! Jeg har lidd . . . Da han døde . . .» Han begynte å hulke.

Vi bad sammen. Han sa at han aldri kunne tilgi seg selv.

«Professoren tilgav meg heller ikke. Og hvordan skulle noen kunne det?» spurte han.

«Naturligvis kan de. Det ville også Popp ha gjort hvis han hadde visst om hele sammenhengen,» sa jeg. «La meg fortelle deg om en mann som var meget verre enn du er. Kanskje fortellingen kan hjelpe deg til å få en smule ro i natt. Mannen jeg skal fortelle deg om, myrdet min kones familie. Hun tilgav ham, og han ble en av våre kjæreste venner. Det er bare to menn min kone kysser – sin ektemann og den mannen som myrdet hennes familie.» Jeg fortalte Gaston historien.

«Da Romania gikk inn i krigen på Tysklands side, brøt det ut jødeforfølgelser som kostet mange tusen jøder livet, og mange ble deportert. Bare i Iashi ble 11 000 massakert på én dag. Min kone deler min protestantiske tro, men hun er av jødisk herkomst – som jeg. Vi bodde i Bucuresti, og derfra ble ikke jødene deportert. Men hennes foreldre, en bror, tre søstre og andre slektninger bodde i Bucovina. De ble sendt til Transmistrìa, en udyrket grenseprovins som Romania hadde tatt fra Russland. De jøder som ikke ble myrdet ved slutten av reisen, ble overlatt til seg selv og hungeren, og der døde Sabinas familie.

Det var jeg som måtte fortelle henne den forferdelige nyheten. Hun mannen seg opp og sa: «Jeg vil ikke gråte. Du har rett til å ha en lykkelig kone og Mihai har rett til å ha en lykkelig mor, og vår menighet til å ha en tjener med mot.» Om hun siden gråt i all hemmelighet, vet jeg ikke. Men fra den dagen så jeg aldri at Sabina gråt av sorg!

Noen tid senere fortalte husverten vår, som var en god kristen, at en mann, som var på permisjon fra fronttjeneste, kom til å bo i huset mens han var fri. Verten var bedrøvet da han fortalte meg dette. «Jeg ble kjent med ham før krigen,» sa han, «men han er blitt fullstendig forandret. Han er blitt en brutal bølle, og han skryter av at han hadde meldt seg frivillig for å være med på å utrydde jøder i Transmistria. Han sier han har drept hundrevis med sine bare never.»

Dette gjorde meg svært urolig, og jeg besluttet å tilbringe natten i bønn. Sabina var ikke riktig frisk, men likevel hadde hun sikkert villet dele våkenatten med meg. Jeg ville unngå å vekke henne, så jeg gikk ovenpå etter aftens til vertens leilighet for å be sammen med ham. Makelig tilbakelent i en god stol satt det en kjempe av en mann. Verten presenterte ham som Borila – jeg visste jo at han var jødemorderen fra Transmistria. Da han reiste seg, viste det seg at han var høyere enn selv jeg er. Han syntes å utstråle noe grusomt – det var nesten så det luktet blod av mannen. Snart var han i gang med å fortelle oss om sine krigseventyr og om de jøder han hadde slaktet.

«Det er en gruoppvekkende fortelling,» sa jeg, «men jeg er ikke engstelig for jødene – Gud vil selv godtgjøre dem for tapte år og utholde lidelser. Jeg bare spør meg selv hva som vil skje med morderne når de blir stilt fram for Guds domstol.»

En uhyggelig scene ble forhindret av verten, som gjorde oppmerksom på at vi begge var gjester i hans hjem. Og han fikk lirket samtalen over på mer nøytrale emner. Morderen viste seg å være også noe annet enn morder. Ingen er bare én ting. Han var behagelig å konversere med, og omsider fikk jeg vite at han var meget glad i musikk.

Han nevnte at mens han gjorde tjeneste i Ukraina, var han blitt aldeles inntatt i sangene der. «Jeg ønsker jeg kunne få høre dem igjen,» sa han.

Noen av disse gamle sangene kjente jeg. Mens jeg så på Borila, tenkte jeg for meg selv at «nå var fisken gått i garnet».

«Hvis De ønsker å høre noen av dem, så bli med ned i min leilighet. Jeg er ingen pianist, men jeg kan da spille en del ukrainske melodier.»

Verten med kone og datter ble med oss ned. Min kone var gått til sengs. Hun var vant med at jeg spilte dempet om kveldene, og det pleide ikke å vekke henne. Jeg spilte folkesangene, som er så inderlig følelsesbetonte, og jeg kunne se at Borila var grepet. Uvil-kårlig måtte jeg minne beretningen om David som spilte på harpen sin da den onde ånd kom over Saul.

Jeg sluttet å spille, og snudde meg mot Borila. «Jeg har noe meget viktig å si Dem,» sa jeg.

«Bare kom med det.»

«Hvis De ser bak forhenget der, vil De se en sovende kvinne i rommet ved siden av. Det er min kone Sabina. Hennes foreldre, hennes søstre og hennes 12 år gamle bror ble drept sammen med resten av hennes familie. De fortalte meg at De hadde avlivet hundrevis av jøder i nærheten av Golta, og det var dit min kones familie ble sendt.» Idet jeg så ham inn i øynene, la jeg til: «De vet ikke selv nøyaktig hvem De har skutt, men det er all grunn til å gå ut fra at De er hennes families morder.»

Han sprang opp, øynene gnistret, og han så ut som han ville kvele meg.

Jeg løftet hånden og sa: «La oss nå gjøre et eksperiment. Jeg skal vekke min kone og fortelle henne hvem De er og hva De har gjort. Hva som vil skje, kan jeg fortelle Dem. Min kone kommer ikke til å ytre ett eneste fordømmelsens ord! Hun kommer til å omfavne Dem som om De er hennes bror. Så vil hun lage i stand aftensmat til Dem av det beste huset formår.

Hvis nå Sabina, som er en synder som oss alle, kan tilgi og vise slik kjærlighet, tenk Dem da hvordan Jesus, som er fullkommen i

kjærlighet, vil tilgi og elske Dem! Vend om til Ham igjen – og alt det De har gjort, er tilgitt!»

Borila var ikke uten hjerte. I sitt indre holdt han på å bli for-
tæret av skyldkjensle og fortvilelse over hva han hadde gjort. Og
nå lignet han krabben som befrir seg for klørne sine. Et lite klapp
på hans svake punkt – og alle hans forsvarsverker ramlet sammen.
Musikken hadde allerede beveget ham, og nå kom ord om tilgivelse
– i stedet for det angrep han hadde ventet. Hans reaksjon var for-
bausende. Han sprang opp og rev i snippen sin med begge hender
med slik kraft at skjorten hans revnet. «Å Gud, hva skal jeg gjøre,
hva skal jeg gjøre?» ropte han. Han falt ned i stolen igjen, be-
gravde ansiktet i hendene og hulket høyt mens han rugget fram
og tilbake. «Jeg er en morder. Jeg er besudlet med blod. Hva skal
jeg gjøre?» Tårene rant nedover ansiktet.

Jeg ropte: «I den Herre Jesu Kristi navn, jeg befaler hatets
djevel å fare ut av din sjel!»

Borila falt på sine knær, og vi begynte å be høyt. Han kunne
ingen bønner, ganske enkelt bad han om og om igjen om tilgivelse,
og sa at han både håpet og trodde at han skulle bli bønnhørt. Vi lå
på kne sammen en stund, så reiste vi oss og omfavnet hverandre.
Så sa jeg: «Jeg lovet å gjøre et eksperiment. Jeg skal holde ord.»

Jeg gikk inn i det andre rommet, hvor min kone fremdeles sov
rolig. Hun var temmelig svak og utslitt den gang. Så forsiktig jeg
kunne, vekket jeg henne og sa: «Det er en mann her, han må du
hilse på. Vi antar at det er han som har myrdet din familie. Men
han har angret og bedt, så nå er han vår bror.»

Hun kom ut iført en morgenkåpe og bredte armene ut for å om-
favne ham. Så begynte de begge å gråte og kysse hverandre. Jeg har
aldri sett et brudepar kysse hverandre med slik kjærighet og fø-
lelse og renhet som denne morder og en overlevende blant hans
offer. Og så – akkurat som jeg hadde sagt på forhånd – gikk
Sabina ut på kjøkkenet for å lage i stand mat til ham.

Mens hun var ute, kom den tanke til meg at Borilas forbrytelse hadde vært så forferdelig at det kunne være behov for en spesiell lekse. Derfor gikk jeg inn i siderommet og hentet minn sønn Mihai, som da var to år. Med ham i armene – han sov trygt og godt – kom jeg inn i stuen igjen. Det var bare noen få timer siden Borila hadde skrytt av hvordan han hadde drept jødiske barn i deres foreldres armer, og nå ble han igjen skrekkslagen. Synet av barnet var en refselse så sterk at han nesten ikke holdt den ut. Han ventet vel at jeg skulle anklage ham. Men jeg sa: «Ser du hvor stille han sover i sin fars armer? Du er også som et nyfødt barn som kan hvile i Faderens armer. Jesu Kristi blod som ble gitt for deg, har rensset din fortid.»

Borilas lykke gjorde dypt inntrykk på oss. Han overnattet hos oss, og da han våknet neste morgen, sa han. «Det er lenge siden jeg har sovet så godt.»

Han ønsket å møte våre jødiske venner, så jeg tok ham med til mange hebraiske hjem. Overalt fortalte han sin historie, og overalt ble han mottatt som en bortkommen sønn som er kommet hjem igjen.

Så måtte han reise tilbake til sitt regiment. Vi gav ham Det nye testamente til avskjed.

Senere kom Borilla innom oss og fortalte at han hadde fått ordre om fronttjeneste igjen. «Hva skal jeg gjøre?» spurte han. «Skal jeg være nødt til å drepe igjen.»

«Nei,» sa jeg, «Du har allerede drept flere enn en soldat behøver å gjøre. Jeg mener ikke at en kristen ikke skal forsvare sitt land dersom det blir overfalt. Men du skal ikke drepe mer. Da ville det være bedre å la andre ta ditt liv. Bibelen forbyr ikke det!»

10

Mens jeg fortalte dette, ble Gaston stillere etter hvert. Og omsider smilte han og strakte hånden fram etter min.

Neste morgen ble vi flyttet til en annen celle. Blant fangene der fant jeg Grigore. Han var også krigsforbryter og ansvarlig for massebord på jøder. Han kjente Borila.

Jeg fortalte Gaston at det er en epilog til fortellingen om mannen som drepte min kones familie. «Grigore kan fortelle den.»

Grigore fortalte at han hadde tjenstgjort sammen med Borila i Transmistria, hvor de hadde massakrert jøder. «Da vi reiste til Russland, var han et aldeles nytt menneske,» sa han. «Vi kunne ikke begripe dette. Han la fra seg våpnene, og i stedet for å ta liv, reddet han mange. Han meldte seg som frivillig for å redde sårede, og tross kraftig ildgivning var han i aller forreste rekke. Borila reddet også sin egen offiser som var hardt såret.»

11

Måneder ble til år, og bortsett fra at fanger kom og reiste, var alt ved det samme. Fengslet omskapte noen til helgener, andre ble råtamper; og det var vanskelig å forutsi hvilke som kom til å bli helgener og hvilke råtamper. Men en ting var sikkert – at de fleste av fangene kom til å fortsette å leve så å si i et tomrom. De lå henslengt i køyene sine, time etter time, og hadde ingenting å ta seg til. Pratingen ble eneste livsinnhold. Jeg undret på hva som ville hende dersom vitenskapen en gang i tiden kom til å bevirke at det ble unødvendig å arbeide. Det er en grense for ting som kan «oppfinnes» på områdene sex, film og bedøvelsesmidler. Og det er jo så mange som ikke har annet enn disse ting i tankene.

Tredje år i Gherla. Også det året gikk sin gang, tingene endret seg svært lite. Vi fikk litt mer frihet til å snakke og et lite tillegg til matrasjonene. Vi skjønte at forholdene ute i landet var i ferd med å forandres igjen. Men ingen av oss visste hvilken retning forandringen skulle komme til å gå, og heller ikke at den sterkeste påkjenningen ennå lå foran oss.

Åttende del

1

Det var om morgenen en dag i mars 1962. Voktere braste inn i cellene og ropte: «Alle prester, ut!» De andre prestene samlet sine få eiendeler og stilte seg pliktskyldigst opp i korridorene. Jeg rørte meg ikke.

Vi hadde fått en ny kontmandant, en tyrann ved navn Alexandrescu. Et nytt foretak skulle vel settes i verk, det skjønte vi jo straks. Hva det enn skulle vise seg å gå ut på, visste jeg at det innebar nye vanskeligheter, og jeg ønsket å fortsette å preke uten nye hindringer. Det viste seg at hele fengslet skulle deles opp i klassegrupper: «intellektuelle» i en celle, bønder i en annen, menn fra det militære i en tredje og så videre. Cellene ble overfylte, og dessuten skapte vokternes dumheter ytterligere rot og ugreie. Et medlem av en sekt som kalte seg «Bibelstudentene», var blitt plassert i en celle med forfattere og lærere. Han var en høyst ulærd arbeider, men for fengselsmyndighetene var alle «studenter» intellektuelle.

Da mennene fra presteskapet var flyttet, ble jeg spurt av en vokter hva jeg var. «Pastor,» svarte jeg på en bygdedialekt. Så ble jeg plassert i celle i lag med gjeterne og gårdsarbeidere. «Pastor» er det vanlige ord for gjeter i Romania.

I noen få uker unngikk jeg å bli plassert i en prestecelle. Men en angiver «sladret» og etter å ha fått en avstraffelse ble jeg plassert der prestene var. Denne cellen ble mitt hjem resten av tiden i Gherla. Rommet var huleaktig, veggene dekket av grå skitten sement. Cellens eneste lys kom fra to smale vinduer. Køylene sto tett

i tett, fire i høyden. Rommet hadde noen lave benker og et bord. Fangenes antall var omkring 100. De fleste var prester, noen få var andre troende kristne. Alltid var det kø ved døbotten.

Da jeg kom inn, ble jeg hilst av en dyp, kraftig stemme: «Velkommen, velkommen!» Det var gamle biskop Mirza. Han var av den ortodokse tro og var en meget fin og god mann. Hans mugne pullover var full av huller. Han hadde bedrøvede, milde øyne og en glorie av hvitt hår.

Mange løftet på hodet mens jeg hilste på menn jeg kjente, blant dem erkemandrit Miron, som hadde sin køye over biskopens og pastor Gaston.

Hver kveld var en time satt av til bønn i prestecellen. Da samlet katolikkene seg i et hjørne, de ortodokse i et annet, unitarene i et tredje. Jehovas Vitner hadde et rede oppe i et par av de øverste køyene, calvinistene samlet seg nedenfor dem på golvet. To ganger hver dag ble de forskjellige kirkers og samfunns andakter forrettet. Men blant alle disse ivrige tilbedere kunne jeg vanskelig finne om så bare to fra hver sitt trossamfunn som bad Fadervår *sammen!*

Istedenfor at vår felles tilstand burde frambringe større forståelse for hverandre, skapte den tvert imot konflikt. Katolikker kunne ikke tilgi det ortodokse presteskap som hadde samarbeidet med kommunismen. Folk fra små trossamfunn kranget om hvem som hadde «rett». Diskusjoner oppstod om den minste forskjell i lærespørsmål. I alminnelighet foregikk debattene i en atmosfære av mild ondskapsfullhet, slik de forskjellige hadde vent seg til i seminariene på regnfulle søndags ettermiddager; men noen ganger hendte det jo at enkelte «tente på alle pluggene».

Katolsk messe ble dag etter dag feiret like ved køya til den evangeliske pastor Haupt, og en dag kunne han ikke la være å sitere noen kraftord av Martin Luther.

«Hva behager?» Katolikkenes ytring falt noe brysk.

Haupt hevet stemmen – slik han trodde de ønsket det: «Jeg sa at

– ifølge Luther – gjør ikke alle bordeller, som Gud fordømmer, alle mord, tyverier og all utukt så meget skade som den styggedom den pavelige messe er.»

Etter messen sa en av katolikkene, Fader Fazekas, til Haupt: «Kjære broder, har du aldri hørt dette sitat: 'Menneskeheten har gjennomgått tre katastrofer: Lucifers fall, Adams fall og Martin Luthers opprør.»

Fader Andricu, en ortodoks prest, gikk med i fellesangrepet: «Luther og Lucifer er en og samme person,» sa han. Akkurat da var altså katolikker og ortodokse allierte. Men før natten kom, var krangelen om Romas overhøyhet i full gang.

Fazekas var av ungarsk herkomst, og dette skapte motvilje mot ham, selv blant hans med-katolikker. Når han bad høyt til jomfru Maria som «Ungarns beskytter», ble almen misnøye lagt for dagen.

«Er ikke den velsignede Jomfru Romanias beskytter også?» spurte en patriotisk ortodoks prest.

«Naturligvis ikke! Hun er Ungarns beskytter!»

En smule ironisk undret Gaston om ikke jomfruen var Palestinas beskytter? Det virket da vitterlig som svikt at hun forlot landet der hun var født, for så å bli et annet lands beskytter.

«Kanskje De ikke har hørt at jødene myrdet hennes sønn?» sa Fazekas.

Biskop Mirza smilte mildt og prøvde å dempe på gemyttene. «Jomfruen er ikke bundet til noe bestemt land,» sa han. «Hun leder kirken, hun er himmelens dronning, hun styrer planetene og dirigerer englenes kor!»

Men Haupt var for opprør: «Det forekommer meg at Gud må ha blitt arbeidsløs!» brast det ut av ham.

Andre protestanter støttet ham: «Hvorfor skulle jeg tilbe Jesu mor slikt?» sa en, «hun kan da ikke frelse.»

Fazekas svarte: «Stakkars mann! Ærer du bare dem som kan frelse deg? I sin store lovsang synger Herrens mor 'alle slekter skal

prise meg salig'. Og slektene priser henne, fordi hun var Jesu mor, ikke fordi hun deler ut gunstbevisninger.»

Det var et godt svar. Også jeg har ærbødighet for jomfru Maria; men jeg tror at hennes rolle er blitt meget sterkt overdrevet av hennes tilhengere, og at forvirringen begynte i lengst fjerne tider. Når de tidligste kristne tenkte på himmelen, så de for seg et orientalsk hoff – der var det luksus, musikk og deilig duft. En mann som ville be om en gunstbevisning fra sultanen, gikk til en fortrolig venn som la inn et godt ord hos vesiren, som sendte det videre til sultanens yndlingshustru – som hvisket sin husbond i øret. Dette kan ha skapt forestillingen om et åndelig hierarki, hvor gangen i prosessen omsider ble at enkelte mennesker nevnte sine ønskemål for prestene, som så la dem fram for helgenene, og disse bar dem fram for jomfru Maria – – –.

Min tro er at et menneske kan tale direkte til Gud. Men det er jo tilstander og øyeblikk da en argumentering om dette rett og slett skaper harme. Slik som i cellen vår.

Jeg fortalte de andre i cellen om de to martyrene, en fra hver sin bekjennelse, som begge skulle brennes på bålet. De ble spurt om de hadde et siste ønske før ilden ble tent. Begge sa: «Ja! Bind oss rygg mot rygg, så jeg slipper å se den der forbannede kjetteren idet jeg dør!»

Enkelte ganger var jeg ikke i stand til å skjule mine følelser. I timevis lyttet jeg til Fader Ranghet, en dominikaner i køya under min, mens han mumlende telte sin rosenkrans.

Til slutt sa jeg: «Hvorfor må De tusen ganger om dagen appellere til jomfruen? Er hun døv, eller er hun likegyldig, eller uvillig til å høre? Hvis jeg ber noen her om å gjøre meg en tjeneste, så gjør han det så sant han kan. Men jeg driver ikke på med å gnåle hvis han ikke vil eller kan hjelpe meg.»

Ranghet ble gretten. «Dere lutheranere har jo ikke noen tro på den Hellige Faders ufeilbarlighet; men dere har enda mindre grunn

til å tro på deres egen,» sa han. «Det som er galt i deres svekkede syn er riktig i mitt.» Så vendte han igjen sin oppmerksomhet mot sitt 'Ave Maria . . .', men nå noe mer høyrøstet enn før.

«De snakker ofte om den Hellige Fader – er det da Gud De mener?» spurte jeg.

«Jeg mener Hans Hellighet Paven!» svarte han.

«Det er etter min mening bespottelse å bruke tiltaleformer som bare tilkommer guddommen – på et menneskelig vesen,» svarte jeg. «De kaller ham Kristi *vikar*, og det betyr hans *erstatning*. Men jeg kan ikke godta en slik erstatning mer enn jeg kunne tillate min kone å ha en erstatning for meg.»

«Nå går De for langt!» skrek han.

Og jeg som mente at det var han som hadde gått for langt! For den samme dagen sa Ranghet at alle offer, av liv, av frihet, gitt frivillig av alle mennesker, var for intet å regne sammenlignet med den ofring han forrettet ved alteret hver gang han ofret Guds Sønn. Jeg kunne ikke tro på at en prest forvandlet et lite stykke brød til Gud, eller at det var behov for noe slikt. Jeg kunne ikke tro at min evige skjebne avhang av at syndenes forlatelse ble tilsagt meg av en mann som selv ikke burde være for sikker på himmelen.

Jeg tenkte meg om for å finne et emne vi kunne samtale om og bli enig i. Da pastor Weingartner, som var en modernistisk protestant, tok til orde overfor katolikkene om jomfrufødselen, kjente jeg meg forpliktet til å stå på deres side.

Weinkartner erklærte at han ikke kunne godta en slik vitenskapelig usannsynlighet.

Jeg svarte: «Det er for sent å foreta en historisk undersøkelse om Jesu fødsel som jomfrufødsel, men det er også for tidlig å avvise den som vitenskapelig umulig. En amerikansk biolog ved navn Loeb har allerede påvist at fødsel uten mannlig sæd er mulig i infra-organismer. Hva en biolog kan framkalle, kan da vel Gud gjøre når det gjelder mennesket?»

«Men religionshistorien er overfylt av jomfrufødsler,» sa han. «Det kan bare være en myte.»

Jeg svarte med å fortelle om en berømt rabbiner som bodde i Ukraina i tsartiden. Han ble en gang innkalt for å være vitne for forsvaret i en sak mot en av hans trosfeller. Rabbi Hofez Haims edle trekk og dype åndelighet gjorde inntrykk på retten, men den gamle herre nektet å avlegge ed. Han erklærte at han var uvillig til å blande Guds navn i sitt vitneprov. Aktoratet protesterte: «Vi må ha en garanti for at han forteller sannheten.»

Forsvarsadvokaten reiste seg. «Ærede dommer,» sa han, «tillat meg å nevne noe som vil bevise mitt vitnes troverdighet og at vi kan stole på hans utsagn, selv om han av religiøse grunner ikke kan bli tatt i ed. Rabbi Hofez går ofte fra forretning til forretning for å be om penger til de fattige. En dag ble han slått ned av en tyv som nappet til seg de innsamlede pengene. Rabbineren ble ute av seg, ikke så meget over tapet av pengene – som han straks besluttet å erstatte av sine spareskillinger hjemme – som over det sår tyvens egen sjel ville få. Han løp etter tyven og ropte: «Du har ingen skyld overfor Gud. Det er mine penger, og jeg gir deg dem frivillig! Pengene de fattige skal ha, er i sikkerhet hjemme hos meg! Bruk du bare pengene med god samvittighet!»

Dommeren stirret strengt på advokaten. «Tror De på denne historien?» spurte han.

«Nei, det gjør jeg ikke.»

«Hvorfor forteller De historier De ikke tror på?»

«Ærede dommer. Er en slik historie noensinne blitt fortalt om Dem eller meg eller min venn aktor? I stedet sies det – naturligvis helt usant – at vi er for glade i kvinner og drikk eller hasardspill. Hvilken helgen må ikke denne rabbineren være som det blir diktet slike legender om!»

Weingartner sa: «Meget morsomt. Men jeg vet ikke om historien var sann, og jeg kan ikke tro på jomfrufødselen heller.»

«De kristne tror på Guds ord,» sa jeg. «Men om det nå var en myte, som De kaller det, så snakk ikke hånlig om det. Myter har en dypt grunnfestet plass i det menneskelige sinn. Ofte er de målet på et menneskes storhet.»

«Mener De at folk må ha tenkt at Jesus var meget stor – for å kunne tro at han ikke var født på samme måte som andre mennesker?» sa han.

«Min egen sønn spurte meg som ganske liten om hvordan Jesus ble født,» sa jeg. «Og jeg fortalte ham igjen beretningen om krybben i stallen.» 'Nei,' innvendte han, 'det er ikke det jeg vil vite. Noen ganger sier folk at det som er født av en katt, eter mus, og hvis Jesus var født slik som vi, da ville han bli slem, slik vi er'.»

Biskop Mirza hadde lyttet til det som ble sagt. «Slik kan et barn tale!» sa han.

«Der har De scoret et poeng,» medgav Weingartner. «Vi må nok prøve mer intenst å forstå hverandres synsmåter.»

Jeg sa: «Jeg bekjenner at det godt kunne tenkes at jeg ville ha tatt imot kristendommen i en annen form enn den lutherske, dersom en annen form var blitt lagt fram for meg på den tiden jeg ble omvendt. Det som betyr noe, er ærbødighet for Skriften som eneste rettesnor, og frelse ved troen på Jesus. Navn og former teller ikke.»

Neste morgen hendte det noe meget hyggelig. Biskop Mirza kom bort til meg og sa: «I natt tenkte jeg på Herrens bønn, og ordene der som lærer oss å be 'Fader vår, du som er i himmelen forlat oss vår skyld'. Jesus sa ikke at vi skulle bekjenne for en prest eller ta imot absolusjon fra denne. Han sa at vi skulle be Faderen om syndenes forlatelse. Naturligvis er ikke spørsmålet så helt enkelt. Men dersom jeg var protestant, ville jeg bruke dette argument. Derfor tenkte jeg at for vennskaps skyld ville jeg forære deg en presang som takk for ditt forsvar for jomfru Maria!»

Biskopen var blitt et eksempel for oss. Hvis vi ikke kunne leve

i fred med hverandre, betydde det at vi hadde gått i den felle som kommunistene hadde lagt for oss: Ved å låse oss inne sammen, berøvet de de andre fangene muligheten for åndelig veiledning, mens den sak som skulle være vår, ble utskjemt ved uenighet og krangel. Men hva ellers kunne lederne nå ha i tankene?

Elektrikere hadde arbeidet i cellen en tid, og i mange celler ble høyttalere satt opp, en på hver vegg. Det skulle altså bli programmer å få høre.

Gaston sa: «Det blir ikke programmer med lett musikk!»

2

Hele fengslet var, som sagt, blitt delt inn i klasser. Og nå begynte en serie forelesninger. De forekom oss meningsløse til å begynne med. En selvbevisst, taktløs ung politisk offiser forklarte oss at det snart ville forekomme en solformørkelse, men det var ingen grunn til panikk – sosialistisk vitenskap hadde befridd oss for all overtro! Han fortsatte med å forklare fenomenet solformørkelse for en forsamling av magistrer og doktorer. Begivenheten skulle finne sted den 15. februar, og da det var folkerepublikkens plikt å utvide våre kunnskaper, kunne vi få se fenomenet fra fengselsgården.

Weingartner rakte opp hånden: «Unnskyld, hvis det regner den dagen, kan vi da ikke få den solformørkelsen her i salen i stedet?»

«Nei,» sa foreleseren alvorlig og begynte sin forklaring forfra igjen.

De opplysende forelesninger varte i timevis. De samme punkter ble fastslått om og om igjen. Henimot kvelden – utkjørte og iltre til sinns – ble vi overlatt til våre egne disputaser.

Disse siste ble som oftest innledet av Fader Andricu, han som mente at Lucifer og Luther var samme person. Hans ytterligheter svingte ham mellom et korstog mot russerne under krigen til det å forfekte kommunistiske idéer etter at krigen var over. Han hadde

reist landet rundt og preket i partiets favør. Men hans tidligere kamerater kom til at «den røde prest» var «brukt opp», han kunne ikke gjøre mer nytte for seg. Dermed ble han arrestert, mishandlet og idømt 10 års fengsel for sine forhold i krigstiden. Nå var han blitt en altfor høyrestet forkjemper for den ortodokse tro. «Det er bare en sann religion!» utbasunerte han. «De øvrige er bedrageri i bespottelser!»

En gang spurte jeg ham: «Da du ble døpt, Andricu, var det i en ortodoks kirke?»

«Naturligvis! Av en biskop!» svarte han.

«Og du studerte tros lære ved en ortodoks skole?»

«Den beste i Romania.»

«Da må du ikke kjenne deg forulempet når jeg gir deg en oppriktig, logisk grunn til at du er en ortodoks troende? Grunnen er at for 50 år siden hadde en ortodoks mann ekteskapelig samleie med en ortodoks kvinne.»

Andricu ble rasende. Men jeg sa at dette prinsippet gjaldt for de fleste av oss. Vi blir fra vår tidligste barndom lagt i en form og opplært bare i de argumenter som stemmer overens med våre foreldres religion. Likevel er vi overbevist om at alt dette har vi tenkt selv.

Jeg fortsatte: «En gang kom jeg til å høre på de beboerne i et fjøs diskuterte sin tro. Lammene sa at den eneste sanne religion var å si bæ-æ-æ! Kalvene påstod at det korrekte rituale var å si mø-ø-ø! Grisene påstod at den riktige lovsang skulle lyde oink-oink!»

«Sett oss ikke ned på dyrenes nivå,» protesterte Andricu. «Jeg er nok en enkel prest, men jeg har studert andre religioner enn min egen.»

Det hadde vi alle gjort, sa jeg, men hele tiden ut fra synsmåter som var våre på grunn av den religiøse bakgrunn vi hadde. Deretter snudde jeg meg til en gruppe protestanter og spurte dem: «Hvor

mange av dere kan de 95 setninger som Luther slo opp på kirke-
døren i Wittenberg?»

Alle sammen kunne dem. Pastor Haupt siterte også Luthers ord:
«Her står jeg, jeg kan ikke annet!»

Så spurte jeg om lutheranerne kunne gjengi fra den pavelige
bulle årsakene til at Luther ble lyst i bann: «Leo X var ingen sinn-
syk mann,» sa jeg. «Vi burde kjenne til hans grunner.» Men ikke
en av dem hadde lest det berømte historiske dokument.

Fader Andricu argumenterte nå med en rabbiner som henvendte
seg til ham med spørsmålet: «Er De tilfeldigvis kjent med vår
Talmud?»

Andricu parerte: «Har *De* bladd i vårt Nye testamente?»

Svaret ble i begge tilfelle et klart «Nei».

For å avverge enda en kollisjon, spurte jeg samtidig: «Har dere
hørt Tolstois fortelling om da han en gang forklarte sin tro punkt
for punkt for en rabbiner: Saktmodighet, ydmykhet, tålmodighet . . .
– Vi trenger ikke Det nye testamente for å ha disse dyder, også vi
ærer dem, sa rabbineren. Men til slutt sa Tolstoi: – Jesus har lært
oss en ting som jødisk religion ikke gjør. Han har lært oss å elske
våre fiender. – Det praktiserer ikke vi, sa rabbineren, men det gjør
ikke dere kristne heller.

3

Etter som forelesningene i fengslet fortsatte, skjønte jeg at selv
om de var latterlige, lå det en utspekulert plan bak dem. Talerne for-
lot politiske emner for å appellere direkte til det forlystelses-søkende
og uansvarlige hos oss alle, dette som freudianerne kaller Id. De for-
talte oss hvor meget vi nå gikk glipp av. De snakket om mat, drikke
og sex – emner som de var meget mer hjemme i enn marxistisk
bevisførsels-kunst, skjønt de ikke var borte der heller. En foreles-
ning brakte oss tilbake til Darwins aper. En ung politisk offiser
pløyde seg igjennom en kortfattet utleggelse av utviklingsteorien,

og med en mikstur av sitater fra Marx, Lenin og Darwin fortsatte han via konflikten mellom vitenskap og kristendom til sistnevntes sørgelige konsekvenser i Amerika, hvor millioner var sultedøden nær.

Til å begynne med ble vi oppmuntret til å komme med bemerkninger, og da en foreleser sa at «bare en håndfull kjemikalier» ble igjen av legemet etter døden, spurte jeg: «Hvis det er så, hvorfor er da kommunistene villige til å ofre sitt liv for sin tro. Da må det jo være meget klokere når en kristen ofrer sitt liv. Å oppgi de forjengelige ting i livet for å vinne evigheten, er som å satse en dollar for å vinne en million. Men hvorfor skulle en kommunist gi sitt liv – hvis han slett ikke hadde noe å vinne selv?»

Den politiske offiseren kunne ikke finne noe svar på dette. Derfor antydte jeg at Augustin for lenge siden hadde gitt svaret da han sa: «Sjelen er kristen av natur.»

«Ateismen er en maske som dekker Deres følelser. I dypet av Deres hjerte tror De også at det er en belønning for å leve opp til sine idealer. Aller innerst inne tror De også på Gud.»

«La oss se hva Lenin har å si om dette!» sa foreleseren, og fra en velbrukt brosjyre som ofte hadde gitt ham inspirasjon, leste han: 'Selv det å la tanken streife idéen om en gud er en nederdrekthet som det ikke finnes ord for, smitteoverføring av fæleste slag. Skitne tilbøyeligheter, voldshandlinger og fysiske pestbasiller er meget mindre farlige.' Han gliste. Flere spørsmål?»

«Har De noen barn?» spurte jeg.

«Jeg har en datter. Hun tilhører De Unge Pionerer.»

«Ville De heller foretrekke at hun ble angrepet av en forferdelig sykdom enn at hun skulle komme til å tro på sin Skaper? Det er hva Lenin sier – at kreft er bedre enn religion.»

Den politiske offiseren bad meg komme fram. Han slo meg i ansiktet.

I forbindelse med disse stormløp, med innterping av «læreset-

ninger», syntes et slag å være en beskjeden pris å betale for å få vitne om sin tro. Det var klart at vi hadde verre ting i vente. Vi undet oss over de tause høytalerne.

Hittil hadde vi fått lite mat, var blitt pisket og uskjelt; men ingen syntes å ha brydd seg om hva vi *tenkte*. «Bare få i stand alle de «kabinetter» dere vil i cellene deres, dere banditter! Det er *vi* som har regjeringen i Bucuresti!» pleide kommandant Dorabantu å si. Men nå var han borte. Han ble fjernet på grunn av fusk med regnskapene.

Forelesningene viste at en ny linje nå skulle følges. Lederne la an på noe helt annet som stemte overens med Gheorghiu-Dejs nye politikk. Dej, landets nye diktator, prøvde å redusere Kremls grep og ønsket en tilnærming vestover, i alle fall tilsynelatende. I denne hensikt måtte han vise en mer demokratisk fasade. Hærskaren av politiske fanger i Romania var en besværlig affære for ham. Likevel kunne han ikke løslate oss. Det ville innebære risikoen for at vi kunne komme til å spre kontra-revolusjonære idéer. Og da var utveien denne: Vår måte å *tenke* på måtte endres. Her måtte brukes masse-hjernevasking!

For fangene i Gherla i 1962 var dette en av mange teorier, men det var få som trodde på den. Det var uvisshet om hva som egentlig gikk for seg under hjernevasking. De flestes mening ble det gitt uttrykk for i noe som Radu Ghinda sa: «Når de ikke har greid å forandre meg på 15 år, hvordan skal de da greie det heretter?» Ghinda var en velkjent kristen forfatter.

Vi snakket sammen om dette da celledøren gikk opp for å slippe inn flere nye fanger. Blant dem var en svær, skurkaktig utseende fyr som tok noen unnvikende steg fra side til side, som for å unngå blikkene fra de øvrige fangene.

Radu Ghinda var den første som kjente ham igjen. «Daianu, skrek han.

Mannen humpet bort for å omfavne sin venn. Nichefor Daianu

hadde vært en fremstående mann i Romania. Poet, professor i mysteriereligionenes teologi, leder for den antisemittiske «Nasjonale kristne forsvarsliga», propagandaminister i krigstidens regjering. Nå var han kommet fra Aiud-fengslet til Gherla for å fortsette soningen av sin 25-års straff.

Til å begynne med kjente jeg ham knapt igjen. Hans veldige mage var borte. Huden hang i folder under haken som på en kalkun. Levemannen og kvinnebedårer, som ved en nokså berømt anledning hadde fått seg en kraftig lusing i fjeset i en Bucuresti-restaurant, var blitt et skjelvende benrangel av en olding.

Andre fanger fra Aiud fortalte oss hva som hadde hendt der. Daianu, som alltid hadde hatt mer enn nok å spise, hadde prøvd å skaffe seg en ekstrarasjon byggsuppe hos kokkene. Fengselsdirektøren satte en stopper for det. Neste dag var direktøren der igjen: «Stopp!» sa han. «Den mannen er altfor tykk. Han får ikke noe mat før i morgen.» Da Daianus tur kom neste dag, sa direktøren: «Si meg, Daianu, er det en Gud?» Kokken holdt sleiven fram. Daianu mumlet noe. «Snakk høyere, la oss alle få høre,» Daianu sa: «Det er ingen Gud.» «Høyere,» sa direktøren. «Det er ingen Gud!!» brølte Daianu. Direktøren nikket til kokken, og Daianu ble servert. Daianu fikk i seg vellingen i en fart. Denne oppvisningen moret direktøren i den grad at han fikk den gjentatt hver dag i en uke. Historien ble fortalt over hele landet og senere utenlands også.

Men Daianus' evner til å skrive religiøse dikt var i behold. Venner fra hans dager som facist oppfordret ham til å resitere noen av de vers han hadde skrevet i Aiud. Det var sanger som fortalte om sorg og anger, og de var vakrere enn noen av de andre han hittil hadde diktet. Sin antisemittisme hadde han også i behold, slik som sin venn Radu Ghinda. Deres tilhengere blant eks-jerngardemennene i fengslet smuglet matrester og til og med sigaretter inn til dem i prestecellen. Antisemittismen er seiglivet, og Daianu og Ghinda var nå martyrer for jødehatets sak.

Da teorier om hjernevasking ble diskutert en kveld, blåste Ghinda av det hele. «Sludder! Pavlov fusket da han foreviste dreserte hunders adferdsmønster, og kommunistene i Korea overførte noen av hans metoder i den hensikt å få amerikanske fanger over på sin side. Men den slags metoder kommer ikke til å virke på folk med utdanning og intelligens. Vi er ikke underbegavede!»

«Ikke hunder heller,» sa Daianu.

Ingen sa imot.

4

Pastor Weingartner fortalte om en enkel personlighetstest han hadde lært da han studerte psykologi. Man trakk en strek nedover midt på et kort, bad så forsøkspersonene om at de med streken som utgangspunkt skulle tegne det første som falt dem inn. I cellen brukte vi en såpesmurt fjøl og en spiker til eksperimentet.

En mann tegne et sverd, en annen en hjelm, andre tegnet en blomst, et krusifiks, en bok, en geometrisk figur. Jeg sa: «Jeg trenger en annen fjøl. Denne er for liten til det jeg vil tegne.»

Ikke en av 10 blant oss viste i våre tegninger noe snev av den mystikk som ligger enhver prestenatur så nær.

Weingartner lo. «Det er ikke noe rart at de ikke ville la meg få prøve dette ved seminariet! Kanskje vi alle burde lære å lage sko. For det er skomakeren blant oss som synes å ha en virkelig åndelig karakter.»

Han refererte til Gelu, han tilhørte Jehovas Vitner, og som hadde svært gode bibelkunnskaper. Dette syntes å irritere Daianu.

«Min gode mann,» sa han, «hvis du ønsker å fortelle oss om sko og hvordan en reparerer dem, så er det vel og bra. Men her er du blant menn som har teologiske grader fra de store universiteter i Europa og ikke trenger noen bibelklasse.»

«De har rett, professor,» svarte Gelu. «Det er nok jeg som tren-

hvor samtlige fanger var samlet. Der måtte vi stå mens et timelangt «spill» ble framført av utvalgte fanger. Spillet hånte kristendommen, og da offiserene rundt kommandanten applauderte, gjorde tilhørerne det samme.

Da spillet var over, hevet Alexandrescu stemmen, og med barsk røst etterlyste han positive eller negative kommentarer. Og det var ikke nok å vise tilslutning, man skulle gi sine grunner. Daianu var førstemann til å uttale seg. Deretter Ghinda. En etter en kom mennene fram og gjentok slagord mot religionen. Jeg ble omfavnet av en som hadde vært fremme og uttalt sitt bifall. Tårene stod i øynene på mannen idet han hvisket: «Vi *må* si noe slikt til dette er over!»

Da kommandanten kalte meg fram, husket jeg hva min kone hadde sagt til meg for mange år siden, ved kultus-kongressen: «Gå og vask denne skam av Kristi ansikt!»

I Gherla var jeg en velkjent mann, jeg hadde vært i så mange celler.

Hundrer av øyne fulgte meg, og alle syntes å stille dette spørsmålet: «Kommer han også til å lovprise kommunismen?»

Major Alexandrescu kommanderte: «Sett i gang! Tal!» Han var ikke redd for motsigelse. Når de verste stribukkene gav seg, ville det vise partiets makt. Slik regnet i alle fall lederne.

Jeg begynte varsomt. «Det er søndag i dag, og våre koner og mødre og barn ber for oss, noen i kirken, andre hjemme. Vi ville også gjerne ha bedt for dem . . . I stedet har vi overvært dette spillet.»

Da jeg nevnte familiene, fikk mange fanger tårer i øynene. Jeg fortsatte: «Mange her har talt mot Jesus. Men hva er det dere har imot ham? Dere snakker om proletariatet. Men var ikke Jesus tømmermann? Dere sier at den som ikke vil arbeide, skal heller ikke spise. Men dette ble sagt for lenge siden, i Paulus' brev til tessalonikerne. Dere taler mot de rike; men Jesus drev pengeutlånerne bort fra templet med svepeslag. Dere ønsker kommunisme; men

Fangene som var blitt «omvendt», ble snart bedt om å forelese for oss andre. Dette gjorde de med sann glød. De regnet jo med at deres løslatelse berodde på kvaliteten av anstrengelsene deres. Så kom det ut at Daianu og Ghindas frafall hadde fått en forferdelig fortsettelse. To medlemmer av Jerngarden stjal en meisel fra snekkerverkstedet, åpnet pulsårene sine og blødde i hjel.

Jeg fant Daianu og Ghinda i et hjørne av cellen. «Hva synes dere om dere selv nå da deres forræderi har tatt livet av to menn som trodde på dere?» spurte jeg.

Ghinda sa: «De døde for at folket kan leve!»

«For en uke siden ble du selv betraktet som en folkets fiende,» sa jeg.

Da brast det ut av Daianu: «Jeg akter å komme ut herfra, uansett hvem som må lide!»

Stemningen overfor dem ble så anstrengt at de ble flyttet til en annen celle. Miron sa: «Det er merkelig at menn som skrev med – som det syntes – slik dyp kristen tro skulle bli forrædere så lett!»

Kanskje svaret var at Daianu og Ghinda i diktene sine lovpriste Kristus for de gaver han skjenker oss: fred, kjærlighet, frelse. Men en sann disippel søker ikke gavene, men Jesus selv. Og gjør han det, er han rede til selvpoffrelse inntil døden. Daianu og Ghinda var ikke Jesu etterfølgere, men hans kunder. Da kommunistene åpnet sin butikk vegg i vegg, ble de kunder der!

Jeg var blitt meget syk igjen. I 1963 en gang ble jeg flyttet over til fengselshospitalet. Da jeg hadde vært der en uke, ble plutselig alle mann beordret å stå opp. Noen kunne bare med vanskelighet sette ben under seg, men vi hjalp hverandre ut i en stor gårdsplass

sonlig skyldfølelse. Daianu hadde preket asketisme, men praktiserte vellevnet og kvinnejakt. Til studentene hadde han talt om å ofre alt for Gud, men selv hadde han drevet propaganda for Hitler. Han sa «elsk Jesus», selv hatet han jødene. Han mente han var en troende, men det en mann tror, åpenbarer seg i hans daglige liv. Diktene hans – om de var aldri så fine – gav uttrykk for lengsler, men ikke om oppfyllelse. Ghinda var også innvortes slitt i stykker; ideologisk var han på den ene side antisemitt, på den annen troende. Og begge disse to var aldrende menn. Nå hadde de vært mer enn et dusin år i fengsel – og foran dem lå fremdeles år under lignende forhold.

Andre i prestenes rom gav ikke etter så fort, og for dem var det mer lidelse på lager. Men i det minste ble det slutt på trettene våre. Vi oppdaget at antallet av våre trossamfunn kunne reduseres til to: det første er de som er fylt med hat, som gjør ritualer og dogmer til påskudd for angrep på andre, det annet er de som lar seg fylle med kjærlighet som gjør at mennesker av alle slag kan virkelig gjøre sin enhet og sitt broderskap innfor Gud. Til tider kunne det se ut som det var større behov for misjon blant prester enn blant noen andre. Oftere og oftere opplevde vi nå at cellen var i fyr og flamme av selvoppofrelsens ånd og fornyet tro. I slike stunder kjente vi oss omgitt av engler.

Til nattverdhandlinger trengte vi brød, og mange gav gjerne sin rasjon. Men det ortodokse ritual krever at brødet blir innviet over et alter som inneholder en relikvie fra en martyrs legeme. Det fantes ingen relikvie hos oss.

«Vi har levende martyrer iblant oss,» sa Fader Andricu. De innviet brødet og litt vin i et skålbrott over biskop Mirza's seng, der han lå meget syk. Vinen hadde en velvillig sjel skaffet oss fra hospitalet.

sine forbrytelser mot staten. «Nå ser jeg det, jeg ser alt sammen! Jeg har kastet bort mitt liv for feil sak!» Han dadlet sine foreldre for å ha gitt ham en feil start. Ingen hadde bedt ham om å angripe religionen, men han fornektet sin tro, helgenene og sakramentene. Han brukte frekke ord mot «overtro» og talte bespottelig mot Gud. Han snakket og snakket.

Så reiste Radu Ghinda seg og fortsatte i den samme gaten. «Jeg har vært en tosk,» ropte han. «Jeg er blitt forledet av kapitalistiske og kristne løgnere . . . Aldri mer kommer jeg til å sette min fot i en kirke – uten for å spytte i den!»

Daianu og Ghinda henvendte seg til de øvrige fangene og sa at de også burde oppgi sin gamle tro. De to talte med større glød enn prestene. Begge var legale talere, og mange som hørte deres veltalende lovprisninger om den glede og frihet som kommunismen gir, ble meget rystet, for de trodde at Daianu og Ghinda talte ut fra ekte tro på det de sa.

Da Ghinda satte seg, ropte en skrynk, skjelvende gammel mann: «Alle sammen kjenner dere meg – general Silvestri fra den kongelige armé. Jeg forakter min militære grad og min lojalitet. Jeg skammer meg over den rolle jeg spilte da vi lå i krig mot vår allierte, Russland. Jeg var en tjener for utbytterklassene, jeg vanæret mitt land . . .»

Generalen ble fulgt av en tidligere politimester. Han «bekjente» at kommunismen ville ha kommet til makten snarere dersom ikke politiet hadde hindret det – som om ikke hver eneste mann som hørte på, visste at kommunismen var blitt påtvunget oss da russerne kom.

Den ene etter den andre av fangene reiste seg og kaklet sine beklænnelser. Dette var de første resultatene av måneder med planlagt sulteforing, nedvurdering, mishandling og utlevering til massesuggestion. De første som gav etter, var slike som i likhet med Daianu og Ghinda hadde holdt på å bli ett opp innvendig av per-

instinkt, enn de katolske prester som hadde levd i sølibat fra sin ungdom av.

Vi hadde i månedsvis blitt holdt på en lav rasjon, og vi ble veid regelmessig for at rette vedkommende kunne forvise seg om at vi veide 20 kilo under normalen. Nå ble kosten rikeligere, men den hadde fått en eiendommelig duft. Jeg hadde en mistanke om at den var tilsatt seksuelt stimulerende stoffer. Og leger blant fangene fortalte meg senere at min mistanke hadde vært berettiget. Mange av fengslets funksjonærer flyttet, og leger og kontorister – de siste var slike som leste opp kunngjøringer eller rettsavgjørelser – var kvinner nesten alle sammen. Pikene bar tettsittende, utfordrende antrekk og brukte parfyme og make-up. De fikk det også med å ha god tid mens de oppholdt seg i cellene.

«Dere har bare ett liv,» sa foreleseren hver dag. «Og det går fort. Hvor lenge har dere igjen? Slå dere sammen med oss. Vi ønsker å hjelpe dere med å få mest mulig ut av livet!»

Denne appell til jeg-et, til den selvopphøyde og selvbeskyttende tilbøyelighet i menneskenaturen, kom når primitive følelser var i full gjæring. Endelig, når det ytre laget brast, kom appellen til super-jeget, vår samvittighet. Da ble det snakket om sosiale verdier og etiske siktemål. Foreleseren sa at vår patriotisme hadde vært falsk, våre idealer bedrag, og at i stedet for disse ting prøvde de å plante den kommunistiske ideologi.

«Streve-møter ble disse massesuggestions-samværene kalt. Og strevet ble det, uten opphør. «Hva gjør deres koner nå?» spurte den livlige foreleser. «Hva skulle dere ønske dere kunne gjøre selv?» Vi var helt utkjørte, og hysteriske anfall var ikke langt unna. Lydbåndene malte stadig budskapet om at kommunismen er god, uavbrutt, hver eneste time når vi ikke var samlet til forelesninger. Fanger kranglet seg imellom.

Daianu, poeten, var den første som brøt sammen. Ved slutten av en forelesning fór han opp fra stolen og begynte å bable om

«Hvor lenge tror du dette vil vare?» spurte Gaston.

«Inntil du tror at 'Kommunismen er god', kanskje i årevis,» sa Weingartner.

Vår neste foreleser var lubben og livlig. Han fortalte oss om det vidunderlige, nye Romania som nå utviklet seg under Gheorghiu-Dej's 16 års-plan, og om det paradisi som allerede kunne nytes av dem som partiet fant verdige til det. Han beskrev de privilegier som de lojale arbeiderne hadde, den gode maten, den herlige vinen, de vidunderlige feriene ved Svartehavet, med piker i bikini alle vegner.

«Men det har jeg jo glemt!» lo han. «De fleste av dere har jo aldri sett en bikini. Dere vet ikke engang hva det er, stakkars fyrer! La meg forklare. De beste ting her i livet er ikke forbeholdt det dekadente Vesten!»

Øynene hans strålte, og han ble tykk i stemmen da han begynte på en opphissende beskrivelse av bryster og mager og lår; reisenes og vinens nytelser ble også blandet inn i hans skamløse snakk. Jeg har aldri sett menneskelige ansikter så preget av sultent begjær som jeg så omkring meg i den store hallen da. De var nifse og skrekkinnjagende, for de minnet om brunstige dyr. Deres menneskelige finfølelse var som sopt bort ved mannens utøylede veltalenheter i slibrig snakk, og bare legemlig begjær ble igjen.

Slike gleder ventet oss der ute, sa læreren. «Der er døren. Dere kan åpne den hvis dere velger det. Kast av dere alt reaksjonært avfall av ideer som har gjort dere til forbrytere. Kom over på vår side! Lær å bli fri!»

Lite ble sagt etter disse talene. Ingen tenkte nå på sine koner og på det strenge arbeidet som ventet der ute. Det nakne begjær som er en del av vår vilje til å leve, var blitt vekket til live på en meget utspekulert måte.

Protestantiske og ortodokse prester som hadde vært gift, led sikkert meget mer på grunn av disse taler, som appellerte til kjønns-

Høytaleren oppe på veggen harket seg til live omsider. «En-to-tre-fire-prøve,» sa en stemme om og om igjen. Så kom ordene: «Kommunismen er god. Kommunismen er god. Kommunismen er god.» Pause. Mer spraking. Stemmen igjen, denne gang sterkere, og med etterklang og myndighet:

Kommunismen er god.

Kommunismen er god.

Kommunismen er god.

Kommunismen er god.

Slik fortsatte det hele natten og til langt ut på neste dag. Snart var vi så vant med dette at vi la ikke merke til innholdet av ordene som sikkert kom via lydbånd. Men de gjennomtrengte våre tanker, og da stemmen endelig tidde – den ble slått av i et kontrollrom et eller annet sted i fengslet – ringte ordene i hodet mitt: Kommunismen er god. Kommunismen er god. Kommunismen er god.

Weingartner sa at dette var første stadium i en lang prosess. «Våre herskere har lært dette i Russland, og russerne har lært det i Peking. Det neste vil bli offentlige tilståelser. Under Mao Tse Tung må kineserne overvære forelesninger i fabrikker, kontorer og på gatene. Der får man dem til å anklage seg selv. Folk tilstår at de har vært med på å lage komplott mot proletariatet for fem eller to eller 20 år siden. Hvis du ikke bekjenner et eller annet, blir du arrestert som en hårdnakket kontrarevolusjonær. Hvis du bekjenner, blir du fengslet for det du har bekjent. Derfor prøver folk å bekjenne og likevel ikke bekjenne, å vedgå forræderske tanker, men benekte at de har utført dem. En mann anklager en annen. All gjensidig tillit mellom venner og slektninger er ødelagt. Den samme prosedyre har begynt her hos oss!»

Fader Fazekas: «Staten etteraper alltid Gud. Dette er en hån mot kristen bekjennelse (syndsbekjennelse).»

ger undervisning. Kunne De være så snill å fortelle meg hva den gammeltestamentlige boken skrevet av Habakuk handler om?»

«En svært liten profet,» sa Daianu. «Bry ikke hodet ditt med ham!»

«Vel, vel. Men Obadias' bok, da?»

Obadias var en annen profet som skomakeren ikke behøvde å bry seg om.

«Kanskje De kan fortelle meg om Haggai?»

Det kunne ikke Daianu. Det var ikke en eneste teolog i rommet som kunne mønstre tre setninger om emnet! Gelu overvældet oss med å sitere hele kapitler fra disse profetskrifter utenad.

Presteskabet studerte bøker om Bibelen grundigere enn de studerte selve Skriften. En annen bebreidelse som med rette kunne gis dem, var at de var skarpskodde når det gjaldt dogmatikk og argumenteringskunster, mens de visse praktisk talt ingenting om den kommunistiske ideologi som truet med å ødelegge dem.

I 1963 fikk vi høre nyheten om pave Johannes' appell om gjenforening av de «adskilte brødre», og det varte ikke lenger før vi trettet om hvordan enhet skulle oppnås.

«Vi slåss når det angår himlenes rike som ingen av oss eier,» sa biskop Mirza. «Hvis vi eide det, burde vi ikke krangle. De som virkelig elsker Kristus, må elske hverandre. Lik så mange blinde som Jesus helbredet, diskuterer vi hvordan våre øyne ble opplatt. En sier: «Det skjedde ved troens makt.» En annen: «Han rørte ved øynene mine.» En tredje: «Han smurte leire blandet med spytt på øyelokkene mine.» Dersom Jesus stod midt iblant oss, ville Han si: «Jeg har helbredet dere på forskjellige måter. Nå skal dere ikke trette, men fryde dere!»

Goethe sier at 'farge er lysets smerte': når lyset passerer et prisme blir det revet i stykker. Jeg så vår splittelse som en smerte Jesus måtte bære. Mennesker skiller lag i sin søken etter sannhet.

Ikke en går i kirke
Ikke en går i kirke
Ikke en går i kirke
Oppgi det hele
Oppgi det hele
Oppgi det hele
Ingen tror på Kristus nå . . .

Konya kom tilbake neste morgen. Kjølig luft strømmet inn gjennom den åpne celledøren. Håndjernene ble tatt av meg. Jeg strekte armene og adlød hans ordre om å følge ham bortover en korridor.

En ny celle ventet meg. Og nye klær! I cellen var det en seng med lakener, et bord med duk på, blomster i en vase. Dette ble for meget for meg. Jeg satte meg ned og begynte å gråte. Da Konya gikk, kom jeg til hektene igjen. På bordet lå det en avis. Det var den første avis jeg hadde sett i alle mine fengselsår. Jeg lette i den etter nyheter som kunne bekrefte et rykte som i det siste hadde gått i Gherla, om at USA's 6. flåte var gått inn i Svartehavet for å kreve frie valg i de undertrykte land. Men det jeg fant, var en artikkel om en kommunistisk diktator som hadde overtatt makten i Cuba og utfordret USA like ved landets dørstokk!

Min første besøkende var kommandant Alexandrescu. Han sa at mine nye omgivelser var en prøve på det gode liv som stod åpent for meg. Han begynte så å angripe religionen. Han sa at Kristus var en fantasi som apostlene hadde oppfunnet for å bedra slavene og få dem til å håpe på frihet i Paradis.

Jeg tok opp avisen og gav den til ham. «Denne avisen er trykt i partiets trykkeri,» sa jeg. «Den er datert en bestemt dag i juli, 1963. Det betyr 1963 år etter fødselen til en som De sier aldri har eksistert. De tror ikke på Kristus, men De godtar ham som grunnleggeren av vår sivilisasjon.»

Vær ubøyelig. Ved utholdenhet skal du fornye din tro!» Han kunne høre på oss, for vi led det samme som han.

Når vokterne kjedet seg og ble lei av hele slåingen, grep det tak i noen av fangene og stilte dem opp. «Rett!» kommanderte de. «Slå din venn ved siden av deg i ansiktet!» Hvis mannen ikke gjorde det, sa de: «Nå har du mistet din sjanse,» og så bad de den andre om å slå den første. Han langet ut i blinde. «Nå får du gi ham en igjen!» Og dermed dengte de to løs på hverandre til blodet rant. Vokterne brølte av latter.

En kveld kom løytnant Konya og bad meg samle mine ting. Da jeg ikke hadde reagert på behandlingen, ville kanskje et mellomopphold på spesialavdelingen hjelpe. Det gikk mange rykter om denne avdeling i fengslet. De som kom tilbake derfra, var få. De som ble sendt dit døde, eller de bukket under for hjernevaskingen og ble flyttet ut. Noen av dem sluttet seg til undervisningsstaben og lærte å hjernevaske andre.

Vi krysset en gårdsplass, svingte om mange hjørner og stanset foran en rad av dører. En ble åpnet, jeg gikk inn, og den dobbelte låsen ble slått i bak meg.

Jeg var alene i en celle som hadde hvite golvliser. Taket reflekterte et skarpt hvitt lys fra skjulte lamper. Det var full sommer, men dampradiatorene – som ikke virket noe annet sted i Gherla – stod på for fullt. Konya hadde latt meg beholde håndjernene på, slik at jeg bare kunne ligge på ryggen eller siden. Jeg var gjennomvåt av svette. Kikkhullet i døren gav et lite klikk, og jeg hørte stemmen til en vakt. Han kaldflirte og spurte: «Er det noe i veien med oppvarmingen?» Jeg hadde vondt i magen. Det hadde smakt noe underlig av maten, og jeg skjønnte at et spesialmiddel var blandet i den igjen. Høytalerne her brakte et nytt budskap:

Ingen tror på Kristus nå

Ingen tror på Kristus nå

Ingen tror på Kristus nå

rommet i enden av korridoren. Men ingen hentet meg den kvelden.

Den neste morgen ble jeg varslet igjen. I seks dager ble jeg utsatt for den ulidelige uvissheten. Men så ble jeg ført bortover passasjen. Slagene brant som ild. Da det hele var over, skrek løytnant Konya, som hadde tilsynet: «Gi ham noen slag til!» Etterpå tok det litt tid før jeg greide å kravle meg opp på bena. «Ti slag til!» sa Konya. Jeg ble halvt båret tilbake til cellen. Der buldret høytalerne:

Kristendom er dumhet
Kristendom er dumhet
Kristendom er dumhet
Hvorfor ikke oppgi den?
Hvorfor ikke oppgi den?
Hvorfor ikke oppgi den?
Kristendommen er dum
Kristendommen er dum
Kristendommen er dum
Hvorfor ikke oppgi den . . . ?

Enkelte ganger ble avstraffelser utført i cellen for «mindre forseelser».

«Ned med buksene. Du skal ha bank!»

Vi drog buksene ned.

«Ligg på magen!»

Vi la oss på magen.

«Sving om på ryggen. Bena i været.»

Vi rullet over.

Vi fortsatte med å forsøke å be. Somme ganger kunne en prest si: «Jeg påkaller 'Fader vår', men hva slags fader, hva slags Gud er han som overgir meg til mine fiender på denne måten?» Men vi bad ham innstendig: «Gi ikke etter. Fortsett med å si 'Fader vår'.

sosialistiske Romania. De franske medisinske studenter som rablet i sine skrivebøker så meningen ble utydelig eller inkonsekvent, ble listeført som 'bra nok for Østen'. Daianus og Ghindas litterære produksjon var god nok bare for Vesten. Der kunne de score poenger på grunn av uvitenheten blant dem som ikke kjente landet vårt. Artiklene som de skrev, ble trykt i magasiner og spesielle aviser som ble sendt til tusenvis av rumenere i utlandet, men ingen leste dem i Romania.

Alle ble oppskjørtet over de to menns løslatelse. Mange som hadde gjennomgått lidelser og grusomheter i flere år uten å gi etter, begynte å vakle. Men de som gav etter, måtte – i stedet for å bli løslatt – bevise sin «omvendelse» ved å melde seg frivillig til arbeidsinnsats i 14 til 16 timer daglig. Og etter at de kom tilbake til cellene sine måtte de være til stede ved flere forelesninger, eller selv holde slike. De måtte føre en «temperaturkurve over politisk helsetilstand» – noe som betydde at hver og en av dem skulle skrive ned alt de fikk snappet opp om sine cellekameraters holdning til kommunismen, om hvorvidt den var lunken eller kald eller kanskje fiendtlig.

Myndighetene kan ikke ha mottatt gunstige rapporter om meg. Løytnant Konya kom for å gi meg del i to nyheter. For det første fortalte han meg at min kone var i fengsel, og at hun hadde vært arrestert en tid. For det annet: Jeg skulle ha juling kl. 10 samme kvelden på grunn av min gjentatte trass og uforskammethet, som hadde kulminert ved min tale etter «spillet».

Nyhetene om Sabina var et forferdelig sjokk, og min kval på grunn av hennes fengsling ble jo økt ved tanken på den behandling som ventet meg. Alle var redd for den vanlige ventetiden. Tiden slepte seg av sted, men den hadde likevel gått så altfor fort da jeg hørte fottrinnene til dem som skulle hente meg. Støvletrampene passerte imidlertid celledøren. Noen ble hentet i den neste cellen. Med ett hørte jeg slag som falt og gjennomtrengende skrik fra

falt som offer for hjernevaskingen. Vi som opponerte åpent, var også få, men våre sympatisører var mange, selv om de manglet det mot eller det vett som kreves for å kjempe imot.

Det var ikke lett. Som et resultat av min tale mistet jeg min fredede plass i fengselspsykehuset og ble sendt tilbake til preste-cellen.

Den politiske offiser fortalte oss at Daianu og Ghinda, nå i sine «private» celler, frivillig hadde gått med på å skrive om folke-republikkens underverker. Ingen av dem hadde så meget som sett snurten av de underverker de skulle beskrive. Det var mer enn 12 år siden de egentlig hadde sett Romania! Skrivesaker og alskens partilitteratur og turistbrosjyrer ble stilt til deres disposisjon. De to menn gjorde helt ut bruk av denne mulighet til å bevise opp-riktigheten i sin nye overbevisning. For etter få uker ble de løslatt! Dette ble et hardt slag mot vår motstandsvilje. De var de første som ble løslatt under det nye system. Og vi kunne jo ikke vite at de også ble de siste!

Løytnant Konya, den politiske offiseren, kom med en avis til prestenes celle og kalte til seg Fader Andricu.

«Les dette høyt,» sa han, «slik at alle kan høre det.»

Andricu leste høyt: «ET LAND SOM LER, OG HJERTER SOM SYNGER.» Det var en artikkel skrevet av Radu Ghinda. Den var prydet med et bilde av hans smilende ansikt, slik det så ut før han ble arrestert.

Løytnant Konya sa: «Vi ønsker at dere skal vite at hver og en av dere har den samme sjanse til frihet og arbeid, så snart dere gir opp deres tøvete, forhistoriske tro, og slår lag med folket i det nye Romania!»

Hjarter som synger! Alle husket Ghinda som en samling ben. Vi visste at hans familie var i nød, og at hans barn var blitt nektet utdanning.

Daianu lånte også ut sitt navn til å forherlige friheten i det

glem ikke at de første kristne levde i et fellesskap der de delte alt de hadde. Dere ønsker å bedre kårene for de fattige. I sitt 'magnificat' (*Min sjel opphøyer Herren*) synger jomfru Maria om at Gud skal opphøye de fattige, mens rikmenn må gå bort med tomme hender. Alt som er godt i kommunismen, kommer fra de kristne!

Vel. Marx sier at alle proletarer må forene seg,» fortsatte jeg. «Men noen er kommunister, somme er sosialister, og andre er kristne, og vi håner hverandre, vi kan ikke enes. Jeg ville aldri håne en ateist. Det ville, selv ifølge Marx' syn, være galt, for hvis du håner, splitter du proletariatet.»

Jeg siterte hva Marx sier i forordet til sitt verk *Kapitalen* – at kristendommen er den ideelle religion for å separere et liv som er ødelagt av synd, for hvis en har syndet mot Gud, da har en syndet mot partiet. Jeg gjengav mange sitater fra deres egne forfattere. Major Alexandrescu vred på seg i stolen og småsparket i jorden med skotuppen. Men han avbrøt meg ikke.

Også fangene var stille, og da jeg så at de var beveget, glemte jeg hvor jeg var og begynte å preke åpent om Kristus og det Han hadde gjort for oss, og hva Han betydde for oss. Jeg sa at ingen hadde vel hørt om en skole uten eksamen, eller om en fabrikk hvor produktene ikke ble gransket nøye for å se om de var gode, slik vil vi alle bli bedømt, av oss selv, av våre medmennesker, av Gud. Jeg så på kommandanten og sa: «De vil bli bedømt også, major Alexandrescu.»

Igjen lot han det jeg sa passere, og jeg talte om hvordan Jesus lærer oss kjærlighetens bud, og at han gir oss evig liv. Ved slutten av talen brøt fangene plutselig ut i bifallsrop.

Da jeg kom ned til min plass i flokken, sa Miron: «Du har ødelagt alt deres arbeid,» men jeg visste at i dette tok han feil. Gaston hvisket: «Hørte du bifallet!» Jeg svarte: «Deres begeistring gjaldt noe de hadde funnet i sitt eget hjerte, ikke meg.»

Helt til nå hadde bare en liten bråkende minoritet av prester

Alexandrescu trakk på skuldrene. «Det med årstallet betyr ingenting. Det er vanlig å telle på den måten.»

«Men hvis Kristus aldri kom til verden, hvordan kunne da denne skikken oppstå?»

«Noen løgnere fikk den i stand.»

Jeg sa: «Sett at De forteller meg at russerne har landet på Mars. Jeg behøver ikke å tro at det er sant. Men hvis jeg stiller inn radioen på USA og der får høre amerikanerne gratulere russerne, da vet jeg at det må være sant. På samme måten: Vi må godta Kristi eksistens som et historisk faktum, ettersom den som er bevitnet i Talmud av Kristi verste fiender, fariseerne, som også opplyser oss om navnet på hans mor og noen av hans apostler. Og hva mer er: Det må da gjøre inntrykk på oss når selv fariseerne tilskriver Jesus mirakler, mens de protesterer mot påstander om at de ble utført ved svart magi. Mange hedenske forfattere vedkjenner seg ham. Bare kommunistene benekter denne klare historiske kjensgjerning, ganske enkelt fordi det ikke passer inn i deres teori.»

Alexandrescu fortsatte ikke argumenteringen. I stedet sendte han meg en bok. Det var vidunderlig å holde en bok i sine hender etter alle disse år, selv om det nå bare var *Veien til ateisme*. Denne håndboken som er ukjent i Vesten, er uunnværlig lesning for alle som ønsker å skape seg en karriere bak jernteppet.

Mitt eksemplar var pent innbundet. Boken var illustrert, og dens argumenter dyktig skrevet. Den omhandlet religionens oppkomst, arbeidet seg så gjennom hiduismen, buddhismen, confucianismen og islam, så fulgte kristendommen, med ett kapittel for hver trosbekjennelse. Katolisismen fikk gjennomgå. Lutherske samfunn gikk det noe bedre for (Luther hadde bekjempet paven), men alle bekjennelser viste seg å være bedragerier. Vitenskapen hadde bevisst dette. Og så hadde kirken alltid forfulgt vitenskapen. Et kapittel beskrev kirken som et redskap for kapitalismen gjennom århundrer. Kristi formaning om å elske sine fiender betydde ikke noe annet

enn det å bøye seg for utbytterne. Et spesielt avsnitt beskrev korrupsjonen innen det russiske presteskap (boken var åpenbart oversatt fra russisk). På meget misvisende måter ble det ene bilde etter det andre brukt for å vise at kristne kirkelige handlinger var basert på hedensk overtro. Et siste kapittel analyserte 'Former for ateistisk propaganda' og sluttet med en liste over sovjetiske dekreter, rettet mot religionen. Over den listen falt jeg i søvn.

9

I løpet av de ukene som fulgte, vekslet det for meg mellom løfter og trusler; mellom mitt blomsterprydete «privat»-rom og cellen hvor en ble tynt av blendende lys og hete – og høytalere; mellom god (men sannsynligvis forgiftet) mat og sulteforing; mellom argumentering og avstraffelse. En gang mens jeg gjennomgikk hete-behandlingen, fikk jeg en morgen se at Fader Andricu skulle dele skjebne med meg. Han var den tidligere «røde pesten» som var blitt «omvendt.» Han satt og strevde med pusten til han ikke holdt ut lenger. I ett nu fór han opp og gav seg til å dundre på døren mens han bad om å bli sluppet ut. Kommandanten kom øyeblikkelig.

«Det kan bli enda varmere,» sa han. Eller vi kunne, om vi valgte det ,bli frie menn, gjentok han. «Men hvis dere blir løslatt, hva slags prekener ville dere da holde? Jeg forlanger at dere skal skrive en prekenkladd.» Vi fikk skrivesaker, og han gikk.

Vi satte oss til å skrive. Da jeg var ferdig, gav jeg mitt utkast til Andricu, og fikk hans som jeg skulle lese.

«Slike prekener som min kan du høre hver søndag,» sa han unnskyldende. «Fremskittsvennlig, på en vitenskapelig, marxistisk måte.»

Jeg sa: «Bedra ikke deg selv, Fader Andricu. «Du vet at dette

er en tilbakekalling av alt det du tror. Selv om en prest mister sin tro, burde han tie stille. Jeg skal ikke snakke om dommen for Guds trone. Men hva vil dine soknebarn, dine venner og din familie synes dersom de fikk høre deg preke noe slikt som dette? La ikke kommunistene lure deg igjen. De kjøper deg med løfter som de aldri har tenkt å holde.»

En lang stund argumenterte jeg med Andricu, og framholdt for ham at i sitt hjerte visste han fremdeles hva sann kristendom var. Til slutt sa han: «Gi meg prekenen,» og dermed rev han den i småbiter.

10

En ny serie «streve-møter» begynte i den store møtesalen. Hundrer av fanger deltok. Vi ble sendt fra spesial-avdelingen for å høre dem. De fleste forelesere var mobilisert blant slike som tidligere hadde vært våre cellekamerater. Etter opplæringen kom de tilbake for å deklamere lovprisninger av den kommunismen som hadde påført dem mange års lidelser. Deres angrep på religionen var ofte basert på utsagn av propagandister fra «Gud-er-død»-skolen, det vil si moderne teologer som fornektet De hellige skrifter. «Studér deres egne tenkere,» ble det sagt til oss. «De har bevist at det ikke finnes objektiv sannhet i kristendommen.»

Fra 10 til 12 timer hver dag måtte vi høre på forelesninger, eller være til stede ved diskusjoner, eller sluke båndopptakernes slagord via høytalerne. De hjernevaskede forelesere appellerte til oss med vendinger fra det før nevnte freudske *Id* hyppigere enn de offisielle talere, og de gjorde det på en mer plump og slibrig måte. Deres fremtidssyner om frihet, penger, høyere status i arbeidslivet var faktisk mer overbevisende.

I hver celle var det noen få menn som daglig rapporterte om de andres «politiske helse». De som logret for dem, var noenlunde

sikre. De som ikke gjorde det, endte som regel i den spesielle avdelingen. Angiveri berørte noen hver som en feber. En mann i nærheten av meg klaget til en offiser over at en vakt hadde undersøkt køya hans uten å se under den!

Den 23. august, minnedagen for våpenstillstanden mellom Romania og Russland, var de fleste av fangene rede til å tro hva som helst av det som ble sagt til dem. Et stort møte ble holdt i møtesalen, og der talte major Alexandrescu. «Vi har gode nyheter,» begynte han.

Bønder som gårdene var blitt tatt fra, lysnet opp i store smil da de fikk vite at deres jorder gav god avling i kollektivene. Tidligere handelsmenn og bankierer applauderte da han sa at handelen hadde begynt å få et oppsving.

«Noen av dere,» sa kommandanten, «er omsider kommet til fornuft. Andre er meget dumme. Dere idioter! Dere har sittet i fengsel i 10 år eller 15 år og ventet på at amerikanene skulle komme for å befri dere. Jeg har nyheter til dere. Amerikanerne kommer, men ikke for å befri dere. De kommer for å forhandle om forretninger med oss!»

Alexandrescu sa at partiet, ledet av statsminister Gheorghiu-Dej, hadde tatt skritt for å vinne handlesmessige fordeler i Vesten. Lån ble oppnådd, fabrikker bygd, kjernefysiske anlegg var satt i gang – alt med penger fra Vesten.

«Dere er noen store tosker!» Han formelig spyttet ordene ut. «Dere har alle levd på en illusjon. Vi kjenner amerikanerne bedre enn dere. Hvis dere tigger og ber om noe, får dere ingenting. Hvis dere fornærmer og håner dem, får dere alt dere ønsker. Vi har vært mer skarpsindige enn dere.»

Noen lo, høylydt og halvt hysterisk, og fler og fler stemte i. Snart var det som hele salen gynget. Støyen var noe bortimot sinnssyk da kommandanten, med en løftet hånd, dempet gemyttene. Han var i godt humør nå. Da vi alle var uten muligheter for å få

se feiringen av «Frihetsdagen», hadde han sørget for at vi likevel skulle få overvære høytideligheten, sa han. Det var blitt satt opp fjernsynsapparater for anledningen.

TV-showet begynte med taler. Gheorghiu-Dej og andre talte om det fascistiske regimes fall i Romania. Naturligvis nevnte ingen av talerne den vitale rolle som den unge kong Michael spilte den 23. august 1944, ei heller ble den nasjonale bondeleder og statsmann, Juliu Maniu, og den kommunistiske justisminister, Patrascanu, verdiget ett ord, ettersom de begge døde i et kommunistfengsel.

Jeg husket at i kommunismens tidligste dager i vårt land prøvde folk å holde seg borte fra den årlige jubileumsparade. Men nå, da jeg så de endeløse kolonner av paraderende som marsjerte forbi veldige bilder av Marx, Lenin og Dej – og mengden av røde flagg som vailet, da ble jeg slått av undring. Vi hørte militærmusikken, bifallsbruset fra mengden og de taktfaste ropene: «Den 23. august bringer oss frihet!»

«Det var aldri slik før i tiden,» sa jeg til Fader Andricu ved siden av meg.

Han vislet tilbake: «Den første gang en pike blir forurettet, stritter hun imot; den andre gangen proteserer hun. Den tredje gangen liker hun det.»

Da forestillingen var slutt, begynte en annen.

«Nå skal vi diskutere feiringen,» sa Alexandrescu.

De tilstedeværende uttalte seg, den ene etter den andre. Eks-soldater, tidligere politimenn, godseiere, småbønder, industriledere. Alle sammen avsluttet sine innlegg med å rope «Den 23. august har brakt oss frihet!»

Så kom min tur. Jeg begynte i den stemning dagen hadde hensatt meg i.

«Hvis det er noen den 23. august har brakt frihet til, så er det meg,» sa jeg. «Fascistene hatet meg, og hvis Hitler hadde vunnet sin krig, ville jeg nå ha vært et stykke såpe. Men jeg er i live.

Og Bibelen har et ordtak som sier: En levende hund er bedre enn en død løve.»

Under bifallsmumling fortsatte jeg: «Men på en annen måte ble jeg fri før 23. august. La meg fortelle hvordan. For lenge, lenge siden leste Syracus' voldshersker boken som er skrevet av slavefilosofen Epiktet, og beundret den så sterkt at han tilbød ham friheten. «Fri deg selv!» svarte Epiktet. Hans gjest innvendte: «Men jeg er kongen!» Filosofen svarte: «En tyrann som ledes av sine lyster, er bunden; en slave som behersker sine begjær, er fri. Konge, fri deg selv!»

Det var stille i salen nå. «Selv om jeg er i fengsel, er jeg fri. Jeg er blitt utfridd av Jesus fra min skyld, fra mørket i mitt indre. At jeg ble befridd fra fascismen, kan jeg takke hendelsene den 23. august for. Men den andre friheten, friheten fra alt som er forgjengelig, fra døden – kan jeg takke Jesus for.»

Kommandanten spratt opp. «Fortell dette sludder til Gagarin. Han har vært oppe i verdensrommet, men så ikke noe tegn til Gud!»

Han lo. Og fangene lo med ham.

Jeg svarte prosaisk: «Hvis en maur gikk rundt skosålen min, kunne den si at den ikke så noe tegn til Wurmbrand.»

11

Jeg ble straffet med enda et opphold i den spesielle avdeling. Mens jeg var der, kom Alexandrescu inn i cellen en dag og fortalte meg at den amerikanske president var blitt snikmyrdet.

«Hva har De å si til det?» ville han vite.

Jeg sa: «Jeg kan ikke tro det.»

Han viste meg en avis som omtalte Kennedys død i en liten notis.

«Nå?» Han skulle absolutt ha rede på min reaksjon. Det er en del av kommunistenes metodikk å få konstatert hvordan fangenes tankevirksomhet fungerer.

Jeg svarte at dersom Kennedy var en kristen, ville han nå være salig hos Gud. Alexandrescu gikk ut.

Senere delte jeg celle med Fader Andricu. En dag kom vokterne for å hente oss. Håndjernene kom på, og vi fikk bind for øynene før vaktene førte oss bort – for alt vi visste ut til eksekusjonsstedet.

«Høyre om her!» ble det kommandert, deretter «og nå venstre om!»

Jeg sa til Andricu: «Når en blind leder en blind, faller begge i grøften.»

På et mer fjerntliggende sted innen fengselsområdet ble bindet for øynene fjernet. Vi var da i en bygning med flere rene, varme kontorer. Andricu ble tatt med til et annet kontor. Bygningen vi befant oss i må antakelig ha vært fengslets administrasjonsavdeling. Jeg ble stående utenfor en dør en liten stund, alene sammen med en vokter. Tidligere en gang hadde han hørt meg vitne om Jesus.

Han hvisket: «Min stakkars venn! De har en vanskelig tid, men i Guds navn, gi ikke opp!»

Så gikk han et par skritt unna. Plutselig var hans ansikt uttrykksløst. Men ordene hadde varmet meg.

Da døren ble åpnet, ble jeg ført inn og stod ansikt til ansikt med en mann i generalsuniform. Det var Negrea, viseinnenriksministeren. Hans intelligens var paret med den energi som strålte ut av hans sterke, sigøyneraktige ansikt. Den politiske offiser og noen tjenestemenn fra Bucuresti satt ved siden av ham.

Negrea var meget høflig da han sa: «Jeg har studert Deres sak, herr Wurmbbrand. Jeg deler ikke Deres synsmåte, men jeg liker en mann som står på sitt. Vi kommunister er påståelige, vi også. Jeg har ofte vært fengslet selv, og en hel del ble forsøkt for å få meg til å endre mening, men jeg gav ikke etter.

Nå tror jeg det er på tide at vi møtes på halvveien. Hvis De kunne tenke Dem å slå en strek over det De har gjennomgått,

ville vi på vår side glemme det De har gjort mot oss. Vi kunne begynne på et nytt blad, og være venner i stedet for fiender. Så langt fra å handle mot Deres egen overbevisning, kunne De handle ut fra den og samtidig gå inn i en periode av fruktbart samarbeid.»

Mitt rulleblad fra kortoteket lå foran meg. «Jeg har til og med lest Deres prekener. Deres utleggelse fra Bibelen er aldeles nydelig uttrykt. Men De må nok være klar over at vi lever i en vitenskapelig velorientert tid . . . »

«Hva nå?» spurte jeg meg selv, da Negrea begynte å snakke om partiets vitenskaps-forelesninger. Hadde virkelig en fremstående mann fra ministeriet kommet helt hit ut for dette?

Slik som Donau svinger og bukter seg over slettene, men omsider når havet, så kom da endelig Negreas foredrag også til slutten.

«Vi behøver menn om Dem! Vi ønsker ikke folk som samarbeider med oss ut fra opportunistiske beveggrunner, men slike som har innsett sine feilvurderinger i sin tidligere tenkning. Hvis De er rede til å hjelpe oss i kampen mot overtro, da kan De begynne en ny tilværelse nå med en gang. De vil få en stilling i kirken. De får en god gasje, og De kan igjen ha Deres familie hos Dem, i komfort og trygghet. Hva sier De så til dette?»

Jeg svarte at det liv jeg nå levde, også gav meg gleder. Men når det gjaldt å støtte partiet, hadde jeg tenkt ut en måte å gjøre det på dersom jeg ble løslatt.

Den politiske offiser rettet seg opp i stolen. Negrea sa: «De mener at De vil arbeide for oss?»

«Jeg vil antyde følgende: De sender meg fra by til by, og fra landsby til landsby, sammen med den dyktigste marxistiske lærer dere har. Først skal jeg utlevere min uvitenhet og dumhetene i tilbakeliggende kristne religion, deretter kan deres marxist forklare sine teorier – og så kan folket gjøre seg opp en mening om det som er blitt sagt av læreren og meg.»

Negrea stirret intenst på meg: «De provoserer oss, herr Wurm-

brand. Og det er noe jeg liker ved Dem. Det er nettopp den måten vi pleide å svare de tidligere ledere på i tiden før omveltningen. Dette skal vi ikke diskutere mer nå. Jeg vil gi Dem et enda bedre tilbud. Hvis De virkelig er så sterkt forankret i en forslitt tro – skjønt jeg ikke kan begripe at en kultivert mann kan godta slikt tøv – så hold bare fast ved den. Men glem ikke at det er vi som har makten! Kommunismen har erobret en tredjedel av verden. Kirken må komme til en forståelse med oss.

La oss for en gangs skyld legge kortene på bordet. Oppriktig talt er vi trette av kirkeledere som gjør alt det vi forlanger, og noen ganger gjør de mer. Slike folk er blitt kompromitterte i folkets øyne. De har ikke lenger noen forbindelse med det som egentlig skjer.»

Negrea nevnte de gjenværende biskoper, en etter en. Alle var maktesløse, sa han, eller også var de partifolk. Og det visste alle og enhver.

«Hvis en mann som Dem ble biskop kunne De beholde Deres tro og samtidig være lojal mot regimet. Bibelen sier jo at all myndighet er fra Gud. Hvorfor skulle ikke det også gjelde vår?»

Jeg sa ingenting. Negrea bad de andre tjenestemenn om å la oss være alene en stund. Han var overbevist om at jeg ville motta tilbudet, og ville vise meg fortrolighet når det gjaldt noe spesielt han ikke ønsket at de andre skulle høre.

«Partiet gjorde en bommert,» begynte han, «da det angrep Kirkenes Verdensråd. Det – partiet – fikk i stand en spionring, men de pastorene det gjaldt er ofte av proletarherkomst. De er ikke aksjeinnehavere, for å si det slik, men overordnede tjenerne. I stedet for å være på jakt etter slike menn skulle vi har gjort noe for å vinne dem over til vår side, for på den måten å oppnå at Verdensrådet selv ble et redskap for oss.»

Han lente seg over pulten. «Herr Wurmbrand. Her kommer vi til et område hvor De kan hjelpe oss. De har virket for WCC

(Kirkenes verdensråd). I vide internasjonale kretser er De godt kjent. Vi får fremdeles mangfoldige forespørsler om Dem. Hvis De ble biskop, kunne De hjelpe våre øvrige WCC-allierte med å bygge et forsvar for oss, ikke for ateismen, men for sosialisme og fred. De innser sikkert at det er en universell, humanistisk idealisme bak våre bestrebelser for å få bannlyst atombomber og gjøre krig ulovlig? Og De vil kunne tilbe etter Deres hjertes overtydning. Det skulle vi ikke blande oss borti.»

Et øyeblikk tenkte jeg meg om.

«Hvor langt kommer dette samarbeidet til å gå? Biskoper som samarbeidet sammen med Dem tidligere, måtte jo rapportere om sine prester. Blir det ventet av meg at jeg skal gjøre det samme?»

Negrea begynte å le. «De ville ikke få noen slik forpliktelse som bærer av Deres embete,» sa han. «Men enhver som kjenner til noen handling som kan skade staten, er forpliktet til å angi den mannen som gjør noe slikt, og som biskop kommer De sikkert til å høre om slike tilfelle.

Den nåværende lutherske biskop av Romania er meget gammel. De ville bli den nyutnevnte biskop og den virkelige leder for Deres kirke i Romania helt fra starten.»

Jeg bad om å få litt tid på meg til å overveie tilbudet, og dette gikk Negrea med på.

«Vi sees igjen før jeg reiser tilbake til Bucuresti for å ordne med Deres løslatelsespapirer,» sa han.

Jeg ble ført tilbake til en celle som jeg hadde helt alene. Der ble jeg liggende og tenke i flere timer. En gammel jødisk fortelling rant meg i minne. Den handler om en mann som også hadde bedt om tid til å overveie en sak. Han var rabbiner, og han stod ansikt til ansikt med dinkvisisjonen. Det var blitt forlangt av ham at han skulle fornekte sin tro, og han hadde fått utsettelse med sitt svar til neste morgen. Da timen kom, sa rabbineren: «Jeg vil ikke gå over til å bli katolikk, men jeg har en siste bønn til dere: Før jeg

blir bundet til staken og brent, burde tungen min skjæres av fordi jeg ikke svarte straks og uten betenkning. Et slikt spørsmål som det jeg har fått, kan bare få ett svar : NEI!»

Men dette gjaldt bare den ene side av saken for mitt vedkommende. For på den annen side visste jeg at den offisielle kirke i et kommunistisk land bare kan overleve ved en eller annen form for kompromisser. Det var lett å si at kirken kunne «gå under jorden», men en undergrunnskirke må ha muligheter til å dekke seg. Uten dette ville millioner av mennesker stå der uten noen som helst mulighet til å møtes for tilbedelse, uten pastor, uten noen til å forrette dåp og brudevigsler, uten noen til å gi de døde en kristelig begravelse. Det ville være et utenkelig alternativ når jeg faktisk kunne medvirke til å unngå disse problemene ved å si noen passende ord om kollektivisering eller om de såkalte fredskampanjer.

Og så var det dette at jeg ikke hadde sett min kone og mitt eneste barn på mange år. Jeg visste ikke om de var i live. Den politiske offiser hadde sagt at Sabina var i fengsel. Hvordan ville det gå med henne og Mihai dersom jeg nektet å motta tilbudet jeg hadde fått?

Jeg trengte kraft fra det høye for å kunne si nei; for det å si nei ville bety at jeg måtte sone enda 11 års fengselsstraff, det ville si det samme som å ofre min familie, det ville etter all sannsynlighet bety den visse død under skrekkelige tilstander. Men kraften syntes å mangle, det var som et slør var trukket for Guds åsyn, og min tro var ved å svikte. Jeg så for meg kommunismens kolossale skygge som allerede dekket så meget av verden og truet med å dekke det som enda var igjen. Bare tanken på at jeg stadig skulle piskes og kanskje lide døden, gjorde meg helt elendig. Jeg tenkte også på sult og savn som mitt «nei» ville dømme min kone og sønn til. Min sjel lignet et skip som slingret fra side til side, tumlet om av en voldsom storm; i et øyeblikk halvt begravd i en avgrunn, i neste hevet opp til himmelen. I disse timene drakk jeg en skål som jeg

syntes lignet den som ble rakt til Jesus; dette var for meg hagen i Getsemane. Og som Jesus – kastet jeg meg på mitt ansikt og bad med stønn og rop; jeg bad Gud hjelpe meg til å overvinne denne avskyelige fristelse.

Etter bønnen kjente jeg meg litt roligere. Men fremdeles så jeg for meg Nichefor Daianu og Radu Ghinda og så mange andre – patriarken medregnet – som hadde påført vår kristne tro så store skader. Slike menn var det tusenvis av, og nå var jeg blitt en mann som var foraktelig som troende, og jeg ville bli slukt – akkurat som de andre – på grunn av at «kjødet er skrøpelig» også i mitt tilfelle. Jeg begynte å tenke grundig over alle de ganger jeg hadde argumentert for kristendommens sannhet. Jeg gjentok for meg selv de enkleste spørsmål. Er kjærlighetens vei bedre enn hat? Har Kristus løftet syndens og skyldens byrde fra min skuldrer? Er Han Frelseren? Det var ingen vanskelighet omsider å kunne svare JA. Og da jeg hadde gjort det, var det som en tung vekt ble fjernet fra mitt sinn.

I en time lå jeg på sengen, og jeg sa til meg selv: Nå skal jeg prøve å *ikke* tenke på Kristus. Men det forsøket ble mislykket. Jeg kunne ganske enkelt ikke tenke på noe som helst annet. Det var en tomhet i mitt indre uten kristendommen. En siste gang tenkte jeg så på Negreas forslag. Jeg tenkte på tyranner, fra Nebukadnesar som innsatte en konge over jødene, til Hitler som innsatte sine marionetter over Europa. Jeg tenkte på mitt visittkort som ville komme til å se slik ut: RICHARD WURMBRAND, luthersk biskop av Romania, utnevnt av Det hemmelige politi! Jeg ville ikke komme til å bli en Kristi biskop på hellig grunn, men en spion for politiet i en statsinstitusjon.

Jeg bad igjen, og etterpå fikk min sjel ro.

Neste dag ble jeg innkalt igjen, og da jeg sa at jeg ikke kunne motta tilbudet, ble hele saken diskutert igjen. Bare da vi kom fram til det som angikk Kirkenes Verdensråd, bad Negrea de øvrige om

å gå ut. Så prøvde han å overtale meg til på nytt å overveie mitt avslag.

Jeg sa: «Jeg kjenner meg ikke verdig til å bli biskop – ja, jeg er ikke en gang verdig til å være pastor, ikke en enkel alminnelig kristen heller. De første kristne gikk til sin død med disse ord på lepene *Christiamus sum!* – Jeg er en kristen! – det har ikke jeg gjort. I stedet har jeg overveid Deres skammelige tilbud. Men jeg kan ikke motta det.»

«Vi finner nok en annen som er villig,» advarte han.

Jeg svarte: «Hvis De tror De kan bevise at jeg tar feil, så skaff meg Deres ateistiske argumenter! Jeg har argumenter for min tro, og jeg søker bare sannheten.»

Han spurte meg: «De skjønner vel hva dette kommer til å bety for Deres framtid?»

«Det har jeg overveid nøye, jeg har veid farene, og jeg er glad om jeg så må lide for det jeg tror er den endelige sannhet.»

Negrea sendte meg et blick som fortalte at han var klar over at han hadde ødslet med sin tid. Høflig til det siste nikket han til meg, lukket sin dokumentmappe, reiste seg og gikk bort til vinduet. Der stod han med ryggen til , mens vekten satte håndjernene på meg og førte meg bort.

12

I lang tid ble jeg holdt på den spesielle avdeling. Hvor lang tid er jeg virkelig ikke sikker på. Det er skjedd en slags forskyvning i min erindring når det gjelder de mange begivenheter som fulgte, slik at den tiden forekommer meg som en eneste enormt lang dag. Hjernevaskingen tiltok i intensitet, men ble lite endret med hensyn til metodene. Nå sa høytalerne:

Kristendommen er død

Kristendommen er død

Kristendommen er død

En spesiell dag husker jeg godt. Vi hadde fått brevkort, slik at vi kunne skrive til våre nærmeste, invitere dem på besøk og be dem ta med pakker. Den dagen da jeg, ifølge kortet, kunne vente besøk, ble jeg barbert og vasket og fikk en ren skjorte. Timene gikk. Jeg satt i cellen og stirret på de skinnende hvite golvflisene. Men ingen kom. Kvelden kom, og med den vaktombytte. Den gangen kunne jo ikke jeg vite at brevkortet mitt aldri var blitt sendt, og det samme trikket ble brukt overfor andre hårdnakkede fanger. Så kom det fra høytalerne:

Ingen elsker deg nå

Ingen elsker deg nå

Ingen elsker deg nå

Jeg begynte å gråte. Høytaleren sa:

De ønsker ikke mer å kjenne deg

De ønsker ikke mer å kjenne deg

De ønsker ikke mer å kjenne deg

Jeg orket ikke lenger å høre disse ordene, og jeg kunne ikke stenge dem ute.

«Streve-møtet» neste dag var brutalt! Det var beregnet på de skuffede menn. Mange andre menns koner hadde vært på besøk, fortalte foreleseren. Vi var dumrianerne. Vi var blitt forkastet. Våre kvinner var i seng med andre menn – kanskje i dette selvsamme øyeblikk. Og han beskrev det som antagelig foregikk mellom dem, og han brukte et språk så uanstendig at det ikke bør gjengis. Og hvor var barna våre? De promenerte på gatene. Alle sammen var blitt ateister! De hadde intet ønske om å se sin far igjen. Hvor dumme vi var!

I spesialavdelingen hørte jeg den ulykksalige høytaleren, dag etter dag:

Kristendommen er død

Kristendommen er død

Kristendommen er død

Og med tiden kom jeg til å tro det de hadde fortalt oss gjennom alle disse måneder. Kristendommen var død. Bibelen forutsier at det skal komme en tid med stort frafall, og jeg trodde at det var dette som var kommet.

Men så tenkte jeg på Maria Magdalena. Kanskje den tanken, mer enn noe annet, var med på å redde meg fra den sjeledrepende gift som jeg ble påvirket av under det siste og verste stadium av hjernevasking. Jeg husket hvordan Maria var trofast mot Jesus, også da han på korset ropte 'Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?' Og da han var et lik som lå i graven, stod hun i nærheten og gråt, og hun ventet inntil han oppstod. Så da jeg til slutt var på nippet til å tro at kristendommen var død, sa jeg: «Selv om det er så, vil jeg likevel tro på den, og jeg vil gråte ved dens grav til den oppstår igjen. Og det vil den sikkert!»

Niende del

1

I juni 1964 ble alle fangene samlet i den store møtesalen. Kommandanten kom inn, ledsaget av sine offiserer. Alle fangene belaget seg på et nytt stadium i «streve»-kampanjen. Men i stedet kunngjorde major Alexandrescu at med medhold i bestemmelsene for et alminnelig amnesti som regjeringen hadde gitt, ville nesten alle kategorier av fanger bli løslatt.

Jeg kunne ikke tro det. Da jeg så meg rundt, var det helst uttrykksløshet å se i alles ansikter. Men så ropte Alexandrescu en ordre, og dermed brøt bifallsstormen løs. Hvis han hadde sagt til mennene at «i morgen blir dere skutt», ville de også ha hilst ordene med bifall, og deretter ropt: «Det er helt korrekt! Vi fortjener ikke å leve!»

Fra først av trodde vi dette bare var et nytt trikk, men det var det ikke. Om sommeren det året foregikk løslatelsen av talløse tusener av fanger. Det var et nytt politisk «mildvær» i forholdet Øst-Vest vi kunne takke for dette. Men vi skyldte også vår statsminister, Gheorghiu-Dej, spesiell takk for amnestiet; skjønt hans medvirken visste vi ingenting om før senere. Det hadde nemlig foregått en virkelig hjertets forandring hos Dej. Etter mange år å ha nært tvil om de kommunistiske dogmer, var han blitt omvendt til den kristentro som hans mor hadde oppdratt ham i. Dej var blitt omvendt etter påvirkning av en tjenestepike i sitt hjem; og pikens onkel, som var en god, gammel mann, hadde ofte talt med ham om Bibelen.

Kristendommen gav ham styrke til å trosse sine tidligere sovjetiske læremestre. Han ignorerte deres trusler og åpnet nye forbindelser med Vesten, og ved å gjøre det gav han også andre undertrykte land et eksempel. Dessverre døde han bare noen måneder senere. Det sies at hans bortgang ble påskyndet ved sovjetagenter.

Min tur til løslatelse kom også. Jeg fant at jeg var i en av de aller siste grupper på omkring hundre mann som ble samlet i møtesalen. Vi var nesten de siste fangene i Gherla. En forunderlig stillhet hadde senket seg over korridorene. Håret vårt ble klippet, og vi fikk utlevert slitte, men ganske rene klær.

Mens jeg undret over hva som hadde hendt med den mannen som hadde brukt dette antrekket før, hørte jeg en mann rope: «Broder Wurmbrand!» Han kom bort til meg og sa han var fra Sibiu, så jeg gikk ut fra at han var medlem av vår menighet der.

«Deres sønn har fortalt meg så meget om Dem! Vi delte celle,» fortalte han.

Jeg sa: «Min sønn – i fengsel? Nei, nei, De må ta feil!»

«Vil De si at De ikke visste dette?» fortsatte mannen. «Han har vært i fengsel i seks år nå.»

Jeg snudde meg bort, og han gikk sin vei. Dette slaget var nesten mer enn jeg kunne bære. Mihais helse hadde ikke vært god. Han kom aldri til å overleve påkjenningene ved et langvarig fengselsopphold.

Mitt indre var fremdeles som stivnet av smerte og sjokk da kommandant Alexandrescu kom bort til meg. «Nå, Wurmbrand,» spurte han nysgjerrig. «Hvor vil De reise hen når De er fri?»

«Jeg vet ikke,» svarte jeg. «Jeg er blitt fortalt offisielt at min kone er i fengsel, og nå får jeg vite at også min sønn er det. Jeg har ingen andre.»

Alexandrescu akslet seg. «Gutten også? Hvordan føles det å ha en sønn som er en fengselsfugl?»

«Jeg er sikker på at han ikke er i fengsel for tyveri eller noen

annen forbrytelse, og er han i fengsel for Kristi skyld, da er jeg stolt av ham.»

«Hva!» ropte han. «Her bruker vi alle disse pengene på Dem i årevis, og De synes at det er noe å være stolt over, dette å ha en familie som sitter fengslet for slike ting!»

«Jeg har ikke bedt noen om å spandere penger på meg,» sa jeg.

Så skiltes vi. Jeg gikk ut av fengslet, kledd i en annen manns klær. Gatene i Gherla forvirret meg. Biler brølte forbi, så jeg hoppet av nervøsitet. Fargene på kvinnenens klær eller en blomsterbukett virket som sjokk på øynene mine. Gjennom et åpent vindu strømmet musikk fra et radioapparat ut. Musikken hadde en rik, fyldig harmonisering. Den fikk meg til å tenke på kaffe som er litt for søt! Slåttonna var sikkert i full gang utenfor byen, for jeg kjente den herlige angen av nyslått gras. Men alt dette gjorde meg bare bedrøvet når jeg tenkte på min kone og sønn i fengsel.

Med buss reiste jeg til Cluj, en by som ligger i nærheten. Der hadde jeg venner. Men de var flyttet. Jeg trasket fra hus til hus i den lumre sommervarmen. Og endelig fant jeg mine venner. De trakterte med kaker og frukt, alt det beste de visste. Men på bordet så jeg en deilig brun løk, og det var den jeg ønsket meg. Så mangan gang hadde jeg stundet etter en løk – for å få bukt med smaken av fængselsmaten. Men jeg syntes ikke jeg kunne be om å få løken.

Jeg telefonerte til en av våre naboer i Bucuresti. Stemmen som svarte, var Sabinas!

«Det er Richard,» sa jeg. «Jeg trodde du var i fengsel!»

Så hørte jeg noen merkelige lyder. Mihai kom til telefonen. «Mor besvimte. Vent litt!» Jeg hørte flere underlige lyder. Så sa Mihai igjen: «Mor har det bra nå. Vi trodde du var død!»

Mihai hadde aldri vært i fengsel. De falske nyheter jeg hadde fått var den siste omdreining på skruen for å sette mine reaksjoner på prøve etter hjernevaskingen.

Jeg tok toget til Bucuresti. Da det seg inn på stasjonen, så jeg en

stor flokk menn, kvinner og barn. De hadde armene fulle av blomster, og jeg undret på hvem den lykkelige person kunne være som skulle bli mottatt på en slik måte. Da begynte jeg å dra kjensel på ansikter, og jeg lente meg ut av vinduet for å vinke. Det lot til at hele menigheten kom løpende for å ønske meg velkommen hjem. – Og så hadde jeg med ett min kone og sønn i armene mine.

Om kvelden fortalte Sabina at hun for flere år siden hadde mottatt melding om at jeg var død. Hun hadde nektet å tro at det var sant, selv når fremmede oppsøkte henne og påstod at de hadde vært fengslet i samme fengsel som jeg, og at de hadde vært til stede ved min begravelse.

«Jeg vil vente på ham,» hadde hun sagt.

Årene gikk. Hun fikk aldri høre mer – helt til jeg meldte meg pr. telefon. For henne var det som om jeg hadde stått opp fra de døde.

2

En søndag flere måneder etter at jeg var blitt løslatt, tok jeg med meg en liten flokk barn på en spasertur. Det hemmelige politi var også ute og spaserte! Barna og jeg gikk inn i den zoologiske hage, og agentene ventet ved porten, parat til å følge etter oss igjen når vi forlot hagen.

Jeg tok med meg barna bort til løvenes bur og samlet dem rundt meg. Der kunne jeg snakke ganske svakt, men likevel bli hørt av barna.

Jeg sa: «Deres forfedre i den kristne tro ble kastet til ville dyr som disse. De døde med glede, fordi de trodde på Jesus. Den tid kan komme da dere også blir fengslet, og kanskje må dere lide fordi dere vil være kristne. Nå må dere ta en beslutning. Vil dere være rede til å møte en slik dag?»

Med tårer i øynene sa hver eneste en av dem etter tur «Ja». Jeg

stilte ingen flere spørsmål i denne min siste konfirmantklasse i Romania.

I forordet til denne boken har jeg gjort rede for hvorfor jeg besluttet å forlate mitt land, og hvordan jeg kom over til Vesten. Nå har jeg bare dette å tilføye:

På veggen av en kommunal bygning i Washington D. C. så jeg en stor plakett. Der kunne jeg lese De forente Staters konstitusjon. Med fremragende dyktighet var ordene inngravert i kopperplaten. Ved det første blick på den kan du bare se konstitusjonens ord. Men tar du noen skritt tilbake, slik at lyset skinner på kopperplaten fra en annen vinkel, kommer George Washingtons ansikt fram. Det er inngravert i teksten.

Slik skulle det være med denne boken. Den inneholder episoder fra en manns liv, og er også beretningen om dem som var sammen med ham i fengsel. Men bak dem alle står en usynlig, Jesus Kristus, som bevarte oss i troen og gav oss kraft til å seire.

